ШОҲНОМА

Равшанфикр
Огоҳӣ Озодӣ Ободӣ
www.ravshanfikr.tj

АКАДЕМИЯИ ФАНҲОИ РСС ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ШАРҚШИНОСӢ

АБУЛҚОСИМИ ФИРДАВСӢ

ШОҲНОМА

ИБОРАТ АЗ 9 ҶИЛД

ДУШАНБЕ «АДИБ» 1987

Обязательный
республиканский
экземпляр

№ 75

АКАДЕМИЯИ ФАНҲОИ РСС ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ШАРҚШИНОСӢ

АБУЛҚОСИМИ ФИРДАВСӢ

ШОҲНОМА

ҶИЛДИ ДУВВУМ

745433
КИТОБХОНАИ
Академияи Фан... РСС Тоҷикистон
БИБЛИОТЕКА
Академии Наук
Таджикской ССР

ДУШАНБЕ «АДИБ» 1987

ББК 84 199
Точик 1
Ф 75

Ҳайати таҳририя:

М. Осимӣ, К. Айнӣ, З. Аҳрорӣ,
А. Маниёзов, М. Н. Османов,
Х. Шарифов, М. Қаноат

Таҳияи Камол Айнӣ · Зоҳир Аҳрорӣ [Баҳром Сирус]

Фирдавсӣ, Абулқосим.

Ф 75 Шоҳнома: Иборат аз нӯҳ ҷилд. Таҳияи Қ. Айнӣ, З. Аҳрорӣ, [Б. Сирус.] Ҳайати таҳр.: М. Осимӣ, Қ. Айнӣ, З. Аҳрорӣ, А. Маниёзов, М. Н. Османов, Х. Шарифов, М. Қаноат.— Душанбе: «Адиб», ҷилди II, 1987.— 320 с.

Фирдоуси, Абулкасым

Шахнаме: Собрание сочинений в 9-ти т., Т. 2.

Ф $\frac{4702050010-72}{М\ 501(13)-87}$ — 115 — 87

ББК 84 199
Точик 1

© Нашриёти «Адиб», 1987

КАЙҚУБОД

ОМАДАНИ АФРОСИЁБ НАЗДИКИ

Ба шоҳӣ нишаст аз бараш Кайқубод,
Ҳамон тоҷи гавҳар[1] ба сар барниҳод.

Ҳама номдорон шуданд анҷуман,
Чу Дастону чун Қорани размзан.

Чу Қашводу Харроду Барзини гав,
Фиҳонданд гавҳар бар он тоҷи нав.

Аз он пас бигуфтанд, к-эй шаҳриёр,
Сӯи размгаҳ туркон бароро кор.[2]

5 Қубод аз бузургон суханҳо шунид,[3]
Аз[4] Афросиёбу сипаҳро бидид.[5]

---

[1] И — шоҳӣ. [2] ИЛ — б. 4 нест. [3] Л — сухан бишнавид; И — сухан баррасид. [4] И — Пас. [5] И — Зи афросиёбу сипаҳ чун сазид.

ТПЗ — Бифармуд то номвар меҳтарон,
Бипӯшанд з-оҳан силоҳи гарон.
Мунодӣ баромад зи даргоҳи шоҳ,
Ки эй паҳлавонони эронсипоҳ,
Қунун гоҳи разм аст, кин оваред,
Ба туркони саркаш камин оваред.
Ҳар он кас, ки мардӣ кунад ошкор,
Зи мо хилъату бахшиш аз кирдигор.

Дигар рӯз бардошт лашкар зи ҷой,
Хурӯшидан омад зи пардасарой.

Бипӯшид Рустам силоҳи[1] набард,
Чу пили даманда барангехт[2] гард.

Рада баркашиданд эрониён,
Бубастанд хунрехтанро миён,

Ба як даст Мехроби кобулхудой,
Ба як[3] даст Густаҳми ҷангӣ ба пой.

10 Ба қалб андарун Қорани размзан,
Або[4] гурд Кашводи лашкаршикан.[5]

Ба пеши сипаҳ Рустами паҳлавон,
Паси пушти ӯ саркашону гавон.[6]

Паси пушташон Зол бо Кайқубод,
Ба як даст оташ, ба як даст бод.

Ба пеш андарун коваёнӣ дурафш,
Ҷаҳон з-ӯ шуда зарду сурху бунафш.

Чу кишти шуда орамида замин,
Куҷо мавҷ хезад зи дарьёи Чин.[7]

15 Сипар бар сипар[8] бофта дашту рог.
Дурахшидани теғҳо чун*[1] чарог.

Ҷаҳон сар ба сар гашта дарьёи кор,
Барафрӯхта шамъ з-ӯ сад ҳазор.

---

[1] ИЛ — силехи. [2] Л — жиён шуд, ки бархост. [3] Л — дигар. [4] Л — хамон. [5] И — шамшерзан. [6] И — б. 11 нест. [7] Л — Чу кишти шуд аз бод рӯи замин. [8] Л — Сипаҳ дар сипаҳ; И — чу.

*[1] М — теғ ҳамчун.

Зи нолидани бӯқу бонги сипоҳ,[1]
Ту гуфтӣ, ки хуршед гум кард роҳ.[2]

Ду лашкар баромад зи як раҳ ба ҷой,
На сар буд пайдо сипаҳро, на пой.[3]

Ба ҳар ҳамлае Қорани сарфароз,
Бияфканд даҳ гурди гарданфароз.[4]

---

[1] Л — хиндидарой. [2] Л — ҷой;

ТПЗ — В-аз он сӯ баророст Афросиёб,
Або номдорони бо хашму об.
Чу Ачнос бо Виса дар маймана,
Сарафроз ҳар як гави яктана.
Шамососу Гарсеваз аз майсара
Ба захр об дода синон яксара.
Ба қалб андарун шоҳи тӯронсипоҳ,
Або чанд тан номвар кинахоҳ.
Баромад яке абр бар сони қир,
Сиях гашт бар чарх Баҳрому Тир.

[3] ИЛ — б, 18 нест;

ТПЗ — Баромад зи ҳарду сипаҳ бӯқу кӯс,
Замин кард бо осмон дастбӯс.
Зи наъли сутурони пӯлодсой,
Замин чун фалак хост рафтан зи ҷой,
Сари нӯки найза ситора бибурд,
Сари тег тоб аз шарора бибурд.
Зи хуни хоки майдони кин гашт сер,
Зи шамшери шерон намераст шер.
Каманд аз камин бар зи ҷон мегирифт.
Зи гарми радонро равон мегирифт.
Сабук Қорани размзан, к-он бидид,
Чу шери жиён наъраре баркашид.
Миёни сипоҳ андаромад далер,
Ҳаме гуфт пушти далерон манам,
Замоне дар он дашт ҷавлон намуд,
Зи бозӯ ҳунарҳои мардон намуд.
Ҳаме гуфт пушти далерон манам,
Яке паҳлавоне зи Эрон манам.
Яке мард хоҳам савори далер,
Ки бо ҳам ба майдон бигардем дер.
Ба майдон наёмад касе дар бараш,
Ки дар паҳлавонӣ битобад сараш.
Барангехт аз кини Афросиёб,
Сари пур зи кину дили пуршитоб,
Бишуд тозиён то ба тӯронсипоҳ,
Зи гардаш бишуд тира хуршеду моҳ.

[4] ЛМ — Чунон чун бувад мардуми размсоз; И — б, 19 нест.

20 Гаҳе сӯи чап шуд,*[1] гаҳе сӯи рост,
Бигардиду аз ҳар касе кина хост.

Миёни сипоҳ андаромад далер,
Сипаҳдор Қоран ба кирдори шер.

Ба гурзу ба теғу синони дароз,
Ҳаме кушт з-эшон яли сарфароз.

Зи кушта замин кард монанди кӯҳ,
Шуда з-он далерони туркон сутӯҳ.[1]

Шамососро дид монанди шер,
Қи мебархурӯшид гурди далер.

25 Биёмад дамон то бари ӯ расид,
Сабук теғи тез аз миён баркашид,

Бизад бар сараш теғи заҳробдор,[2]
Бигуфто манам Қорани номдор.

Нагун андаромад Шамососи гурд,
Бияфтод бар ҷову дар дам[3] бимурд.

Чунин аст кирдори гардуни пир,
Гаҳе чун камон асту гоҳе чу тир.

ҶАНГИ РУСТАМ БО АФРОСИЁБ

Чу Рустам бидид он чи Қоран бикард,
Чӣ гуна бувад сози ҷангу набард,

30 Ба пеши падар шуд бипурсид аз ӯй,
Қи бо ман *[2] ҷаҳонпаҳлавоно, бигӯй.

---

[1] Л — б. 23 нест; ИЗ — б. б. 23:
Сипаҳдор Қоран чу пили дамон,
Ба каф теғи тезу ба бозӯ камон.
[2] Л — Сару тарки он номдор,
Ба хок андаромад сараш сӯгвор.
[3] И — ҷой в-онгаҳ.
*[1] М — чапу;
*[2] МТП — Бипечид инон шуд сӯи Золи Зар,
Қи бинмоям Афросиёб, эй падар.

Ки пури Пашанг он бадандеша мард,
Кучо чой гирад ба рӯзи набард?

Чӣ пӯшад, кучо барфарозад дурафш,
Ки пайдост тобон дурафше бунафш?[1]

Ман имрӯз банди камаргоҳи ӯй
Бигирам, биёрам кашонаш ба рӯй.[2]

Бад-ӯ гуфт Зол, эй писар, гӯш дор,
Як имрӯз бо хештан хуш дор,

35 Ки он турк дар чанг нараждаҳост,
Дамоҳанчу дар кина абри балост.

Дурафшаш сиёҳ асту хафтон сиёҳ,
Зи оҳан-ш соид, в-аз оҳан кулоҳ.

Хама рӯи оҳан гирифта ба зар,
Дурафши сияҳ баста бар хӯд-бар.[3]

Аз ӯ[4] хештанро нигаҳ дор сахт,
Ки марде далер асту бедорбахт.[5]

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки эй паҳлавон,
Ту аз ман мадор эч ранча равон.

---

[1] — Нидоҳ дех, ки пайкор созам бад-ӯй,
[illegible] сар фарозам бад-ӯй
[illegible] маро хуру мох,
[illegible] биёрам ба наздики шох.
[illegible] ест имрӯз чанг,
[illegible] пури Пашанг.

[2] — Ба [illegible] ки ҳудой,
[illegible] бошад, барорам зи чой.
Бубандам, биёрам бари Кайкубод.
Мар он бадкуниш марди бероху дод.

[3] — Ба хайчо, ки гардад диловар бувад,
Ба разм-андараш дах баробар бувад.
Ба як чой сокин набошад ба чанг,
Чунин аст оини пури Пашанг.
Наханг ӯ зи дарьё барорад ба дам,
Зи хаштод араш нест болош кам.

[4] — Ту мар. [5] — И — Ки турки далер асту пирӯзбахт;
[3] — Шавад кӯхи оҳан чу дарьёи об,
Агар бишнавад номи Афросиёб.

40 Ҷаҳонофаринанда ёри ман аст,
Дилу теғу бозӯ ҳисори ман аст.[1]

Барангехт пас[2] Рахши рӯйнасум,
Баромад хурӯшидани говдум.

Дамон рафт то пеши туронсипох,
Яке наъра зад шери лашкарпанох.[3]

Чу Афросиёбаш ба хомӯш бидид,[4]
Шигифтид аз он кӯдаки норасид.

Зи гурдон бипурсид, к-ин аждаҳо,
Бад-ин гуна аз банд гашта раҳо,

45 Кадом аст, к-инро надонам ба ном?
Яке гуфт, к-ин пури Дастони Сом.[5]

Набинӣ, ки бо гурзи Сом омадаст,
Ҷавон асту чӯёи ном омадаст.

Ба пеши сипаҳ омад Афросиёб,
Чу киштӣ, ки мавҷаш барорад зи об.

Чу Рустам варо дид, бифшорд рон,
Ба гардан баровард гурзи гарон.

Чу танг андаровард бо ӯ замин,
Фурӯ кард гурзи гаронро ба зин.[6]

---

[1] Л — Сари ахтар андар канори ман аст;
ТПЗ — Агар аждаҳо бошаду деви нар,
Биёрам-ш бигрифта банди камар.
Бубинӣ кунун дар сафи корзор,
К-аз он шоҳи ҷангӣ барорам димор.
Бад-он гуна бо вай бароям ба ҷанг,
Ки бар вай бигирьяд сипоҳи Пашанг.

[2] ИЛ — он. [3] ИЛ — б. 42 нест. [4] И — расид.

[5] ТПЗ — Бувад Рустамаш ному бас саркаш аст,
Гаҳи ҷанг чун обу чун оташ аст.

[6] ТПЗ — Чу Афросиёбаш бад-он гуна дид,
Бизад чангу теғ аз миён баркашид.
Замоне бикӯшид бо пури Зол,
Таҳамтан барафрохта чангу ёл.

50 Ба банди камар-ш андаровехт чанг,
Чудо кардаш аз пушти зини хаданг.

Ҳаме хост бурдан ба пеши Қубод,
Диҳад рӯзи ҷанги нахустин-ш ёд.

Зи санги[1] сипаҳдору чанги савор
Наёмад дуволи камар пойдор.[2]

Гусасту ба хок андаромад сараш,
Саворон гирифтанд гирд андараш.

Сипаҳбад чу аз ҷанги Рустам бичаст,
Бихоид Рустам ҳаме пушти даст.

55 Чаро гуфт нагрифтамаш зери каш,
Ҳаме бар камар сохтам панҷа баш.[3]

Чу овози занг омад аз пушти пил,
Хурӯшидани кӯс аз чанд мил,

---

[1] Л — ханги.

[2] ТПЗ — Таҳамтан фурӯ кард ҷанги дароз
Рабуд аз сараш тоҷи он сарфароз.
Ба як дасти Рустам камар монда буд,
Ба дасти дигар тоҷаш аз сар рабуд.

(Дар «З» ин ду байт пас аз б. 53 омадааст, ки ба мақсад мувофиқтар менамояд). [3] Л — банду каш;

ТПЗ — Чу гурдони Эрон хама тан ба тан
Бирафтанд наздики он пилтан,,
Чу Қоран, чу Гашвод гурдон ҳама.
Ба Рустам шуданд офаринхон ҳама.
Таҳамтан якеро бари хеш хонд,
Ҳама кори рафта бад-ӯ бозронд.
Бигуфто гирифтам камарбанди шоҳ,
Бад-он то биёрам ба эронсипоҳ.
Гусиста шуд аз хам камарбанди ӯй,
Бияфтод аз даст пайванди ӯй.
Чу бархост аз хок он пайкараш,
Чу хуршеди рахшанда тоҷи сараш,
Рабудам ба тавфиқи ҷонофарин,
Ба зуди бараш назди шоҳи гузин.
Қи то баркашам теғи тез аз миён,
Кунам растахезе ба турониён.

Яке мужда бурданд наздики шох,
Ки Рустам бидаррид қалби сипох.

Ба назди сипаҳдори туркон расид,
Дурафши сипаҳдор шуд нопадид.[1]

Гирифташ камарбанду афканд хор,
Хурӯше баромад зи туркон ба зор.

60 Гирифтанд гирдаш диловар сарон,
Пиёда бибурдандаш он сарварон.

Сипаҳдори туркон бишуд зердаст,
Яке боран тезтак барнишаст.

Баромад ва роҳи биёбон гирифт,
Сипаҳро раҳо карду худ ҷон гирифт.

Чу ин мужда бишнид аз ӯ Қайқубод,
Бифармуд то лашкараш ҳамчу бод

Ба як бора бар хели Турон зананд,
Бару бехи эшон зи бун баркананд.[2]

65 Зи ҷой андаромад чу оташ Қубод,
Бичунбид лашкар чу дарьё зи бод.

Зи дасти дигар Золу Меҳроби шер,
Бирафтанд пархошҷӯю далер.[3]

Баромад хурӯшидани дору гир,
Дурахшидани ханҷару заҳми тир.

Бар он тарки заррину заррисипар,
Ғамин шуд сар аз чок-чоки табар.

---

[1] Л — Дурафши сипаҳдори туркон бидид. [2] И — б. 59—69 нест. Л — б. 59, 60, 62—69 нест. [3] ИЛ — б. 71 нест.

Ту гуфтӣ, ки абре баромад зи кунҷ.
Зи шангарф найранг зад бар турунҷ.[1]

70 Фурӯ рафту баррафт рӯзи набард
Ба моҳӣ нами хуну бар моҳ гард.

Зи сумми сутурон бар он пахндашт,
Замин шаш шуду осмон гашт ҳашт.

Нигаҳ кард фарзандро Золи Зар,
Бад-он номбардори бо зӯру фар,[2]

Зи шодӣ дил андар бараш бартапид,
Ки Рустам бад-он сон ҳунарманд дид.

Буриду дариду шикасту бубаст
Ялонро сару синаву пову даст.

75 Ҳазору саду шаст гурди далер,
Ба як ҳамла шуд кушта дар ҷанги шер.[3]

---

[1] ТПЗ — Ду лашкар ба хам андаровехтанд,
Ту гуфтӣ ба якдигар омехтанд.
Ғиревидани марду ғурранда кӯс,
Ҳаме кард бар раъди ғуррон фусӯс,
Зи осеби шерони пӯлодчанг,
Дарида дили шеру чарми паланг
Замин карда буд сурх Рустам ба ҷанг,
Яке гурзаи говпайкар ба чанг.
Ба ҳар сӯ, ки маркаб барангехтӣ,
Чу барги хазон сар фурӯ рехтӣ.
Ба шамшери буррон чу бигзошт даст,
Сари сарфарозон ҳаме кард паст.
Агар барзадӣ бар сар он сарфароз,
Ба ду ним кардиш бо аспу соз.
Чу шамшер бар гардан афрохтӣ,
Чу кӯҳ аз саворон сар андохтӣ.
Зи хуни далерон ба дашт андарун,
Чу дарьё замин мавҷзан шуд зи хун.
Ҳама рӯи сахро сару дасту пой,
Ба зери суми аспи ҷангозмой.

[2] ТПЗ — Ба рӯзи набард он яли арҷманд,
Ба шамшеру ханҷар, ба гурзу каманд.

Ин б. дар «З» б. б. 73 омада, ки ба назар дурусттар мерасад. [3] ИЛ— б. 71—74 нест.

Бирафтанд туркон зи пеши мугон.
Кашиданд лашкар сӯи Домғон.

В-аз он ҷо ба Ҷайҳун ниҳоданд рӯй,
Халидадилу бо ғаму гуфтугӯй.

Шикаста силеҳу гусиста камар,
На бӯку на кӯсу на пову на сар[1]

Ҳама паҳлавонони эронсипоҳ
Зи рах бозгаштанд наздики шоҳ.

80 Хама хар як аз ганҷ гашта сутӯх,
Гирифта зи туркон гурӯҳо-гурӯх.

Ба ҷо омаданд он сипоҳи меҳон,
Шуданд офаринҳон ба шоҳи ҷаҳон.

В-аз ин марз Рустам чу баргашт боз,
Бинёмад бари шоҳи Эрон фароз.[2]

Нишондаш ба як дасти худ номвар,
Ба дасти дигар номвар Золи Зар.

ОМАДАНИ АФРОСИЁБ НАЗДИКИ ПАДАРИ ХУД

В-аз он сӯ, ки бигрехт Афросиёб,
Ҳаме тозиён то бад-он рӯи об.

85 Яке ҳафта биншаст наздики руд,
Ба ҳаштӯм бароpост бо хашму дуд.[3]

Ба пеши падар рафт пури Пашанг,
Забон пур зи гуфтору дил пурдиранг.[4]

---

[1] ТПЗ — *Се рӯз он сипаҳ бар лаби рӯд монд,*
Ба рӯзи чаҳорум аз он ҷо биронд.

[2] ТПЗ — Чу шоҳ ончунон дид бар пой ҷаст,
Гирифташ сари дасти Рустам ба даст.

[3] ИЛ — *б. 79, 85 нест.*

[4] ИЛ — Бирафт аз бари рӯд назди Пашанг,
Забон пур зи гуфтору кӯтоҳ ҷанг.

Бад-ӯ гуфт, к-«Эй номбардор шоҳ,
Туро буд аз ин ҷанг ҷустан гуноҳ,

Яке он ки паймоншикастан зи шоҳ
Бузургони пешин надиданд роҳ.[1]

На аз тухми Эраҷ замин пок шуд,
На захри газоянда тарьёк шуд.

90 Яке гум[2] шавад, дигар ояд ба ҷой,
Ҷаҳонро намонанд бе кадхудой,

Кубод омаду тоҷ бар сар ниҳод,
Ба кина яке нав дар андар кушод.

Саворе падид омад аз пушти[3] Сом,
Ки Дастон-ш Рустам ниҳодаст ном.

Бнёмад ба сони наҳанги дижам,
Ки гуфтӣ ҷаҳонро[4] бисӯзад ба дам.

Ҳаме тохт андар фарозу нишеб,
Ҳаме зад ба гурзу ба теғу рикеб.

95 Зи гурзаш ҳаво шуд пур аз чок-чок,
Наярзид ҷонам ба як мушти хок.

Ҳама лашкари мо ба ҳам бардарид,
Кас андар ҷаҳон ин шигифтӣ надид.

Дурафши маро дид бар як карон,
Ба зин андарафканд гурзи гарон.[5]

Чунон баргирифтам зи зини хаданг,
Ки гуфтӣ надорам ба як пашша санг.

---

[1] И — б. 88 нест;
ТТЗ — Надони, ки мардони паймоншикан,
Сутуда набошанд дар анҷуман.
[2] ИЛ — кам. [3] Л — заминро; И — ки гуй заминро.
[4] ТТЗ — Бнёмад, гирифташ камарбанди ман,
Ту гуфтӣ, ки бугсист пайванди ман.

Камарбанд бигсусту банди қабой,
Зи чангаш фитодам ҳаме зери пой.

100 Бад-он зӯр ҳаргиз набошад ҳизабр
Ду пояш ба хок андарун, сар ба абр.

Саворони чангӣ ҳама ҳамгурӯҳ
Кашидандам аз чанги он лахти кӯҳ.

Ту донӣ, ки шоҳӣ дилу чанги ман,
Далериву кирдору[1] оҳанги ман.

Ба дасти вай андар яке пашшаам*[1]
В-аз он офариниш пурандешаам.

Яке пилтан дидаму шерчанг,
На ҳушу[2] на дониш, на рою на ҳанг.[3]

105 Инонаш супурда бад-он пили маст
Ҳамаш кӯҳу ҳам ғору ҳам роҳи паст,[4]

Ҳамоно, ки кӯпол беш аз ҳазор[5]
Задандаш бар он тораки номдор.

Ту гуфтӣ, ки аз оҳанаш кардаанд,
Ба сангу ба рӯяш баровардаанд.

Чӣ дарьёш пешу чӣ кӯҳаш ҳамон,[6]
Чӣ дарранда шеру чӣ пили дамон,

Ҳаме тохт яксон чу юзи*[2] шикор,
Ба бозӣ ҳаме омадаш[7] корзор.

110 Чун ӯ гар будӣ Сомро дастбурд,
Зи туркон намондӣ сарафроз гурд.

Ҷуз аз оштӣ чустанат рой нест,
Ки бо ӯ сипоҳи туро пой нест.

---

[1] И — Ба ҷанг андарун зӯрӣ. [2] И — аклу. [3] И — санг.
[4] ТПЗ — Далерону шерон басе дидаам,
Иноннеч з-он гуна нашнидаам.
[5] ИЛ — сесад ҳазор. [6] И — бабри баён. [7] И — ҳаме оядаш.
*[1] М — решаам; *[2] М — рӯзи.

Ҷаҳонҷӯю пушти сипоҳат манам,
Ба душворӣ андар паноҳат манам.

Намондаст бо ӯ маро тоб ҳеч,
Бирав рой зан, оштиро бисеч.[1]

Замине кучо Офаридуни гурд
Бад-он гаҳ ба Тури диловар супурд,

115 Ба ман*[1] дода буданду бахшида рост,
Туро кини пешин набоист хост.

Аз он гар бигардему ҷанг оварем,
Ҷаҳон бар дили хеш танг оварем.[2]

Ту донӣ, ки дидан беҳ аз огаҳист,
Миёни шунидан саросар[3] тиҳист.

Туро ҷанги Эрон чу бозӣ намуд,
Зи бозӣ сипаҳро дарозӣ намуд.

Аз имрӯз корат ба фардо мамон,
Кӣ донад, ки фардо чӣ гардад замон.

120 Гулистон, ки имрӯз бошад ба бор,
Ту фардо чинӣ гул, наояд ба кор.

Нигар то чи моя ситоми ба зар,
Ҳамон тарки заррину заррин сипар.[4]

Ҳамон тозӣ аспон ба заррин лагом,
Ҳамон теғи ҳиндӣ ба заррин ниём.

Аз ин бештар номдорони[5] гурд,
Ки бод андаромад ба хорӣ бибурд.

Чу Гулбоду чун Бормони далер,
Ки будӣ шикораш ҳама наррашер.

ТПЗ — Ҳамон бахши Эраҷ зи эронзамин,
Ки додаш Фаридуни боофарин.

[1] ИЛ — б 116 нест. [3] ИЛ — ҳамеша. [4] Л — зарринкамар. [5] Л — Аз ин номдорону шерони.

* М — ту.

125 Ҳазарвон кучо, Зол бишкаст хурд,
Намудаш ба гурзи гарон дастбурд.

Шамосон, к-ин тузи лашкарпанох,
Ки Қоран бикушташ ба овардгох.[1]

Ҷуз ин номдорон, дигар даҳ ҳазор
Фузун кушта омад бар ин корзор.[2]

Батар з-ин ҳама ному нанге шикаст,
Шикасте, ки ҳаргиз нашояд-ш баст.

Гар аз ман сари номвар гашта шуд,
Ки[3] Аҳриман номвар[4] кушта шуд.

130 Ҷазои баду некиҳо рӯзгор
Дар имрӯзу фардо гирифтан шумор.

Ки пеш омадандам ҳамон[5] саркашон,
Паси пушти ҳар як дурафши гавон.[6]

Басе ёд додандам аз рӯзгор,
Дамон аз пасу ман давон зору хор.[7]

Кунун аз гузашта макун ҳеҷ ёд,
Сӯи оштӣ ёз бо Қайкубод.

Гарат дигар ояд яке орзӯй,
Ба гирд андар ояд[8] сипаҳ чор сӯй.

135 Ба як даст Рустам, ки[9] тобанда хур
Гаҳи разм бо ӯ натобад ба зӯр.[10]

---

[1] ТПЗ — Кулӯи диловар, ки Рустам бикушт,
Кунӯн бодамон ҳаст аз инҳо ба мушт.

[2] ИЛ — б. 125—127 нест. [3] Л — чу. [4] Л — нурҳунар. [5] ИЛ — Ба пеш омадандам ҳама. [6] ИЛ — дирафше ҳамон.

[7] ТПЗ — Ҳар он гаҳ пушаймонӣ омад ба пеш,
Пур аз ғам шуда дил зи кирдори хеш,
Басе ганҷам озурда аз рӯзгор,
Бубахшад гуноҳи маро шаҳриёр.

[8] Н — гирдат дарояд. [9] Л — чу. [10] ЛМ — Або гурзу кӯполу бо фарру зӯр.

Ба дасти дигар, Қорани размзан,
Ки чашмаш надидаст ҳаргиз шикан.

Се дигар чу Қашводи зарринкулоҳ,
Ки омад ба Омул бибурд он сипоҳ.

Ҷаҳорум чу Меҳроби кобулхудой,
Ки солоршоҳ аст бо фарру рой».

ОШТӢ ХОСТАНИ ПАШАНГ АЗ ҚАЙҚУБОД

Сипаҳдори Турон ду дида пуроб,
Шигифте фурӯ монда з-Афросиёб,

140 Ки чандин суханҳош ёд омадаст,
Равонаш ҳаме сӯи дод омадаст.[1]

Яке марди бо ҳушу дил*[1] баргузид,
Ба Эрон фиристод чун месазид.[2]

Яке нома бинвишт артангвор,
Бар ӯ карда сад гуна рангу нигор.

Ба номи худованди хуршеду моҳ,
Ки ӯ дод бар офарин дастгоҳ.[3]

---

[1] ИЛ — б. 140 нест. [2] Л — Чунон чун сазид.

ТПЗ — Ки Виса будаш номи он номвар,
Бародар мар ӯро зи мому падар.
Дабири нависандаро гуфт шоҳ,
Ки — пеш ор киртосу мушки сиёҳ.

[3] ТПЗ — Худованди бе ёру анбозу чуфт,
Аз ӯ нест пайдову пиҳон нуҳуфт.
Ҷаҳонофаринандаву бениёз,
Ба фармони ӯ дон нишебу фароз.
Равон шуд ба фармони ӯ хуру моҳ,
В-аз ӯ дорад ором хоки сиёҳ.
Фарозандаи токи фирӯзфом,
Барорандаи субҳ з-айвони шом.
Шаби анбарин ҳиндуи боми ӯй,
Шафақ дурдошом аз ҷоми ӯй.
Хур аз рохи хубӣ чу хубони Чин,
Парастораи чор болишнишин.
Маҳи нав зи рохи сарафкандагӣ,
Ба гуш андарун ҳалқаи бандагӣ.
Якеро барорад ба чархи баланд,
Якеро ба хок афканад мустаманд.

*[1] М — бинодиле.

В-аз ӯ бар равони Фаридун дуруд,
Қ-аз ӯ дорад*[1] ин тухми мо тору пуд,

145 Кунун бишнав, эй номвар Қайқубод,
Сухан гӯям аз рон шоҳиву дод.[1]

Ки аз Тур бар Эраҷи некбахт
Бад омад падид[2] аз паи тоҷу тахт.

Бар он-бар ҳаме ронд бояд сухун,
Набояд, ки пархош монад зи бун.[3]

Гар ин кина аз Эраҷ омад падид,
Манучеҳр сар то сар он кин кашид.

Бар он ҳам, ки кард Офаридун нахуст,
Кучо ростиро ба бахшиш биҷуст.

150 Сазад гар бимонем мо ҳам бар он,
Нагардем аз оину[4] роҳи сарон.

Зи хиргоҳ то Моваронаҳр-дар,
Ки Ҷайҳун мён асташ андар гузар.[5]

Бару бумн мо буд ҳангоми шоҳ,
Накард андар он марз Эраҷ нигоҳ.

Ҳамон бахши Эраҷ буд эронзамин,
Ки аз Офаридун будаш офарин.

Аз он гар бигардему ҷанг оварем.
Ҷаҳон бар дили хеш танг оварем.

155 Бувад захми шамшеру хашми худой,
Наёбем баҳра ба[6] ҳарду сарой.

---

[1] ИЛ — б. 145 нест. [2] И — Падид омадаид.

[3] Л — Бар он-бар ҳаме монд бояд сухан,
Нигорид бояд ҳадиси кухан.
Намондаст он кини нохоста,
В-аз он хоста кина шуд хоста.

[4] Л — оҳангу. [5] Л — б. б. 151 ин б. омада:
На косид кишвар, на дар вай фузуд,
Ҳама рости чусту неки намуд.

[6] Л — зи.

*[1] М — гашт.

Дигар ҳамчунон чун Фаридуни гурд,
Ба Салму ба Туру ба Эрач супурд.

Бубахшем, аз он пас начӯем кин,
Ки чандин бало худ наярзад замин.

Сари жандаи Зол[1] чун барф гашт,
Зи хуни ялон хок шангарф гашт.

Саранҷом ҳам ҷуз ба болон хеш
Наёбад касе баҳра аз ҷои хеш.

160 Бимонем бо он раши панҷ хок,
Саропой карбосу ҷои маҳок.[2]

Дигар орзӯяст андӯҳу ранҷ,
Шудан тангдил дар сарои сипанҷ.*[1]

Магар ром гардад бад-ин Кайқубод,[3]
Сари марди бихрад нагардад зи дод.

Кас аз мо набинанд Чайҳун ба хоб
В-аз Эрон наёянд аз ин рӯи об.

Магар бо дуруду салому паём,
Ду кишвар шавад[4] з-ин сухан шодком.

165 Чу нома ба мӯҳр андаровард шоҳ,
Фиристод наздики эронсипоҳ.

Ҳам аз гавҳару тоҷу ҳам тахти зар,
Ҳам аз хубрӯёни зарринкамар.

Аз аспони тозӣ ба заррин ситом,
Ҳам аз теғи ҳиндӣ ба симин ниём.[5]

---

[1] И — зинда аз сол. [2] Л — б. 160 нест.

[3] ТПЗ — В-агар боз лашкар ба ҷанг оварем,
Сари худ ба доми наҳанг оварем.
Ҳамоно, ки некӣ беҳ аз кори бад,
Начӯем мо дигар озори х(в)ад

[4] ИЛ — бувад.

[5] ТПЗ — Зи пурмоя чизе к-аз он бум хост,
Або нома он ҳадьяҳо кард рост.

* М — ин б. нест.

Биёмад фиристода назди Кубод,
Ҳамон гоҳ пайғому нома бидод.

Чу шоҳи ҷаҳондор нома бихонд,
Ба посух суханҳо фаровон биронд,

170 Ки аз мо набуд пешдастӣ нахуст,
Аз Афросиёб омад ин кин дуруст.

Зи Тур андаромад нахустин ситам,
Ки шохе чу Эраҷ шуд аз тахт кам.

Бад-ин рӯзгор-андар Афросиёб
Биёмад ба Эрону бигзашт з-об.

Шунидӣ, ки бо шоҳ Нӯзар чӣ кард,
Дили дому дад шуд пур аз доғу дард,

Зи кина ба АҒрираси пурхирад,
На он кард, к-аз мардумӣ дархурад.

175 Зи кирдори бад гар пушаймон шавед,[1]
Ба наввӣ зи сар боз паймон шавед,[2]

Маро нест аз кина озору ранҷ,
Бисечидаам дар сарон сипанҷ.

Шуморо супорам аз он рӯи об,
Магар ёбад оромиш Афросиёб.

Ба наввӣ яке боз паймон навишт,
Ба боғи бузурги дарахте бикишт.

Фиристода омад ба сони паланг,
Расонид нома ба дасти*[1] Пашанг.

180 Буна барниҳоду сипаҳро биронд,
Ҳаме гард бар осмон барфишонд.

---

[1] Л — шавад. [2] Л — шавад.
*[1] М — назди.

Зи Ҷайҳун гузар кард монанди бод,
В-аз он огаҳӣ шуд бари Қайқубод.[1]

Аз он гашт шодон дили шаҳриёр,
Ки душман шуд аз пеш бе корзор.[2]

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки «Эй шаҳриёр,
Мачӯй оштӣ дар гаҳи корзор.

Набуд оштӣ пешовардашон,[3]
Бад-ин руз гурзи ман овардашон.

185 Чунин гуфт бо номвар Қайқубод,[4]
Ки чизе надидам накӯтар зи дод.

Набери[5] Фаридуни фаррух, Пашанг
Ба серӣ ҳаме сар бупечад зи ҷанг.

Сазад гар ҳар он кас, ки дорад хирад,
Ба кажживу норостӣ нангарад.

Зи Зобулситон то ба дарьёи Синд,[6]
Навиштем[7] аҳди туро бар паринд.

Ту шав, тахт бо афсари Нимрӯз
Ҳаме дору мебош гетифуруз.

190 В-аз ин[8] рӯй Кобул ба Меҳроб деҳ,
Саросар синонат ба заҳр об деҳ.

Куҷо подшоҳист, бе ҷанг нест,
В-агар чанд руи замин танг нест.

Басе хилъат орост шоҳи рама,
Ба Золу ба Рустам бидод он хама.[9]

---

[1] ТПИЛ — Бибурданд нома бари Қайқубод,
Сухан низ аз ин гуна карданд ёд.
Чу бишнид шаҳ Қайқубод ин хама,
Баровард сар аз миёни рама.
Чунин дод посух, ки донӣ дуруст,
Ки аз мо набуд пешдастӣ нахуст.

[2] ИЛ — б. 179—182 нест. [3] Л — ҳеҷ дархурдашон. [4] Л—Ба Рустам чунин гуфт пас Қайқубод. [5] ИЛ — Набера. [6] И — хинд. [7] ИЛ — навиштем. [8] Л — в-аз он. [9] ИЛ — б. 192 нест;

ТПЗ — Ба Рустам басе ҷомаву асп дод,
Бад-он сон, ки буд дархури Қайқубод.

Сарашро биёрост аз*[1] тоҷи зар,
Ҳамон гирдгоҳаш ба заррин камар.

Зи як рӯй гетӣ мар ӯро супурд,
Бибӯсид рӯи замин марди гурд.

195 Аз он пас чунин гуфт фаррух Қубод,
Ки бе Зол тахти бузургӣ мабод!

Ба як мӯи Дастон наярзад ҷаҳон,
Ки ӯ мондамон ёдгор аз меҳон.

Ниҳоданд маҳд аз бари панҷ пил,
Зи пирӯза рахшонтар, аз оби Нил.

Бигустурд зарбафт бар маҳд-бар,*[2]
Яке ганҷ к-аш кас надонист мар.

Яке ҷомаи шаҳриёрӣ ба зар,
Зи ёкуту пирӯза тоҷу камар,

200 Фиристод наздики Дастони Сом,
Ки хилъат туро з-ин фузун буд ком.[1]

Агар бошадам зиндагонӣ дароз,
Туро ман кунам дар[2] ҷаҳон бениёз.

Ҳамон Қорани гурду Қашводро,
Чу Харроду Барзину Пӯлодро.

Барафканд[3] хилъат чунон чун сазид,
Касеро, ки хилъат сазовор дид.

Дирам доду динору[4] теғу сипар,
Киро буд дархур кулоҳу камар.

---

[1] ТПЗ — Дигарбора з-ин бехтар ороямат,
Дари ганҷхо пеш бикшоямат.

[2] Л — дорам андар. [3] Л — бароpост. [4] Л — Зи диндору дебову.
*[1] М — бо. *[2] М — маҳди зар.

ОМАДАНИ ҚАЙҚУБОД БА ИСТАХРИ ПОРС

205 В-аз он ҷо сӯи Порс андар кашид,
Ки дар Порс буд ганҷҳоро калид.

Нишастангаҳ он гаҳ ба Истахр буд,
Каёнро бад-он ҷойгаҳ фахр буд.

Ҷаҳоне ниҳоданд рух сӯи ӯй,
Ки ӯ буд солори дайҳимҷӯй.

Ба тахти каён андаровард пой,
Ба доду ба оини фархунда рой.

Чунин гуфт бо номвар меҳтарон,[1]
Ки гетӣ маро аз[2] карон то карон.

210 Агар пил бо пашша кин оварад,
Ҳама рахна дар доду дин оварад.

Нахоҳам[3] ба гетӣ ҷуз аз ростӣ,
Ки хашми худо оварад костӣ.

Таносонӣ аз доду ранҷи ман аст,
Кучо обу хок аст, ганҷи ман аст.

Ҳама подшоҳон маро лашкаранд,
Сипоҳиву шаҳрӣ маро яксаранд.

Ҳама дар паноҳи ҷаҳондор бед,
Хирадманд беду беозор бед.

215 Ҳар он кас, ки дорад, хӯреду диҳед,
Сипосе зи хӯрдан маро барниҳед.

В-ар он кас кучо боз монад зи х[в]ард,
Наёбад ҳаме тӯша[4] аз коркард,

Чарогоҳашон боргоҳи ман аст,
Ҳар он кас, ки андар паноҳи[5] ман аст.

---

[1] Л — бихрадон. [2] ЛМ — шуд. [3] Л — начӯям. [4] Л — кувват. [5] Л — сипоҳӣ.

Сипоҳе аз он пас ба гирд оварид,
Бигардид як сар ҷаҳонро бидид.

Чу даҳ сол баргашт гирди ҷаҳон,
Ҳама дод кард ошкору ниҳон.

220 Басе шаҳри хуррам бино кард ҚАЙ,
Чу сад деҳ бино кард бар гирди вай.

Сӯи Порс бинҳод он гоҳ рӯй,
Чу чанги замона расид андар ӯй,

Нишаст аз бари тахт бо мӯбадон,
Ситорашиносону*[1] бо бихрадон.

Саросар биёвард гурдони хеш,
Бад-эшон нигаҳ кард дил карда реш.[1]

Аз он рафта номоварон ёд кард,
Ба доду деҳиш гетӣ обод кард.

225 Бад-ин гуна сад сол шодон бизист,
Нигар то ба кайҳон чунин шоҳ кист.

Писар буд хирадманд ӯро чахор,
Ки буданд аз ӯ дар ҷаҳон ёдгор.

Нахустин чу Қовусӣ бо офарин,
ҚАЁРАШ дуввум буд, сеюм ҚАЙПАШИН.

Чаҳорум ҚАЯРМИН кучо буд ном,
Сипарданд гетӣ ба орому ком.[2]

Чу сад сол бугзашт бо тоҷу тахт,
Саранҷом тоб[3] андаромад ба бахт.[4]

230 Чу донист, к-омад ба наздики марг,
Бипажмурд хоҳад ҳаме сабз барг.

---

[1] Л — б. 218—223 нест.

[2] Л — Чаҳорӯм, ки буд Ардашер ӯ ба ном,
Ҳама ҳар чаҳор аз падар шодком.

[3] Л — тоз. [4] Л — зи тахт.

*[1] М — Ба ахтаршиносу.

Гаронмоя[1] Ковускайро бихонд,
Зи доду деҳиш чанд бо ӯ биронд.

Бад-ӯ гуфт мо барниҳодем рахт,
Ту бугзор[2] тобуту бардор тахт.

Чунонам, ки гӯй аз Албурзкӯҳ
Кунун омадам шодмон бо гурӯҳ

Чи бахте,[3] ки бе огаҳӣ бугзарад,
Парастандаи ӯ надорад хирад.

235 Ту гар додгар бошиву покрой,
Ҳаме музд ёбӣ[4] ба дигар сарой.

В-агар оз гирад саратро ба дом,
Барорӣ яке теғи тез аз ниём,

Бад-он хештан ранча дорӣ ҳаме,
Пас онро ба душман супорӣ ҳаме.

Дар он ҷой ҷои ту оташ бувад,
Ба дунёё дилат талху нох[в]аш бувад.[5]

Бигуфт ину шуд з-ин ҷаҳони фароҳ,
Гузин кард сандуқ бар ҷои кох.[6]

---

[1] сарафроз. [2] Л — биспор. [3] Л — тахте; И — чу тахте. [4] ИЛ — савобаш биёбӣ. [5] ИЛ — б. 237 нест;

ТПЗ — Бидон, эй гиромии некӯниҳод,
Бибояд, ки кӯшӣ ба адлу ба дод.
Туро додам ин тоҷи шоҳию гох,
Ба доду деҳиш пӯю биспор рох.
— Чунин омад ин гетӣ аз хӯй соз,
Бидорад ба ноз, оварад ранҷ боз.
Дарахтест бо шоҳи бисьёрбор,
Бараш тозагул, шох яксар нигор,
Нахустин ба гул шодҳорат кунад.
Пас он гаҳ дилафгору хорат кунад.
Басе подшоҳони гарданфароз,
Ки рафтанд аз ин ҷо ба гурму гудоз.
К-аз эшон кунун монда ном асту бас,
Ба гетӣ намондаст ҷовид кас.

240 Ҷаҳонро чунин аст расму[1] ниҳод,
Биёрад зи хоку диҳадшон ба бод.

Ба сар шуд кунун қиссаи Қайқубод.
Зи Ковус бояд, ки гирем[2] ёд.[3]

КАЙКОВУС

Подшоҳии ӯ саду панҷоҳ сол буд

БАР ТАХТ НИШАСТАНИ КАЙКОВУС ВА ОҲАНГИ МОЗАНДАРОН КАРДАН

Дарахти барӯманд чун шуд баланд,
Гар эдун, ки ояд бар ӯ[4]-бар газанд,

Шавад барг пажмурдаву бех суст,
Сараш сӯи пастӣ гирояд нахуст.

Чу аз ҷойгаҳ бугсилад пои хеш,
Ба шохи[5] навоин диҳад ҷои хеш.

Мар ӯро супорад гулу баргу боғ,
Баҳоре ба кирдори равшан чароғ.[6]

5 Агар шохи бад хезад аз бехи нек,
Ту бо бех тундӣ маёгоз рек.[7*1]

Падар чун ба фарзанд монад ҷаҳон,
Кунад ошкоро бар ӯ-бар ниҳон.

Гар ӯ бифканад фарру номи падар,
Ту бегона хонаш, махонаш писар.

Агар гум кунад роҳи омӯзгор,
Сазад, к-ӯ ҷафо бинад аз рӯзгор.

Чунин аст расми сарои куҳун,
Сараш ҳеҷ пайдо набинӣ зи бун.

---

[1] Л — созу. [2] Л — кунун кард. [3] И — б. 240—241 нест. [4] Л — Гар ояд зи гардун бар ӯ. [5] Л — сарви. [6] И — б. 4 нест. [7] ИЛ — век (вейк); [*1] М — лек.

10 Чу расми бадаш боз ёбад касе.
Сазад гар ба гетӣ намонад басе.

Зи гуфтори фарзонадил марди пир,
Сухан бишнаву як ба як ёд гир.[1]

Чу бигрифт Ковус гоҳи падар,
Мар ӯро ҷаҳон банда шуд сар ба сар.

Зи ҳар гунае ганҷи оганда дид,
Ҷаҳон сар ба сар пеши худ банда дид.

Ҳам аз тавку ҳам тахту ҳам[2] гӯшвор,
Ҳамон тоҷи заррин забарҷаднигор.

15 Ҳамон тозиаспони огандаёл,
Ба гетӣ надонист касро[3] ҳамол.

Чунон буд, ки дар гулшани зарнигор,
Ҳаме хӯрд рӯзе маи хушгувор.

Яке тахти заррин булӯрин-ш пой,
Нишаста бар ӯ-бар ҷаҳонкадхудой.

Або паҳлавонони Эрон ба ҳам,
Ҳаме рой зад шоҳ бар бешу кам.

Чунин гуфт, к-андар ҷаҳон шоҳ кист
Гузашта зи ман дархури гоҳ кист?

20 Маро зебад андар ҷаҳон бартарӣ,
Наёрад зи ман ҷуст кас доварӣ.

Ҳаме хӯрд бода, ҳаме гуфт шоҳ,
Дар*[1] ӯ хира монда сарони сипоҳ.[4]

Чу ромишгаре дев зӣ пардадор
Биёмад, ки хоҳад бари шоҳ бор.

[1] ИЛ — б. 11 нест. [2] Л — Хамон тахт бо тавку бо. [3] Л — худро. [4] ИЛ — 19—21 нест.
*[1] М — Аз.

Чунин гуфт, к-аз шаҳри Мозандарон
Яке хушнавозам зи ромишгарон.

Агар дарҳурам бандагӣ шоҳро,
Кушояд бари тахти худ роҳро.[1]

25 Бирафт аз дари парда солори бор,
Биёмад хиромон бари шаҳриёр.

Бигуфташ, ки ромишгаре бар дар аст,
Або барбату наҒз ромишгар аст.[2]

Бифармуд то пеши ӯ тохтанд,
Бари рудсозон-ш биншохтанд.

Ба барбат чу бонст барсохт руд,
Баровард мозандаронӣ суруд.

Ки Мозандарон — шаҳри мо ёд бод,
Ҳамеша бару бумаш обод бод!

30 Ки дар бӯстонаш ҳамеша гул аст,
Ба кӯҳ андарун лолаву сунбул аст.

Ҳаво хушгувору замин пурнигор
На гарму на сарду ҳамеша баҳор.

Навозанда булбул ба боҒ андарун,
Гурозанда оҳу ба роҒ андарун.

Ҳамеша наёсояд аз ҷустуҷӯй
Ҳамасола ҳар ҷой ранг асту бӯй.

Гулоб аст, гӯй, ба чӯяш равон,
Ҳаме шод гардад зи[3] бӯяш равон.

---

[1] Л — Бисоям ба рух хоки даргоҳро.

[2] ТПЗ — Ҳаме рох ҷӯяд бад-ин пешгох.
Чи фармон диҳад номвар подшох!

[3] ИЛ — ба.

35 Даю Баҳману Озару Фарвадин,
Ҳамеша пур аз лола бинӣ замин.

Ҳамасола хандон лаби чӯйбор,
Ба ҳар ҷой бози шикорӣ ба кор.

Саросар ҳама кишвар ороста,
Зи динору дебову аз хоста.

Бутони парастанда бо тоҷи зар,
Ҳамон номдорони зарринкамар.

Касе к-он дар он буми обод нест,
Ба ком аз дилу ҷони худ шод нест.[1]

40 Чу Ковус бишнид аз ӯ ин сухун,
Яке тоза андеша афканд бун.

Дили размҷуяш бубаст андар он,
Ки лашкар кашад сӯи Мозандарон.

Чунин гуфт бо сарфарозони разм,
Ки мо дил ниҳодем як сар ба базм.

Агар кохилӣ пеша гирад[2] далер,
Нагардад зи осудану гоҳ[3] сер.[4]

Ман аз Ҷамму Заҳҳоку аз Кайқубод
Фузунам ба бахту ба фарру нажод.

45 Фузун боядам низ аз[5] эшон хунар,
Ҷаҳонҷӯй бояд сари тоҷвар.[6]

Сухан чун ба гӯши бузургон расид,
Аз эшон кас ин рой фаррух надид.

---

[1] ИЛ — б. 39 нест. [2] Л — ояд. [3] Л — осоишу хоб.

[4] ТПЗ — В-агар баддилӣ пеша гирад чавон,
Бимонад манишпасту тираравон.

[5] Л — з-они.

[6] ТП — Маро буд* лашкар ба Мозандарон,
Саросар гирифтан ба гурзи гарон.

*— З-бурд.

Ҳама зард гаштанду пурчин ба рӯй,
Касе ҷанги девон накард орзӯй,

Касе рост посух наёраст кард,
Ғамин шуд дилу лаб пур аз бодӣ сард.

Чу Тусу чу Гударзу Кашводу Гев.
Чу Харроду Гургину Баҳромӣ нев.

50 Ба овоз гуфтанд мо кеҳтарем,
Замин ҷуз ба фармони ту наспарем.

В-аз он пас яке анҷуман сохтанд,
Зи гуфтори ӯ дил бипардохтанд.

Нишастанду гуфтанд бо якдигар,
Ки аз бахт моро чӣ омад ба сар.[1]

Агар шаҳриёр ин суханҳо ки гуфт,
Ба майхӯрдан-андар нахоҳад нуҳуфт.

Зи мову зи Эрон барорад ҳалок,
Намонад аз[2] ин буму бар обу хок.

55 Ки Ҷамшед бо тоҷу ангуштарӣ,
Ба фармони ӯ деву мурғу парӣ,

Зи Мозандарон ёд ҳаргиз накард,
Начуст аз далерони[3] девон набард.

Фаридуни пурдонишу пурфусун,
Мар ин орзӯро[4] набуд раҳнамун.

Агар шоядӣ бурдан ин раҳ ба сар,
Ба мардиву ному ба ганҷу гуҳар,[5]

Манучеҳр кардӣ бад-ин пешдаст,
Накардӣ бад-ин ҳимати хеш паст.[6]

60 Яке чора бояд намудан бар ин,
Ки ин бад бигардад зи эронзамин.

---

[1] Л — б. 51, 52 нест. [2] Л — ба. [3] Л — далерӣ зи. [4] ИЛ — Ҳами рози дониш. [5] ЛМ — мардиву ганҷу ба ном хунар. [6] Л — б. 5 нест;

ТПЗИ — Бад-ин чора бояд кунун даст ёхт,
Ниҳонӣ яке чораи нав бисохт.

Чунин гуфт пас Тус бо мехтарон,
Ки эй размдида диловар сарон.

Мар ин бандро чора акнун якест,
Бисозему ин кор[1] душвор нест.

Ҳаюни таковар бари Золи Сом
Бибояд фиристоду додан паём.

Ки гар гил ба сар дорӣ акнун машӯй,
Яке тез кун маҳзу*[1] бинмой рӯй.[2]

65 Магар к-ӯ кушояд яке пандманд,
Сухан бар дили шаҳриёри баланд.

Бигӯяд, ки ин аҳриман дод ёд,
Дари дев ҳаргиз набояд кушод.

Магар Золаш орад аз ин гуфта боз.
В-агар на сар омад нишебу фароз[3]

Суханҳо зи ҳар гуна барсохтанд,
Ҳаюни таковар бурун тохтанд.

Даванда ҳаме тохт то Нимрӯз,
Чу омад бари Золи гетифурӯз.

70 Чунин додаш аз номдорон паём,
Ки эй номвар богуҳар пури Сом,

Яке кор пеш омад акнун шигифт,
Ки аз дониш андоза[4] натвон гирифт.

Бар ин кор агар ту набандӣ камар,
На тан монад эдар, на буму на бар.

---

[1] Л — банд.

[2] ТПЗ — Бигӯяд абар шохи Ковускай,
Ки бар хира кори нав афканд пай.

[3] ТПЗ — Бад-ин рой гаштанд як сар гавон,
Ки ин корро Зол созад равон.

[4] Л — андеша; И — андӯх.

* М — рою.

Яке шоҳро дар дил андеша хост,
Бупечидаш оҳарман аз роҳи рост.[1]

Ба ранҷи ниёкон-ш аз бостон,
Нахоҳад ҳаме буд ҳамдостон.

75 Ҳаме ганҷ беранҷ бигзоядаш,
Ҳаме гоҳи[2] Мозандарон боядаш.

Агар ҳеҷ сар хорӣ аз омадан,
Сипаҳбад ҳаме зуд хоҳад[3] шудан.*[1]

Ҳама ранҷи ту дод хоҳад ба бод,
Ки бурдӣ зи оғоз бо Қайқубод.[4]

Ту бо[5] Рустами ширнохӯрда сер,
Миёнро бубастӣ чу шери далер.

Кунун он ҳама бод шуд пешӣ ӯй,
Бупечид ҷони бадандеши ӯй.

80 Чу бишнид Дастон бупечид сахт,
Ки шуд зард барги каёнидарахт.[6]

Ҳаме гуфт Ковуси худкомамард,
На гарм озмуда зи гетӣ, на сард.[7]

Қасе к-ӯ бувад дар ҷаҳон пешгоҳ,
Бар ӯ бугзарад солу хуршеду моҳ.

В-аз андешаи[8] теғи ӯ дар ҷаҳон,
Биларзанд яксар кеҳону меҳон.

Набошад шигифт ар ба ман награвад,
Шавам хаста, гар панди ман нашнавад.

---

[1] Л — б. 73 нест. [2] И — кори. [3] Л — Шаҳаншаҳ ба зудӣ бихоҳад. [4] И — К-аз оғоз бурдӣ абар Қайқубод. [5] И — Або. [6] И — Биларзид бар сони шохи дарахт.

[7] ТПЗИ — Сухан аз ҷаҳондидагон нашнавад,
Шабӣ* тира бо рои худ нагнавад.

[8] ИЛ — Кӣ мондаст к-аз.

*[1] М — будан.

* И — тани.

85 В-ар ин ранҷ осон кунам бар дилам,
Аз андешаи шоҳ дил бугсилам.

На аз ман писандад ҷаҳонофарин,
На шоҳу на гурдони эронзамин.

Шавам, гӯямаш ҳарчӣ ояд зи панд,
Зи ман гар пазирад, шавад судманд.

В-агар тез гардад кушудаст[1] роҳ,
Таҳамтан ҳам эдар бувад бо сипоҳ,

Пурандеша буд он шаби дербоз[2]
Чу хуршед бинмуд тоҷ аз фароз,

90 Ҷамар басту бинҳод сар сӯи шоҳ,
Бузургон бирафтанд бо ӯ ба роҳ.

Хабар шуд ба Тусу ба Гударзу Гев,
Ба Баҳрому Гургину гурдони нев,

Ки Дастон ба наздики Эрон расид,
Дурафши ҳумоюн-ш омад падид.

Пазира шудандаш сарони сипоҳ,
Саре к-ӯ кашад паҳлавонӣ кулоҳ.

Чу Дастони Сом андаромад ба танг,
Пиёда[3] шудандаш ҳама бедиранг.

95 Бар ӯ саркашон офарин хонданд,
Сӯи шоҳ*[1] бо ӯ ҳаме ронданд.

Бад-ӯ гуфт Тус, эй гави сарфароз,
Ҷашидӣ чунин ранҷи роҳи дароз

Зи баҳри бузургони эронзамин,
Бар осоиш ин ранҷ кардӣ гузин.

[1] И.Л — кушодаст. [2] И — шаб аз дер боз. [3] Л — Пазира.
* М — шаҳр.

Ҳама сар ба сар некхоҳи туем,
Сутуда ба фарри[1] кулоҳи туем.

Бад-он[2] номдорон чунин гуфт Зол,
Ки ҳар кас, ки ӯро бифарсуд сол,

100 Ҳама панди пиронаш ояд ба ёд,
Аз он пас диҳад чархи гардон-ш дод.

Нашояд, ки гирем аз ӯ панд боз,
Ки аз панди мо нест ҳуд беннёз.

Зи панди хирад гар бигардад сараш,
Пушаймониву ранҷ бошад[3] бараш.

Ба овоз гуфтанд мо бо туем,
Зи ту бугзарад, панди кас нашнавем.

Ҳама яксара пеши шоҳ омаданд,
Бари номвар тоҷу гоҳ омаданд.

ПАНД ДОДАНИ ЗОЛ КОВУСРО

105 Ҳаме рафт пеш андарун Золи Зар,
Паси ӯ бузургони зарринкамар.

Чу Ковусро дид Дастони Сом
Нишаста бар аврангу дил шодком.[4]

Ба каш карда дасту сар афканда паст,
Ҳаме рафт то ҷойгоҳи нишаст.[5]

Чунин гуфт, к-эй кадхудои ҷаҳон,
Сарафрозтар меҳтар андар меҳон.

---

[1] Л — фарру. [2] ИЛМ — Або. [3] ИЛ — Пушаймонӣ орад зи гетӣ.

[4] ТПЗ — Ту гуфтӣ Манучехр боз омадаст,
Ба тоҷ андарун сарфароз омадаст.

[5] ТПЗ — Аз он пас сано хоид бар шахриёр,
Чунон чун бувад дархури номдор.

Чу ту тахт нашниду афсар надид,
На чун бахти ту чархи гардон шунид.[1]

110 Ҳамасола пирӯз бодиву[2] шод,
Дилат пур зи дониш, сарат пур зи дод.

Каӣ номбардор бинвохташ,
Бари хеш бар тахт биншохташ.

Бипурсидаш аз ранҷи роҳи дароз,
Зи гурдону аз Рустами сарфароз.

Чунин гуфт мар шоҳро Золи Зар,
Анӯша[3] бизӣ шоҳи пирӯзгар![4]

Ҳама шоду равшан ба бахти туем,
Барафрохта сар ба тахти туем.[5]

115 Аз он пас яке достон баркушод,
Суханҳои побастаро*[1] дар кушод.

Чунин гуфт, к-эй подшоҳи ҷаҳон,
Сазовори тахтиву тоҷи меҳон.

Шунидам яке нав сухан бас гарон,
Ки шаҳ дорад оҳанги Мозандарон.[6]

---

[1] ТПЗ — Сазовори тахтиву тоҷи меҳон,
Наёмад, набошад чу ту дар ҷаҳон.

* Л — бошиву. [3] Л — Ки нӯша.

[4] ТПЗ — Сарат сабз бодо, тану чон дуруст,
Мабодо каёникамаргоҳ суст.

[5] ТПЗ — Ту аз Офаридуншаҳи ёдгор,
Мабуррод меҳр аз ту ин рӯзгор.

[6] И.Л — б. 117 нест;

ТПЗ — Сухан бишнав, эй номвар, шаҳриёр,
Ба родӣ яке панди омӯзгор.
Ки родӣ сари хубиву меҳтарист,
Зи роди фузуниву ҳам беҳтарист.
Ҷавоне хирадманди бартарманиш.
Ба гетӣ зи кас нашнавад сарзанниш.
Ҳама сол хуррам зи кирдори х(в)ад,
Писандидаи мардуми пурхирад.
Бад-он гетияш неши яздони пок,
Зи кирдори бад набвадаш тарсу бок.

* М — боистаро.

Зи ту пештар подшаҳ будаанд,
Мар*[1] ин роҳ[1] ҳаргиз напаймудаанд.

Ба сар-бар маро рӯз чанде[2] гузашт
Сипеҳр аз бари хок чанде бигашт.

120 Манучеҳр шуд з-ин ҷаҳони фарох,
Аз ӯ монда эдар басе ганҷу кох.

Ҳамон Зав або Нӯзари[3] Қайқубод,
Чӣ моя бузургон, ки дорем ёд,

Або лашкари гашну гурзи гарон,
Накарданд оҳанги Мозандарон,

Ки он хонаи деви афсунгар аст,
Тилисм асту дар[4] банди ҷоду-дар аст.

Мар он бандро ҳеҷ натвон кушод,
Мадеҳ марду ганҷу[5] дирамро ба бод.

125 Мар онро ба шамшер натвон шикаст,
Ба ганҷу ба дониш[6] наёяд ба даст.

Агар бурдборӣ сари мард нест,
Ба нобурдборон бибояд гирист.
Хирадманди пирӯзи бо ҳангу санг,
Ба неку бади худ шиносад диранг.
Ба хушу ба андешаву ҳангу рой,
Дарорад замину замон зери пой.
Яке панди дигар бигӯям туро
Зи дил тирагиҳо бишӯям туро.
Туро бод хубию шодию ком,
Зи гетӣ ба некӣ бароварда ном.
Ту донӣ ниёи ту Ҷамшед буд,
Ки тоҷаш чу рахшанда хуршед буд.
Ҳама деву дад буд ба фармони ӯй,
Саросар ҷаҳон буд ба паймони ӯй.
Накардаш бад-ин кор ӯ сар гарон,
Набудаш ба дил ёди Мозандарон.
Фаридун накард инчунин кор ёд,
Ки худ тахти Заҳҳок додаш ба бод.

[1] Л — роз. [2] Л — Ки бар сар маро рӯз чандин. [3] ИЛЗ — Нӯзару. [4] ИЛ — аз. [5] Л — б. 124 нест; И — Мадеҳ ганҷу зӯру. [6] Л — оташ; И — афсун.

*[1] М — Ки.

Ҳумоюн надорад кас он ҷо шудан,
В-аз эдар кунун рои рафтан задан.

Сипаҳро бад-он сӯ набояд кашид,
Зи шоҳон кас ин рой фаррух[1] надид.

Гар ин номдорон зи ту камтаранд,[2]
Чу ту бандагони ҷаҳондоваранд.

Ту аз хуни чандин сари номдор
Зи баҳри фузунӣ дарахте макор,

130 Ки бору баландиш нафрин бувад,
На оини шоҳони пешин бувад.

Чунин посух овард Ковус боз,
К-аз андешаи ту наям бениёз

Валекин маро аз Фаридуну Ҷамъ,
Фузун аст мардиву фарру дирам.

Ҳамон аз Манучеҳру аз Кайқубод,
Ки Мозандаронро накарданд ёд.

Сипоҳу дилу ганҷам афзунтар аст,
Ҷаҳон зери шамшери тез андараст,

135 Чу бардоштӣ шуд кушода ҷаҳон,
Аз оҳан чӣ дорем гетӣ ниҳон?

Шавамшон якояк ба дом оварам,
Гар*[1] оину шамшеру ном оварам.

Агар барниҳам сову божи гарон,
В-агар кас намонам ба Мозандарон,

Чунон хору зоранд бар чашми ман,
Чи ҷодӯ, чи девони он анҷуман.

Ба гӯши ту ояд худ ин огаҳӣ,
К-аз эшон шавад рӯи гетӣ тиҳӣ.[3]

---

[1] ИЛ — ҳаргиз. [2] ЗЛ — туро кеҳтаранд.

[3] ТПЗ — Валекин басе ранҷ бояд кашид,
Бад-он то бад-ин ком бояд расид.

*[1] М — Ба.

140 Ту бо Рустам акнун ҷаҳондор бош,
Нигаҳбони Эрону бедор бош.

Ҷаҳонофаринанда ёри ман аст,
Сари наррадевон шикори ман аст.

Гар эдун, ки ёрам набошӣ ба ҷанг,
Мафармой бар гоҳ кардан диранг.

Чу аз шоҳ бишнид Зол ин сухун,
Надид эч пайдо сарашро зи бун.

Бад-ӯ гуфт шоҳиву мо бандаем,
Ба дилсӯзагӣ бо ту гӯяндаем.

145 Агар дод гӯй[1] ҳаме ё ситам,
Ба рои ту бояд задан гому дам.

Аз андеша ман дил бипардохтам,
Сухан ҳар чи донистам, андохтам.

На марг аз тани хеш битвон сипӯхт,
На чашми замон кас ба сӯзан бидӯхт.

Ба парҳез ҳам кас наҷаст аз ниёз,
Ҷаҳонҷӯй аз ин се[2] наёбад ҷавоз.

Ки равшан[3] ҷаҳон бар ту фархунда бод,
Мабодо, ки панди ман ояд-т ёд.

150 Пушаймон мабодӣ зи кирдори хеш,
Туро[4] бод равшан дилу дину[5] кеш[6]

Сабук шоҳро Зол падруд кард,
Дил аз рафтанаш пурғаму дуд кард.

Бурун омад аз пеши Ковусшоҳ,
Шуда тира бар чашми ӯ ҳуру моҳ.

---

[1] Л — хоҳӣ. [2] Л — худ. [3] Л — ҳамеша. [4] ИЛ — ба ту. [5] Л — чону.

[6] ТПЗ — Сазад гар наранҷад шаҳ аз гуфти ман,
Ки аз некхоҳӣ бигуфтам сухан.

Бирафтанд бо ӯ бузургони нев,
Чу Тусу чу Гударзу Баҳрому Гев

Ба Зол он гаҳе гуфт Гев аз худой
Ҳаме хоҳам он к-ӯ*[1] бувад раҳнамой.

155 Ба ҷое, ки Ковусро дастрас
Набошад, надорам ман ӯро ба кас.

Зи ту дур бод озу маргу ниёз,
Мабодо ба ту дасти душман дароз.

Ба ҳар сӯ, ки оему андар шавем,[1]
Ҷуз аз[2] офаринат сухан нашнавем.

Пас аз кирдигори ҷаҳонофарин,
Ба ту дорад уммед эронзамин.

Зи баҳри гавон ранҷ бардоштӣ,
Чунин роҳи душвор бугзоштӣ.[3]

160 Бигуфт ину бигрифташон дар канор,[4]
Раҳи Систонро баророст кор.

РАФТАНИ КОВУС БА МОЗАНДАРОН

Чу Золи сипаҳбад зи паҳлӯ бирафт,
Дамодам сипаҳ рӯй бинҳод тафт.

Ба Тусу ба Гударз фармуд шоҳ
Кашидан сипаҳ, сар ниҳодан ба роҳ.

---

[1] Л — Ба ҳар ҷо, ки оему он ҷо равем; И — бувем. [2] Л — ба ҷуз.

[3] ТПЗ — Кунун чораи мо ҳамин асту бас,
Ки ҷуз паҳлавон, шоҳи мо нест кас.
Чунин гуфт Дастон, ки доно якест,
Ба тақдири ӯ роҳи тадбир нест.
Шумо гӯш доред фармони шоҳ,
Мапечед як тан аз ин размгоҳ.
Умедам чунон аст бар бениёз,
Ки бинам шуморо ҳама шод боз.

[4] Л М — Саросар гирифтандаш андар канор.

*[1] М — хостам то.

Чу шаб рӯз шуд шоҳу кундоварон
Ниҳоданд сар сӯи Мозандарон.

Ба Милод биспурд эронзамин,
Қалиди дари ганҷу тоҷу нигин.

165 Бад-ӯ гуфт гар душман ояд падид,
Туро теғи кина набояд кашид.

Зи ҳар бад ба Золу ба Рустам паноҳ,
Ки пушти сипоҳанду зебон гоҳ.

Дигар рӯз бархост овои кӯс,
Сипаҳро ҳаме ронд Гударзу Тус.

Ҳаме рафт Ковуси лашкарфурӯз,
Бизад гоҳ бар пеши кӯҳ Испирӯз

Ба ҷое, ки пинҳон шавад офтоб,
Бад-он ҷойгаҳ сохт орому хоб.

170 Куҷо ҷои девони дижхим буд,
Бад-он ҷойгаҳ девро[1] бим буд.

Бигустурд зарбафт бар кӯҳсор,*[1]
Ҳаво пур зи бӯи маи хушгувор.[3]

Ҳама паҳлавонони фархундапай
Нишаста бари тахти Ковускай.

Ҳама шаб ҳаме маҷлис оростанд,
Ба шабгир, к-аз хоб бархостанд,

Пароканда наздики шоҳ омаданд,
Қамар баставу бо кулоҳ омаданд.[4]

175 Бифармуд пас Гевро шаҳриёр,
Ду бора зи лашкар гузин кун ҳазор.

---

[1] Л — пилро, [2] Л — беша сор; *[1] М — сангсор. [3] Л — Ба дебо замин кард хуррам баҳор. [4] ИЛ — б. б. 174 ин б. омада:

Замин пурнигор аз пан мешсор,
Ҳаво пур зи бӯи маи хушгувор.

Қасе к-ӯ гирояд ба гурзи гарон,
Кушояндаи шаҳри Мозандарон.[1]

Ҳар он кас, ки бинӣ зи пиру ҷавон,
Тане[2] кун, ки ӯро набошад равон.

Дар ӯ[3] ҳар чи обод бинӣ, бисӯз,
Шаб овар ҳар он ҷо, ки бошӣ ба[4] рӯз,

Чунин то ба девон расад огаҳӣ,
Ҷаҳон кун саросар зи ҷоду тиҳӣ.

180 Қамар басту рафт аз бари шоҳ Гев,
Зи лашкар гузин кард гурдони нев.

Бишуд то дари шаҳри Мозандарон,
Биборид шамшеру гурзи гарон.

Зану кӯдаку марди бо даствор
Намеёфт аз[5] теги ӯ зинҳор.

Ҳаме кард ғорат, ҳаме сӯхт шаҳр,
Биполуд бар ҷон тарьёк заҳр.

Яке чун биҳишти барин шаҳр дид,
Ки аз хуррамӣ назди ӯ баҳр дид.

185 Ба ҳар кӯю барзан фузун аз шумор[6]
Парастор бо тавқу бо гӯшвор.

Парастанда з-ин бештар бо кулоҳ,
Ба чеҳра ба кирдори тобанда моҳ.

Ба ҳар ҷой ганҷе, пароканда зар,
Ба як ҷой зарру ба дигар[7] гуҳар.

ТП — Чунин гуфт бо Гев Ковуси кай,
Ки букшои чанголу бугзор пай.
Бирав то дари шаҳри Мозандарон,
Ҳаме то ба шамшеру гурзи гарон.

[2] Л — [illegible]ӯнон. [3] Л — В-аз ӯ; И — замин. [4] Л — Бар эшон шаб овар [illegible]; П — бошад. [5] Л — Надид аз сари; И — наёфт аз бари. [6] Л — [illegible]вор. [7] И — динору ҷое.

Беандоза гирд-андараш чорпой.
Биҳишт аст гуфтӣ ҳамэдун ба ҷой.

Ба Қовус бурданд аз он огаҳӣ,
Бад-он хуррамиҷою он фарраҳӣ.

190 Ҳаме гуфт хуррам зиёд он ки гуфт,
Ки Мозандаронро биҳишт аст ҷуфт.

Ҳама шаҳр гӯй магар буткадаст,
Зи дебои Чин бар гул озин бубаст.[1]

Бутони биҳиштанд гӯй дуруст,
Ба гулнорашон рӯй Ризвон бишуст.

Чу як ҳафта бугзашт эронӣён
Зи ғорат кушуданд як-як миён.

Хабар шуд бари шоҳи Мозандарон
Дилаш гашт пурдарду сар шуд гарон.

195 Зи девон ба пеш андараш Санҷа буд,
Ки ҷону дилаш з-он сухан ранҷа буд.

Бад-ӯ гуфт рав назди Деви Сапед.
Чунон рав, ки бар чархи гарданда шед.

Бигӯяш, ки омад ба Мозандарон,
Ба ғорат аз Эрон сипоҳи гарон.

Ҳама шаҳри Мозандарон сӯхтанд,
Ба ҷанг оташи кина афрӯхтанд.[2]

Ҷаҳонҷӯй Қовусашон пешрав,
Зи лашкар басе[3] ҷангсозони нав.

200 Қунун гар набошӣ ту фарьёдрас,
Набинӣ ба Мозандарон зинда[4] кас.[5]

---

[1] Л — задаст. [2] ИЛ — б. 198 нест. [3] ИЛ — яке. [4] Л — низ. [5] Л — б. б. 200 ин б. омада:

Бишуд Санҷа наздики он бадгумон,
Бидод огаҳӣ, гуфташ эдар мамон.

Чу бишнид пайғом, Санҷа бирафт,
Бари дев фармони шаҳ бурд тафт.

Биёмад ба наздики он сарфароз,
Бигуфт он чи бишнид аз он размсоз.[1]

Чунин посухаш дод Деви Сапед,
Ки аз рӯзгорон машав ноумед.[2]

Биёям кунун бо сипоҳи гарон,
Бибуррам паи ӯ зи Мозандарон.

205 Бигуфт ину чун кӯҳ бар пой хост,
Сараш гашт бо чархи гарданда рост.[3]

---

[1] Л — б. 201, 202 нест;
ТПЗИ — Саросар бигуфт он чи шаҳ гуфта буд,
Ҳамон низ аз он к-ӯ барошуфта буд.

[2] ТПЗ — Маяндеш аз шоҳи эронсипоҳ,
Гар ояд або лашкари кинаҳоҳ.

[3] И.Л — б. 205 нест;
ТПЗ — В-аз он сӯй Ковус тозон ба роҳ,
Расидаш ба Мозандарон бо сипоҳ.
Чу шоҳ андар он ҷои ҳуррам расид,
Саропарда бар дашту ҳомун кашид.
Зи бас хаймаву хиргаҳи сурху зард,
Ҳаме чашми бинандаро хира кард.
Чу бар хаймаҳо тофтӣ офтоб,
Шудӣ рӯи кишвар чу дарьёи об.
Зи аспону мардони ороста,
Замин чун биҳиште пур аз хоста
Даруни саропарда тахти булур,
Ту гуфтӣ ҳаме тобад аз чарх хур.
Нишаста бар он тахт Ковусшоҳ,
Ба сар барниҳода каёнӣ кулоҳ.
Бузургони лашкар нишаста ба ҷой,
Ки буданд бо неку бад раҳнамой.
Чунин гуфт Ковус бо меҳтарон,
Ки-«Эй сарфарозони кундоварон.
Шумо як ба як некхоҳи манед,
Бар ошну фармону роҳи манед.
Кунун шоҳи Мозандаронро ба даст
Биёрам, барорам ба девон шикаст.
Нахоҳам, ки дар пеши он марзбон,
Ба пайғому пома кушоям забон.

Шаб омад яке абр шуд, бар[1] сипоҳ
Ҷаҳон гашт чун рӯи зангӣ сиёҳ.

Чу дарьёи қор аст гуфтӣ ҷаҳон,
Ҳама равшаноиш гашта ниҳон.

Яке хайма зад бар сар аз дуд қор,[2]
Сияҳ шуд ҳаво, чашмҳо гашт тор.[3]

Зи гардун басе санг бориду хашт,
Пароканда шуд лашкарэрон ба дашт.[4]

210 Басе роҳи Эрон гирифтанд пеш
Зи кирдори Ковус дил гашта реш.[5]

Чу фардо барояд хур аз ховарон,
Бароем як сар ба Мозандарон.
На шоҳаш бимонему не лашкараш,
Бигирем сар то ба сар кишвараш.
Бикӯбем саршон ба наъли сутур,
Ба девон намоем як дастзӯр,
Ҳама марзро зери по оварем,
Муроди дили худ ба ҷо оварем.
Бузургон ниҳоданд сар бар замин,
Бихонданд бар ҷони шоҳ офарин.
Қи дасти бад аз шоҳ кӯтоҳ бод,
Замину замонат накӯхоҳ бод!
Ҳама бандагонему фармонпазир,
Худованди кӯполу шамшеру тир.
Ба ранҷ аз куҷо боз монад сипоҳ.
Қи ҳастанд парвардаи ганҷи шоҳ.
Ҳама ҷон фидои шаҳаншаҳ кунем,
Яке размо шоҳонаро даҳ кунем.
Валекин ситамгора Деви Сапед,
Нагардад бад-он ҷойгаҳ ӯ падид.
Қи ӯ деви бисьёр ҷодугар аст,
Ба девони Мозандарон ӯ сар аст.
Гар ӯ дарнаёяд дар ин корзор,
Барорем аз ҷони девон димор.
Бибуданд то шаб дар ин гуфтугӯй,
Ҳаме лоф зад марди пайкорҷӯй.
Бад-ин гуна он рӯз то вақти шом
Ҳамепухт Ковус савдои хом.

---

[1] ИЛ — бо. [2] Л — кир. [3] Л — ҷаҳон, чашмҳо хира-хир. [4] И б. 209 нест;

ТПЗИЛ — В-аз эшон фаровон табаҳ кард низ,
Набуд аз бади бахт монида чиз.

[5] ИЛ — б. 210 нест.

Чу бугзашт шаб, рӯз наздик шуд,
Ҷаҳонҷӯйро чашм торик шуд.

Зи лашкар ду баҳра шуда тирачашм,
Сари номдорон аз ӯ пур зи[1] хашм.[2]

Ҳама ганҷ торочу лашкар асир,
Ҷавон бахти шаҳ[3] тез баргашта пир.

Ҳама достон ёд бояд гирифт,
Ки хира бимонад шигифт аз шигифт.

215 Сипаҳбад чунин гуфт чун дид ранҷ,
Ки дастури бедор беҳтар зи ганҷ.

Дареғо, ки панди ҷаҳонгир Зол
Напазруфтаму омадам бадсигол».[4]

Ба сахтӣ чу як ҳафта андар кашид,
Ба дида аз эрониён кас надид.

Ба ҳаштум биғуррид Деви Сапед,
Ки эй шоҳи бебар, ба кирдори бед,

Ҳама бартариро биёрастӣ,
Чаро гоҳи Мозандарон хостӣ?

220 Ҳама неруи хеш чун пили маст
Бидидиву касро надодӣ ту даст.

Ту бо точу бар[5] тахт нашкефтӣ,
Хирадро бад ин гуна*[1] бифрефтӣ.

Басе барда кардӣ ба Мозандарон,
Бикуштӣ басеро ба гурзи гарон.

Л — шуда ба.
[2] ЛЗИЛ — Чу торик шуд чашми Ковусшоҳ,
Бад омад зи кирдори у бар сипоҳ.
[3] ЗЛ — Чавондавлатӣ. [4] Л — тангҳол; И — б. 216 нест. [5] ЛМ—бо.
* М — низ.

Набудат зи корам магар огаҳӣ,
Шуда ғарра бар тахти шоҳаншаҳӣ?[1]

Кунун он чи андархури кори туст,
Дилат ёфт он орзӯҳо, ки ҷуст.[2]

225 В-аз он наррадевони ханҷаргузор,
Гузин кард ҷангӣ даҳу ду ҳазор.

Бар эроннён-бар нигаҳдор кард,
Сари саркашон пур зи тимор кард.[3]

Хӯриш додашон андаке ҷонсипӯз
Бад-он то гузоранд рӯзе ба рӯз.

В-аз он пас ҳама ганҷи шоҳу сипоҳ,
Чи аз тоҷи ёкуту пирӯза гоҳ,

Супурд он чи дид аз карон то карон,
Ба Аржанг-солори Мозандарон.

230 Бари шоҳ бар-гуфту ӯро бигӯй,
К-аз Оҳарман акнун баҳона мачӯй.

Ки ман ҳарчӣ боист кардам ҳама,
Ба хок оваридам саросар рама.[4]

---

[1] ИЛ — б. 222—223 нест;
ТПЗ — Набудат зи Деви Сапед огаҳӣ,
Ки гардун кунад аз ситора тиҳӣ.

[2] ТПЗ — Агар на будӣ панди омӯзгор,
Баровардаме ман зи ҷонат димор.
Намемондам як тан аз лашкарат,
Ба ҳам барзадам сар ба сар кишварат.
Валекин зи Гаршоспи лашкаршикан,
Бувад аҳду паймон зи найранги ман,
Ки бар мулки Эрон наёрам ситез,
Вагарна баровардаме растахез.
Бидорам шуморо ба ранҷу гамон,
Ки то худ шуморо сарояд замон.
Ҳаме гуфт он деви бадрӯзгор,
Ба хашму ситеза або шаҳриёр.

[3] ТПЗ — Саронро ҳама бандҳо сохтанд,
Чу аз банд бастан бипардохтанд.

[4] ИЛ — б. 231 нест.

Ҳама паҳлавонони эронсипоҳ
На хуршед бинанд равшан, на моҳ.

Ба куштан накардам бар ӯ-бар ниҳеб,
Бад-он то бидонад фароз аз нишеб.

Ба зориву сахтӣ барояд-ш хуш,
Қасе низ нанҳад бар ин кор гӯш.

235 Чу Аржанг бишнид гуфтори ӯй,
Ба Мозандароншоҳ бинҳод рӯй.

Ҳаме рафт бо лашкару хоста,
Асирону аспони ороста.

Чу ин кард, баргашт Деви Сапед,
Сӯи хони худ рафт бар сони шед.

Ба Мозандарон монд Ковусшоҳ
Ҳаме гуфт, к-ин буд аз ман гуноҳ.

ПАЙҒОМИ КОВУС БА ЗОЛ ВА РУСТАМ

Аз он пас ҷаҳонҷӯи хастаҷигар,
Бурун кард гурде чу мурғе ба пар.[1]

Сӯи Зобулистон фиристод зуд,
Ба наздики Дастон ба монанди*[1] дуд.

Бигуфташ, ки бар ман чӣ омад зи бахт,
Ба хок андаромад сари тоҷу тахт.

Ҳамон ганҷу он лашкари номдор,
Биёроста чун гул андар баҳор.

Ҳама чархи гардон ба девон супурд,
Ту гуфтӣ, ки бод андаромад бибурд.

Кунун чашм тира*[2] шуду хира*[3] бахт,
Нагунсор гашта сари тоҷу тахт.

---

[1] ТПЗ — Ки шуд ӯ зи шоху зи лашкар чудо
Биёбад дамон то бари подшо.
*[1] М — Дастону Рустам чу.
*[2]М — хира. *[3] М — тира.

245 Чунин хаста дар чанги[1] Оҳарманам,
Ҳаме бугсилонад равон аз танам.

Чу аз[2] пандҳои ту ёд оварам,
Ҳаме аз ҷигар сард бод оварам.

Набудам ба фармони ту хушманд,
Зи камбихрадӣ[3] бар ман омад газанд.

Агар ту набандӣ бад-ин-дар[4] миён,
Ҳама суду сармоя[5] бошад зиён

Фириста зи Мозандарон рафт зуд.
Чу мурғи паранда, ба кирдори дуд.[6]

250 Чу пӯянда наздики Дастон расид,
Бигуфт он чи донисту диду шунид.

Чу бишнид бар тан-ш бидрид[7] пӯст,
Зи душман ниҳон дошт ин ҳам зи дӯст.

Ба равшандил аз дур бадҳо бидид,
Бар ӯ аз[8] замона чи хоҳад расид.

Ба Рустам чунин гуфт Дастони Сом,
Ки шамшер кӯтаҳ шуд андар ниём.

Нашояд к-аз ин пас чамему чарем,*[1]
Дигар хештан точро[9] парварем.

255 Ки шоҳи ҷаҳон дар дами аждаҳост,
Бар эрониён-бар чӣ моя балост.

Кунун кард бояд туро Рахш зин,
Бихоҳӣ ба теғи ҷаҳонбахш кин.

Ҳамоно, ки аз баҳри ин рӯзгор
Туро парваронид парвардигор.

---

[1] И — аз дасти. [2] Л — он. [3] ИЛ — каммихирад. [4] Л — камар бар. [5] ИЛ — судро моя. [6] ИЛ — б. 249 нест. [7] ИЛ — тан бидаррид. [8] Л — К-аз ин бар; И — К-аз ӯ бар. [9] Л — хештанбахтро.

*[1] М — хварем.

Мар ин корҳоро ту зебӣ кунун,
Маро сол шуд аз дусад барфузун.

Аз ин кор ёбӣ ту номи баланд,
Раҳой диҳӣ шоҳро аз газанд.[1]

260 Нашояд бад-ин кор оҳарманӣ,
Ки осоиш орӣ дигар[2] дам занӣ.

Баратро[3] ба бабри баён сахта[4] кун,
Сар аз хобу андеша пардахта кун.[5]

Ҳар он тан, ки чашмаш синони ту дид,
Кӣ гӯяд, к-аз он пас равон-ш орамид.

Агар ҷанги дарьё кунӣ, хун шавад,
Аз овози ту кӯҳ ҳомун шавад.

Набояд, ки Аржангу Деви Сапед,
Ба ҷон аз ту доранд ҳаргиз умед.

265 Ҳам он гардани шоҳи Мозандарон,
Ҳама мӯҳра бишкан ба гурзи гарон.[6]

Чунин дод посух-ш Рустам,[7] ки роҳ
Дароз асту ман чун шавам кинахоҳ.[8]

Аз ин подшоҳӣ бад-он,— гуфт Зол,—
Ду роҳ асту ҳарду ба ранҷу вубол.

---

[1] ИЛ — б. 258, 259 нест. [2] Л — На осоиш орову на; И — агар. [3] Л — танашро. [4] ИЛ — сахт. [5] ИЛ — Сар аз кору андеша пардахт кун.

[6] ТПЗ Аз ин зистан гар барорӣ ту ном,
Пароканда гардад зи номи ту ком.
Пас аз рафтанат ном монад ба ҷой,
Ба Мозандарон пӯю эдар мапой.
Ки равшан кунӣ номи Соми савор,
Ба гетӣ набуда чу ӯ номдор,
В-аз он пас бигардад ҷаҳон роми ту,
Биларзанд девон ҳам аз номи ту.

[7] Л — Чунин гуфт Рустам ба посух.

[8] ТПЗ — Ба шаш моҳ рафтаст шоҳ андар он,
Аз он пас расида ба Мозандарон.
Чу ман ворасам кай бимонад нажод
Чун ӯ нозук аз тухми шоҳи Кубод.

Яке дер боз он ки Ковус рафт
Ва дигар, ки болош бошад ду ҳафт,

Пур аз шеру дев асту пуртирагӣ,
Бимонад бар ӯ чашмат аз хирагӣ.

270 Ту кӯтоҳ бугзин, шигифтӣ бубин,
Ки ёри ту бошад ҷаҳонофарин.

Агар чи ба ранҷ аст, ҳам бигзарад,
Пан Рахши фаррух варо биспарад.

Шаби тира то[1] баркашад рӯз чок,
Ниёиш кунам пеши[2] яздони пок.

Магар боз бинам бару ёли ту,
Сару бозуву чангу кӯполи ту.

В-агар ҳуши ту низ бар дасти дев
Расонид яздони кайҳонхидев,

275 Тавонад касе ин сухан боз дошт?
Кучо чун кӣ ояд, бибояд гузошт.

Нахоҳад ҳаме монд эдар касе,
Бибояд шуд ар чанд монад[3] басе.

Касе к-ӯ ҷаҳонро ба номи баланд
Бигирад[4], ба рафтан набошад нажанд.

Чунин гуфт Рустам ба фаррух падар,
Ки ман баста дорам ба фармон камар.

Валекин ба дӯзах чамидан ба пой,
Бузургони пешин надиданд[5] рой.

280 Ҳамон аз тани хеш нобуда сер,
Наёяд касе пеши даррандашер.[6]

[1] Л — чун. [2] Л — Ситоиш кунам рӯз. [3] Л — Намонӣ, агар ча
монӣ. [4] Л — гузорад. [5] Л — надоранд. [6] ИЛ — ғуррандашер.

Қунун ман камарбаставу рафта гир,
Нахоҳам ҷуз аз додгар дастгир.

Тану ҷон фидои сипаҳбад кунам,
Тилисми тани ҷодувон[1] бишканам.

Ҳар он кас, ки зиндаст аз эрониён,
Биёрам, бубандам камар бар миён.

На Аржанг монам, на Деви Сапед,
На Санҷа, на Пӯлоди Ғандӣ, на Бед.[2]

285 Ба номи ҷаҳонофарин — як худой,
Ки Рустам нагардонад аз Рахш пой.

Магар дасти Аржанг баста чу санг,
Фиканда ба гардан-ш-бар[3] полҳанг.

Сару маҒзи Пӯлодро зери пой,
Паи Рахш бурда заминро зи ҷой.

Бипӯшид бабру баровард ёл,
Бар ӯ офарин хонд бисьёр Зол.[5]

Чу пиле ба Рахш андаровард пой,
Рухаш рангбарҷову дил ҳам ба ҷой.

290 Биёмад пур аз об Рӯдоба рӯй,
Ҳаме зор бигрист Дастон бар ӯй.

Чунин гуфт Рӯдобаи мохрӯй,
Ба Рустам, ки дорӣ сӯи роҳ рӯй,

---

[1] ЛМ — Тилисму тани ҷодувон. [2] Л — На авлоди Ғандӣ, на Санҷа, на Бед. [3] Л — гардан-дараш.

[4] ТПЗ — Чу хуршед бар зад сар аз пушти зоҒ,
Ҷаҳон гашт аз ӯ ҳамчу наврӯз боҒ.

[5] ТПЗ — Ки ҚомаТ ба гетӣ физоянда бод,
Тани душманонат гудозанда* бод
Ҳамеша ба ҳар ҷой ҒустурДа ном;
Ниҳода абар чарх рахши ту гом:
Туро пушт яздони додор бод,
Сари душманонат нагунсор бод!

* З — гудозанда

Маро дар ғами худ гузорӣ ҳаме,
Ба яздон чӣ умед дорӣ ҳаме?

Бад-ӯ гуфт, к-эй модари некхӯй,
Набугзинам ин роҳ бар орзӯй.

Чунин омадам бахш аз рӯзгор
Ту ҷону тани ман ба яздон супор.[1]

295 Ба падруд кардан-ш рафтанд пеш,
Кӣ донист, к-аш боз бинанд беш.

Замона бар ин сон ҳаме бугзарад,
Паяш*[1] марди доно ҳаме нашмарад.[2]

Ҳамон[3] рӯзи бад, к-аз ту андар гузашт,
Бар он неҳ, к-аз ӯ гетӣ обод*[2] гашт.[4]

ҲАФТ ХОНИ РУСТАМ

ХОНИ АВВАЛ

ҶАНГИ РАХШ БО ШЕРЕ

Бурун рафт[5] он паҳлави Нимрӯз,
Зи пеши падар гурди гетифурӯз.

Ду рӯза ба як рӯз бугзоштӣ,
Шаби тираро рӯз пиндоштӣ.

300 Бар ин сон паи[6] Рахш бибрид роҳ,
Ба тобанда рӯзу шабони сиёҳ.

Танаш чун хӯриш чусту[7] омад ба шӯр,
Яке дашт пеш омадаш пур зи гӯр.

Яке Рахшро тез бифшурд[8] рон,
Таги гӯр шуд бо таги ӯ гарон.

Қаманду паи Рахшу Рустам савор,
Наёбад даду дом аз ӯ зинҳор.

---

[1] Л — б. 291—294 нест. [2] Л — Дили марди бино ҳаме бингарад; И — бишмарад. [3] ИЛ — Мар он. [4] Л — гузашта ҳамон бод гардад ба дашт. [5] Л — омад. [6] Л — ҳаме. [7] Л — хост. [8] Л — тунд бинмуд.
*[1] М — дамаш.
*[2] М — Бидонӣ, ки гетӣ дигаргуна.

Каманди каёнӣ бияндохт шер,
Ба ҳам*[1] андаровард гӯре далер.[1]

305 Зи пайкони тир оташе барфурӯхт,
Бар ӯ хору хошоку ҳезум бисӯхт.

Аз он пас, ки бе тӯшу бе ҷон-ш кард,
Бар он оташи тез бирьён-ш кард,

Бихӯрду бияндохт дур устухон,
Ҳамин буд дегу ҳамин буд хон.

Лагом аз сари Рахш бардошт[2] хор,
Чаро[3] дид, бугзошт дар маргзор.

Яке найситон бистари хоб сохт,
Дари бимро ҷои эмин шинохт.[4]

310 Дар он найситон бешаи шер буд,
Ки пиле наёраст аз он най дуруд.

Чу як пос бугзашт, дарранда шер
Ба пеши куноми худ омад далер.

Ба най-бар яке пилтан хуфта дид,
Бари ӯ яке аспи[5] ошуфта дид.

Нахуст аспро гуфт бояд шикаст,
Чу хоҳам худ ояд саворам[6] ба даст.

Сӯи Рахши рахшон бнёмад дамон,
Чу оташ бичӯшид Рахш он замон.

315 Ду даст андар оварду зад бар сараш,
Ҳамон тездандон ба пушт андараш.

---

[1] Л — Ба халқа даровард гурди далер; И — И—Ба халк андаровард гӯри далер;

ТПЗИ — Қашиду бияфканд гӯр он замон,
Биёмад бараш чун ҳижабри жиён.

[2] И — асп бигзошт. [3] Л — гиё.

[4] ТПЗ — Бихобиду шамшер дар зери сар,
Ба ором бинҳод чун шер сар.

[5] Л — дев; И — пил. [6] И — Бихоҳад саворам худ ояд.

*[1] М — ҳамд.

Ҳаме зад-ш бар хок то пора кард,
Дадеро бад-он чора[1] бечора кард.

Чу бедор шуд Рустами тезчанг,
Ҷаҳон дид бар шери дарранда танг.

Чунин гуфт, к-эй Рахши ноҳушьёр,[2]
Кӣ гуфтат, ки бо шер кун корзор?

Агар ту шудӣ кушта бар дасти ӯй.
Ман ин бабру ин миғфари ҷангҷӯй,

320 Чӣ гуна кишидӣ[3] ба Мозандарон,
Каманду камон, теғу гурзи гарон?[4]

Сарам гар зи хоби хуш огаҳ шудӣ,
Туро ҷанг[5] бо шер кӯтаҳ шудӣ.

Бигуфту бихуфту баросуд дер,
Гави номбардор, гурди[6] далер.

Чу хуршед барзад сар аз тиракӯҳ,
Таҳамтан зи хоби хуш омад сутӯҳ.

Тани Рахш бистурду зин барниҳод,
Зи яздони некидиҳиш кард ёд.[7]

ХОНИ ДУВВУМ

ЁФТАНИ РУСТАМ ЧАШМАИ ОБ

325 Яке роҳ пеш омадаш ногузир,
Ҳаме рафт боист бар хира-хир.

---

[1] И — Дади бад бад-он ҷой; Л — ҷой. [2] ЛМ — бо рахш, к-э ҳушьёр. [3] ЗМ — кашидам.

[4] ТПЗ — Набинам чу ту бораи тезтаг
Ба тундиву тезиву нармиву раг.
Чаро н-омадӣ назди ман бо хурӯш,
Хурӯши туам чун расидӣ ба гӯш.

[5] Л — разм. [6] И — номпардозу шери; Л — б. 322 нест.

[7] ТПЗ — Нишаст аз бари Рахши рахшон чу гард,
Ба хони дуюм пахлавон рӯй кард.

Биёбони беобу гармои сахт,
К-аз ӯ мурғ гаштӣ ба тан лахт-лахт.

Чунон гарм гардид ҳомуну дашт,
Ту гуфтӣ, ки оташ бар ӯ баргузашт[1]

Тани Рахшу[2] гӯё забони савор
Зи гармиву аз ташнагӣ шуд зи кор.

Пиёда шуд аз аспу жӯпин ба даст,
Ҳаме рафт пӯён ба кирдори маст.

330 Намедид[3] бар чора ҷустан раҳе,
Сӯи осмон кард рӯй он гаҳе.

Чунин гуфт, к-эй довари додгар,
Ҳама ранҷу сахтӣ ту орӣ ба сар.

Гар эдун, ки хушнудӣ аз ранҷи ман,
Бад-ин гетӣ оганда шуд ганҷи ман.

Бипӯям ҳаме то магар кирдигор
Диҳад Шоҳковусро зинҳор.

Ҳам эрониёнро зи чанголи дев
Раҳонад беозор кайҳонхидев.

335 Гунаҳкору афкандагони туанд,[4]
Парастандаву бандагони туанд.[5]

---

[1] Л — б. 326—327 нест. [2] ИЛМ—аспу. [3] ИЛ—ҳаме ҷуст. [4] ИЛ—туем. [5] ИЛ — туем;

ТПЗ — Раҳони тушон пок бар дасти ман,
Ки додам ба эшон кунун ҷону тан.
Ту гуфтӣ, ки ман додгар доварам,
Ба сахтӣ ситамдидаро ёварам.
Агар дод бинӣ ҳаме кори ман,
Магардон ҳаме тира бозори ман.
Дар ин кор гардӣ маро дастгир.
Масӯзон ба ман бар дили Золи пир.
Мадеҳ ранҷи ин лашкарамро ба бод,
Ману лашкару кишварам дор шод.
Ҳаме гуфт бо хештан пилтан.
Кучо ёдаш омад зи гӯру кафан.

Тани пилвораш чу ин гуфта шуд,
Шуд аз ташнагӣ сусту ошуфта шуд.

Бияфтод Рустам бад-он гармхок,
Забон гашта аз ташнагӣ чок-чок.

Ҳамон гаҳ яке меши некӯсурин,
Бипаймуд пеши Таҳамтан замин.

Аз он рафтани меш андеша хост,
Ба дил гуфт обишхӯр инҷо кучост.

340 Ҳамоно, ки бахшоиши кирдигор
Фароз омадаст андар ин рӯзгор

Бияфшурд шамшер бар дасти рост,
Ба зӯри ҷаҳондор бар пой хост.

Бишуд дар паи мешу теғаш[2] ба чанг,
Гирифта ба дасти дигар полҳанг.[3]

Ба раҳ-бар яке чашма омад падид,[4]
Ки меши сарафроз[5] он ҷо расид.

Ки будӣ агар бо сипохим кор,
Ба овардашон рафтаме шервор.
Ба як ҳамла зеру забар кардаме,
Дам аз ҷони эшон баровардаме.
В-агар з-он ки пеш омадӣ кӯҳи Ганг,
Ба як ҳамлаи ман накардӣ диранг.
Ба гурзи гарон кардаме кӯҳ паст,
Бибурдӣ ба мардӣ мар ӯро шикаст.
В-агар з-он ки дарьёи Ҷайҳун будӣ,
Ки кештӣ зи дарьё на берун будӣ.
Ба неруи доранда яздони пок,
Биёгандаме дар заминаш ба хок
Валекин чӣ суд аст мардиву зӯр,
Ки шуд бахти созандаро чашм кӯр.
Бар ин барру ин ташнагӣ чун кунам,
Ба марги равон-бар чӣ афсун кунам?

[1] Л — ки. [2] ИЛ — бар паи меш теге.

[3] ТПЗ — Ҳаме рафт мешу ҳаме рафт гурд,
Ҳаме рӯзи фаррух ҳаме баршумурд.

[4] ИЛ — чашмаи об дид. [5] Л — дилором.

Таҳамтан сӯи осмон кард рӯй,
Чунин гуфт, к-эй довари ростгӯй.

345 Бар ин чашма ҷои паи меш нест,
Ҳамон ғурми даштӣ маро хеш нест.

Ба ҷое, ки танг андаромад сухун,
Паноҳат ба ҷуз покьяздон макун.

Ки ҳар[1] кас, ки аз додгар як худой
Бупечад, хирадро надорад ба ҷой.

Бар он ғурм-бар офарин кард чанд,
Ки аз чархи гардон мабодат газанд.

Гиёҳи дару дашти ту сабз бод,
Мабодо зи ту бар дили юз ёд.*[1]

350 Ба ту ҳар ки ёзад ба тиру камон,
Шикаста камон боду тира равон.[2]

Ки зинда шуд аз ту гави пилтан,
В-агарна пурандеша буд аз кафан.

Ки дар синаи аждаҳои бузург
Нагунҷад, бимонад ба чанголи гург.

Шуда пора-пора катону[3] кашон,
Зи Рустам ба душман расида нишон.

Забонаш чу пардахта шуд з-офарин,
Зи Рахши таковар ҷудо кард зин.

355 Ҳама тан[4] бишусташ бад-он оби пок,
Ба кирдори хуршед шуд тобнок.

Чу сероб шуд, созе нахчир кард,
Бисечиду таркаш пур аз тир кард.

Бияфканд гӯре чу пили жиён,
Ҷудо кард аз ӯ чарму пову миён.

---

[1] Л — ҳар он. [2] Л — гумон. [3] Л — канону. [4] ИЛ — Таҳамтан.
*: М — абар ту дили юз шод.

Чу хуршед тез оташе барфурӯхт,
Баровард з-обу дар оташ бисӯхт.

Бипардахт аз он пас ба хӯрдан гирифт,
Ба чанг устухонаш фушурдан гирифт.

360 Сӯи чашмаи равшан омад ба об,
Чу сероб шуд, кард оҳанги хоб.

Таҳамтан ба Рахши ситезанда гуфт,
Ки бо кас макӯшу машав низ ҷуфт.

Агар душман ояд, сӯи ман бипӯй,
Ту бо деву шерон машав ҷангҷӯй».[1]

Бихуфту биёсуду накшод лаб,
Чамону чарон Рахш то ними шаб.

ХОНИ САББУМ

ҶАНГИ РУСТАМ БО АЖДАҲО

Зи дашт андаромад яке аждаҳо,
Ки-аз ӯ ҷил гуфтӣ наёбад раҳо.[2]

365 Бад-он ҷойгаҳ будаш оромгоҳ,
Накардӣ зи бимаш бар ӯ дев роҳ.

Биёмад ҷаҳонҷӯйро хуфта дид,
Бари ӯ яке аспи[3] ошуфта дид.

Пурандеша шуд то чӣ омад падид,
Кӣ ёрад бад-ин ҷойгаҳ орамид?

Наёраст кардан кас он ҷо гузар,
Зи девону пилону шерони нар.

---

[1] ТПЗ — Маро эзад аз баҳри ҷанг офарид,
Туро аз паи зину танг офарид.

[2] ТПЗ — Чӣ гӯям аз он аждаҳои дижам,
Ки ҳаштод газ буд аз дум ба дам.

[3] И — деви.

Ҳамин низ, к-омад наёбад раҳо,
Зи чанги бадандеш нараждаҳо.

370 Сӯи Рахши рахшанда бинход рӯй,
Давон Рахш шуд назди дайҳимчӯй.

Ҳаме кӯфт бар хок рӯинасум,
Чу тундур хурӯшиду афшонд дум.[1]

Таҳамтан чу аз хоб бедор шуд,
Сари пурхирад пур зи пайкор шуд.

Ба гирди биёбон ҳаме бингарид,
Шуд он аждаҳои дижам нопадид.

Або Рахш бар хира пайкор кард,
Бад-он, к-ӯ сари хуфта[2] бедор кард.

375 Дигар бора чун шуд ба хоб андарун,
Зи торикӣ он аждаҳо шуд бурун.

Ба болини Рустам таг овард Рахш,
Ҳаме канд хоку ҳаме кард пахш.

Дигар бора бедор шуд хуфтамард,
Барошуфту рухсора гулранг кард.[3]

Биёбон ҳама сар ба сар бингарид,
Ҷуз аз тирагӣ шаб*[1] ба дида[4] надид.

Бад-он меҳрбон Рахши бедор гуфт,
Ки-«торикии шаб нахоҳӣ нуҳуфт.

380 Сарамро ҳаме боздорӣ зи хоб,
Ба бедории ман гирифтат[6] шитоб.

Гар ин бор созӣ чунин растахез,
Саратро бибуррам ба шамшери тез.

---

[1] ИЛ — б. 371 нест. [2] И — гуна сархуфта. [3] ИЛМ — рухсорагон кард зард. [4] И — б. 378 нест; Л — Ҷуз аз тира шаб хеҷ дигар. [5] Л — ҳушьёр. [6] Л — гирифтӣ.

*[1] М — у.

Пиёда шавам сӯи Мозандарон,
Қашам хӯду[1] шамшеру[2] гурзи гарон.

Туро гуфтам ар шерат ояд ба ҷанг,
Зи баҳри ту орам ман ӯро ба ҷанг.

Нагуфтам, ки имшаб ба ман баршитоб,
Ҳаме бош то ман начунбам зи хоб.»[3]

385 Саввӯм раҳ ба хоб андаромад сараш,
Зи бабри баён дошт пӯшиш бараш.

Биғуррид боз аждаҳои дижам,
Ҳаме оташ афрӯхт гуфтӣ[4] ба дам.

Чарогоҳ бугзошт Рахш он замон,[5]
Наёраст рафтан бари[6] паҳлавон.

Дилаш з-он шигифтӣ ба ду ним буд,
Қ-аш аз Рустаму аждаҳо бим буд.

Ҳам аз меҳри меҳтар[7] дилаш н-орамид,
Чу боди дамон пеши Рустам дамид.[8]

390 Хурӯшиду чӯшиду барканд хок,
Зи наълаш замин шуд ҳама чок-чок.

Чу бедор шуд Рустам аз хоби х(в)аш,
Барошуфт бо боран дасткаш.

Чунин хост[9] равшан ҷаҳонофарин,
Ки пинҳон накард аждаҳоро замин.

Бад-он[10] тирагӣ Рустам ӯро бидид,
Сабук теғи тез аз мнён баркашид.

Биғуррид бар сони абри баҳор,
Замин кард пуроташи корзор[11]

---

[1] И — зину. [2] Л — зину кӯполу. [3] ИЛ — б. 383, 384 нест. [4] Л — гӯй. [5] Л — Рахши дамон. [6] И — сӯи. [7] ИЛ — Чу аз меҳри Рустам. [8] Л — давид. [9] Л — Чунон сохт; И — чунон кард. [10] Л — Дар он. [11] ЛЗ — б. б .394 ин б. омада:

Бидонист, к-он аждаҳо ҷодӯ аст,
Або одамӣ душмани бадхӯ аст.

395 Бад-он аждаҳо гуфт баргӯй ном,
К-аз ин пас набинӣ ту гетӣ ба ком.

Набояд, ки бе ном бар дасти ман
Равонат барояд зи торик тан.

Чунин гуфт дижхими нараждаҳо,
Ки аз чанги ман кас наёбад раҳо.

Сад андар сад ин дашт ҷои ман аст,
Баланд осмонаш ҳавои ман аст.

Наёрад паридан ба сар-бар уқоб,
Ситора набинад заминаш ба хоб.

400 Бад-ӯ аждаҳо гуфт,[1] номи ту чист?
Ки зояндаро бар ту бояд гирист.

Чунин дод посух, ки ман Рустамам,
Зи Дастони Сомам, ҳам аз Найрамам.

Ба танҳо яке кинавар лашкарам,
Ба Рахши диловар замин биспарам.

Бубинӣ зи ман дастбурди набард,
Саратро ҳам акнун дарорам ба гард.[2]

Баровехт бо ӯ ба ҷанг аждаҳо,
Наёмад ба фарҷом ҳам з-ӯ раҳо.[3]

405 Чу зӯри тани аждаҳо дид Рахш,
К-аз он сон баровехт бо тоҷбахш,

Бимолид гӯшу даромад шигифт,
Биканд аждаҳоро ба дандону кифт.[4]

Бидаррид чармаш бад-он сон, ки шер,
Дар ӯ хира шуд паҳлавони далер.

---

[1] Л — бигуфт ину пас гуфт. [2] ИЛ — б. 403 нест.

[3] ТПЗ — Бад-он сон биёвехт бо пилтан,
Ту гуфтӣ ба Рустам даромад шикан.

[4] ИЛ — Баланд аждаҳоро ба дандон гирифт; Х — ба дандон ду китф.

Бизад теғу андохт[1] аз тан сараш
Фурӯ рехт чун руд хун аз бараш.

Замин шуд ба зер-андараш*[1] нопадид,
Яке чашмаи хун аз ӯ бардамид.

410 Чу Рустам бад-он аждаҳои дижам
Нигаҳ кард бар ёли[2] он тездам,

Биёбон ҳама зери ӯ дид пок,
Равон хуни гарм аз бари тирахок.

Таҳамтан аз ӯ дар шигифтӣ бимонд,
Ҳаме паҳлавон номи яздон бихонд.

Ба об андаромад сару тан бишуст,
Ҷаҳон чуз ба зӯри[3] чахонбон начуст.

Ба яздон чунин гуфт, к-эй додгар,
Ту додӣ маро донишу зӯру фар.

415 Ки пешам чи шеру чи деву чи[4] пил,
Биёбони беобу дарьёи Нил.

Бадандеш бисьёру гап андакест,
Чу хашм оварам пеши чашмам якест.

ХОНИ ЧАҲОРУМ

КУШТАНИ РУСТАМ ЗАНИ ҶОДУРО

Чу аз офарин гашт пардохта,
Биёвард гул Рахшро[5] сохта

Нишаст аз бари Рахшу[6] раҳ баргирифт,
Чамон манзили ҷодувон даргирифт.[7]

Ҳаме ронд[8] пӯён ба роҳи дароз,
Чу хуршеди тобон бигашт аз фароз.

---

[1] Л — теғ б-андохт. [2] Л — кард бад-он ёлу. [3] Л — Ҷаҳондорро чуз. [4] ИЛ — дар пеши ман деву ҳам шеру. [5] Л — мар рахшро; И — он рахшро. [6] ИЛ — зину. [7] Л — Зи р[illegible]аш паи ҷоду андар гирифт; И — Ҷаҳон манзили ҷоду андар гирифт. [8] Л — Ҳаме рафт.

*[1] М — зери ҷанаш.

420 Дарахту гиё диду оби равон,
Чунон чун бувад ҷои марди ҷавон.

Чу чашми тазарвон яке чашма дид,
Яке ҷоми заррин бараш[1] пурнабид.*[1]

Яке ғурми[2] бирьёну нон аз бараш,
Намакдону ричор гирд-андараш.[3]

Фуруд омад аз аспу зин баргирифт,
Ба ғурму ба нон андаромад[4] шигифт.

Хӯри ҷодувон буд, чу Рустам расид,
Аз овози ӯ дев шуд нопадид.

425 Нишаст аз бари чашма бар гирди най,[5]
Яке ҷоми ёқут[6] пур карда май.

Або май яке нағз танбур буд,
Биёбон чунон хонаи сур буд.

Таҳамтан мар онро ба бар даргирифт,
Бизад руду гуфторҳо баргирифт.[7]

Ки овозаи баднишон[8] Рустам аст,
Ки аз рӯзи шодиш баҳра кам аст.

Ҳама ҷои ҷанг аст майдони ӯй,
Биёбону кӯҳ аст бӯстони ӯй.

430 Ҳама ҷанг бо деву нараждаҳо,[9]
Зи деву биёбон наёбад раҳо.

Маю ҷому бӯё гулу[10] марғзор,
Накардаст бахшиш маро рӯзгор.

---

[1] Л — дар ӯ. [2] Л — мурғи.
[3] ТПЗ — Чу Рустам чунин ҷои бонста дид,
Худовандро офарин густурид.
[4] Л — мурғу ба нон дарбимонда. [5] Л — фархундапай. [6] Л — зар ёфт. [7] Л — даргирифт. [8] Л — Ки овораву пур зи гам; И — Ки оварам баднишон. [9] Л — Ҳама разм бо шеру бо аждаҳо. [10] Л — бӯи гулу; И — бар по гулу.
*[1] М — Ба ҷоме чу хуни кабӯтар набид.

Ҳамеша ба ҷанги[1] *наҳанг андарам,*
Дигар бо палангон ба ҷанг андарам.

Ба гӯши зани ҷоду омад суруд,
Ҳамон ҷомаи[2] Рустаму захми[3] руд.

Биёрост рухро ба сони баҳор,
В-агар чанд, зебо набудаш нигор.

435 Бари Рустам омад пур аз рангу бӯй,
Бипурсиду биншаст наздики ӯй.

Тахамтан ба яздон ниёиш гирифт,
Бар ӯ офарину ситоиш[4] гирифт.

Ки дар дашти Мозандарон ёфт хон,
Маю руд[5] бо майгусори ҷавон.

Надонист, к-ӯ ҷодуи риман аст,
Нухуфта ба ранг андар аҳриман[6] аст.

Яке тоси май бар кафаш[7] барниҳод,
Зи дидори некидиҳиш кард ёд.

440 Чу овоз дод аз худованди меҳр,
Дигаргуна баргашт ҷоду ба чеҳр.

Равонаш гумони ситоиш надошт,
Забонаш тавони ниёиш надошт.[8]

Сияҳ гашт чун номи яздон шунид,
Таҳамтан сабук чун бад-ӯ бингарид,

Бияндохт аз бод[9] хамми каманд,
Сари ҷоду овард[10] ногаҳ ба банд.

Бипурсид гуфташ чӣ чизӣ, бигӯй,
Бар он гуна к-ат ҳаст,[11] бинмой рӯй.

---

[1] ИЛ — чанги. [2] ЛМ — нолаи; И — нагмаи. [3] Л — бонги. [4] И — офарин бар ситоиш; Л — офаринҳо фазоиш. [5] ИЛ — ҷом. [6] Л — охарман. [7] Л — ҷоми бода ба каф. [8] И — б. 439—441 нест. [9] И — бол. [10] Л — афканд. [11] Бад-он сон, ки ҳастӣ ту.

445 Якс гандапире шуд андар каманд,
Пурожангу найрангу банду газанд.

Миёнаш ба ханчар ба ду ним кард,
Дили чодувонро пур аз бим кард.

ХОНИ ПАНЧУМ

ГИРИФТОР ШУДАНИ АВЛОД БА ДАСТИ РУСТАМ

В-аз он чо сӯи роҳ бинҳод рӯй,
Чупон чун бувад мардуми роҳчӯй.

Ҳаме рафт пӯён ба чое расид,
Ки андар чаҳон равшаной надид.[1]

Шаби тира чун рӯи зангӣ сиёҳ,
Ситора на пайдо, на тобанда[2] моҳ.

450 Ту хуршед гуфтӣ ба банд-андар аст,
Ситора ба хамми каманд-андар аст.

Инон Рахшро доду бинҳод рӯй,
На афроз дид аз сиёҳӣ на чӯй.[3]

В-аз он чо сӯи рӯшной расид,
Замин парниён диду як сар хавид.[4]

Чаҳоне зи пирӣ шуда навчавон,[5]
Ҳама сабзаву обҳои равон.

Ҳама чома бар тан-ш чун об буд,
Ниёзаш ба осоишу хоб буд.

455 Бурун кард бабри баён аз бараш,
Ба хай андарун ғарка буд мигфараш.

---

[1] Л — Шабу рӯз хар ду (ба) яксон будӣ,
Дили мардум аз вай харосон будӣ.

[2] Л — хуршеду. [3] И — б. 448—451 нест. [4] ИЛ — зи хед. [5] И — чун чавон.

Бигустурд ҳарду абар[1] офтоб,
Ба хобу ба оромиш[2] омад шитоб.

Лагом аз сари асп[3] бардошт хор,
Раҳо кард бар хеду бар киштзор.

Бипӯшид чун хушк шуд хӯду бабр,
Гиё кард бистар ба сони ҳизабр.[4]

Чу дар сабза[5] дид аспро[6] даштбон,
Кушода забон шуд дамону данон.[7]

460 Сӯи Рустаму Рахш бинҳод рӯй,
Яке чӯб зад гарм бар пои ӯй.

Чу аз хоб бедор шуд пилтан,
Бад-ӯ даштбон гуфт, к-«Эй аҳриман,

Чаро асп дар хед бугзоштӣ,
Бари ранҷ нобурда бардоштӣ?»

Зи гуфтори ӯ тез[8] шуд марди хуш,
Бичасту гирифташ яко-як ду гӯш.

Бияфшурду барканд ҳар ду зи бун,
Нагуфт аз баду нек бо ӯ сухун.

465 Сабук даштбон гӯшҳо баргирифт,
Ғиревон аз ӯ монд андар шигифт.

Бад-он марз Авлод буд паҳлавон,
Яке номдоре далере[9] ҷавон.

Бишуд даштбон назди ӯ бо хурӯш,
Пур аз хун сару дасту канда ду[10] гӯш.

Бад-ӯ гуфт марде чу деви[11] сиёҳ,
Палангина ҷавшан, аз оҳан кулоҳ,

---

[1] ИЛ — бари. [2] ИЛ — осоиш. [3] Л — Рахш.

[4] ТПЗ — Сипар зери сар, теғ бинҳод пеш
Нихода ба даста бараш дасти хеш.

[5] Л — кишта. [6] Л — Рахшро. [7] Л — сӯи вай дамон. [8] ИЛ — тира. [9] Л — ҷангчӯю далеру. [10] Л — Гирифта ба ду даст; И — Сари даст карда ду. [11] И — шери.

Кучо ӯ саропой оҳарман аст,[1]
В-агар аждаҳо хуфта дар ҷавшан аст.

470 Бирафтам, ки аспаш биронам зи кишт,
Маро худ ба аспу ба кишта наҳишт.

Маро диду баргашта ёфа[2] нагуфт,
Ду гӯшам биканду ҳамон ҷо бихуфт.[3]

Ҳаме гашт Авлод дар марғзор,
Або номдорон зи баҳри шикор.[4]

Чу аз даштбон он суханҳо шунид,
Ба нахчиргаҳ-бар паи шер дид.

Инонро бупечид бо саркашон,
Бад-он сӯ, ки буд аз Таҳамтан нишон.

475 Ки то бинғарад, к-ӯ чи мард аст хвад,
Або ӯ зи баҳри чӣ кардаст бад.[5]

Чу омад ба танг андарун ҷангҷӯй,
Таҳамтан сӯи Рахш бинҳод рӯй.

Нишаст аз бари зину бурранда теғ
Кашиду биёмад чу ғурранда меғ.

Расиданд чун як ба дигар фароз,
Або якдигар баркушоданд роз.[6]

Бад-ӯ гуфт Авлод: «Номи ту чист?
Чӣ мардиву шоҳу паноҳи ту кист?

480 Набоист кардан бар[7] ин сӯ гузар,
Бари наррадевони[8] пархошхар.

---

[1] ИЛ — Ҳама дашт сар то сар оҳарман аст. [2] ИЛ — ёва.
[3] ТПЗИЛ — Чу бишнид авлод барчаст зуд,
Бурун омад аз сӯзи* дил ҳамчу дуд.
[4] Л — номдорону мардони кор. [5] ИЛ — б. 475 нест. [6] ИЛ — б. 478 нест. [7] Л — аз; И — бад-ин. [8] ЛМ — Раҳи наррашерони.
* Л — дарди

Чаро гӯши ин даштбон кандӣ,
Ҳамон асп дар кишт афкандӣ?

Ҳам эдун ҷаҳон бар ту созам сиёҳ,
Абар хок орам туро ин кулоҳ.[1]

Чунин гуфт Рустам, ки номи ман абр
Агар абр бошад ба чанги ҳизабр.

Ҳама найзаву теғ бор оварад,
Саронро сар андар канор оварад.

485 Ба гӯши ту гар номи ман бугзарад,
Дами ҷону хуни дилат бифсарад.

Наёмад ба гӯшат ба ҳар анҷуман
Каманду камони гави пилтан?

Ҳар он мом, к-ӯ чун ту зояд писар,
Кафандӯз хонемашу мӯягар.

Ту бо ин сипаҳ пеши ман рондӣ,[2]
Ҳаме гавз бар гунбад афшондӣ.[3]

Наҳанги бало баркашид аз ниём,
Биёвехт аз пеши зин хамми хом.

490 Чу шер андаромад миёни рама,
Бикушт он ки буданд гирдаш ҳама.

Ба як захм ду-ду сари сарфароз[4]
Бияндохт аз тан ба кирдори гоз.[5]

Саронро зи захмаш ба хок[6] оварид,
Сари саркашон зери пай густурид.[7]

Шикаста шуд он лашкар аз паҳлавон,
Гурезон бирафтанду тира равон.[8]

---

[1] ИЛ — б. 481, 482 нест. [2] Л — рондай. [3] Л — афшондай. [4] И — бияфканд хор. [5] Л — Зи тан мечудо карду тан баргудоз; И — Ба як тан бад-он оҳани обдор. [6] ИЛ — по. [7] ИЛ — Сӯи бандашон тан ба рой оварид. [8] ИЛ — б. 493 нест.

Дару дашт шуд пур зи гарди савор,
Пароканда гаштанд бар кӯҳу ғор.

495 Ҳаме рафт Рустам чу пили дижам,
Қаманде ба бозӯ-дарун[1] шаст хам.

Ба Авлод чун Рахш наздик шуд,
Кулаҳдорро[2] рӯз торик шуд.

Бияфканд Рустам каманди дароз,
Ба хам андаромад сари сарфароз.

Зи асп андаромад ду дасташ бубаст,
Ба пеш андарафканду худ барнишаст:

Бад-ӯ гуфт агар рост гӯӣ сухун,
Зи кажжӣ на сар ёбам аз ту[3] на бун,

500 Намоӣ маро ҷои Деви Сапед,
Ҳамон ҷои Пӯлоди[4] Ғандиву Бед.

Ба ҷое,*[1] ки бастаст Ковусшоҳ,
Кучо ин[5] бадиҳо намудаст[6] рох,

Намоиву пайдо кунӣ ростӣ,
Наёрӣ ба дод[7] андарун костӣ,

Ман ин тоҷу ин тахту[8] гурзи гарон
Бигардонам аз шоҳи Мозандарон.

Ту бошӣ бар ин буму бар шаҳриёр,
Гар эдун, ки кажжӣ наёрӣ ба кор.

505 В-агар кажжӣ орӣ ба гуфт андарун,
Равон созам аз чашми ту руди хун.[9]

Бад-ӯ гуфт Авлод маҳзат зи хашм
Бипардозу букшой як бора чашм.

---

[1] Л — фитрок бар. [2] И — б. 496 нест; Л — Ба кирдори шаб. [3] Л — ёбӣ аз худ. [4] Л — Аржангу. [5] Л — Касе к-ин. [6] И — Касе к-ин бадихо намудаш ба. [7] Л — кор. [8] И — он тоҷи шоҳӣ ба. [9] — ИЛ — б. 505 нест.

*[1] М — Ҳамон ҷо.

Тани ман мапардоз хира зи ҷон,
Биёбӣ зи ман ҳар чӣ пурсӣ нишон.

Ба ҷое, ки бастаст Ковусшоҳ
Намоям[1] туро як ба як шаҳру роҳ.

Туро хонаи Беду[2] Деви Сапед
Намоям чу додӣ диламро навид[3]

510 Кунун то ба наздики Ковуси кай
Сад афканда фарсанг бахшандапай.[4]

В-аз он ҷо сӯи дев фарсанг сад
Биёяд[5] яке роҳи душхору бад.

Миёни ду кӯҳ аст пурҳавл ҷой,
Напаррад бар он осмонаш ҳумой,

Миёни ду сад[6] чоҳсоре шигифт,
Ба паймоиш[7] андоза натвон гирифт.

Зи девони ҷангӣ даҳу ду ҳазор
Ба шаб посбонанд бар кӯҳсор.[8]

515 Чу Пӯлоди Ғандӣ сипаҳдорашон,[9]
Чу Беду чу Санҷа нигаҳдорашон.[10]

Сари наррадевон чу Деви Сапед,
К-аз ӯ кӯҳ ларзон бувад ҳамчу бед.[11]

Яке кӯҳ ёбӣ мар ӯро ба тан,
Бару кифту*[1] ёлаш бувад даҳ расан.

Туро бо чунин ёлу дасту инон,
Гузорандаи теғу гурзу синон,

---

[1] Л — Бигӯям. [2] И — пилу; Л — хонаву ҷой. [3] Л — Намоям ҳамон ҳарчи дорӣ умед; И — Ҳамон ман нашоям, ки дорӣ навид;

ТПЗ — Бидон, эй ситуда яли девдил,
Ки эзид сириштат аз ин моя гил.

[4] Л — б. 510 нест. [5] Л — Дарояд; И — б. 510, 511 нест. [6] Л — Саф. [7] ЛМ — паймон-ш. [8] Л — гоҳсор. [9] ИЛ — сипаҳдори ӯй. [10] Л — нигаҳдори: ӯй; И — Чу бедор санҷа нигаҳдори ӯй. [11] И — б. 516 нест.
*[1] М — китф.

Чунин бурзу болову ин коркард,
На хуб аст бо дев пайкор кард.[1]

520 Чу з-он[2] бугзарӣ санглох асту дашт,
Ки оҳу бар он бар[3] наёрад гузашт.

В-аз[4]*[1] он бугзарӣ рӯди об аст пеш,
Чу[5] паҳнои ӯ аз[6] ду фарсанг беш.

Кунoранг деве нигаҳбони ӯй,
Ҳама наррадевон ба фармони ӯй.

В-аз он рӯй Бузгӯш то[7] Нармпой,
Чу фарсанг сесад кашида сарой.[8]

Зи Бузгӯш то шаҳри Мозандарон,
Раҳи зишту фарсангҳои гарон.

525 Пароканда-дар подшоҳӣ, савор
Ҳамоно, ки ҳасташ ҳазорон-ҳазор.

Чунон лашкаре[9] бо силеҳу дирам,
Набинӣ якеро аз эшон дижам.

Зи пилони ҷангӣ ҳазору дувист,
К-аз эшон ба шаҳр-андарун ҷой нест.

Ту танҳо таниву[10] агар з-оҳанӣ[11]
Бисой ба сӯҳони оҳарманӣ.

Бихандид Рустам зи гуфтори ӯй,
Бад-ӯ гуфт гар бо манӣ роҳҷӯй,

530 Бубинӣ, к-аз ин як тани пилтан
Чӣ ояд бад-он номдор анҷуман.

Ба нерӯи яздони пирӯзгар,
Ба бахту ба шамшеру тиру ҳунар.

---

[1] Л — ҷустан набард. [2] Л — К-аз ин; И — К-аз ӯ. [3] Л — рах. [4] Л — Чу з-он; К-аз ӯ. [5] И — Ки. [6] И — бар. [7] Л — Сангсор бо Нармпой. [8] Л — ба пой. [9] Л — лашкари. [10] Л — танӣ ту ба танхову. [11] И — Ту танҳой, эй гурзаи оҳанӣ.

*[1] М — Аз.

Чу бинанд тови[1] бару ёли ман,
Ба ҷанг[2] андарун захми кӯполи ман,

Бидаррад паю пӯстшон аз ниҳеб,
Инонро надонанд боз аз рикеб.

Бад-он сӯ, куҷо ҳаст Ковуси кай,
Кунун[3] роҳ бинмову бардор пай.

535 Бигуфт ину биншаст бар Рахш шод,
Давон буд Авлод монанди бод.[4]

Наёсуд тира шабу пок рӯз,
Ҳаме ронд то пеши Кӯҳиспарӯз,

Бад-он ҷо, ки Ковус лашкар кашид,
Зи деву зи ҷоду бад-ӯ бад расид.

Чу як нима бугзашт аз[5] тира шаб,
Хурӯш омад аз дашту бонги ҷалаб.[6]

Ба Мозандарон оташ афрӯхтанд,
Ба ҳар ҷой шамъе ҳаме сӯхтанд.

540 Таҳамтан ба Авлод гуфт он куҷост,
Ки оташ баромад зи чаппу зи[7] рост?

Дари шаҳри Мозандарон аст гуфт,
Ки аз шаб ду баҳра наёранд хуфт.[8]

Бад-он ҷойгаҳ бошад Аржангдев,
Ки ҳазмон[9] барорад ғурунгу[10] ғирев.

Бихуфт он замон Рустами ҷангҷӯй,
Чу хуршеди тобанда бинмуд рӯй,

---

[1] ИЛ — пою. [2] ИЛ — Ба бол. [3] Л — Маро. [4] И — б. 535 нест.
[5] ИЛ — аз он. [6] Л — шаґаб. [7] Л — чапу дасти.

[8] ТПЗИ — Сипаҳбад чу Пӯлоду Аржангу Бед,
Ҳама паҳлавонони Деви Сапед,
Дарахте, ки сар дорад андар саҳоб,
Ситора зада баркашида таноб.

[9] ИЛ — ҳардам. [10] Л — хурӯшу; бароя хурӯшу.

Бупечид Авлодро бар дарахт,
Ба банди камандаш биёвехт сахт.[1]

545 Ба зин андар афканд ғурзи ниё,
Ҳаме рафт як дил пур аз кимиё.

ХОНИ ШАШУМ

ҶАНГИ РУСТАМ ВА АРЖАНГДЕВ

Яке миғфари хусравӣ бар сараш,
Хай олуда бабри баён дар бараш.

Ба Аржанг солор бинҳод рӯй,
Чу омад ба лашкаргаҳи[2] ҷангҷӯй.

Яке наъра зад дар миёни гурӯх,
Ки гуфтӣ бидаррид дарьёву кӯҳ.

Бурун ҷаст аз он хайма[3] Аржангдев,
Чу омад ба гӯшаш аз он сон[4] ғирев.

550 Чу Рустам бидидаш барангехт асп,
Биёмад бари ӯ чу Озаргушасп.

Сари гӯш бигрифту ёлаш далер,
Сар аз тан бикандаш ба кирдори шер.

Пур аз хун сари дев канда зи тан,
Бияндохт з-он сӯ, ки буд анҷуман.

Чу девон бидиданд кӯполи ӯй,
Бидаррид дилшон зи ҷанголи ӯй.

---

[1] ТПЗИ — Чу хуршед барзад сар аз тиракӯх,
Ҷаҳонро бияфзуд фарру шукӯх.
Зи хоб андаромад гави тоҷбахш,
В-аз он ҷо бирафт ӯ ба наздики Рахш*.

[2] ИЛ — бари лашкари. [3] ИЛ — аз хайма. [4] Л — аз он сӯ ба гӯшаш.
* И — б. 2 нест

Накарданд ёд аз бару буму руст,
Падар бар писар — бар ҳаме роҳ ҷуст.

555 Бароҳехт шамшери кин пилтан,
Зи девон бипардохт он[1] анҷуман.

Чу баргашт хуршеди[2] гетифурӯз,
Биёмад дамон то ба Қӯҳиспарӯз.

Зи Авлод букшод хамми каманд,
Нишастанд зери дарахти баланд.

Таҳамтан зи Авлод пурсид роҳ,
Ба шаҳре кучо буд Ковусшоҳ.

Чу бишнид аз ӯ тез бинҳод рӯй,
Пиёда давон пеши ӯ роҳҷӯй.

560 Чу омад ба шаҳр андарун тоҷбахш,
Хурӯше бароварда чун раъд Рахш.

Чу бишнид Ковус овози ӯй,
Бидонист анҷому оғози ӯй.[3]

Ба эрониён гуфт пас шаҳриёр,
Ки моро сар омад бади рӯзгор.

Хурӯшидани Рахшам омад ба гӯш,
Равону дилам тоза шуд з-он хурӯш.

Ба гоҳи Қубод инчунин шиҳа кард,
Кучо кард бо шоҳи туркон набард.

565 Ҳаме гуфт лашкар, ки Ковусшоҳ,
Зи банди гаронаш шуда ҷон табоҳ.

Хирад аз сараш рафтаву хушу фар,
Ту гӯй ҳаме хоб гӯяд магар.

[1] Л — Бипардохт як бора з-он. [2] ИЛ — пирӯзи. [3] ИЛ — б. 561 нест.

Надорем чора дар ин банди сахт,
Ҳамоно, ки аз мо бигардид бахт.[1]

Биёмад ҳам андар замон пеши ӯй,
Яли оташафрӯзи пархошҷӯй.

Чу наздики Ковус шуд пилтан,
Ҳама сарфарозон шуданд анҷуман.

570 Чу Гударзу чун Тусу Геви далер,
Чу Густаҳму Шедушу Баҳроми шер.[2]

Ғиревид бисьёру[3] бурдаш намоз,
Бипурсидаш аз ранҷҳои дароз.

Гирифташ ба[4] оғӯш Ковусшох,
Зи Золаш бипурсиду аз ранҷи роҳ.

Бад-ӯ гуфт пинҳон аз ин ҷодувон,
Ҳаме Рахшро кард бояд ниҳон.[5]

Чу ояд ба Деви Сапед огаҳӣ,
К-аз Аржанг шуд рӯи гетӣ тиҳӣ,

575 Ба наздики Ковус шуд пилтан,
Ҳама наррадевон шаванд анҷуман.

Ҳама ранҷҳои ту бебар шавад,
Зи девон ҷаҳон пур зи лашкар шавад.

Ту акнун раҳи хонаи дев гир.
Ба ранҷ[6] андаровар тани теғу тир.

---

[1] ТПЗ — Дар ин гуфта буданд эрониён,
Кучо паҳлавон танг баста миён;

И — б. 563—567 нест; Л — б. 564—567 нест. [2] ИЛ — б. 570 нест.
[3] Л — Фаровон ғиревиду. [4] ИЛ — дар. [5] ЛЗ — п. аз б. 573 ин б. омада:

Бигирӣ зи пинҳон раҳи* дев тунд,
Магар гардад он** тезчангол кунд.
Магар боз равшан шавад ин ду чашм,
Битарсам ҳаме з-он бади*** зиштхашм.

[6] Л — ҷанг.
* З — бари; ** З — аз, *** З — аз он деви бад

Магар*[1] ёр бошад-т яздони пок,
Сари ҷодувон андар орӣ ба хок.

Гузар кард бояд абар чанд*[2] кӯҳ,
Зи девон ба ҳар ҷо гурӯҳо-гурӯҳ.

580 Яке ғор пеш оядат ҳавлнок,
Чунон чун шунидам пур аз тарсу бок.

Гузораш[1] пур аз наррадевони ҷанг,
Ҳама размро сохта чун паланг.

Ба ғор андарун гоҳи Деви Сапед,
К-аз ӯянд лашкар ба биму умед.

Тавонем агар кардан ӯро табоҳ,
Ки ӯяст солору пушти сипоҳ.[2]

Сипаҳро зи ғам чашмҳо тира шуд,
Маро дида аз[3] тирагӣ хира шуд.[4]

585 Пизишкон, ки диданд[5] карданд умед,
Ба хуни дилу мағзи Деви Сапед.

Чунин гуфт фарзона марди пизишк,
Ки чун хуни ӯро ба сони сиришк,

Чаконӣ се қатра ба чашм андарун,
Шавад тирагӣ пок бо хун бурун.[6]

Гави пилтан ҷангро соз кард,
В-аз он ҷойгаҳ рафтан огоз кард.

---

[1] Л — Гузорат. [2] И — пушту паноҳ. [3] ИЛМ — чашм дар. [4] Л — п. аз б. 584 ин б. омада:

Марову туро бим аз ӯяст бас,
Чу ӯ кушта шуд нест биме зи кас,
Ки ӯ кард моро чунин бебаҳо
Бар он аст, к-аз эдар наёбам раҳо.
Бибасту биҳаст ин сипоҳи маро,
Сияҳ кард хуршеду моҳи маро.

[5] Л — ба дармон-ш.

[6] ТПЗ — Умедам ба бахшоиши кирдигор,
К-аз он деви ҷангӣ барорӣ димор.

*[1] М — Агар. *[2] М — ҳам аз ҳафт.

Ба эрониён гуфт: «Бедор бед,
Ки ман кардам оҳанги Деви Сапед.

590 Ки ӯ пиле ҷангиву чорагар аст,
Фаровон ба гирд-андараш лашкар аст.

Гар эдун, ки пушти ман орад ба хам,
Шумо дер монед хору дижам.

В-агар ёр бошад худованди ҳур,
Диҳад мар маро ахтари нек[1] зур,

Ҳама буму бар бозё бему тахт,
Ба бор ояд он хусравонӣ дарахт.[2]

ХОНИ ҲАФТУМ

КУШТАНИ РУСТАМ ДЕВИ САПЕДРО

Аз он ҷойгаҳ танг баста камар,
Биёмад пур аз кинаву ҷанг сар.

595 Або хештан бурд Авлодро,
Ҳаме ронд мар*[1] Рахши чун бодро.[3]

Чу Рахш андаромад бад-он Ҳафткӯҳ,
Бад-он наррадевон гурӯҳо-гурӯҳ.[4]

Ба наздики он[5] ғори бебун расид,[6]
Ба гирд-андараш лашкари дев дид.

---

[1] Л — саъд.

[2] ТП — Бузургон бар ӯ хонданд офарин,
Ки бе ту мабод аспу кӯполу зин.

[3] ИЛ — б. 59 нест;
ТПЗ — Наёсуд дар раҳ гави некхоҳ,
Намоянда Авлод будаш ба роҳ.

[4] Л — Бар он наррадевони гашта гурӯҳ. [5] Л — наздикии. [6] И — Биёмад чу наздики ғораш расид.

*[1] М — он.

Ба Авлод гуфт он чи пурсидамат,
Ҳама бар раҳи ростӣ дидамат.[1]

Кунун чун гаҳи рафтан омад фароз,
Маро роҳ бинмову букшой роз.

600 Бад-ӯ гуфт Авлод чун офтоб
Шавад гарм, дев андарояд ба хоб.

Бар эшон ту пирӯз бошӣ ба ҷанг.
Кунун як замон кард бояд диранг.

Зи девон набинӣ нишаста яке,
Магар[2] ҷодувон посбон андаке.

Бад-он гаҳ ту пирӯз бошӣ магар,
Агар ёр бошад-т пирӯзгар.

Накард эч Рустам ба рафтан шитоб,
Бад-он то баромад баланд офтоб.

605 Сару пои Авлод маҳкам[3] бубаст,
Ба хамми каманд он гаҳе барнишаст.

Бароҳехт ҷангинаҳанг аз ниём,
Биғуррид чун раъду баргуфт ном.

Миёни сипоҳ андаромад чу гард,
Саронро[4] ба ханҷар ҳаме дур кард.[5]

Наистод кас пеши ӯ-дар ба ҷанг,
Начустанд бо ӯ яке ному нанг.

В-аз он ҷойгаҳ сӯи Деви Сапед
Биёмад ба кирдори тобанда шед.

---

[1] ТПЗ — Яке кори сахт аст эдар маро,
Сазад гар бигӯй ту, некахтаро.

[2] ИЛ — Ҷуз аз. [3] Л — бо тан. [4] Л — Сар аз тан.

[5] ТПЗ — Ба нерӯи ӯ чун набуд тобашон,
Зи теғаш бимонданд дар бими ҷон.

610 Ба монанди[1] дӯзах яке чоҳ дид,
Тани ҷоду*[1] аз тирагӣ[2] нопадид.

Замоне ҳаме буд дар Ганг теғ,[3]
Набуд ҷои пайкору[4] ҷои гуреғ.[5]

Чу мижгон бимолиду дида бишуст,
Дари[6] ғори торик чанде бичуст.

Ба торикӣ-андар яке кӯҳ дид,
Саросар шуда ғор аз ӯ нопадид.

Ба ранги шабаҳ рӯю чун шир мӯй,
Ҷаҳон пур зи болову паҳнои ӯй.

615 Ба ғор андарун дид рафта ба хоб,
Ба куштан накард эч Рустам шитоб.

Биғуррид, ғурридане чун паланг,
Чу бедор шуд андар омад ба ҷанг.[7]

Сӯи Рустам омад чу кӯҳи сиёҳ,
Зи оҳан-ш соид, зи оҳан[8] кулоҳ.

Яке осиёсангро даррабуд,
Ба наздики Рустам даромад чу дуд.[9]

Аз ӯ шуд дили пилтан пурниҳеб,
Битарсид к-ояд ба тангӣ нишеб.

620 Барошуфт бар сони шери жиён,
Яке теғи тезаш бизад бар миён.

Ба нерӯй Рустам зи болои ӯй
Бияндохт як дасту як пои ӯй.

Бурида баровехт бо ӯ ба ҳам
Чу пили сарафрозу шери дижам.

Ба як по бикӯшид бо номвар,
Ҳама ғорро карда зеру забар.

---

[1] ИЛ — Ба кирдори. [2] Л — Саросар шуда ғор аз ӯ. [3] Л—ҷанги тез. [4] И — дидору. [5] Л — Набуд ҷои дидору роҳи гурез. [6] ЛМ — Дар он. [7] Л — б. 615—616 нест. [8] Л — Зи пӯлод соиду з-оҳан. [9] ИЛ — б. 618 нест.

*[1] М — Буни чоҳ.

Гирифт он бару ёли гурди далер,
Ки орад магар паҳлавонро ба зер.[1]

625 Ҳаме гӯшт[2] канд ин аз он он аз ин,
Ҳаме гил шуд аз хун саросар замин.

Ба дил гуфт Рустам гар имрӯз ҷон
Бимонад ба ман, зиндаам ҷовидон.

Ҳам эдун ба дил гуфт Деви Сапед,
Ки аз ҷони ширин шудам ноумед.

Гар эдун ки аз ҷанги ин аждаҳо
Бурида паю пӯст ёбам раҳо,

На меҳтар, на кеҳтар зи номоварон
Бубинанд рӯям ба Мозандарон.

630 Ҳаме гуфт аз ин гуна Деви Сапед,
Ҳаме дод дилро бад-он сон навид.

Бад-ин гуна бо якдигар размчӯй,
Зи танҳо равон буд хаю хун ба чӯй.

Таҳамтан ба нерӯи ҷонофарин,
Бикӯшид бисьёр бо дарду кин.

Саранҷом аз он кинаву корзор,
Бупечид бар худ гави номдор.[3]

Бизад чангу[4] бардошташ наррашер
Ба гардан[5] бароварду афканд зер.

635 Задаш бар замин ҳамчу шери жиён,
Чунон к-аз тани вай бурун кард ҷон.

Фурӯ бурд ханҷар дилаш бардарид,
Ҷигар-ш аз тани тира берун кашид.

---

[1] ИЛ — б. 623, 624 нест;
ТПЗ — Даромад ба ӯ Рустами номдор,
Гирифта бару ёли ӯ устувор.

[2] Л — пӯст. [3] ИЛ — б. 630—633 нест. [4] ИЛ — дасту. [5] Л — Ба гардун.

Ҳама ғор як сар тани кушта буд,
Ҷаҳон ҳамчу дарьёи хун гашта буд.[1]

Биёмад зи Авлод букшод банд,
Ба фитрок баст он каёнӣ[2] каманд.

Ба Авлод дод он кашида ҷигар,
Сӯи Шоҳковус бинҳод сар.

640 Бад-ӯ гуфт Авлод, к-эй наррашер,
Ҷаҳонро ба теғ оваридӣ ба зер.[3]

Нишонҳои банди ту дорад танам,
Ба зери камандат ҳаме бишканам.

---

[1] ТПЗ — Чу девон бидиданд кирдори ӯй,
Ҳазимат гирифтанд аз кори ӯй.
Намонданд як тан дар он ҷойгоҳ,
Биёмад бурун Рустами кинахоҳ.
Кушод аз миён он каёни камар,
Бурун кард ҳафтону ҷавшан зи бар
Зи баҳри ниёиш сару тан бишуст,
Яке пок ҷои парастиш бичуст,
Аз он пас ниҳод аз бари хок сар,
Чунин гуфт, к-эй довари додгар.
Зи ҳар бад туӣ бандагонро панох,
Ту додӣ маро гурдиву дастгоҳ,
Тавоноиву мардиву фарру зӯр,
Ҳама комам аз гардиши моҳу хур.
Ту бахшидӣ, ар на зи худ хортар
Набинам ба гетӣ яке зортар.
Ғаму андӯҳу ранҷу тимору дард,
Зи неку зи бад ҳарчӣ ояд ба мард,
Камиву фузунию некахтарӣ,
Баландию пастию кундоварӣ.
Зи доди ту бинам ҳаме ҳарчӣ ҳаст,
Дигар кас надорад дар ин кор даст.
Зи доди ту ҳар зарра меҳре шавад,
Зи фаррат пашизе сипеҳре шавад.
Ситоиш чу кард он яли сарфароз,
Ба тан боз пӯшид ҳар гуна соз.

[2] Л — барбаст тозон.

[3] ТПЗ — Ба Мозандарон кас набошад дигар,
Ки пархош чӯяд зи ту номвар.
Ба ҳар кор бошӣ ту пирӯзбахт,
Сазовор ҳастӣ ту бар тоҷу тахт.
Сазад гар бубинӣ яке кори ман,
Кучо бо ту буд рост гуфтори ман.

Ба чизе, ки додӣ диламро навид,
Ҳаме боз хоҳад навидам умед.

Ба паймон шикастан на андархварӣ,
Ки шери жиёниву кайманзарӣ.

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки Мозандарон
Супорам ба ту аз карон то карон.

645 Яке кор пеш асту ранҷе дароз,
Ки ҳам бо нишеб асту ҳам бо фароз.

Ҳаме шоҳи Мозандаронро зи гоҳ
Бибояд рабудан фикандан ба чоҳ.

Сари деви ҷоду ҳазорон, ҳазор
Бияфканд бояд ба ханҷар ба зор.

В-аз он пас магар хокро биспарам
В-агар на зи паймони ту нагзарам.[1]

Расид он гаҳе назди Ковуси кай,
Гави паҳлавон, шери фархундапай.[2]

650 Ба шодӣ баромад зи гурдон фиғон,
Ки омад сипаҳдори равшанравон.

Ситоишкунонаш давиданд пеш,
Бар ӯ офарин буд з-андоза беш.[3]

Чунин гуфт, к-эй шоҳи донишпазир,
Ба марги бадандеш ромиш пазир!

Даридам ҷигаргоҳи Деви Сапед,
Надорад бад-ӯ шоҳ аз ин пас умед.

---

[1] ТПЗ — Туро з-ин сипас бениёзӣ диҳам,
Ба Мозандарон сарфарозӣ диҳам.
В-аз он сӯ ду чашми бузургон ба роҳ,
Ки кай боз гардад ялӣ размхоҳ.
Ба пирӯзӣ аз разми он деви нар.
Ба ханҷар зи ёлаш ҷудо карда сар,

[2] Л — Ҷаҳонпаҳлавон — Рустами некпай. [3] ИЛ — б. 650, 651 нест.

Зи паҳлӯш берун кашидам ҷигар,
Чӣ фармон диҳад шоҳи пирӯзгар?

655 Бар ӯ офарин хонд Ковусшоҳ,
Ки бе ту мабодо кулоҳу сипоҳ.

Бар он мом, к-ӯ чун ту фарзанд зод,
Нашояд ҷуз аз[1] офарин кард ёд.

Ҳазор офарин бод бар Золи Зар,
Абар марзи Зобул саросар дигар,

Ки чун ту далере падид оварид,
Ҳамоно ки чун ту замона надид.[2]

Маро[3] бахт аз ин ҳарду фаррухтар аст,
Ки пили ҳизабравжанам[4] кеҳтар аст.[5]

660 Чу аз офариниш бипардохт кай,
Чунин гуфт, к-эй гурди фархундапай,

Кунун хунаш овар ту дар чашми ман,
Ҳамон низ дар чашми ин анҷуман.

Магар боз бинем дидори ту,
Ки бодо ҷаҳонофарин ёри ту![6]

Ба чашмам чу андар кашиданд хун,
Шуд он дидаи тира хуршедгун.[7]

Ниҳоданд зер-андараш тахти оҷ,
Баровехтанд[8] аз бари оҷ тоҷ.

---

[1] И — ба ҷуз. [2] ИЛ — б. 657, 658 нест. [3] Л — Киро. [4] ИЛ — ҳизабрафканам. [5] И — б. б. 659 ин б. омада:
Таҳамтан дили дев пеш оварид,
Аз ӯ чун ба чашми шаҳ андар кашид.

[6] ИЛ — б. 660—662 нест. [7] Л — Шуд он тирагӣ пок бо хун бурун;
ТПЗ — Ҳам андар замон Рустами пурҳунар,
Кашид андар эшон зи хуни ҷигар.
Ҳама дидаҳошон бишуд равшано,
Ҷаҳоне бишуд сар ба сар гулшано.

[8] ИЛ — Биёвехтанд.

665 Нишаст аз бари тахти Мозандарон,
Або Рустаму номвар[1] меҳтарон.

Чу Тусу Фарибурзу Гударзу Гев,
Чу Руҳҳому Гургину Баҳроми нев.

Бар ин гуна як ҳафта бо рӯду май,
Ҳаме ромиш орост Ковуси кай.

Ба ҳаштум нишастанд бар зин ҳама,
Ҷаҳонҷӯю гарданкашону рама.

Ҳама баркашиданд гурзи гарон,
Пароканда дар[2] шаҳри Мозандарон.

670 Бирафтанд як сар ба фармони кай,
Чу оташ, ки бархезад аз хушкнай.

Зи шамшери тез оташ афрӯхтанд,
Ҳама шаҳр як сар ҳаме сӯхтанд.

Бикуштанд чандон аз он ҷодувон,
Ки аз хун ҳаме рафт ҷӯе равон.

Бад-он гаҳ, ки тира шаб омад ба танг,
Гавон орамиданд як сар зи ҷанг.[3]

Ба лашкар чунин гуфт Ковусшоҳ,
Ки акнун мукофот карда гуноҳ,

675 Чунон чун сазо буд, бад-эшон расид,
Зи куштан кунун сар бибояд кашид.[4]

Бибояд яке марди боҳушу санг,
Кучо боз донад шитоб аз диранг,

Шавад назди солори Мозандарон,
Кунад дил-ш бедору маҳзаш гарон.

---

[1] И — номвар Рустаму. [2] Л — бар. [3] ИЛ — б. 672, 673 нест.
[4] ТПЗ — Ба Рустам чунин гуфт Ковуси кай,
Ки эй гурди фарзонаи некпай.

Бад-он кор хушнуд шуд пури Зол,
Бузургон*[1], ки буданд бо ӯ ҳамол,

Фиристодани нома наздики ӯй,
Барафрӯхтан ҷони торики ӯй.

НОМА НАВИШТАНИ КОВУС НАЗДИКИ ШОҲИ МОЗАНДАРОН

680 Яке номае бар ҳарири сапед,
Бад-он андарун чанд биму умед,[1]

Дабири хирадманд бинвишт хуб,
Падид оварид андар он зишту хуб.

Нахуст офарин кард бар додгар,
К-аз ӯ гашт[2] пайдо ба гетӣ ҳунар.

Хирад доду гардон сипехр офарид.
Дуруштиву тундиву меҳр офарид.

Ба неку ба бад додамон дастгоҳ,
Худованди гарданда хуршеду[3] моҳ.[4]

685 Агар додгар бошиву покдин,
Зи ҳар кас наёбӣ ҷуз аз офарин.

В-агар бадниҳон бошиву бадкуниш,
Зи чархи баланд оядат сарзаниш.

Ҷаҳондор агар додгар бошадӣ,
Зи фармони ӯ кай гузар бошадӣ.

---

[1] ТПЗ — Дигар рӯз, к-ин гунбади тезгард
Бигустурд бар чарх дебои зард.

Мувофиқи қайди Т. З ин б. пеш аз б. 680 омада, ки ба мақсад наздиктар менамояд. [2] Л — дид. [3] Л — гардандаи меҳру.

[4] ТПЗ — Дигар гуфт, к-ин номаи б-офарин,
Зи Ковуси кай шоҳи эронзамин,
Ба назди сипаҳдори Мозандарон,
Ки бо деви ҷоду бувад ҳамзабон.
Бидон, эй гирифтори банди ғурур,
Ки ин аст расми сарои сурур.

*[1] М — Ва гурдон.

Сазои гунаҳ бин, ки яздон чӣ кард,
Зи деву зи ҷоду баровард гард.

Кунун гар шудӣ огаҳ аз рӯзгор,
Равону хирад будат омӯзгор.

690 Ҳамон ҷо бимон тахти[1] Мозандарон,
Бад-ин боргоҳ ой чун кеҳтарон.

Чу бо ҷанги Рустам надорӣ ту тов,
Бидеҳ зуд бар коми мо божу сов.[2]

Агар гоҳи Мозандарон боядат,
Магар з-ин нишон роҳ бикшоядат.

В-агар на чу Аржангу Деви Сапед,
Дилат кард бояд зи ҷон ноумед.[3]

Чу нома ба сар бурд фаррух дабир,
Ниҳод аз бараш мӯҳри мушку абир.[4]

695 Бихонд он замон шоҳ Фарҳодро,
Гирояндаи гурзи пӯлодро.

Гузини бузургони он шаҳр буд,
Зи бекориву ранҷ бебаҳр буд.

Бад-ӯ гуфт ин номаи пандманд
Бубар назди он деви ҷаста зи банд.

Чу аз шоҳ бишнид Фарҳоди гурд,
Заминро бибӯсиду нома бибурд.

Ба шаҳре куҷо нармпоён[5] буданд,
Саворони пӯлодхоён[6] буданд.

---

[1] ИЛ — точи. [2] И — Бидеҳ бож ночору бигзор сов.
[3] ТПЗ — Надонӣ чу Рустам кунад рои ҷанг,
Зи теғаш ба дарьё бисӯзад наҳанг.
[4] ИЛ — б. 694 нест. [5] Л — сустпоён. [6] Л — Далерону ханҷаргузорон.

700 Касеро, ки бинӣ ту пой[1] аз дувол,
Лакабшон чунин буд бисьёр сол.

Бад-он шахр буд шоҳи Мозандарон,
Ҳамон ҷо далерону кундоварон.

Якеро фиристод Фарҳод пеш
В-аро кард огаҳ зи кирдори хеш.[2]

Чу бишнид, к-аз назди Ковусшоҳ
Фиристодаи боҳуш омад зи роҳ,

Пазира шуданро сипоҳе гарон,
Далерону шерони Мозандарон,

705 Зи лашкар яко-як ҳама[3] баргузид,
Аз эшон ҳунар хост, к-ояд падид.

Чунин гуфт, к-имрӯз мардонагӣ,
Ҷудо кард бояд зи девонагӣ.[4]

Ҳама роҳу расми паланг оваред,
Сари ҳушмандон ба чанг оваред.[5]

Пазира шудандаш пур аз чин бурӯй,
Суханҳо нарафт эч бар орзӯй.

Чу рафтанд наздики Фарҳоди гурд,
Аз он номдорони бо дастбурд[6]

710 Яке даст бигрифту бифшордаш,
Паю устухонҳо биёзордаш.

Нагашт эч Фарҳодро рӯй зард,
Наёмад бар ӯ рангу банде зи[7] дард.

---

[1] Л — Касоне, ки буданд по. [2] ИЛ — б. 702 нест. [3] Л — тане чандро.

[4] Л — Ҳар он кас, ки неру варо ёр шуд,
Дили ӯ ба пирӣ гирифтор шуд.

[5] ТПЗ — Чунон чун фиристода пажмон шавад,
Зи дидоратон сахт тарсон шавад.

[6] ИЛ — б. 709 нест. [7] Л — ранчи бедоду.

Бибурданд Фарҳодро пеши[1] шоҳ,
Зи Ковус пурсиду аз[2] ранҷи роҳ.

Пас он нома бинҳод пеши дабир,
Маю мушк буд бехта[3] бар ҳарир.

Мар он нома бархонд мӯбад бад-ӯй,
Бупечид аз он нома пархошҷӯй.[4]

715 Чу огаҳ шуд аз Рустаму кори дев,
Пур аз хун шудаш чашму дил пур ғирев.

Ба дил гуфт пинҳон шавад офтоб,
Шаб ояд бувад гоҳи орому хоб,

Зи Рустам нахоҳад ҷаҳон орамид,
Нахоҳад шудан номи ӯ нопадид.

Ғамин[5] шуд зи Аржангу Деви Сапед,
Ки шуд кушта Пӯлоди Ғандиву Бед.

Чу он номаи шоҳ як сар бихонд,
Ду дида ба хуни дил андар нишонд.[6]

720 Се рӯзаш ҳаме дошт меҳмони хеш,
Бари номдорону ёрони хеш.

Ба рӯзи чаҳорӯм бад-ӯ гуфт: «Рав,
Ба наздики он бехирад шоҳи нав.[7]

Чунин гӯй[8] посух ба Ковуси кай,
Ки дар ҷом тираст бе об*[1] май.[9]

Ман онам, ки гӯй бару буму гоҳ
Раҳо кун, биё сӯи ин боргоҳ?[10]

---

[1] ИЛ — назди. [2] Л — кораш бипурсид в-аз. [3] Л — бофта; И — андохта. [4] ИЛ — б. 714 нест. [5] ИЛ — Ғамӣ. [6] Л — фишонд. [7] ИЛ — б. 720, 721 нест. [8] ИЛ — дод.

[9] ТПЗ — Ту дар кор тундӣ, надонӣ, ки ман
Баровардаам сар зи ҳар анҷуман.

[10] ИЛ — б. 723 нест.

*[1] М — Ки кай оби дарьё бувад ҳамчу

Маро боргаҳ з-они ту[1] бартар аст,
Ҳазорон ҳазорам фузун лашкар аст.

725 Ба ҳар чо ки дар ҷанг бинҳанд рӯй,
Намонанд сангу на рангу на бӯй.[2]

Биёрой кору маёсой ҳеч,
Ки ман размро кард хоҳам басеч.[3]

Биёрам[4] яке лашкаре шерфаш,
Барорам шуморо сар аз хоби хваш.[5]

Зи пилони ҷангӣ ҳазору дувист,
Ки дар боргоҳи ту як пил нест.

Зи Эрон барорам яке тирахок,
Баландӣ надонанд боз аз маҒок.

730 Чу бишнид Фарҳод аз ӯ доварӣ,
Баландиву тундиву кундоварӣ.

Бикӯшид то посухи нома ёфт,
Инон сӯи солори Эрон битофт.[6]

Биёмад бигуфт он чи диду шунид,
Ҳама пардаи розҳо бардарид.

Чунин гуфт, к-ӯ з-осмон бартар аст,
На рои баландаш ба зер андар аст.

---

[1] ИЛ — подшохӣ аз ӯ. [2] Л — Намонад гилу сангро рангу;
ТПЗ — Чу Санҷа саворам дусад низ ҳаст,
Ки дар ҷанг гиранд шаҳро ба даст.
Агар ман кунам рои овардгоҳ,
Надонӣ ту худ боз моҳӣ зи моҳ.
Ҳамоно туро зиндагонӣ намонд.
Замонат зи Эрон бар ин марз ронд.
[3] ИЛ — б. 726 нест. [4] Л — Барат. [5] Л — б. б. 727 ин б. омада:
Маро ҳамчу Деви Сафеду чу Бед,
Бувад сад ҳазорон сиёҳу сапед,
Чу Санҷа саворам дусад дев ҳаст,
Ки дар ҷанг гиранд маҳро ба даст.
[6] ИЛ — шитофт.

Зи гуфтори ман сар бупечид низ,
Ҷаҳон пеши чашмаш наярзад ба чиз.

735 Ҷаҳондор мар паҳлавонро бихонд,
Ҳама гуфти Фарҳод бо ӯ биронд.[1]

Чунин гуфт Ковусро Пилтан,
К-аз ин нанг бугзорам ин анҷуман.[2]

Маро бурд бояд сӯи ӯ паём,
Ки ман баркашам теғи тез аз ниём.

Яке нома бояд чу бурранда теғ,
Паёме ба кирдори ғурранда меғ.

Шавам чун фиристодае назди ӯй,
Ба гуфтор хун андарорам ба чӯй.

740 Ба посух чунин гуфт Ковусшоҳ,
Ки аз ту фурӯзад нигину кулоҳ.

Паямбар туй, ҳам ту бабри[3] далер,
Ба ҳар кинагаҳ чун сарафроз шер.

Бифармуд то рафт пешаш дабир,
Сари хомаро кард пайкони тир.[4]

Чунин гуфт, к-ин гуфтани нобакор,
На хуб ояд аз мардуми хушьёр.

---

[1] И — б. 733—735 нест; Л — б. 735 нест;
ТПЗ — Бипечид аз ин гуфта Рустам чунон,
Ки ҳар мӯй бар тан шудаш чун синон.

[2] Л — б. б. 736 ин б. омада:
Чу бишнид Рустам барошуфт аз ӯй,
Ба Фарҳод бинҳод аз хашм рӯй.
Кучо шуд дилу мардиву рои ту,
Бимонди чунин суст бар пои ту.
Чи бошанд девони Мозандарон,
Ки тарсанда гаштӣ чунин саргарон.

[3] ИЛ — пили.

[4] ТПЗ — Пас аз офарини ҷаҳонофарин,
Чунин гуфт, к-эй гашта аз роҳи дин.

Агар сар кунӣ з-ин фузуни тиҳӣ,
Ба фармон гар ой ба сони раҳӣ.[1]

745 В-агарна ба ҷанги ту лашкар кашам,
Зи дарьё ба дарьё сипаҳ баркашам.[2]

Равони бадандеши Деви Сапед
Диҳад каргасонро ба маҳзат навид.

ОМАДАНИ РУСТАМ НАЗДИКИ ШОҲИ МОЗАНДАРОН БА ПАЙҒАМБАРӢ

Чу нома ба мӯҳр андаровард шоҳ,
Ҷаҳонҷӯй Рустам бипаймуд роҳ.

Ба зин андар афканд[3] гурзи гарон,
Чу омад ба наздики Мозандарон,

Ба шоҳ огаҳӣ шуд, ки Ковуси кай[4]
Фиристодаву нома афканд пай.[5]

750 Фиристодае чун ҳизабри дижам,
Каманде ба фитрок бар шаст хам.

---

[1] ТПЗ — Насозӣ ҳаме кишвари худ хароб,
Супорӣ ба ман боҷ бе кину тоб.
Бимонӣ ба Мозандарон шодмон,
Зи Рустам биёбӣ раҳой ба ҷон.

[2] ТПЗ — Зи хун чӯй ронам ба Мозандарон,
Ба хок андарорам сари сарварон,
Ва дигар чӣ ҳоҷат маро бо кас аст,
Қ-аз ин разм Рустам шуморо бас аст.
Чу оҳанги майдон кунад дар набард,
Сари наррадевон дарорад ба гард.
Ба мардии ӯ дар ҷаҳон мард нест,
Ба гетӣ кас ӯро ҳамовард нест.
Чу ояд ба майдон яли кинасоз,
Надонанд дигар нишеб аз фароз.
Ки ӯ паҳлавонест дар рӯзи ҷанг,
Бидаррад дили шеру чарми паланг.

[3] И — андаровард. [4] Л — Ковусшоҳ. Л — роҳ.

Ба зер андараш*[1] бораи гомзан,
Яке жандапил аст гӯй ба тан.[1]

Чу бишнид солори Мозандарон,
Зи лашкар[2] гузин кард чанде сарон.

Бифармудашон то ҷабира[3] шуданд,
Ҳизабри жиёнро пазира[4] шуданд.

Биёроста лашкаре чун баҳор,
Бирафтанд наздики он номдор.

Чу чашми Таҳамтан бад-эшон расид,
755 Ба раҳ бар дарахте гашаншох[5] дид.

Гирифташ ҳамон гаҳ ду шохи дарахт,
Ба тундӣ мар онро бупечид сахт.

Дарахт аз буну бех барканд зуд,
Ки ӯро ба тан-бар зиёне набуд.[6]

Биканду чу жӯпин ба каф баргирифт,*[2]
Бимонданд лашкар ҳама[7] дар шигифт.

Бияндохт, чун назди эшон расид,
Саворон басе зери шох оварид.

760 Касе аз бузургони Мозандарон
Кучо ӯ будӣ пешрав бар сарон.[8]

Яке даст бигрифту бифшордаш,
Ҳаме озмунро биёзордаш.

Бихандид аз ӯ Рустами пилтан,
Шуда хира з-ӯ чашми он анҷуман.

---

[1] ТПЗ — Чу кӯҳи равон аст он номдор,
Ту гуфтӣ, ки шер аст гоҳи шикор.

[2] Л — девон. [3] Л — пазира. [4] Л — ба расми каёну табиат. [5] Л — кӯҳансол. [6] ИЛ — 757 нест. [7] ИЛ — з-ӯ. [8] ИЛ — б. 760 нест.

*[1] М — андарун. *[2] М — даргирифт.

Бад-он ханда андар[1] бияфшурд чанг,
Бибурдаш раг[2] аз дасту аз[3] рӯй ранг.

Бишуд зӯр[4] аз он марди зӯрозмой,
Зи болои асп андаромад ба пой.[5]

765 Яке шуд бари шоҳи Мозандарон,
Бигуфт он чи дид аз карон то карон.

Саворе, ки номаш Қалоҳур буд,
Қи Мозандарон з-ӯ пур аз шур буд.

Ба сони паланги жиён буд ба хӯй,
Накардӣ ҷуз аз ҷанг ҳеҷ орзӯй.

Пазира шуданро бари хеш хонд,
Ба мардиш бар чархи гардон нишонд.

Бад-ӯ гуфт пеши фиристода рав,
Ҳунарҳо падидор кун нав ба нав.

770 Чунон кун, ки гардад рухаш пур зи шарм,
Зи чашм андарорад ба рух оби гарм.

Биёмад Қалоҳур чун наррашер,
Ба пеши ҷаҳонҷӯй[6] марди[7] далер.

Бипурсид пурсиданӣ чун паланг,
Дижамрӯю он гаҳ бад-ӯ дод чанг.

Бияфшурд чанги сарафрозпил,
Шуд аз дард чангаш ба кирдори нил.

Бупечиду андеша з-ӯ дур дошт,
Ба мардӣ зи хуршед маншур дошт.

---

[1] Л — хира эдар. [2] Л — пай; И — дид. [3] И — в-аз. [4] ЛМ — хуш, [5] Л — б. б. 764 ин б. омада:

Чу лашкар бидиданд кирдори ӯй,
Ба хира бимонданд дар кори ӯй.

[6] И — чаҳондор. [7] Л — ҷаҳонпаҳлавони.

[6] И — чаҳондор. [7] Л — ҷаҳонпаҳлавони.

775 Биясфшурд чанги Қалоҳур сахт,
Фурӯ рехт нохун чу барг аз дарахт.

Қалоҳур бо дасти овехта,
Паю пӯсти нохун фурӯ рехта,

Биёварду бинмуду бо шоҳ гуфт,
Ки бар хештан дард натвон нуҳуфт.

Туро оштӣ беҳтар*[1] ояд зи ҷанг,
Фарохӣ макун бар дили[1] хеш танг,

Туро бо чунин паҳлавон тов нест,
Агар ром гардад, беҳ аз сов нест,

780 Пазирем бар шаҳри Мозандарон,
Бубахшем бар кеҳтару меҳтарон.

Чунин ранҷи душвор осон кунем,
Беҳ ояд, ки ҷонро ҳаросон кунем.[2]

Таҳамтан биёмад ҳам андар замон,
Бари шоҳ бар сони пили дамон.

Нигаҳ карду биншонд андархураш,
Зи Ковус пурсиду аз лашкараш.

Сухан ронд аз ранҷи роҳи дароз,
Ки чун ронд андар[3] нишебу фароз.

785 В-аз он пас бад-ӯ гуфт,— Рустам тувӣ,
Ки дорӣ бару бозӯи паҳлавӣ?[4]

Чунин дод посух, ки ман чокарам,
Агар чокариро худ андархварам.

---

[1] Л — тани.

[2] ТПЗ — Ғамин гашт бадгавҳари нобакор,
Зи гуфти Қалоҳури баргаштакор.

[3] ИЛ — рондӣ дар.

[4] ТПЗ — Сапедев аз ту ҳалок омадаст?
Зи ту мар маро сар ба хок омадаст?

*[1] М — бартар.

Кучо ӯ бувад ман наёям ба кор,
Ки ӯ паҳлавонасту гурду савор.[1]

Бад-ӯ дод пас номвар номаро
Паёми ҷаҳонҷӯи худкомаро.

Бигуфт он ки шамшер бор оварад,
Сари саркашон дар канор оварад.

790 Чу пайғом бишниду нома бихонд,
Дижам гашту андар[2] шигифтӣ бимонд.

Ба Рустам чунин гуфт, к-ин ҷустуҷӯй
Чи бояд ҳаме хира в-ин гуфтугӯй?

Бигӯяш, ки солори Эрон туӣ,
Агар чи дилу чанги шерон туӣ,

Манам шоҳи Мозандарон бо сипоҳ,
Бар авранги заррину бар сар кулоҳ.[3]

---

[1] ТПЗ — Ҷаҳонофарин то ҷаҳон офарид
Чу Рустам сарафроз н-омад падид.
Яке кӯҳ бошад ба разм андарун,
Аз он рахшу гурзаш чӣ гӯям, ки чун.
Чу ӯ разм созад, чӣ пояд гурӯҳ?
Кунад кӯҳ дарьёву дарьё чу кӯҳ.
Ба размаш чи пилу чи шеру чи дев,
Чу овард гирад барорад ғирев.
Ба танҳо яке номвар лашкар аст,
Паёмовариро на андархвар аст.
Валекин маро ӯ фиристодааст,
Бигӯям паёме ки ӯ додааст.
Ҳаме гӯядат Рустами номдор,
Ки гар окилӣ тухми зиштӣ макор.
Ту бисьёр тухми бадӣ коштӣ,
Раҳи мардумӣ хор бугзоштӣ.
Чӣ кардӣ ту бо шоҳи эронзамин.
Або лашкару паҳлавонон зи кин?
Магар гӯшат аз номи Рустам тиҳист,
Ки чархи фалак камтаринаш раҳист?
Агар рухсати шоҳ будӣ, ки ман
Биёям ба наздики ин анчуман
Намемондаме зинда аз лашкарат,
Ҳаме бар сари найза будӣ сарат.

[2] Л — дар вай. [3] ИЛ — зарринкулоҳ.

Маро беҳуда хондан пеши хеш,
На расми каён бошаду роҳи кеш.

795 Барандешу тахти бузургон мачӯй,
К-аз ин чустанат хорӣ ояд[1] ба рӯй.

Сӯи шаҳри[2] Эрон бигардон инон,
В-агар на замонат сар орад синон.

Агар бо сипаҳ ман бичунбам зи чой,
Ту пайдо набинӣ[3] саратро зи пой.

Ту афтодаӣ бегумон дар гумон,
Яке рой пеш ору бифкан камон.

Чу ман танг рӯй андарорам ба рӯй,
Сарояд туро тезиву[4] гуфтугӯй[5].

800 Нигаҳ кард Рустам ба равшанравон,
Ба гоҳу[6] сипоҳу дари[7] паҳлавон.

Наёмад-ш бо маҳз гуфтори ӯй,
Сараш тезтар шуд ба озори[8] ӯй[9].

---

[1] И — Кунун бештар хорӣ орӣ. [2] Л — гоҳӣ. [3] Л — Ту нашноси он гаҳ. [4] Л — яксар ин.

[5] ТПЗ — Зи ман низ бар пеши Рустам паём
Бигӯяш, ки, эй паҳлави некном.
Чи чизат зи Ковуси кай мерасад.
Агар з-ӯ бувад як зи ман сад расад.
Миёни ялон сарфарозат кунам,
Зи симу дирам бениёзат кунам.
Сарат бугзаронам зи хуршеду моҳ,
Туро сарфарозӣ диҳам бар сипоҳ.

[6] Л — шоҳу. [7] Л — раду. [8] Л — зи бозори.

[9] ТПЗ — Чунин гуфт, к-эй бехирад шаҳриёр,
Ҳамоно, ки шуд тираат рӯзгор.
Магар паҳлавон Рустами сарфароз,
Ба ганчу сипоҳи ту дорад ниёз?
Шаҳи Нимрӯз аст фарзанди Зол,
Касеро ба гетӣ надорад ҳамол.
Аз ин боб дигар мачунбон забон,
Ки орад забонат бурун аз даҳон.
Бишуд тофта шоҳ аз ин гуфтугӯй,
Ба хунрези бадгавҳар овард рӯй.

Яке хилъате сохташ шоҳвор,
Биёвард наздики Рустам савор.

Напазруфт з-ӯ ҷомаву аспу зар,
Ки нанг омадаш з-он кулоҳу камар.[1]

Биёмад дижам аз бари гоҳи ӯй,
Ҳама тира дид ахтару моҳи ӯй.[2]

805 Бурун омад аз шаҳри Мозандарон,
Сараш гашта буд з-он суханҳо гарон.[3]

Чу омад ба наздики шоҳ андарун,
Дили кинадораш пур аз ҷӯши хун.

Бигир ин фиристодаро пеши ман,
Зи тахташ фуруд ору гардан бизан.
Бишуд тез дижхим то пойтахт,
Ки гирад сари дасти он некбахт.
Фуруд орад ӯро аз ин ҷо ба зер,
Ки Рустам биғуррид чун наррашер.
Сари даст бигрифту пешаш кашид,
Аз он ҷойгаҳ пеши хешаш кашид.
Дарандохт бигрифт мар пои ӯй
Ҳамон пои худ бар дигар пои ӯй.
Ниходу зи якдигараш бардарид,
Касе дар ҷаҳон ин шигифтӣ надид.
Ба овоз гуфта пас он номдор.
Ки гар рухсатам будӣ аз шаҳриёр,
Ки бо лашкарат кардаме корзор
Туро кардаме ин замон хору зор.
Бигуфт ину аз боргаҳ шуд бурун,
Ду чашмаш ба монанди ду тоси хун.
Биларзид бар хештан шаҳриёр,
Зи дасту забони яли номдор.

[1] Л — б. б. 803 б. омада:
Бурун омад аз пеши ӯ хашмнок,
Дили пур зи кина, на тарсу на бок.
Рух аз пеши он шоҳи девон нигошт,
Ба мардӣ ба танҳой он раҳ гузошт.

Л — б. б. 805 ин б. омада:
В-аз он ҷо биёмад чу боди дамон,
Сӯи шоҳ Ковусу дил бадгумон.

[3] Л — б. 805 нест.

Зи Мозандарон ҳар чи диду шунид,
Ҳама кард бар шоҳи Эрон падид.

В-аз он пас варо гуфт мандеш ҳеч,
Далерӣ куну размӣ девон бисеч.

Далерону гурдони он анҷуман,
Чунон дон, ки хоранд бар чашми ман.

810 Ки наздам наярзанд як зарра хок,
Бад-ин гурз аз эшон барорам ҳалок.[1]

ҶАНГИ КОВУС БО ШОҲИ МОЗАНДАРОН

Чу Рустам зи Мозандарон гашт боз,
Шаҳи ҷодувон размро кард соз.

Саропарда аз шаҳр берун кашид,
Сипаҳро ҳама сӯи ҳомун кашид.

Чу гарди сипоҳ аз миён бардамид,
Ҳамон ранги хуршед шуд нопадид[2]

На ҳомун падиду на дашту на кӯҳ,
Замин гашт аз пои пилон сутӯҳ[3].

815 Ҳаме ронд лашкар чу боди[4] дамон,
Начуст эч ҳангоми рафтан замон.

Чу огоҳӣ омад ба Ковусшоҳ,
Ки танг андаромад зи девон сипоҳ.

Бифармуд то Рустами Золи Зар
Бубандад нахустин ба он кин камар.

---

[1] ИЛ — б. 810 нест;
ТПЗ — Бубинӣ, ки коми ту гардад раво,
Ки ман донам ин дарди дилро даво.

[2] ИЛ — Сипоҳе, ки хуршед шуд нопадид,
Чу гарди сипоҳ аз миён бардамид.

[3] ТПЗИ — Ҷаҳон сар ба сар з-ӯ шуда тирагун,
Зи гарди сипаҳ осмон ҳирагун.

[4] ЛМ — аз он сон.

Ба Тӯсу ба Гударзу[1] Хашводагон,
Ба Геву ба Гургини[2] озодагон

Бифармуд то лашкар оростанд,
Синону сипарҳо[3] биперостанд.

820 Саропардаи шаҳриёру сарон[4]
Кашиданд бар дашти Мозандарон.

Сӯи маймана Тӯси Нӯзар ба пой,
Дили кӯҳ пурнолаи каррной.

Чу Гударзу Кашвод бар майсара,
Шуда кӯҳи[5] оҳан ҳама яксара.

Сипаҳдор Ковус дар қалбгоҳ,
Зи ҳар сӯ рада баркашида сипоҳ.

Ба пеши сипоҳ андарун пилтан,
Ки дар ҷанг ҳаргиз надидӣ шикан.[6]

825 Яке номдоре зи Мозандарон,
Ба гардан бароварда гурзи гарон.

Ки Ҷӯё будаш ному ҷӯянда буд,
Гирояндаи гурзу гӯянда буд.

Ба дастурии шоҳ Ҷӯё бирафт,
Ба пеши сипаҳдор Ковус тафт.

Ҳаме ҷавшан андар танаш барфурӯхт,
Ҳаме таффи[7] теғаш заминро бисӯхт.

Биёмад бар эрониён баргузашт,
Битавфид аз овози ӯ кӯҳу дашт.

---

[1] Л — Гударзи. [2] ИЛ — Гургину. [3] Л — табира. [4] И — шаҳриёр ҳаҳон. [5] И — кӯҳу.

[6] ТПЗ — Чу аз харду сӯ лашкар оростанд,
Ялон кина аз якдигар хостанд.

[7] Л — обн.

830 Ҳаме гуфт бо ман кӣ чӯяд набард?
Қасе к-ӯ барангезад аз об гард.[1]

Нашуд ҳеҷ кас пеши Ҷӯё брун,
На рагшон бичунбид гӯй, на хун.

Ба овоз гуфт он замон шаҳриёр,
Чӣ буд, эй далерону мардони кор,[2]

Қ-аз ин дев дилтон[3] чунин хира шуд,
Аз овози ӯ рӯятон тира шуд?

Надоданд посух далерон[4] ба шоҳ,
Зи Ҷӯё бипажмурд гуфтӣ[5] сипоҳ.

835 Яке[6] баргироид Рустам инон,
Ба гардан баровард рахшон синон.

Ки дастур бошад маро[7] шаҳриёр,
Шудан пеши ин деви[8] носозгор.

Чунин гуфт Ковус, к-ин кори туст,
Аз Эрон нахоҳад кас ин разм чуст.

Бирав, к-офаринанда ёри ту бод,
Ҳама деву ҷоду шикори ту бод.[9]

Барангехт Рахши диловар зи ҷой,
Ба чанг андарун найзаи саргирой.

---

[1] ТПЗ — Ҳаме гашт ғуррон миёни ду саф,
Хурӯшону бар лаб бароварда каф,
Нарафт аз далерон касе пеши ӯй,
Ҳаме буд бар ҷой парҳошҷӯй.
Ба эрониён гуфт Ковусшоҳ,
Ки сартон наёбад сӯи чанг роҳ*.

[2] Л — б. 831, 832 нест. [3] Л — деватон сар. [4] Л — аз Эрон; И — зи Эрон. [5] Л — бипажмурда гӯй. [6] И — Ба кин. [7] И — дастуриям бо-шад аз. [8] Л — марди.

[9] ТПЗ — Чу бишнид Рустам зи шоҳи замон,
Ҳамон гаҳ дамон шуд чу шери жиён;

ИЛ — б. 838 нест.

*[1] ИЛ — б. охирин омада; сӯи шарм роҳ.

840 Ба овардгаҳ рафт чун пили маст,
Паланге ба[1] зер аждаҳое ба даст.

Инонро бупечиду бархост гард,
Зи бонгаш[2] биларзид дашти набард.

Ба Ҷӯё чунин гуфт, к-эй баднишон,
Бияфканда номат зи гарданкашон.

Кунун бар ту бар ҷои бахшоиш аст,
На ҳангоми орому осоиш аст.

Бигирьяд туро он ки зоянда буд,
Физоянда буд ар газоянда буд.

845 Бад-ӯ гуфт Ҷӯё ки эмин машав,
Зи Ҷӯёву аз ханҷари сардарав,

Ки акнун бидаррад ҷигар модарат,
Бигирьяд бад-ин ҷавшану миғфарат.

Чу Рустам шунид ин суханҳо тамом,
Баровард як наъраву гуфт ном.

Зи ҷой андаромад чу кӯҳи равон,
Ҳамоварди ӯ гашт тираравон.

Инон баргироиду баргошт рӯй,
Набуд ҷанги Рустам варо орзӯй.[3]

850 Паси пушти ӯ андаромад чу гард,
Синон бар камарбанди ӯ рост кард.

Бизад найза бар банди диръу зирех,
Зирехро намонд эч банду гирех.[4]

[1] ИЛ — Яке бора. [2] Л — гурзаш. [3] ИЛ — б. 848, 849 нест;
ТПЗ — Гурезон шуд аз номдори далер,
Тахамтан бигуррид монанди шер.
[4] ТПЗИ — Чунон зад абар гирдгоҳаш синон,
Ки дигар ба дида надидаш ҷаҳон.

Зи зинаш ҷудо карду бардошташ,
Чу бар бобзан мурғ баргошташ.

Бияндохт аз пушти аспаш ба хок,
Даҳан пур зи хоку зирех чок-чок.

Далерону гурдони Мозандарон,
Ба хира фурӯ монданд андар он.

855 Сипаҳ шуд шикастадилу зардрӯй,[1]
Баромад зи овардгаҳ гуфтугӯй.[2]

Бифармуд солори Мозандарон,
Ба як сар сипоҳ аз карон то карон,

Ки сар барфарозеду ҷанг оваред,
Ҳама расму роҳи паланг оваред.[3]

Ҳама яксара теғи кин охтанд,
Ба ҳамдигарон андар андохтанд.[4]

Баромад зи ҳарду сипаҳ бӯқу кӯс,
Ҳаво нилгун шуд, замин обнӯс.

860 Чу барқи дурахшанда аз тирамеғ,
Ҳаме оташ афрӯхт аз гурзу теғ.

Ҳаво гашт сурху сиёҳу бунафш,
Зи бас найзаву[5] гуна-гуна дурафш.[6]

Зи овози девону аз тира гард,
Зи ғурридани кӯсу аспи набард.

---

[1] Л — рӯйзард. [2] Л — Ту гуфтӣ ба ҷоншон ҳаме захмі хва

[3] ТПЗ — Шуниданд гурдон ҳама сар ба сар,
Мар он гуфтаи шоҳи пархошхар
Ба кина аз он лашкари бешумор,
Фаровон биёмад сӯи корзор
Сипаҳдори Эрон чу з-он гуна дид,
Зи ҷо андаромад чунон чун сазид.

[4] И—б. 856—859 нест; Л—б. 857—359 нест. [5] И—замин тир

[6] ТПЗ — Пур овози раъд аст гуфтӣ ҷахон
Ва ё рӯз дар тирашаб шуд ниҳон.

Шикофид кӯҳу замин бардарид,
Бад-он гуна пайкори кин кас надид.

Чако-чоки гурз омаду теғу тир,
Зи хуни ялон дашт гашт обгир.[1]

865 Замин шуд ба кирдори дарьёи қир,
Ҳама мавҷаш аз ханҷару гурзу тир.

Дамон[2] бодпоён чу кишти бар об,
Сӯи ғарқ доранд гуфти шитоб.[3]

Ҳаме гурз борид бар хӯду тарг,
Чу боди[4] хазон борад аз бед барг.

Ба як ҳафта ду лашкари номҷӯй
Ба рӯй андароварда з-ин гуна рӯй.[5]

---

[1] ИЛ — б. 862—863 нест;
ТП — Ҷаҳон яксара ҳамчу дарьё намуд,
Наҳанг андар ӯ гурзу шамшер буд.
Саворон чу кишти равон андар ӯ
Ба рӯй андароварда аз кина рӯ.

[2] ИЛ — Давон.

[3] ТПЗ — Фаровон сар афтод монанди гӯй,
Дилу синаҳо чоку хун буд ба ҷӯй.

[4] ИЛ — моҳи.

[5] ТПЗ — Сипаҳдор Рустам яли сафшикан,
Або ҷонситон теғи душманфикан,
Нишаста ба Рахш андаруи ҳамчу кӯҳ,
Дарафканда танҳо ба девон гурӯҳ
Зи бора чу бигзоради теғи тез,
Зи девон баровард ӯ растахез,
Ба як захм даҳ сар фикандӣ зи дӯш,
Ба наъра бикандӣ дили шери руш.
Зи гурзаш дили осмон чок шуд,
Зи гардаш фалак рӯй пурхок шуд.
Хадангаш чу аз шаст кардӣ гузар,
Муғарбал шудӣ з-он дили шери нар
Камандаш чу тан рост кардӣ ба ҳам,
Чу аждар кашидӣ ялонро ба дам.
Зи пову рикобаш ҷаҳон хира монд,
Зи теғаш замин дида дар хун нишонд.
Бадин гуна з-он лашкари номдор,
Фаровон бияфканд дар корзор.

Ба ҳаштӯм ҷаҳондор Ковусшоҳ,
Зи сар баргирифт он каёнӣ кулоҳ.

870 Ба пеши ҷаҳондовари раҳнамой
Биёмад ҳаме буд гирьён ба пой.

В-аз он пас бимолид бар хок рӯй,
Чунин гуфт, к-эй довари ростгӯй,

Бар ин наррадевони бетарсу бок,
Аё[1] офаринандаи обу хок,

Маро деҳ ту фирӯзиву фарраҳӣ.
Ба ман тоза кун тахти[2] шоҳаншоҳӣ!

Бипӯшид аз он пас ба миғфар сараш,
Биёмад бари номвар лашкараш.

875 Хурӯш омаду нолаи каррной
Биҷунбид чун кӯҳ лашкар[3] зи ҷой.

Сипаҳбад бифармуд то Геву Тӯс
Зи пушти сипоҳ андаровард кӯс.

Чу Гударз бо Зангаи Шоварон,
Чу Руҳҳому Гургину ҷанговарон.

Гуроза биёмад ба сони гуроз,
Дурафше барафрохта ҳашт боз.[4]

Чу Фарҳоду Харроду Барзину Гев,
Сарафроз Баҳрому Густаҳми[5] нев.

880 Даманда бад он размгоҳ омаданд,
Ба наввӣ ҳама кинахоҳ омаданд.[6]

Таҳамтан ба ҷалб андаромад нахуст,
Заминро ба[7] хуни далерон бишуст.[8]

---

[1] ИЛ — аз. [2] И — точи. [3] ИЛ — пил Рустам. [4] Л — ёз. [5] Л — Бирафтанд бо номдорони. [6] Л — б. 880 нест. [7] Л — зи. [8] И — б. 877—881 нест.

Чу Гударзу Қашвод бар маймана,
Силеҳу сипаҳ[1] бурду кӯсу буна.

Аз он маймана то бад-он майсара,
Бишуд Гев чун гург пеши бара.

Зи шабгир то тира гашт офтоб,
Ҳаме хуи ба чӯй андаромад чу об.

885 Зи чеҳра бишуд шарму оину меҳр,
Ҳаме гурз борид гуфтӣ сипеҳр.

Зи кушта ба ҳар ҷой-бар[2] тӯда гашт,[3]
Гиёҳо ба мағзи сар олуда гашт.[4]

Чу раъди хурӯшанда шуд бӯқу[5] кӯс,
Хур андар паси пардаи обнӯс.

Аз он сӯ, ки буд шоҳи Мозандарон,
Бишуд пилтан бо сипоҳи гарон.

Замоне накард ӯ яла ҷои хеш,
Бияфшурд бар кинагаҳ пои хеш.

890 Худу деву пилони пархошҷӯй,
Ба рӯй андароварда як бора рӯй.[6]

Қашиданд шамшеру гурз он сарон,
Баромехт бо ҳам сипоҳи гарон.

Ҷаҳончӯй кард аз ҷаҳондор ёд,
Синондор найза ба доранда дод.

Бароҳехт гурзу баровард чӯш,
Ҳаво гашта з-овози ӯ пурхурӯш.[7]

---

[1] Л — сипар. [2] Л — пур. [3] Л — буд. [4] Л — буд. [5] Л — хурӯшон шуда таблу.

[6] ТПЗ — Сипаҳбад чунин гуфт бо сарварон,
Ки эй номдорони ҷанговарон.
Як имрӯз дар кор чустӣ кунед,
Ба мардонагӣ бас дурустӣ кунед.

[7] ТПЗ — Ба шамшер аз он лашкари номдор,
Табах кард бисьёр дар корзор.

Аз овози он гурди солоркуш,
На бо дев ҷону на бо пил ҳуш.

895 Фиканда ҳама дашт хартуми пил
Ҳама кушта диданд бар чанд мил.[1]

В-аз он пас Таҳамтан яке найза хост,
Сӯи шоҳи Мозандарон тохт[2] рост.

Чу тундур хурӯшон шуда ҳардувон,
Шаҳи ҷодувон, Рустами паҳлавон.

Чу бар найзаи Рустам афканд чашм,
Намонд эч бо ӯ далериву хашм.[3]

Дили Рустам аз кина омад ба ҷӯш,
Баровард чун шери шарза хурӯш.[4]

900 Яке найза зад бар камарбанди ӯй,
Зи габр андаромад ба пайванди ӯй.

Шуд аз ҷодувӣ тан-ш як лахт кӯх,
Аз Эрон назора бар он бар[5] гурӯҳ.

Таҳамтан фурӯ монд аз ӯ дар шигифт,
Синондор найза ба гардан гирифт.

Расид андар он ҷой Ковусшоҳ,
Або пилу кӯсу дурафшу сипоҳ.

---

[1] ТПЗ — Аз он пас ҳаме номвар паҳлавон,
Або номдорону кундоварон.*
Баровехт бо шоҳи Мозандарон,
Ҳаме лашкараш хира гашт андар он**
Биёмад равон назди он бадгумон,
Хурӯшид монанди пили дамон.
Бад-ӯ гуфт, к-эй бадраги нобакор,
Ба майдони кина кунун пой дор!
Чу дид он сипаҳдор гурди сутург,
Хурӯшон биёмад чу дарранда гург.
Давон чун ба наздики Рустам расид,
Зи зинкӯҳа гурзи ґарон баркашид.

[2] И — рафт. [3] И — б. 898 нест. [4] Л — б. 897—899 нест. [5] Л — бад-он буд.

З — ба ҷои ин б. 896 омадааст, ки ба матн бештар алоқаманд менамояд. менамояд.

** И — ҳамин б. хаст

Ба Рустам чунин гуфт, к-эй сарфароз,[1]
Чй будат, ки эдар бимондй дароз?[2]

905 Чунин гуфт Рустам, ки чун разм сахт
Бибуду барафрухт пирӯзбахт,

Маро дид чун*[1] шоҳи Мозандарон,
Ба гардан бароварда гурзи гарон,[3*2]

Ба Рахши диловар супурдам инон,
Задам бар камарбанди габраш синон.

Гумонам чунон буд, ки ӯ сарнагун
Кунун ояд аз кӯҳаи зин бурун.

Бар ин гуна шуд санг дар пеши ман,
Набуд огаҳ аз камму аз беши ман.[4]

910 Ба лашкаргаҳаш бурд хоҳам кунун,
Магар, к-ояд аз санги хоро бурун.

Бифармуд шаҳ то аз он ҷойгоҳ
Барандаш ба наздикии пойгоҳ.[5]

Зи лашкар ҳар он кас, ки буд зӯрманд,
Бисуданд санг, озмуданд чанд.[6]

Набархост аз ҷой санги гарон,
Миёна дарун шоҳи Мозандарон.

Гави пилтан кард чангол боз,
Бар он озмоиш набудаш ниёз.

915 Бар он гуна он сангро баргирифт,
К-аз ӯ монд лашкар саросар шигифт.

---

[1] И — Ковусшоҳ. [2] — ба роҳ.

[3] ТПЗ — Инон тофт бар кин баромад зи ҷой,
Бад-он сон, ки парвоз гирад хумой.

[4] ТПЗИЛ — Чунин санги хоро яке кӯҳ гашт,
Зи ганҷу зи марди беандӯҳ гашт.

[5] ИЛ — б. 911 нест. [6] Л — банд.

*[1] М — Ин. *[2] М — даст андарун обдода синон.

Пиёда ҳаме рафт бар китф[1] кӯҳ,
Хурӯшон паси пушти ӯ-дар гурӯҳ.

Абар кирдигор офарин хонданд,
Ба Рустам зару гавҳар афшонданд.[2]

Ба пеши саропардаи шоҳ бурд,
Бияфканду эрониёнро супурд.

Бад-ӯ гуфт ар эдун, ки пайдо шавӣ,
Бигардӣ аз ин тунбалу ҷодувӣ.

920 В-агарна ба пӯлоди тезу[3] табар
Бибуррам ҳама сангро сар ба сар.

Чу бишнид[4] шуд ҳамчу як пора абр,
Ба сар бар-ш пӯлоду дар тан-ш габр.

Таҳамтан гирифт он замон дасти ӯй,
Бихандиду зӣ шоҳ бинҳод рӯй.

Чунин гуфт, к-овардам ин лахти кӯҳ,
Зи бими табар шуд ба чангам сутӯҳ

Бад-ӯ дар нигаҳ кард Ковусшоҳ,
Надидаш сазовори тахту кулоҳ.

925 Яке зиштрӯ буду болодароз,
Сару гардану ашк ҳамчун гуроз.[5]

В-аз он ранҷҳои кӯҳан ёд кард,
Дилаш хаста буд, лаб пур аз боди сард.

Ба дижхим фармуд то теғи тез
Бигирад, танашро кунад рез-рез.

Таҳамтан гирифт он гаҳе риши ӯ,
Кашиду бурун бурдаш аз пеши ӯ.

---

[1] Л — суфт. [2] ИЛ — Бар ӯ зарру гавҳар барафшонданд. [3] И — пӯлодтеғу; Л — пӯлоду теғу. [4] Л — бишниду; И — бишнида. [5] ИЛ — б. 925 нест.

Ба фармони он хусрави номдор
Бикарданд аз он пас варо пора-пор.[1]

930 Ба лашкаргаҳаш кас фиристод зуд,
Бифармуд то хоста ҳар чи буд,

Зи ганҷу зи тахту зи тоҷу[2] камар,
Зи аспу силеҳу зи теғу гуҳар,

Ниҳоданд ҳар ҷой чун кӯҳ-кӯҳ,
Бирафтанд лашкар ҳама ҳамгурӯҳ.

Сазовори ҳар кас бубахшид ганҷ,
Ба вижа[3] касе к-аш фузун буд ранҷ.

Зи девон он кас,[4] ки буд носипос,
В-аз эшон дили анҷуман пурҳарос,

935 Бифармудашон то буриданд сар,
Фиканданд ҷое, ки буд рахгузар.

Аз он пас биёмад ба ҷои намоз,
Ҳаме гуфт бо довари пок роз,

Ки эй додгар довари корсоз,
Ту кардӣ маро дар ҷаҳон бениёз.[5]

Ту додӣ маро даст бар ҷодувон,
Сари бахти пирам ту кардӣ ҷавон.[6]

Ба як ҳафта бар пеши яздони пок
Ҳаме бо ниёиш бипаймуд хок.

940 Ба ҳаштӯм дари ганҷҳо кард боз,
Бубахшид бар ҳар ки будаш ниёз.

Ҳаме гашт як ҳафта з-ин гуна низ
Бубахшид бар ҳар ки боист чиз.[7]

---

[1] ТПЗ — Чу шуд кушта он шохи бедодгар,
Ки дархур набудаш кулоҳу камар.
[2] Л — кулоху. [3] Л — Хусусан. [4] ИЛ — хар он кас. [5] И — б. 937 нест.
[6] Л — б. 937, 938 нест. [7] ИЛ — б. 941 нест.

Саввӯм[1] ҳафта чун корҳо гашт рост,
Маю ҷоми ёқуту беҷода хост.

Ба як ҳафта бо ҷоми май буд ба даст,[2]
Ба Мозандарон кард ҷои нишаст.[3]

Чу Қовус биншаст бар тахт боз,
Чунин гуфт бо Рустами сарфароз.

945 Ки, эй пахлавони ҷаҳон сар ба сар
Ба мардӣ намудӣ ба ҳар ҷо ҳунар.

Зи ту ёфтам ман кунун тахти хеш,
Ба ту бод равшан дилу дину кеш.[4]

Таҳамтан чунин гуфт бо шаҳриёр,
Ки ҳар гунае мардум[5] ояд ба кор.

Маро ин ҳунарҳо зи Авлод хост,
Ки ҳар сӯ маро роҳ бинмуд рост.

Ба Мозандарон дорад акнун умед,
Чунин додамаш ростиро навид.[6]

950 Қунун хилъати шоҳ бояд нахуст,
Яке аҳду мӯҳре бар ӯ бар дуруст.

Ки ӯ шоҳ бошад ба Мозандарон,
Парастиш кунандаш ҳама меҳтарон.[7]

Чу бишнид гуфтори хусравпараст,
Ба бар зад ҷаҳондори бедор даст.

---

[1] И — Сари. [2] Л — ба чанг; И — пур ба чанг. [3] ИЛ — **аз ин пас** даранг. [4] ИЛ — б. 944—946 нест. [5] Л — гуна мард андар.

[6] ТПЗ — Сазад гар шаҳаншохи кехтарнавоз,
Дар ин анҷуман созадаш сарфароз.

[7] ТПЗ — Яке чокари нек бошад туро,
Фиристад туро боҷ андархуро.

Зи Мозандарон меҳтаронро бихонд,
Зи Авлод чанде суханҳо биронд.[1]

Супурд он гаҳе тоҷи[2] шоҳӣ бад-ӯй.
В-аз он ҷо сӯи Порс бинҳод рӯй.

БОЗ ОМАДАНИ КОВУС БА ЭРОНЗАМИН ВА ГУСЕЛ КАРДАН РУСТАМРО БА НИМРӮЗ

955 Чу Ковус дар шаҳри Эрон расид,
Зи гарди сипаҳ шуд ҷаҳон[3] нопадид.

Баромад ҳаме то ба хуршед ҷӯш,
Зану мард шуд пеши ӯ бо хурӯш.

Ҳама шаҳри Эрон биёростанд,
Маю руду ромишгарон хостанд.

Ҷаҳон сар ба сар нав шуд аз шоҳи нав,
Зи Эрон баромад яке моҳи нав.

Чу бар тахт биншаст пирӯзу шод,
Дари ганҷҳои кӯҳан баркушод.

960 Зи ҳар ҷой рӯзидеҳонро бихонд,
Ба девони динор[4] додан нишонд.

Баромад хурӯш аз дари пилтан,
Бузургони лашкар шуданд анҷуман.

Ҳама шодмон назди шоҳ омаданд,
Бад-он номвар тахтгоҳ[5] омаданд.

Таҳамтан биёмад ба сар-бар кулоҳ,
Нишаст аз бари тахт наздики шоҳ.[6]

---

[1] ТПЗ — Чунин гуфт, к-аз рои ӯ нагзаред,
Мабодо, ки аз карда кайфар баред.
Яке вижа хилъат бад-ӯ доду гуфт.
Ки пайваста некӣ кунад дар нухуфт.

[2] И — тахти. [3] ИЛ — хаво. [4] И — девон ба динор. [5] Л — Бари номвар тахту гоҳ. [6] Л — тахти пирӯзшоҳ.

Ҳаме хост дастуре аз тоҷвар,
Ки то боз гардад сӯи Золи Зар.[1]

965 Сазовори ӯ шаҳриёри замин
Яке хилъат орост боофарин.

Яке тахти пирӯзаи мешсор,
Яке хусравӣ тоҷи гавҳарнигор.

Яке даст зарбафти[2] шоҳаншаҳӣ,
Або[3] ёраву тавқ бо фарраҳӣ.

Сад аз моҳрӯён ба заррин камар,
Сад аз мушкмӯёни бо зебу фар.

Сад аспи гаронмоя[4] заррин-ситом,[5]
Сад астар сияҳмӯю заррин-лагом.

970 Ҳама борашон дебаи хусравӣ,
Зи румиву чиниву аз паҳлавӣ.

Бибурданд динор сад бадра низ,
Зи рангу зи бӯю зи ҳар гуна чиз.

Зи ёкут ҷоме пур аз мушки ноб,
Зи пирӯза дигар яке пур гулоб.

Набишта яке номае бар ҳарир,
Зи мушку маю уду анбар, абир.

Супурдаш ба солори гетифурӯз,
Ба наввӣ ҳама кишвари Нимрӯз.

975 Чунон к-аз паси аҳди Ковусшоҳ
Набошад бар он тахт кас бо[6] кулоҳ.

В-аз он пас бар ӯ офарин кард шоҳ,
Ки бе ту мабинод кас ҳуру моҳ.

---

[1] ИЛ — б. 964 нест. [2] И — дебазарбафти. [3] ИЛ — Яке. [4] Л — аспони тозӣ. [5] ИМ — аспон ба заррину симинситом. [6] Л — касро.

Дили номдорон ба ту гарм бод,
Равонат пур аз шарму озарм бод.

Фурӯ ҷаст Рустам, бибӯсид тахт,
Басечи гузар карду барбаст рахт.[1]

Хурӯши табира баромад зи шаҳр,
Зи шодӣ ба ҳар кас расонид баҳр.

980 Бубастанд озину бонги дарой,
Биґуррид кӯсу ҳам ин[2] каррной.

Бишуд Рустами Золу биншаст шоҳ,
Ҷаҳон кард равшан ба оину роҳ.

Заминро бубахшид бар меҳтарон,
Чу боз омад аз шаҳри Мозандарон.

Бидодаш ба Тус он гаҳ испаҳбадӣ,
Бад-ӯ гуфт аз Эрон бигардон бадӣ.

Пас он гаҳ Сипоҳон ба Гударз дод,
Варо гоҳу фармони он марз дод.

985 В-аз он пас ба шодиву май даст бурд,
Ҷаҳонро намуд ӯ басе дастбурд[3]

Бизад гардани ґам ба шамшери дод,
Наёмад ҳаме бар дил аз марг ёд.

Замин гашт пурсабзаву обу нам,
Шуд ороста ҳамчу боґи ирам.

Тавонгар шуд аз доду аз эманӣ,
Зи бад баста шуд дасти аҳриманӣ.[4]

---

[1] З — Баромад хаёхуи бонги дарой,
Ґави кӯс бо нолаи каррной.

[2] Л — дигар. [3] Л — б. 982—985 нест.

[4] ТПЗ — Ба рӯзу ба шаб бору барги дарахт,
Ҳаме офарин хонд бар тоҷу тахт.
Ба хар соате сад ҳазор офарин
Бар он шоҳ бод аз ҷаҳонофарин,
Ки обод дорад ҷаҳонро ба дод,
Або дод бахшиш кунад низ ёд.

Ба гетӣ хабар шуд, ки Ковусшоҳ
Зи Мозандарон бистуд он тоҷу гоҳ,

990 Бимонданд яксар бад-ин дар[1] шигифт,
Ки Ковусшоҳ он[2] бузургӣ гирифт.

Ҳама пок бо ҳадьяву бо нисор,
Кашиданд саф бар дари шаҳриёр.

Ҷаҳон чун биҳиште шуд ороста,
Пур аз доду оганда аз хоста.

Шунидӣ ҳама ҷанги Мозандарон,
Кунун гӯш кун разми Ҳомоварон.[3]

КОРИ КАЙКОВУС БА ШАҲРИ БАРБАРИСТОН ВА ДИГАР ДОСТОНҲО

РАЗМ КАРДАНИ КОВУС БО ШОҲИ ҲОМОВАРОН

Зи мӯбад бад-ин гуна дорем ёд,
Ҳам аз гуфти он пири деҳқоннажод.[4]

К-аз он пас чунон кард Ковус рой,
Ки дар подшоҳӣ биҷунбад зи ҷой.

Аз Эрон бишуд то ба Турону Чин,
Гузар кард аз он пас ба мукронзамин.

Зи Мукрон шуд ороста то зирех,*[1]
Миёнҳо надиданд банду гирех.*[2]

5 Бипазруфт ҳар меҳтаре божу сов,
Накард озмун гов бо шер тов.

Чунон ҳам гурозон ба Барбар шуданд,
Ҷаҳонҷӯй бо тоҷу афсар шуданд.

---

[1] Л — ҳама з-он; И — ҳаме з-ин. [2] Л — Ковус гохи. [3] ИЛ — б. 993 нест. [4] ИЛ — б. 1 нест.

*[1] М — чун арӯс.

*[2] М — Баромад дами ной бо бӯху кӯс.

Шаҳи Барбаристон биёрост ҷанг,
Замона дигаргунатар шуд ба ранг.*[1]

Сипоҳе биёмад зи Барбар ба разм,
Ки аз лашкари шоҳ бархост базм.

Кас аз хок дасту инонро надид,
Зи гарди сипаҳ пил шуд нопадид.

10 Ба захм андар омад ҳаме фавҷ-фавҷ,
Бар он сон, ки бархезад аз об мавҷ.

Чу Гударз гетӣ бар он гуна дид,
Зи кӯҳа амуди гарон баркашид,[1]

Бизад асп бо номдорон ҳазор,
Або найзаву тири ҷавшангузор.

---

[1] ТПЗ — Чу Тусу Фаребурзу Густаҳми шер,
Чу Харроду Гургину Геви далер,
Чу бо маймана майсара гашт рост,
Хурӯш аз саворони ҷангӣ бихост.
Зи ҳарду сипаҳ бар фалак шуд хурӯш,
Замин ҳамчу дарьё баромад ба ҷӯш.
Зи бас гурзу борони алмоси тир,
Зи тоби саворони бо дору гир.
Ту гуфтӣ ҷаҳон коми нараждаҳост,
Зи гурдон равон бар замона балост.
Зи гарди саворон ҳаво баст меғ.
Дами кӯс тундар, бад-ӯ барқ теғ.
Будаш тир борону ханҷар тагарг,
Равон гашта аз барфу борон-ш марг.
Сипаҳдор Гударзи лашкаршикан,
Ба даст андарун теғи душманфикан
Хурӯшону ҷӯшон чу пили дамон,
Яке ҳамла овард бар бадгумон.
Зи бозу чу бигзордӣ теғи тез,
Баровардӣ аз Барбарӣ растаҳез.
Зи сӯи дигар Геви пархошҳар,
Зи бозу намудӣ ба гурдон ҳунар.
Ба як захм даҳ сар фигандӣ нагун,
Замин карда аз теғ дарьёи хун.
Чу Тус ончунон дид аз қалбгоҳ
Бичунбиду омад ба овардгоҳ.

*[1] М — К-аз анбӯҳи эшон ҷаҳон гашт танг.

Баровехту бидрид қалби сипоҳ,
Дамон аз паси ӯ ҳаме рафт шоҳ.[1]

Ту гуфтӣ ба Барбар саворе намонд,
Ба гирд андарун найзадоре намонд.

15 Ба шаҳр андарун ҳар ки буд, солх(в)ард,
Чу баргашта диданд боди набард.

Ҳама пеши Ковусшоҳ омаданд,
Ҷигархаставу узрхоҳ омаданд,

Ки мо шоҳро чокару бандаем,
Ҳамон божро гардан афкандаем.

Ба ҷои дирам зарру гавҳар диҳем,
Сипосе зи ганҷур бар сар ниҳем.

Бубахшуд Ковусу бинвохт-шон,
Яке роҳу оини нав сохт-шон.

20 В-аз он ҷойгаҳ бонги санҷу дарой,
Хурӯш омаду нолаи каррной.[2]

Чу омад-ш аз шаҳри Барбар гузар,
Сӯи кӯҳи Қоф омаду Бохтар.

Чу огоҳӣ омад бад-эшон зи шоҳ,
Ниёишкунон баргирифтанд роҳ.

Пазира шудандаш ҳама меҳтарон,
Ба сар барниҳоданд божи[3] гарон.

Чу фармон гузиданду ҷустанд роҳ,
Беозор баргашт шоҳу сипоҳ,

25 Сипаҳро сӯи Зобулистон кашид,
Ба меҳмонии пури Дастон кашид.

---

[1] ТПЗ — Зи гурдони Эрону Ковусшоҳ
Ҳазимат намуданд дигар сипоҳ.

[2] ТПЗ — Битавфид гетӣ чу лашкар биронд,
Ба рӯз андарун рӯшной намонд.

[3] ИЛ — бори.

Бибуд шоҳ як моҳ дар Нимрӯз,
Гаҳе руду май хост, гаҳ бозу юз.

Бар ин бар наёмад басе рӯзгор,
Ки бар гӯшаи гулситон раст хор.

Кас аз озмоиш наёбад ҷавоз,
Нишеб оядаш чун шавад бар фароз.

Чу шуд кори гетӣ бад-ин ростӣ,
Падид омад аз тозиён костӣ.

30 Яке бо гуҳар буду бо ганҷу ком,
Дурафше барафрохт[1] аз Мисру Шом.

Зи Ковуси кай рӯй бардоштанд,[2]
Дари кехтарӣ хор бугзоштанд.

Чу омад ба шоҳи ҷаҳон огаҳӣ,
Ки анбоз дорад ба шоҳаншаҳӣ,

Бизад кӯсу бардошт аз Нимрӯз,
Шуда шоддил шоҳи гетифурӯз.[3]

Сипаҳ бар сипарҳо набиштанд ном,
Бичӯшид шамшерҳо дар ниём.[4]

35 Сипаҳро зи ҳомун ба дарьё кашид,
Бад-он сон*[1] куҷо душман ӯро надид.

Беандоза киштиву заврақ бисохт,
Биёрост лашкар бад-ӯ дарнишохт.

---

[1] ИЛ — барафрошт. [2] Л — баргаштанд.

[3] ТПЗ — Ҷаҳонпаҳлавонро наёвард пеш,
Бимондаш бад-он шаҳру маъвои хеш,
Сарону гузинони* эронзамин,
Ҳама бурдшон аз паи разму кин.

[4] ТПЗ — Замин гашт чунбон чу киштӣ бар об,
Зи гарди сипаҳ тира шуд офтоб.

* З — саворону гурдони
*[1] М — сӯ.

Ҳамоно, ки фарсанг будӣ ҳазор,
Агар пойро роҳ[1] кардӣ шумор.

Ҳаме ронд то дар миёни се шаҳр,
Зи гетӣ бар ин гуна чӯянда баҳр.

Ба дасти чапаш Мисру Барбар ба рост,
Зи раҳ бар миёна бар он сӯ, ки хост.

40 Ба пеш андарун шаҳри[2] Ҳомоварон,
Ба ҳар кишваре дар[3] сипоҳи гарон.

Хабар шуд бад-эшон, ки Ҳовусшоҳ
Баромад зи оби Зиреҳ бо сипоҳ.

Ҳамовоз гаштанд бо якдигар,
Сипаҳро сӯи Барбар омад гузар.

Сипаҳ буд чандон яли теғзан,
Ба Барбарситон бар шуданд анчуман.

Сипоҳе, ки дарьёву саҳрову кӯҳ
Шуд аз наъли аспони эшон сутӯҳ.

45 Набуд шери даррандаро ҷойгоҳ,
На гури*[1] жиён ёфт бар дашт роҳ.

Паланг аз бари сангу моҳӣ дар об,
Ҳам андар ҳаво абру паррон уқоб,[4]

Ҳаме роҳ ҷустанду кай буд роҳ —
Даду домро бар чунон ҷойгоҳ.

Чу Ҳовус лашкар ба хушкӣ кашид,
Кас андар ҷаҳон кӯҳу ҳомун надид.

Ҷаҳон гуфтӣ аз диръу аз ҷавшан аст,
Ситора зи нӯки синон равшан аст.

---

[1] И — роҳро пой. [2] ИЛ — шоҳи. [3] И — бо. [4] Л — б. 46 нест.
*[1] М — пили.

50 Зи бас хӯди заррину зарринсипар,
Ба гардан бароварда рахшон табар.

Ту гуфтӣ замин гашт зарри равон,
Ҳаме борад аз теғи ҳиндӣ равон.

Зи гардаш ҳаво гашта чун сандарус,
Замин сар ба сар тира чун обнус.

Бидаррид кӯҳ аз дами говдам,
Замин омад аз сумми аспон ба хам.

Зи бонги табира ба Барбарситон,
Ту гуфтӣ замин гашт лашкарситон.[1]

55 Баромад зи эронсипах[2] бӯку кӯс,
Бурун рафт Баҳрому Гургину Тӯс.

В-аз он сӯ, ки Гударзи Кашвод буд,
Чу Геву чу Шедӯшу Фарҳод[3] буд,

Фиканданд бар ёли аспон инон,
Ба захр об доданд нӯки синон.

Чу бар кӯҳаи зин ниҳоданд сар,
Хурӯш омаду чок-чоки табар.

Ту гуфтӣ ҳаме сангу оҳан кананд,
В-агар осмон бар замин барзананд.

60 Бичунбид Ковус дар[4] ҚАлбгоҳ,
Сипоҳ андаромад ба пеши сипоҳ.

Чунон шуд, ки торик шуд чашми мард,
Биборид шангарф бар лочвард.

---

[1] ТПЗ — Ду лашкар чу бар хам расиданд танг,
Дил аз кина огандаву сар зи чанг.
Зи харду тараф баркашиданд саф,
Ба каф ханчару бар лаб онарда каф.

[2] ИЛ — Эрон ғави. [3] И — Харрод. [4] Л — аз.

Ту гуфтӣ хаво жола борад ҳаме,
Ба санг андарун лола корад ҳаме.

Зи чашми синон оташ омад бурун,
Замин шуд ба кирдори дарьёи хун.

Се лашкар чунон шуд аз эрониён,
Ки сар боз нашнохтанд аз миён.[1]

65 Нахустин сипаҳдори Ҳомоварон,
Бияфканд шамшеру гурзи гарон.[2]

Ғамин[3] гашту аз шоҳ зинҳор хост,
Бидонист, к-он рӯз рӯзи[4] балост.

---

[1] ТПЗ — Яке наъра зад Геву гуфт, эй сарон,
Бикӯшед дар разми бадгавҳарон.
Раво нест баргаштан аз корзор,
Агар чон супорем дар кор зор.
Зи гурдони эронсипаҳ ҳар ки буд,
Барангехтанд асп монанди дуд.
Яке аждаҳо гашту дигар паланг,
Яке пили номӣ, яке шерчанг.
Ниҳоданд бар душманон теғи кин.
Басо сар, ки афканда шуд бар замин,
Баромад хурӯши деҳу дору гир.
Чу борон биборид жӯпину тир.
Зи бас найзаву теғи захробдор
Ҳаме тира буд чашми ханчаргузор,
Бипайваст гарде чу абри сиёҳ,
Ки торик шуд рӯи хуршеду моҳ,
Ҳаво гашт аз найза чун бешае,
Дили хар саворе дар андешае.
Зи бас хун, ки шуд рехта бар замин,
Яке лолазоре шуд он дашти кин.
Зи пайкони алмосу парри укоб
Натобид рахшон рухи офтоб.
Фалакро зи гарди саворон нисор,
Гирифта ҳаво каргаси гӯштхор.
Зи бас дасти бепою бепой даст
Ту гуфтӣ, к-аз он размгаҳ кас нараст.
Зи кушта ба ҳар ҷой-бар тӯда буд,
Ба хун дашт яксар биёлуда буд.
Шикаста шуданд он се шоҳу сипоҳ,
Ҳама як ба як гашта зинҳорхоҳ.

[2] И — б. 63—65 нест. [3] ИЛМ — Ғамӣ. [4] Л — рӯзгори.

Ба паймон, ки аз шаҳри Ҳомоварон,
Сипаҳбад диҳад сову божи гарон.

Зи аспу силеҳу зи тахту кулоҳ,
Фаровон фиристад ба[1] Ковусшоҳ.

Чу ин дода бошад, аз ӯ бугзарад,
Сипоҳаш бару буми ӯ наспарад.[2]

70 Зи гӯянда бишнид Ковуси кай,
Бар ин гуфтаҳо посух афканд пай,

Ки як сар шумо дар паноҳи манед,
На чӯяндаи тоҷу гоҳи манед.

Ба пардасарой омадаш бо сипоҳ,
Або шодиву ком Ковусшоҳ.

Фиристода омад зи Ҳомоварон,
Биёвард ганҷу силеҳи гарон.

Забарҷад биёварду ганҷу гуҳар,
Чунин гуфт, эй меҳтари додгар,

75 Ҳама чокару хоки пои туем,
Агар меҳтаронем агар кеҳтарем.

Ҳамасола пирӯз бодиву шод!
Сару бахти душман нагунсор бод!

Чу он гуфта шуд хокро дод бӯс,
Биёмад ба пеши сипаҳдор Тӯс.

Басе зарру гавҳар биёвард пеш,
Бубахшид бар ҳар касе камму беш.[3]

---

[1] ИЛМ — Фиристад ба наздики.

[2] ТПЗ — Ҳамедун шаҳи Барбару Миср Шом,
Бад-ин гуна доданд ҳарду паём.

[3] ИЛ — б. 72—78 нест.

БА ЗАНӢ ХОСТАНИ ҚОВУС СУДОБА—
ДУХТАРИ ШОҲИ ҲОМОВАРОНРО

В-аз он пас ба Ковус гӯянда гуфт,
Ки ӯ духтаре дорад андар нуҳуфт,

80 Ки аз сарв болош зеботар аст,
Зи мушки сияҳ бар сараш афсар аст.

Ба боло баланду ба гесӯ каманд,
Забонаш чу ханҷар, лабонаш чу қанд.[1]

Биҳиштест ороста пурнигор,
Чу хуршеди тобон ба хуррамбаҳор.

Нашояд, ки бошад ҷуз ӯ ҷуфти шоҳ,
Чӣ неку бувад шоҳро ҷуфт моҳ.

Бичунбид Ковусро дил зи ҷой,
Чунин дод посух, ки нек аст[2] рой.

85 Ман ӯро кунам аз падар хостор,
Ки зебад ба мушкӯи мо он нигор.[3]

Гузин кард шоҳ аз миёни гурӯҳ,
Яке марди бедори донишпажӯҳ

Гаронмояаш наслу маҳзаш гарон,
Бифармуд, то шуд ба Ҳомоварон.

Чунин гуфт, к-ӯро ба ман тоза кун,
Биёрой маҳзаш ба ширин сухун.

Бигӯяш, ки пайванди ман дар ҷаҳон —
Бичӯянд корозмуда меҳон.

90 Ки[4] хуршед равшан зи тоҷи ман аст,
Замин пояи тахти оҷи ман аст.

[1] ТПЗ — Фурӯ хишта гесӯ зи сар бар замин,
Зи эзад бар он моҳ бод офарин!

[2] Л — ин аст. [3] ИЛ — б. 85 нест. [4] ИЛМ — Чу.

Ҳар он кас, ки дар сояи ман паноҳ
Наёбад, аз ӯ кам шавад поягоҳ.

Кунун бо ту пайванд чӯям ҳаме,
Рухи оштиро бишӯям ҳаме.

Паси пардаи ту яке духтар аст,
Шунидам, ки тахти маро дар х(в)ар аст.

Ки покизачеҳр асту покизатан,
Сутуда ба ҳар шаҳру ҳар анҷуман.

95 Ту домод ёбӣ чу пури Кубод,
Чунон дон, ки хуршед доди ту дод.

Бишуд марди бедори чиразабон.
Ба наздики солори Ҳомоварон.

Забон кард гӯёву дил кард гарм,
Биёрост лабро ба гуфтори нарм.

Зи Ковус додаш дуруду салом,
В-аз он пас бигуфт он чи буд аз паём.

Чу бишнид солори Ҳомоварон,
Дилаш гашт пурдарду сар шуд гарон.

100 Ба дил[1] гуфт ҳар чанд, к-ӯ подшост,
Ҷаҳондору пирӯзу фармонравост,

Маро дар ҷаҳон ин яке духтар аст,
Ки[2] аз ҷони ширин гиромитар аст.

Фиристодаро гар кунам сарду хор,
Надорам паю мояи корзор.[3]

Ҳамон беҳ, ки ин дардро низ, чашм
Бихобему бар дил бипӯшем хашм.[4]

---

[1] ИЛ — Ҳаме. [2] ИЛ — К-ам.

[3] ТПЗ — В-агар нури дида фиристам бад-ӯй,
Або дида тира шавад пеши рӯй.

[4] ТПЗ — Аз он пас, ки бисьёр андеша кард,
Хирадмандию ройро пеша кард.

Чунин гуфт бо марди ширинсухун,
Ки сар нест ин орзуро, на бун.

105 Ҳаме хоҳад аз ман гиромӣ ду чиз,
Ки онро се дигар надонем низ.

Маро пуштгармӣ буд аз хоста,
Ба фарзанд будам дил ороста.

Ба ман з-ин сипас дил намонад ҳаме
В-агар шоҳи Эрон ситонад ҳаме.

Супорам ҳаме[1] ҳарчӣ бояд бад-ӯй,
Натобам сар аз рою фармони ӯй.

Ґамин[2] гашту Судобаро пеш хонд,
Зи Ковус чанде суханҳо биронд.

110 Бад-ӯ гуфт, к-аз меҳтари сарфароз,
Ки ҳаст аз меҳиву беҳӣ бениёз,

Фиристодаи чарбгӯй омадаст,
Яке нома бо достонҳо ба даст.

Ҳаме хонад[3] аз ман, ки бе коми ман
Бибуррад зи дил хобу ороми ман.

Чӣ гӯй ту акнун, ҳавои ту чист?
Бад-ин кор бедор[4] рои ту чист?

Бад-ӯ гуфт Судоба гар чора нест,
Аз ӯ беҳтар имрӯз ґамхора нест.

115 Касе к-ӯ бувад шаҳриёри ҷаҳон,
Бару бум хоҳад ҳаме аз меҳон.

Бипайванд бо ӯ чӣ рои дижам?!
Касе наспарад шодмонӣ ба ґам.

[1] ИЛ — варо. [2] ИЛ — Ґамӣ. [3] ИЛМ — хоҳад. [4] ИЛ — кори якбора.

Бидонист солори Ҳомоварон,
Ки Судобаро он наёмад ғарон.[1]

Фиристодаи шоҳро пеш хонд,
В-аз он номдорон-ш боло[2] нишонд.

Бубастанд аҳде бар оини хеш,
Бад-он сон, ки буд он замон дину[3] кеш.

120 Ба як ҳафта солори Ҳомоварон,
Ҳаме сохт он кор бо меҳтарон.

Биёвард пас хусрави хастадил
Парастанда сесад, иморӣ чиҳил.

Ҳазор уштуру аспу астар ҳазор,
Зи дебову динор карданд бор.

Зи ҳавдаҷ фурӯ ҳишта дебо ҷалил,
Сипоҳ истода рада хел-хел.

Аморӣ ба моҳи нав ороста,
Паси пушти ӯ андарун хоста.

125 Яке лашкар ороста чун биҳишт,
Ту гуфтӣ, ҳаво бар замин[4] лола кишт.

Чу омад ба наздики Ковусшоҳ,
Дилорою он хубчеҳра сипоҳ.

Зи ҳавдаҷ баромад яке моҳи нав,
Чу ороста шоҳ бар гоҳи нав.

Зи мушки сияҳ карда бар гул нигор,
Фурӯ ҳишта бар ғолия гӯшвор.

---

[1] ТПЗ — Яке достон барзад он шаҳриёр,
Зи кори худу гардиши рӯзгор.
Киро дар паси парда духтар бувад,
Агар тоҷ дорад, бадахтар бувад.

[2] ИЛ — бартар. [3] Л — расму. [4] ИЛМ — рӯи ҳаво.

Ду ёкут рахшон, ду наргис дижам,
Сутуни ду абру чу симин қалам.[1]

130 Нигаҳ кард Ковусу хира бимонд,
Ба Судоба-бар номи яздон бихонд.

Яке анчуман сохт бо бихрадон,
Зи бедордил, пирасар мӯбадон.

Сазо дид Судобаро чуфти хеш,
Аз ӯ ком бистуд ба оину кеш.

В-аз он пас бад-ӯ гуфт чун дидамат,
Ба мушкӯи заррин писандидамат.[2]

ГИРИФТАНИ ШОҲИ ҲОМОВАРОН КОВУСРО

Ғамин буд ба дил[3] шоҳи Ҳомоварон,
Зи ҳар гунае чора чуст андар он.

135 Чу як ҳафта бугзашт, ҳаштӯм пагоҳ
Фиристода омад ба наздики шоҳ,

Ки гар шоҳ бинад ба меҳмони ман,
Биёяд хиромон суи хони ман.

Шавад шаҳри Ҳомоварон арчманд,
Чу бинанд рухсори шоҳи баланд.

Бар он гуна бо ӯ ҳаме чора чуст,
Ниҳониш бад буду рояш дуруст.

Магар шаҳру духтар бимонад бад-ӯй,
Набошад магар бар сараш божи ӯй.

140 Бидонист Судоба рои падар,
Ки бо сур пархош дорад ба сар.[4]

---

[1] ТПЗ—Ду абру ба монанди чочикамон,
К-аз ӯ хаста гашти дили мардумон.

[2] Л — б. 133 нест. [3] Л — Ғамӣ шуд дили. [4] ИЛ — б. 140 нест.

Ба Ковуси кай гуфт,*[1] к-ин рой нест,
Туро худ ба меҳмони ӯ ҷой нест.

Набояд, ки бо сур ҷанг оварад,
Туро бебаҳона ба ҷанг оварад.

Зи баҳри ман аст ин ҳама гуфтугӯй,
Туро з-ин наёяд ҷуз андӯҳ ба рӯй.

Зи Судоба гуфтор бовар накард,
Намедошт з-эшон касеро ба мард.

145 Бишуд бо далерону кундоварон,
Ба меҳмонии шоҳи Ҳомоварон.

Яке шаҳр буд шоҳро Шоҳа ном,
Ҳамон аз дари суру ҷашну хиром.

Бад-он шаҳр будиш ҷои[2] нишаст,
Ҳама шаҳр сар то сар озин бубаст.

Чу дар Шоҳа шуд шоҳи гарданфароз,
Ҳама шаҳр бурданд пешаш намоз.

Ҳаме[3] гавҳару заъфарон рехтанд,
Ба мушку ба[4] анбар баромехтанд.

150 Ба шаҳр-андар овози руду суруд
Ба ҳам баркашиданд чун тору пуд.

Чу дидаш сипаҳдори Ҳомоварон,
Пиёда шудаш пеш бо меҳтарон.

Аз айвони солор то пеши дар
Ҳама дурру ёқут бориду зар.

Ба заррин табақҳо фурӯ рехтанд,
Ба сар мушку анбар ҳаме бехтанд.

---

[1] Л — Пас он гаҳ чунин гуфт; И — Ба шаҳ гуфт Судоба. [2] Л — будаш сарою; ИМ — будаш сарои. [3] ИЛ — Бар ӯ. [4] ИЛ — Ба динору.

*[1] М — Пас он гаҳ ба шаҳ.

Ба кох-андарун тахти заррин ниҳод.
Нишаст аз бари тахт Ҳовус шод.

155 Ҳаме буд як ҳафта бо май ба даст,
Хушу хуррам омад-ш ҷои нашаст.

Шабу рӯз дар пеш чун кеҳтарон
Миён баста буд шоҳи Ҳомоварон.

Бубаста ҳама лашкарашро миён,
Парастанда дар пеши эрониён.

Бад-ин гуна то яксар эмин шуданд,
Зи чуну чарову зи биму газанд.

Сари ҳафта[1] буданд ороста,
Сиголида в-аз ҷой бархоста.

160 Зи Барбар ҳама лашкар огаҳ шуданд,
Сиголиш чунин буд, дар раҳ шуданд.

Зи Барбарситон чун биёмад сипоҳ,
Ба Ҳомоварон шоддил гашт шоҳ.

Шабе бонги бӯқ омаду тохтан,
Касеро набуд орзу сохтан.[2]

Гирифтанд ногоҳ Ҳовусро,
Ҳамон Геву Гударзу ҳам Тусро.

Чу Гургину чун Зангаи Шоварон,
Ҳама номдорони кундоварон.

165 Гирифтанду бастанд дар банд сахт,
Нагунсор гашта ҳама фарру тахт.[3]

Чӣ гӯяд дар ин мардуми жарфбин?
Чӣ донӣ, ту эй кордон, андар ин?

---

[1] ИЛ — Ҳама гуфта. [2] И — хостан. [3] ИЛ — б. 165 нест.

Чу пайвастаи хун набошад касе,
Набояд бар ӯ будан эмин басе.

Бувад низ пайваста хунӣ, ки меҳр
Бибуррад зи ту то бигардад-ш чеҳр.[1]

Чу меҳри касеро бихоҳӣ ба суд,
Бибояд ба суду зиён озмуд.[2]

170 Бувад, к-ӯ ба ҷоҳ аз ту камтар бувад,
Ҳам аз рашки меҳри ту лоғар бувад.

Чунин аст кайҳони нопокрой,
Ба ҳар бод хира бичунбад зи ҷой.

Чу Ковус бар хирагӣ баста шуд,
Ба Ҳомоварон рой пайваста шуд.

Яке кӯҳ будаш сар андар саҳоб,
Баровардаи эзад[3] аз қаъри об.

Яке диж бароварда дар[4] кӯҳсор,
Ту гуфтӣ сипеҳр асташ андар канор.

175 Бад-он диж фиристод Ковусро,
Ҳамон Геву Гударзу ҳам Тусро,

Ҳама меҳтарони дигарро ба банд
Або Шоҳковус дар диж фиканд.

Зи гурдон нигаҳбони диж шуд ҳазор,
Ҳама номдорони ханҷаргузор.

Саропардаи ӯ ба тороҷ дод,
Ба пурмоягон бадраву тоҷ дод.

Бирафтанд пӯшидарӯён ду хел,
Иморӣ яке дар миёни ҷалил.

[1] ТПЗИ — Зи нодӯстӣ роз пайдо кунад,
Ҳамон к-ӯ дурӯғ аст расво кунад.
[2] Л — б. 169 нест. [3] Л — Бароварда то чарх. [4] ИЛ — аз.

180 Ки Судобаро боз ҷой оваранд,
Саропардаро зери пой оваранд.

Чу Судоба пӯшидагонро[1] бидид,
Ба тан ҷомаи хусравӣ бардарид.

Ба мушкин каманд андар афканд чанг,
Ба фундуқ гулонро ба хун дод ранг.

Бад-эшон чунин гуфт, к-ин банду дард,
Сутуда надонанд мардони мард.

Чаро рӯзи ҷангаш накардед банд,
Ки ҷома зирех буду тахташ саманд.

185 Сипахдор чун Геву Гударзу Тус,
Бидаррид дилтон зи овози кӯс.

Ҳаме тахти заррин камингаҳ кунед,
Зи пайвастагӣ даст кӯтаҳ кунед.

Парастандагонро сагон кард ном,
Суман пур зи хуну пуровоз ком.

Ҷудой нахоҳам зи Ковус гуфт,
Агарчи варо хок бошад[2] нуҳуфт.

Чу Ковусро банд бояд кашид,
Маро бегунаҳ сар бибояд бурид.

190 Бигуфтанд гуфтори ӯ бо падар,
Пур аз кин шудаш сар,[3] пур аз хун ҷигар.

Ба ҳиснаш фиристод наздики шӯй,
Ҷигар хаста аз ғам, зи[4] хун шуста рӯй.

Нишаст он ситамдида[5] бо шаҳриёр,
Парастанда ӯ буду ҳам ғамгусор.

[1] И — пӯшидарӯён. [2] ИЛ — Агар чи лаҳад бошад ӯро. [3] И — дил. [4] ИЛ — ба. [5] ИЛ — Бибасташ ба як ҷой.

ТОХТ КАРДАНИ АФРОСИЁБ БАР ЭРОНЗАМИН

Чу баста шуд он шоҳи дайҳимчӯй,
Синоҳаш ба Эрон ниҳоданд рӯй.

Зи дарьё ба киштиву заврақ шуданд,
В-аз ин рӯ ба саҳрову ҳомун заданд.[1]

195 Чу омад ба эронзамин лашкаркаш,
Пароканда шуд дар ҳама кишвараш,

Ки гум шуд зи полез сарви саҳӣ,
Пароканда шуд тахти шоҳаншаҳӣ.

Чу бар тахти заррин надиданд шоҳ,
Ба чустан гирифтанд ҳар кас кулоҳ.

Зи туркону аз дашти найзаварон
Зи ҳар сӯ биёмад сипоҳе гарон.

Гашан[2] лашкаре сохт Афросиёб,
Баромад сар аз хӯрду орому хоб.

200 Аз Эрон баромад ба ҳар сӯ хурӯш,
Шуд ором гетӣ пур аз чангу чӯш.

Бишуд тунд Афросиёб аз миён,*[1]
Баровехт бо лашкари тозиён.[3]

Ба чанг-андарун буд лашкар се моҳ,
Бидоданд сарҳо зи баҳри кулоҳ.

---

[1] ИЛ — б. 194 нест. [2] Л — Дигар.

[3] Л — Баровехт бо лашкари тозиён,
Чу шуд тунд Афросиёб он замон.
Сипаҳбад суи гурзи кин даст бурд,
Ба ҳар кас, ки мезад ҳаме кард хурд.
Сипоҳаш бад-ин сон ҳама ҳамгурӯҳ,
Ҳама ҳамла карданд мононди кӯҳ.
Ба шамшер аз он лашкари номдор,
Бияфканд бисьёр дар хок зор.
Чу дарьёи алмос шуд, кони лаъл,
Тани кушта фарсуда дар зери наъл.
Ба эшон биборид кӯполу теғ,
Шуданд он далерон ба роҳи гуреғ.
Чу ғурми даванда зи чанголи гург,
Бирафт он диловар сипоҳи бузург.

*[1] М — Барошуфт Афросиёб он замон.

Шикаст омад аз турк бар тозиён,
Зи ҷусти[1] фузунӣ сар омад зиён.

Сипоҳ андар Эрон пароканда шуд,
Зану марду кӯдак ҳама банда шуд.

205 Чунин аст расми сарои сипанҷ,
Ҳама аз паи оз бо дарду ранҷ.

Саранҷом неку бадаш бугзарад,
Шикор асту маргаш ҳаме бишкарад.

Ҳама дар гирифтанд эронсипоҳ,
Бар эрониён гашт гетӣ сиёҳ.

Ду баҳра сӯи Зобулистон шуданд,
Ба хоҳиш бари пури*[1] Дастон шуданд.

Ки моро зи бадҳо ту бошӣ панаҳ,
Чу гум шуд кунун фарри Ковусшоҳ.

210 Бигуфтанд ҳар кас, ки шӯрид бахт,
Ба пеш андаромад[2] кунун кори сахт[3]

Дареғ аст Эрон, ки вайрон шавад,
Куноми палангону шерон шавад.

Ҳама ҷои ҷангисаворон будӣ,
Нишастангаҳи шаҳриёрон будӣ.

Кунун ҷои сахтиву ҷои балост,
Нишастангаҳи тезчанг аждаҳост.

Кунун чорае бояд андохтан,
Дили хеш аз ранҷ пардохтан.[4]

---

[1] ЛМ — ҷустан; И — баҳрӣ. [2] И — андарояд. [3] — б. 210 нест.
[4] Л — б. 214 нест;

ТПЗ — Агар рой бинад ҷаҳонпаҳлавон,
Бипардозад Эрон зи турконгавон
Нишинад ба ором бар тахтгоҳ,
Ҳама банда бошему ӯ подшоҳ
В-агар на зану кӯдаконмон асир
Ба чанголи девон бувад хир-хир.

*[1] М — ба наздики.

215 Касе к-аз палангон бихӯрдаст шир,
Аз ин ранҷ моро бувад дастгир.

Фиристод бояд яке пурхирад,
Ба наздики Рустам чу андархурад.

Яке мӯбаде рафту паймуд роҳ,
Бари пури Дастон яли кинахоҳ.[1]

Бигуфт он кучо дида буду шунид,
Аз он[2] Рустами шердил бардамид.[3]

Биборид аз дидагон[4] оби зард,
Дилаш гашт пуртобу ҷон пур зи дард.

220 Чунин дод посух, ки ман бо сипох
Миён бастаам ҷангро, кинахоҳ.

Чу ёбам зи Ковуси кай огаҳӣ,
Кунам шаҳри Эрон зи туркон тиҳӣ.

Фиристод ҳар сӯ ба ҳар кишваре,
Биёмад ба ҳар ҷойгаҳ лашкаре.[5]

Зи Зобул ҳам аз Кобулу ҳиндувон,
Сипаҳ ҷумла омад бари паҳлавон.

Баромад ғави бӯқу ҳиндидарой,
Биҷӯшид лашкар бад-он паҳнҷой.

225 Ба кирдори оташ дилаш бардамид,
Чу боди дамон лашкар андаркашид.

---

[1] И — Дастон, ки буд некхоҳ. [2] И — Ду лаб. [3] Л — б. 216—218 нест [4] Л — Рустам ба рух; И — Рустам зи чашм. * ИЛ — ба ҷои б. 222—225 ин б. омада:

Пас огоҳӣ омад зи Ковусшоҳ
Зи банду камингоҳу кори сипоҳ,
Сипаҳро зи Кобул* ба Зобул бихонд,
Миён бастаи ҷанг лашкар бимонд.

* И — яко-як

ПАЕМ ФИРИСТОДАНИ РУСТАМ БА НАЗДИ ШОҲИ ҲОМОВАРОН

Яке марди бедори чӯяндароҳ
Фиристод наздики Ҳовусшоҳ,

Ки ман омадам бо сипоҳи гарон,
Сӯи разми солори Ҳомоварон.[1]

Ту дил шодмон дору андӯҳ мах(в)ар,
Ки инак расидам бад-он буму бар.[2]

Ҳамон назди солори Ҳомоварон
Бишуд номдоре зи кундоварон.

230 Яке нома бинвишт бо гиру дор,
Пур аз гурзу шамшеру пур корзор.[3]

Ки бар шоҳи Эрон камин сохтӣ,
Ба пайвастагӣ дар[4] бад андохтӣ.[5]

На мардӣ бувад чора чустан ба ҷанг,
На зуфтӣ ба сонӣ[6] диловар наҳанг.

Ки дар ҷанг ҳаргиз насозад камин,
Агар чанд бошад дилаш пур зи кин.[7]

---

[1] ТПЗ — Бад-он то намоям бад-ӯ доварӣ,
Мар он кас, ки будаст аз лашкарӣ.

[2] ИЛ — б. 227—228 нест.

[3] ТПЗ — Нахуст аз ҷаҳонофарин кард ёд,
Дари донишу додро баркушод
Дигар гуфт, к-эй шоҳи Ҳомоварон,
Ҳамоно, ки ҳастӣ зи бадгавҳарон.
Зи бадгавҳарӣ бар ту бас ин нишон,
Ки найранг созӣ ба гарданкашон.
Зи бедонишӣ чустай бартарӣ,
Ту бадгавҳариву зи саг камтарӣ.
Бад-ин сон бибояд-т аз хеш шарм,
Ба гетӣ надонӣ ҳаме сарду гарм.

[4] Л — Ба пайвастан эдар. [5] И — Ба пайвандаш аз бад бипардохтӣ.

[6] И — Нарафтӣ ба расми.

[7] ТПЗ — Туро кардам огаҳ, к-аз ин бартарӣ,
Бупечиву пӯи раҳи кеҳтарӣ.

Агар Шоҳковус ёбад раҳо,
Ту растӣ зи чанги бади аждаҳо.[1]

235 В-агар на биёрой ҷанги маро,
Ба гардан бипаймой ҳанги маро.[2]

Ҳамоно шунидӣ ту*[1] аз меҳтарон,
Ки чун кардаам ҷанги Мозандарон.

Ҳамон размӣ Пӯлоди Ғандию Бед,
Шунидӣ чӣ кардам ба Деви Сапед?

Чу нома ба мӯҳр андаромад дуруст,
Фириста шуду зуд раҳро бичуст.[3]

Фиристода шуд то ба[4] Ҳомоварон,
Бидодаш паёми ҷаҳонпаҳлавон.[5]

240 Чу пайғом бишниду нома бихонд,
Зи кирдори худ дар шигифтӣ бимонд.[6]

Чу бархонд нома сараш хира шуд,
Ҷаҳон пеши чашмаш ҳама тира шуд.

Чунин дод посух, ки Ковуси кай
Ба ҳомун дигар наспарад низ пай.

Ту ҳар гаҳ, ки ой ба Барбарситон,
Саворон ҳама гирд карда инон,

---

[1] ТПЗ — В-агар сар битобӣ зи андарзи ман,
Саратро ҳаме дур хоҳӣ зи тан.
Надонӣ, ки чун ман кунам рои ҷанг.
Зи теғам бисӯзад ба дарьё наҳанг.
Ба кишвар бибахшою бар хеш хам.
Бад-он то нагардӣ парешон ба ғам.

[2] ТПЗ — Ба дорои кайҳону Ҳурмузду шед,
Ба разму ба базму ба биму умед,
Ки ман кини Ковусу эронсипох
Бихоҳам зи ту бехирад подшоҳ.

[3] ИЛ — 237, 238 нест. [4] Л — назди. [5] Л — яко-як сарон.

[6] ТПЗ — Аз он нома равшан дилаш шуд ба чӯш,
Баровард чун раъди ғуррон хурӯш.

*[1] М — шунидастӣ.

Ҳамин банду зиндонат оростаст,
Агар роят ин орзу хостаст.

245 Биёям ба ҷанги ту ман бо сипох,
Бар ин гуна созем оину роҳ.

Чу пӯянда бишнид гуфтори ӯй,
Бигардиду омад сӯи номҷӯй.[1]

Яко-як сухан назди Рустам бигуфт,
Ки бе ҳуш варо дидаму девҷуфт.

Хамон посухаш низ дархур набуд,
Ки оҳарманаш кард дил пур зи дуд.[2]

Чу бишнид посух гави пилтан,
Далерони лашкар шуданд анҷуман.

250 Баромад хурӯшидани каррной,
Таҳамтан ба Рахш андаровард пой.[3]

Сӯи жарфдарьё биёмад ба ҷанг,
Ки бар хушкбар буд раҳ бо диранг.

---

[1] ТПЗ — Фиристодаро хор карду биронд,
Ҳаме оташи хашму кин барфишонд.
Ҳам андар замон лашкаре гирд кард,
Ки шуд рӯзи равшан шаби лоҷвард.
Сипохе хама найзаву гурздор,
Ялони сарфарозу ханҷаргузор.
В-аз ин сӯ фиристодаи сарфароз
Чу омад ба назди сипаҳбад фароз.
Зи гуфтору кирдори он бад ниҳод,
Яко-як паёмаш ба Рустам бидод.

[2] ИЛ — б. 246—248 нест. [3] ИЛ — б. 250 нест.

ТПЗ — Пур аз хашму кин кард савганд ёд,
Ба меҳру ба кину ба дину ба дод.
Ки ман з-он саги бадраги тирачон,
Ситонам ҳама марзи Ҳомоварон
Ба размаш дароварда бечон кунем,
Чу бар бобзан мурги печон кунем.
Бифармуд то барнишинад сипох,
Паи разми Ҳомоварон кинахох.

Ба киштиву заврақ сипоҳи гарон
Бирафтанд бар сӯи[1] Ҳомоварон.

Ба торочу куштан биёростанд,
Аз озарм дилҳо биперостанд.

Чу солори Ҳомоварон з-ин сипоҳ
Шуд огоҳу аз Рустами кинахоҳ,[2]

255 Бибоист ногоҳаш омад ба ҷанг,
Набуд рӯзгори сукуну диранг.

Барошуфту з-он марз баршуд хурӯш,
Ҷаҳон омад аз ғорату хун ба[3] ҷӯш.

Чу берун шуд аз шаҳри худ бо сипоҳ,
Бар ӯ рӯз ҳамчун шаб омад сиёҳ.

Аз овои шайпуру ҳиндидарой,
Ту гуфтӣ сипеҳр андаромад зи ҷой.

Чапу рост лашкар биёростанд,
Ба ҷанг-андарун номвар хостанд.

260 Гави пилтан гуфт ҷангӣ манам,
Ба овардгаҳ бар дирангӣ манам.

Бипӯшид пас ҷавшани корзор,
Ба Рахши даманда баровард бор.[4]

---

[1] ИЛ — Расиданд наздики.

[2] ТПЗ — Хабар шуд ба шоҳи Ҳамовар* аз ин,
Ки Рустам ниҳодаст бар Рахш зин.

[3] И — Ҷаҳон шуд пур аз ғорату ҷангу.

[4] ТПЗ — Ба гурдон чунин гуфт пас пахлавон,
Ки, эй номдорони фаррухгавон,
Ба найза бикӯшед дар корзор,
Бароред яксар аз эшон димор.
Саворон сӯи найза бурданд даст,
Хурӯшон ба кирдори пилони маст.
Наистон шуд аз найза овардгоҳ,
Зи найза на хуршед пайдо, на мох.
Ба ҳалб-андаруп тохт Рустам чу бод,
Набудаш зи Ҳомоварон ҳеҷ ёд.

* Л — Ҳумоюн; Ин — Ҳомоворон шох.

Баровард гурзи гаронро ба дӯш,
Барангехт аспу баромад ба ҷӯш.[1]

Чу диданд лашкар бару ёли ӯй,
Ба даст-андарун[2] гурзу кӯполи ӯй.[3]

Ту гуфтӣ, ки дилшон баромад зи тан,
Зи ҳавлаш пароканда гашт анҷуман.

265 Гурезон биёмад ба Ҳомоварон
Зи пеши Таҳамтан сипоҳи гарон.

Чу биншаст солор бо ройзан,
Ду марди ҷавон хост аз анҷуман.

Бад-он то фиристад ҳам андар замон,
Ба Мисру ба Барбар чу боди дамон.

Яке нома ҳар як ба даст-андарун,[4]
Набишта ба дарди дил аз обхун.

Қ-аз ин подшоҳӣ бад-он нест дур,[5]
Ба ҳам буд неку баду ҷангу сур.

270 Гар эдун, ки бошед бо ман яке,
Зи Рустам натарсам ба ҷанг андаке.[6]

В-агар на аз ин бар ҳама бад расад,
Дароз аст бар ҳар сӯе дасти бад.[7]

---

[1] Л — хурӯш. [2] Л — дашт-андарун.
[3] ТПЗ — Ҳамон номдорони зобулгурӯх,
Ки бо найза буданд монанди кӯх.
[4] ИЛ — ба чанг-андарун.
[5] ИЛ — Қ-аз он подшоҳӣ бад-он дур нест,
Ба неку ба бад-ҳарду онро якест.
[6] ТПЗ — Аз он сӯ шумову аз ин сӯй мо
Бигардем дар ҷанг бо аждаҳо.
[7] ИЛ — В-агар на бад-он подшо бад расад,
На аз ҳар кас аз Рустамат* худ расад.
* И — Рустам

Чу нома ба наздики эшон расид,
Ки Рустам бад-он дашт лашкар кашид,

Ҳама дил пур аз бим бархостанд,
Сипоҳи ду*[1] кишвар биёростанд.

Ниходанд сар сӯи Ҳомоварон,
Замин кӯҳ гашт аз карон то карон.

275 Сипаҳ кӯҳ то кӯҳ саф баркашид,
Зи гарди сипаҳ моҳ шуд нопадид.

Чу Рустам чунон дид, наздики шоҳ.
Ниҳонӣ барафканд гурде ба роҳ.

Ки шоҳи се кишвар ҳама ҷангҷӯй,
Ба як раҳ сӯи ман ниҳоданд рӯй.

Агар ҷангро ман бичунбам зи ҷой,
Далерон надонанд сарро зи пой.

Набояд, к-аз ин кин ба ту бад расад,
Ки кори бад аз мардуми бад сазад.

280 Маро тахти Барбар наёяд ба кор,
Агар бад расад бар тани шаҳриёр.

Чунин дод посух, ки мандеш аз ин,
На густурда аз баҳри ман шуд замин.

Чунин буд, то буд гардонсипеҳр,
Ки бо нӯш заҳр асту бо кина[1] меҳр.

Ва дигар, ки доранда ёри ман аст,
Паноҳ асту меҳраш ҳисори ман аст.

Ту мар Рахши пӯяндаро деҳ инон,
Биёрой гӯшаш ба нӯки синон.

---

[1] ИЛ — ҷавр.
*[1] М — се.

285 В-аз эшон яке зинда андар ҷаҳон
Мамон ошкоро, на андар ниҳон.[1]

Таҳамтан чу бишнид гуфтори ӯй,
Бисечиду[2] зӣ ҷанг бинҳод рӯй.

Барангехт он Рахши пӯяндаро,
Ҳаме ҷуст[3] он ҷангҷӯяндаро,

Даромад[4] баробар ба ҷанг ӣстод
Бар он душманон чашми худ баркушод.

Талаб кард гурди диловар яке,
Зи бисьёр гурдону ё[5] андаке.

290 Наёраст омад касе пеши ҷанг,
Диловар ҳаме кард бар ҷо диранг,

Ки то рафт хуршеди рахшон дар об,
Даромад шаби тирагун[6] дар шитоб.[7]

Яли пилтан Рустами сарфароз,[8]
Сӯи ҷои худ дарзамон рафт боз.

Ба оромгаҳ буд то шаб гузашт,
Дигар рӯз чун шед рахшанда гашт,

Зи ҷой андаромад гави пилтан,
Сафе баркашид аз ялон анҷуман.

---

[1] ТПЗ — В-агар з-он ки моро зи чархи баланд,
Расад аз бадандеш захми газанд.
Ту эронзаминро нигаҳдор бош,
Ба доду дехиш кӯшу хушьёр бош!
Фиристода бишниду баргашт боз,
Биёмад ба наздики он сарфароз.
Сухан ҳар чи бишнид он гурдмард,
Ба пеши сипаҳбад ҳама ёд кард.

- ИЛ — Бипечид. [3] И — Талаб кард. [4] Л — Биёмад. [5] Л — **гурдон** в-аз. [6] И — киргун.

[7] ТПЗ — Чу хуршед дар кир зад шаъри зард,
Гуҳарбафт шуд байрами лочвард.
Ситора чу гул гашту гардун чу боғ,
Чу парвона парвину маҳ чун чароғ.

[8] ИЛ — Диловар инонро битобид боз.

РАЗМ КАРДАНИ РУСТАМ БО СЕ ШОҲ ВА ГАҲО ШУДАНИ ҚОВУС АЗ БАНД

295 Дигар рӯз лашкар биёростанд,
Дурафш аз дурӯя биперостанд.

Таҳамтан чу лашкар ба ҳомун кашид,
Сипоҳи се шоҳу се кишвар бидид.

Чунин гуфт бо лашкари сарфароз,
Ки имрӯз мижгон бидоред боз.

Бушу ёл бинеду аспу инон
Ду дида ниҳода ба нӯки синон.

Агар сад саворанду гар[1] сад ҳазор,
Фузунии лашкар наёяд ба кор.

300 Чу моро бувад ёр яздони пок,
Сари душманон андарорам ба хок.

В-аз он сӯ шаҳон низ бар пушти пил,
Нишастанду лашкар кашида ду мил.

Зи Барбарситон буд саду шаст пил,
Шуда чумла чӯшон чу дарьёи Нил.[2]

Зи[3] Ҳомоварон буд сад жандапил,
Яке лашкаре сохта то[4] ду мил.

Саввум лашкари Миср саф баркашид,
Ҳаво нилгун шуд, замин нопадид.

305 Ту гуфтӣ ҷаҳон яксар аз оҳан аст,
Ва ё кӯҳи Албурз дар ҷавшан аст.[5]

Паси пушти гурдон дурафшон дурафш,
Ба гирд-андарун сурху зарду бунафш.

---

[1] И — Агар як ҳазоранду вар; Л — Агар сад ҳазоранду гар сад савор. [2] ИЛ — б. 300—302 нест. [3] ИЛ — Ба. [4] ИЛ — бар. [5] ИЛ — б. 305 нест.

Аз овози гурдон битавфид кӯҳ,
Замин омад аз наъли аспон ситӯҳ.

Бидаррид чангу дили шери нар,
Уқоби диловар бияфканд пар.

Ҳаме абр бугдохт андар ҳаво,
Баробар кӣ дид истодан раво.

310 Чапу рост лашкар биёростанд,
Далерон ҳама разму кин хостанд.

Гуроза биёрост бар маймана,
Бад-он сӯ кашиданд лашкар буна.

Сӯи майсара номбардор шер,
Завора, ки буд аждаҳои далер.

Ба қалб-андарун пури Дастони Сом,
Абар кӯҳаи зин-дарун хамми хом.[1]

Бифармуд Рустам, ки то каррной
Зананду бичунбанд лашкар зи чой.[2]

315 Баромад дурахшидани теғу хишт,
Ту гуфтӣ ҳаво бар замин лола кишт.

---

[1] ТПЗ — Чу Ҳомовароншоҳ аз дур дид,
Ки Рустам бад-он сон ҳаме бардамид,
Ғамин ғашту оҳанги овез кард,
Аз он пас, ки дар чанг парҳез кард.
Биёвард лашкар зи чаппу зи рост,
Ҳама мағзи гурдон зи наъра бикост.
Ба қалб-андарун шоҳи Ҳомоварон,
Ба гирдаш яке лашкари бекарон.
Биларзид гетӣ зи бори ғарон,
Зи бас кӯҳи оҳан карон то карон.
Зи бас ғарди лашкар чаҳон тор шуд,
Магар меҳри рахшон гирифтор шуд.

[2] ИЛ — б. 310—314 нест;

ТПЗ — Сиголиш бад-ин сон дарандохтанд,
Бипардохтанду бурун тохтанд.
Чако-чоки теғ омаду гурзу тир,
Зи хуни ялон дашт ғашт обгир.

Бад-он сӯ, ки ӯ Рахшро рондӣ,
Ту гуфтӣ, ки оташ барафшондӣ.[1]

Зи хун дашт гуфтӣ, ки руди зам аст,
На[2] размиғави пилтан Рустам аст.[3]

Бурида зи*[1] ҳар сӯ сари таркдор,
Пароканда хафтон ҳама дашту ғор.

Таҳамтан мар он Рахшро тез кард,
Зи хуни фурӯмоя парҳез кард.

320 Ҳаме тохт андар паи шоҳи Шом,
Бияндохт аз бод он хамми хом.

Миёнаш ба ҳалқа даровард гурд,
Ту гуфтӣ хам андар миёнаш фушурд.

Зи зин баргирифташ ба кирдори гӯй,
Ки чавгон ба захм андарояд ба рӯй.

Бияфканду Баҳром дасташ бубаст,
Гирифтор шуд ҳомбардор[4] шаст.

Ба хун гашта оғушта ҳомуну кӯҳ,
Зи бас кушта омад зи*[2] ҳарду гурӯҳ.

325 Шаҳи Барбаристон ба чанги гуроз
Гирифтор шуд бо чиҳил сарфароз.[5]

---

[1] ИЛ — б. 316 нест. [2] Л — Ки.

[3] ТПЗ — Фаровон аз он мардумон кушта шуд,
Ба сар-бар сипеҳри бало гашта шуд.
Зи кирдори солори ноҳушьёр,
Бад омад сипаҳро бар он корзор.
Зи кушта дару дашт гашта чу кӯҳ,
Гурезон ба ҳар гӯшае шуд гурӯҳ.
Басе сар фитода ба майдон чу гӯй,
Зи хуни ялон буд равон чӯй-чӯй.

[4] ИЛ — Шуд он марди паҳлав гирифтори.

[5] ТПЗ — Завора ба кирдори шери жиён,
Бари шоҳи Миср андаромад дамон.
Баровехт бо шоҳи чангисавор,
Бизад бар сараш теғи захробдор.

*[1] М — ба.

*[2] М — афканда аз.

Нигаҳ кард пас шоҳи Ҳомоварон,
Ҳама кушта дид аз карон то карон.

Гурӯҳе зи номоварон хаста дид,
Гурӯҳе ба банди гарон баста дид.

Гави пилтан дид бо теғи тез
Фиканда бар он размгаҳ растахез.

Бидонист, к-он рӯз рӯзи балост,
Ба Рустам фиристоду зинҳор хост.[1]

330 Ба паймон, ки Ковусӣ кай бо сарон
Бари Рустам орад зи Ҳомоварон.

Саропардаву ганҷу тоҷу гуҳар,
Парастандаву тахту заррин камар.

Бар ин барниҳоданду барсохтанд,
Сипоҳи се кишвар бипардохтанд.

Чу шоҳи Ҳамовар ба шаҳр-андарун —
Биёмад, бибиншаст[2] бо раҳнамун,

Фиристоду Ковусро оварид,
Бад-ӯ дод гоҳаш чунон чун сазид.[3]

Зи сар то миёнаш ба ду ним кард,
Дили размҷӯён пур аз бим кард.
Чу дар размгаҳ кушта шуд номдор.
Ба дасти Завора диловар савор.
Ба ҳар сӯ ҳаме тохт чун пили маст,
Гурӯҳе бикушту гурӯҳе бихаст.
Зи кушта замин гашт бо кӯҳ рост,
Ҳаме гуфт ҳар кас, ки рӯзи балост*.

[1] ИЛ — б. 325—329 нест. [2] ТПЗМ — ва биншаст. [3] ИЛ — б. 333, 334 нест;

ТПЗ — Сипоҳи се кишвар амон хостанд,
Бад-он гуфтаҳо дил биёростанд.
Бар ин барниҳоданд як сар сипоҳ,
К-аз он пас набошад касе кинаҳоҳ.
Гави пилтан низ паймон бибаст.
Ки он бастагонро кушояд ду даст.

* Дар ИЛ — танҳо ба охирин дида мешавад

335 Чу аз диж раҳо кард Ковусро,
Ҳамон Геву Гударзу ҳам Тусро,

Силехи се кишвар, се ганҷи се шоҳ,
Саропардаи лашкару тоҷу гоҳ,[1]

Сипаҳбад ҷуз ин хоста ҳар чӣ дид,
Ба ганҷи сипаҳдори Эрон кашид.

Биёрост Ковуси хуршедфар
Ба дебои румӣ яке маҳди зар.

Зи ёқут тоҷу зи пирӯза гоҳ,
Гуҳар бофта бар ҷулайли сиёҳ.

340 Яке аспи раҳвор зер-андараш,
Лагоми ба зар ожада[2] бар сараш.

Ҳама чӯбу болош аз уди тар,
Бар ӯ бофта чанд гуна гуҳар.

Ба Судоба фармуд, к-андар нишин,
Ниҳон рав, чу хуршед зери[3] замин.

---

[1] ТПЗ — Зи пилу зи пирӯзаву тахти оҷ,
Зи дебову дайҳиму аз дурри тоҷ.
Ҳам аз теғи ҳиндиву гурзи гарон,
Зи пурмоя аспону аз гавҳарон.
Ҳамон хӯду баргустувон бешумор,
Зи пилони ҷангӣ фузун аз ҳазор.

ИЛ — озада. [3] И — Ниҳон рӯ зи хуршеди рӯи;
ТПЗ — Бубахшуд бар шоҳи Ҳомоварон,
Ба дил дар наёвард банди гарон.
Ҳам ӯ рафту пас корсозӣ гирифт,
Ҳаме хешро сарфарозӣ гирифт.
Яке тахти пирӯза чун осмон,
Ба гавҳар дурахшанда чун ахтарон.
Ду сад ҷома дебо бар он барфузуд,
Ба зарру гуҳар бофта тору пуд.
Саду чил канизак або тавки зар,
Ду сад ридаки хуби зарринкамар.
Зи аспу зи уштур фузун аз шумор,
Ҳама фаршу динор карданд бор.
Фиристод наздики Ковусшоҳ,
Шукуфид аз он шоҳи эронсипоҳ.

Ба лашкаргаҳ овард лашкар зи шаҳр,
Зи гетӣ бар ин гуна чӯянда баҳр.[1]

Бар ӯ анчуман шуд зи Барбар савор,
Зи Мисру зи Ҳомоварон сад ҳазор.

345 Сипоҳаш фузун шуд зи сесад ҳазор,
Зиреҳдору баргустувонвар[2] савор.[3]

ПАЙҒОМ ФИРИСТОДАНИ КОВУС БА НАЗДИ ҚАЙСАРИ РУМ ВА АФРОСИЕБ

Фиристода шуд назди Қайсар зи шоҳ,
Саворе ки андар[4] навардид роҳ,

Бифармуд, к-аз номдорони Рум,
Касе к-ӯ битозад ба барру ба*[1] бум,[5]

Фиристод бояд ба наздики ман,
Барафрӯхтан рои торики ман.[6]

Ҷаҳондида бояд инондор бас,
Инону сипар боядаш ёр бас.*[2]

350 Чунин лашкаре бояд аз марзи Рум,
Ки оянд бо ман ба ободбум.

Пас огоҳӣ омад зи Ҳомоварон,
Ба дашти саворони найзаварон.

---

[1] ТПЗ — Баророст, к-ояд ба эронзамин,
Зи кишвар талаб кард гурдони кин.
Биёмад гарон лашкари барбарӣ,
Саворони ҷанговару лашкарӣ.

[2] Л — баргустувон в-аз.

[3] ТПЗ — Ба андозаи хештан ҳар касе,
Ҳаме некуиҳо намудӣ басе.
Шаҳони диловар або тахти зар,
Бари шоҳ рафтанд баста камар.

[4] Л — эдар.

[5] ТПИЗ — Гароянд эдар ҳама сохта,
Синонҳо ба абр андар афрохта.

[6] ИЛ — б. 348 нест.

*[1] М — Мабодо, ки монад бад-он марғу.

*[2] М — Мабодо, ки ояд чуз ин ҳеч кас.

Ки Рустам ба Мисру ба Барбар чи кард,
Бар он шаҳриёрон ба рӯзи набард.[1]

Далере бичустанд гурди[2] савор,
Инонпечу аспафкану найзадор.[3]

Набиштанд нома яке шоҳвор,
Суханҳои шоистаи обдор,

355 Ки мо шоҳро сар ба сар чокарем,
Ҷаҳон ҷуз ба фармони ӯ наспарем.

Чу аз Ґургсорон биёмад сипоҳ,
Ки ҷӯянд гоҳи сарафроз шоҳ,

Дили мо шуд аз кори эшон ба дард,
Ки дилшон чунин бартарӣ ёд кард.

Ҳаме тахти ту[4] хост Афросиёб,
Чунин бад мабинод ҳаргиз ба хоб!

Ҳама номдорони шамшерзан,
Бар ин кинагаҳ баршудем анчуман.

360 Бирафтем бо найзаҳои дароз,
Бар ӯ талх кардем орому ноз.

Аз эшону аз мо басе кушта шуд.
Замона ба ҳар неку бад гашта шуд.

Кунун омад аз кори ту огаҳӣ,
Ки тоза шуд он фарри[5] шоҳаншаҳӣ.

Чу ту баргирӣ зи Барбар инон,
Ба гардан барорем яксар синон.

Замин кӯҳ то кӯҳ пурхун кунем,
Зи хуншон ҷаҳон руди Ҷайҳун кунем.

---

[1] ТП — Кунун сӯи Эрон бипӯяд ҳаме,
Зи туронсипаҳ разм ҷӯяд ҳаме.

[2] И — гурду. [3] Л — Инонпечу гурдафкану номдор; И — мардвор.
[4] ИЛ — ӯ. [5] ИЛ — тахти.

365 Фиристода бора барафканду рафт,
Ба Барбарситон рӯй бинҳод тафт.

Чу нома бари шоҳи Эрон расид,
Бад-ин гуна гуфтори боиста дид,

Аз эшон писанд омадаш коркард,
Ба Афросиёб он замон нома кард,[1]

Ки Эрон бипардозу бешӣ мачӯй,
Сари мо шуд аз ту пур аз гуфтугӯй.

Туро шаҳри Турон басандаст х(в)ад,
Чаро хира ме-даст[2] ёзӣ ба бад.

370 Фузунӣ мачӯй ар шудӣ бениёз,
Ки зуд орадат пеш ранчи дароз.

Туро кеҳтарӣ кор бастан[3] накӯст,
Нигаҳ доштан бар тани хеш пӯст.

Надонӣ, ки Эрон нишасти ман аст,
Ҷаҳон сар ба сар зери дасти ман аст.

Паланги жиён гар чи бошад далер,
Наёрад шудан пеши чанголи шер.[4]

---

[1] ТПЗ — Яке нома бинвишт Ковусшох,
Ба назди сипаҳдори туронсипох.

[2] Л — Зи хира ҳаме даст; И — Ки хира ҳаме даст. [3] Л — кори бехтар.

[4] ТПЗ — Аз он размҳо дил бипардохтӣ,
Ҳама кор бар орзӯ сохтӣ.
Ки аз нав дигар лашкар овардай,
Дурафши бузургӣ баровардай.
Аз онҳо бидидӣ ҳама неку бад,
Кунун он гузин, к-ат писандад хирад.
Пушаймонӣ он гаҳ наёяд ба кор.
Чу бархезад аз буму кишвар димор.
Чунин гуфт шери жиён бо паланг,
Ки бар гурм чун рӯз шуд тору танг,
Ба неку ба бад кори худ нангарад,
Биёяд дамон пеши мо бугзарад.
Туро ҳам бад-он гуна донам ҳаме,
Хирад дар сари ту набинам ҳаме.

Чу нома ба мӯҳр андаромад, бидод —
Ба дасти яке гурди паҳлавнажод.[1]

375 Ситуд нома аз шоҳу раҳ баргирифт,
Ҳаме рафт пӯён ба роҳ, эй шигифт.

Чу омад бари шохи туркону Чин,
Заминро бибӯсиду кард офарин.

Бад-ӯ дод пайғомҳо бешумор,
Ҳамон номаи номвар шаҳриёр.[2]

Чу он нома бархонд[3] Афросиёб
Сараш гашт пуркину дил пуршитоб.

Фиристод посух, ки ин гуфтугӯй
Назебад чуз аз мардуми зиштхӯй.

380 Туро гар сазо буд Эрон, бадон[4]
Ниёзат набудӣ ба Ҳомоварон.[5]

Пас андеша бояд дар ин кор кард,
Ба посух хирад боядат ёр кард.
Гар эдун, ки разм оварам бо сипоҳ,
Ҷаҳонро кунам пеши чашмат сиёҳ.
Зи бас гурзу шамшери мардони мард,
Зи абр андарорам саратро ба гард.
Ба гурзи гарону ба шамшери тез
На овард ёбӣ, на роҳи гурез.
Гар эдун, ки бо ин сипаҳ бугзарам,
Сару афсарат зери пай биспарам.
Туро бо далерони он анҷуман
Надорад ба кас Рустами пилтан
Ба туронзамин гар шудӣ шаҳриёр,
Або шоҳу шаҳри далерон чӣ кор?

[1] ТПЗ — Чу он нома яксар ба поён расид,
Фиристодаи номвар баргузид.
Фиристода наздики Афросиёб,
Ҳаме тохт пӯён чу киштӣ бар об.
Чу омад ба наздики туронсипоҳ,
Бибурданд ӯро ба наздики шоҳ.

[2] ИЛ — 374—377 нест. [3] ИЛ — Чу ин огаҳӣ шуд ба. [4] ЛМ — будӣ Эрон, хамон.

[5] ТПЗ — Ту донӣ, ки чун ман кунам рои ҷанг,
Зи теғам бисӯзад ба дарьё наҳанг.

[6] ИЛ — Мозандарон.

Кунун омадам ҷангро сохта,
Дурафши дурафшон барафрохта.

Бару буми Эрон дурӯя марост,
Бибояд шунидан суханҳои рост.

Ҳама шаҳри Эрон сарои ман аст,
Ки Тӯри Фаридун ниёи ман аст.

Ва дигар ба бозуи шамшерзан
Тихӣ кардам аз тозиён анҷуман.

385 Ба шамшер бистонам аз кӯҳ теғ,
Укоб андарорам зи торик меғ.

Биёрост лашкар карон то карон,
Ба гурзу ба теғу ба тиру синон.[1]

Пас он гаҳ сӯи[2] номвар бо шитоб
Биёмад ҳамон низ Афросиёб.[3]

Чу бишнид Ковус гуфтори ӯй,
Биёрост лашкар ба пайкори ӯй.

Зи Барбар биёмад сӯи тозиён,
Яке лашкари бекарону миён.[4]

---

[1] ТПЗ — Надорад касе тоби ман рӯзи ҷанг,
На дар беша шеру ба дарьё наҳанг.
Манам шердил номдори меҳон,
Ба мардӣ ҳаме бошам андар ҷаҳон.
Чу ой ба майдони кин пой дор.
Бад-он то бубинӣ ту мардони кор
Чунонат бифарханҷам, эй бадниҳод,
Ки н-орӣ дигар бора Эрон ба ёд.

[2] И — Бишуд сӯи ӯ.

[3] ТПЗ — Фиристода баргашт бар сони бод,
Ба Ковус гуфт он чи ӯ кард ёд.

[4] ИЛ — Яке лашкаре бекарон румиён;
ТПЗ — Зи мардони гурд аз дари корзор
Бурун кард лашкар ду раҳ сад хазор
Ғави кӯсу гарди далерони ҷанг,
Замон кард тору замин кард танг.

390 Ба ҷангаш биёрост Афросиёб,
Ба гардун ҳаме хок бар зад зи об.[1]

Ҷаҳон пур шуд аз нолаи бӯку кӯс,
Замин оҳанин шуд, сипеҳр обнӯс.[2]

Зи захми табарзину аз бас таранг,
Ҳаме мавҷи хун хост аз дашти ҷанг.

Таҳамтан биғуррид дар қалбгоҳ,
Ба як ҳамла бидрид қалби сипоҳ.[3]

Сари бахти гурдони Афросиёб
Дар ин размгоҳ андаромад ба хоб.

395 Сипаҳдор чун кор*[1] з-он гуна дид,
Бе оташ биҷӯшид ҳамчун набид.

Ба овоз гуфт: «Эй далерони ман,
Гузида бузургону шерони ман,

Шуморо зи баҳри чунин рӯзгор,
Ҳаме парваронидам андар канор,

Ки бо душманам теғбозӣ кунед,
Бад-ин гуна дар ҷанг тозӣ кунед.[4]

Бикӯшеду ҳампушт ҷанг оваред,
Ҷаҳонро ба Қовус танг оваред!

---

[1] ТПЗ — Зи турониён лашкаре гирд кард,
Чи шуд рӯзи равшан шаби лоҷвард.
Ту гуфтӣ ба Турон саворе намонд,
Ки Афросиёб андар Эрон нахонд.

[2] ТПЗ — Ба кина даровехтанд аз ду сӯй,
Зи хуни далерон равон гашт ҷӯй.

[3] ИЛ — б. 393 нест;
ТПЗ — Ба ҳар ҳамла аз найзаи ҷонситон,
Сар овард бар номдорон замон.
Фаровон табаҳ кард марду сутур,
Баровард аз лашкари Тур шӯр.

[4] Л — б. 397, 398 нест.

*[1] М — Сипаҳдори Турон чу.

400 Ялонро ба жӯпину ханҷар занед,
Сари саркашонро зи тан барканед![*1]

Ҳамон Рустами сагзии шердил,
Ки аз теғи ӯ гашт гардун хиҷил,

Бувад, к-аз далерӣ ба банд оваред,
Сарашро ба доми каманд оваред.[1]

Ҳар он кас, ки ӯро ба дашти набард
Зи зини паланг андарорад ба гард,

Бад-ӯ шоҳиву чатру духтар[2] диҳам,
Ҳамаш номи испаҳбадӣ барниҳам.[3]

405 Ҳамон шаҳри Эрон супорам варо,
Ба гардуни гардон барорам варо».

Чу туркон шуниданд гуфтори ӯй,
Саросар сӯи разм карданд рӯй,[4]

Далерони Эрон саросар сарон,
Ба даст андарун гурзҳои гарон.

Бикуштанд чандон зи туронгурӯҳ,
Ки пайдо набуд дашту дарьёву кӯҳ.

Ду баҳра зи туронсипаҳ кушта шуд,
Зи хуншон замин чун гил оғушта шуд.

410 Сари бахти туркон даромад ба хоб,
Гурезон шуд аз Рустам Афросиёб.

Бишуд тез бо лашкари ғуриён,
Бад-он суд чустан сар омад зиён.

---

[1] Л — б. 400—402 нест. [2] И — духтари худ. [3] ИЛ — Ҳамаш ном шоҳу сипаҳбуд ниҳам.

[4] ТПЗ — Дамид оташе андар он корзор,
Ки шӯълаш синон буду ханҷар шарор.
Ҳамон гард баррафт монанди дуд,
Зи осеб рухсораи маҳ шахуд.

[*1] М — Далероншро сар ба сар афканед.

Чу гашти[1] замона бад-он гуна дид,
Зи Ғуррон сӯи шаҳри Турон кашид.

Дилаш хаставу кушта лашкар ду баҳр,
Ҳаме нӯш ҷуст аз ҷаҳон, ёфт заҳр.

ОРОСТАНИ КОВУС ҶАҲОНРО

Биёмад сӯи Порс Ковуси кай,
Ҷаҳоне ба шодӣ нав афканд[2] пай.

415 Биёрост тахту бигустурд дод,
Ба шодиву хӯрдан дар андар кушод,

Фиристод ҳар сӯ яке паҳлавон,
Ҷаҳондору бедору равшанравон,

Ба Марву Нишопуру Балху Ҳарӣ,
Фиристод бар ҳар сӯе*[1] лашкаре.

Ҷаҳоне пур аз дод шуд яксара,
Ҳаме рӯй баргошт гург аз бара.

Зи бас ганҷу зебоиву фарраҳӣ
Парӣ, мардуму дев гашташ[3] рахӣ.

420 Ҳама пеши Ковус кеҳтар шуданд,
Ҳама тоҷдорон-ш лашкар шуданд.

Ҷаҳонпаҳлавонӣ ба Рустам супурд,
Ҳама рӯзгори беҳӣ з-ӯ шумурд.[4]

Яке ҷой кард андар Албурзкӯҳ,
Ки дев аз чунон ранҷҳо буд[5] сутӯҳ.

---

[1] ИЛ — равшан. [2] Л — барафканд. [3] ИЛ — гашта.

[4] ТПЗ — Чу эмин шуд аз душману тоҷу тахт,
Ба кажжӣ ба як лахт баргашт бахт.
Нигар то чӣ кард он шаҳи хешкор,
Чу ӯ пурманиш кам бувад шаҳриёр.

[5] ИЛ — Ки девон аз он ранҷҳо шуд.

*[1] М — ҳар сӯ яке.

Бифармуд то санги хоро кананд,
Ду хона бар ӯ ҳар яке дах каманд.

Биёрост охӯр ба санг-андарун,
Зи пӯлод меху зи хоро[1] сутун.

425 Бубастанд аспони ҷангӣ дар[2] ӯй,
Ҳам уштур иморикашу роҳҷӯй.

Яке хонаро[3] з-обгина бисохт,
Забарҷад ба ҳар ҷой андар нишохт.

Чунин ҷой будаш[4] хирому хӯриш
Ки бошад-ш[5] аз хӯрданӣ парвариш.

Зи ҷизъе ямонӣ яке гунбаде
Нишастангаҳи номвар мӯбаде.

Азеро чунин ҷойгаҳ кард рост,
Ки дониш аз он ҷой ҳаргиз нахост.[6]

430 Ду хона зи баҳри салеҳи набард,
Бифармуд аз нукраи хом кард.

Яке кохи заррин зи баҳри нишаст,
Баровард болошро бар ду шаст.

Зи пирӯза карда бар ӯ-бар нигор,
Дар айвон-ш ёқут бурда ба кор.

Чунин ҷойгоҳе ки дилхострост[7]
Ки рӯзӣ бияфзуду[8] ҳаргиз[9] накост.

Набудӣ тамуз эҷ пайдо, на дай,
Ҳаво анбарин буду борон-ш май.

---

[1] И — оҳан. [2] Л — Набиштанд аспони ҷанг андар. [3] ИЛ — Ду хона дигар. [4] И — Чунин ҷои орому хобу; Л — Чунин ҷои хоҷат. [5] ИЛ — Ки ёбад тан. [6] ИЛ — б. 427—429 нест. [7] ИЛТП — Чунин ҷойгаҳ сохт бар хатти рост. [8] И — наяфзуду. [9] Л — Ки рӯзе наяфзуду рӯзе; ТПЗ — Ки не рӯз афзуду не шаб бикост.

435 Ҳамасола рӯзаш баҳорон будӣ,
Гулон чун рухи гулизорон будӣ.

Зи дарду ғаму ранҷ дил дур буд,
Бадиро тани дев ранҷур буд.

Ба хоб андаромад сари рӯзгор,
Зи хубиву аз дод[1] омӯзгор.

Ба ранҷаш гирифтор девон буданд,[2]
Зи бодафраи вай ғиревон буданд.[3]

ГУМРОҲ КАРДАНИ ИБЛИС КОВУСРО ВА БА ОСМОН РАФТАНИ КОВУС

Чунон буд, ки иблис рӯзе пагоҳ
Яке анҷуман кард пинҳон зи шоҳ.

440 Ба девон чунин гуфт, к-имрӯз кор
Ба ранҷу ба сахтист бо шаҳриёр.

Яке дев бояд кунун чарбдаст,[4]
Ки донад ҳама расму роҳи[5] нишаст.

Шавад, ҷони Ковус бераҳ кунад,
Ба девон-бар ин ранҷ кӯтаҳ кунад.

Бигардонадаш сар зи яздони пок,
Фишонад бар он фарри зебош[6] хок.

Шуниданду бар дил гирифтанд ёд,
Кас аз бими Ковус посух надод.

445 Яке деви дижхим бар пой хост,
Чунин гуфт, к-ин нагзкорӣ марост,

Бигардонамаш сар зи дини худой,
Кас ин роз ҷуз ман наёрад ба ҷой.[7]

[1] Л — роҳи. [2] ИЛ — будӣ. [3] ИЛ — будӣ. [4] ИЛМ — нагздаст. [5] ИЛ — зи ҳар гуна рою. [6] Л — фарши дебош. [7] ИЛ — б. 446 нест.

Ғуломе биёрост аз хештан,
Сухангӯю шоистаи анҷуман.

Ҳаме буд, то номвар шаҳриёр,
Зи паҳлу бурун рафт[1*1] баҳри шикор.

Биёмад ба пешаш замин бӯс дод,
Яке дастаи гул ба Ковус дод.

450 Чунин гуфт, к-ин фарри зебои ту,
Ҳаме чархи гардон сазад ҷои ту.

Ба коми ту шуд рӯи гетӣ ҳама,
Шубониву гарданфарозон рама.[2]

Яке кор мондаст то дар ҷаҳон,
Нишони ту ҳаргиз нагардад ниҳон.

Чӣ дорад ҳаме офтоб аз ту роз,
Ки чун гардад андар нишебу фароз?[3],

Чи гунаст моҳу шабу рӯз чист?
Бар ин гардиши чарх солор кист?[4]

455 Гирифтӣ замин в-он чи буд коми ту,
Шавад осмон низ дар доми ту.[5]

Дили шоҳ аз он дев беро̣ҳ шуд,
Равонаш зи андеша кӯтоҳ шуд.

Гумонаш чунон буд, ки гардонсипеҳр,
Ба гетӣ маро-дар[6] намудаст чеҳр.

Надонист, к-ин чархро поя нест
Ситора фаровону эзад якест.

---

[1] ИЛ — шуд.

[2] ТПЗ — Парӣ, одамӣ, дев пешат ба пой,
Ту Ҷамшед гаштӣ ҷаҳон кадхудой.

[3] И — б. 452, 453 нест.

[4] ТПЗ — Бидонӣ ҳама буданиҳову роз,
Чу бо чора бартар шавӣ бар фароз.

[5] ИЛ — б. 455 нест. [6] ИЛ — мар ӯро.

*[1] М — Ки рӯзе бурун шуд зи.

Ҳама зери[1] фармон-ш бечорааанд,
Ки бо шӯришу чангу[2] патьёрааанд.

460 Ҷахонофарин бениёз аст аз ин,
Зи баҳри ту бояд сипеҳру[3] замин.

Пурандеша шуд чони он подшо,
Ки то чун шавад бепар андар ҳаво.

Зи донандагон бас[4] бипурсид шоҳ,
К-аз ин хок чанд аст то чарху моҳ.

Ситорашумар гуфту хусрав шунид,
Яке кажжу нохуб чора гузид.

Бифармуд пас, то[5] ба ҳангоми хоб
Бирафтанд сӯи нишеми уқоб.

465 Аз он бачча бисьёр бардоштанд,
Ба ҳар хонае як-ду[6] бузгоштанд.

Ҳаме парваронидашон солу моҳ,
Ба мурғу кабобу бара чанд гоҳ.

Чу нерӯ гирифтанд ҳар як чу шер,
Бар он сон, ки ғурм андароранд зер.

Зи уди қуморӣ яке тахт кард,
Сари тахтҳоро ба зар сахт кард.

Ба паҳлӯш-бар найзаҳои дароз,
Бубасту бар он гуна баркард соз.

470 Биёвехт бар найза рони[7] бара,
Бубаст андар андеша дил яксара.

Аз он пас укоби диловар чаҳор
Биёварду бар тахт баст устувор.

[1] И — пеши. [2] ИЛ — Ки бо саъду нахсанд. [3] Л — замону. [4] И — пас. [5] Л — аз он пас. [6] ИЛ — хонае дур. [7] И — он найзаро бо.

Нишаст аз бари тахт Ковуси кай,
Нихода ба пеш андарун ҷоми май [1]

Чу шуд гурсуна тезпаррон уқоб,
Сӯи гӯшт карданд ҳар як шитоб.

Зи рӯи замин тахт бардоштанд,
Зи хомун ба абр-андар афроштанд.

475 Бад-он ҳад, ки-шон буд нерӯ ба ҷой,
Сӯи гӯшт карданд оҳангу рой.

Шунидам, ки Ковӯс аз он бар фалак
Ҳаме рафт, то бугзарад аз[2] малак.

Дигар*[1] гуфт аз он рафт бар осмон,
Ки то ҷанг созад ба тиру камон.

Зи ҳар гунае ҳаст овози[3] ин,
Надонад ба ҷуз пурхирад рози ин.

Париданд бисьёру монданд боз,
Чунин бошад он кас, ки гирад-ш оз.

480 Чу бо мурғи парранда неру намонд,
Ғамин[4] гашту парҳо ба хай дар нишонд.

Нагунсор гаштанд аз абри сиёҳ,
Кашон аз ҳаво найзаву тахти шоҳ.

Сӯи бешаи шаҳри Чин омаданд,
Ба Омул ба рӯи замин омаданд.

Накардаш табоҳ аз шигифтӣ ҷаҳон,
Ҳаме буданӣ дошт андар ниҳон.

Сиёвуш аз ӯ хост омад падид,
Бибоист лахте чамиду чарид.[5]

---

[1] И — б. 472 нест. [2] И — баррасад бар. [3] ИЛ — овоз аз. [4] ИЛ — ғамӣ. [5] И — б. 484 нест;

ТПЗ — Агар Шоҳковус гаштӣ табоҳ,
Ҷаҳондор хусрав набудӣ зи шоҳ.
Чу афтод андар чунон ҷои бим.
Зи ғам буд бечораву дил ду ним.

*[1] М — Яке.

485 Ба ҷои бузургиву тахти нишаст,
Пушаймониву ранҷ будаш ба даст.

Бимонда ба беша-дарун хору зор,
Ниёиш ҳаме кард бо кирдигор.

БОЗОВАРДАНИ РУСТАМ ҚОВУСРО

Ҳаме кард пӯзиш зи карда гуноҳ.
Варо мебиҷустанд*[1] ҳар сӯ сипоҳ.

Хабар ёфт з-ӯ Рустаму Геву Тус,
Бирафтанд бо лашкари гашну кӯс.

Ба Рустам чунин гуфт Гударзи пир,
Ки «То кард модар маро сер шир,

490 Ҳаме бинам андар ҷаҳон тоҷу тахт,
Қаёну бузургони бедорбахт,

Чу Қовус худкома[1] андар ҷаҳон
Надидам касе аз кеҳону меҳон.

Хирад нест ӯро, на дину[2] на рой,
На ҳушаш ба ҷой асту на дил ба ҷой.

Ту гӯй ба сар-ш андарун мағз нест,
Як андешаи ӯ ҳаме нағз нест.

Қас аз номдорони пешинзамон,
Накарданд оҳанг зӣ осмон.[3]

495 Чу девонагон аст бе ҳушу рой,
Ба ҳар бод, к-ояд, биҷунбад зи ҷой».[4*2]

[1] ИЛ — нашнидам. [2] ИЛ — дониш.
[3] ТПЗ — Кӣ ҷӯяд ҳаме рози гардонсипеҳр?
Магар он ки деваш кунад тирачеҳ
[4] Л — б. 493—495 нест.
*[1] М — Ҳаме чуст ӯро зи.
*[2] М — барояд зи пой.

Расиданд пас паҳлавонон бад-ӯй,
Накӯҳишкуну тезу пархошчӯй.

Бад-ӯ гуфт Гударз: «Беморсон
Туро ҷои зеботар аз шорсон.

Ба душман диҳӣ ҳар замон ҷои хеш,
Нагӯй ба кас беҳуда рои хеш.

Се борат чунин ранҷу сахтӣ фитод,
Сарат з-озмоиш нагашт устод.

500 Кашидӣ сипаҳро ба Мозандарон,
Нигар то чӣ сахтӣ расид андар он.

Дигарбора меҳмони душман шудӣ,
Санам будӣ ӯро бараҳман шудӣ.

Ба гетӣ ҷуз аз покяздон намонд,
Ки маншури теғи туро барнахонд.

Ба ҷанги замин сар ба сар тохтӣ,
Кунун б-осмон[1] низ пардохтӣ.

Зи як даст чун бартар ой ҳаме,
Баробар ба ҷанг андарой ҳаме.

505 Нигаҳ кун, ки то чанд гуна бало
Ба пеш омадат, ёфтӣ з-ӯ раҳо.

Пас аз ту бар ин достонҳо зананд,
Ки шоҳе баромад ба чархи баланд,

Ки то моҳу хуршедро бингарад,
Ситора ҳама як ба як бишмарад.

Чунон кун, ки бедоршоҳон кунанд,
Ситояндаву некхоҳон кунанд.

[1] ИЛ — осмон.

Ҷуз аз бандагӣ то тавонӣ мачӯй,
Мазан даст дар неку бад ҷуз бад-ӯй».

510 Фурӯ монд Ковусу ташвир х(в)ард,
Аз он номдорону мардони мард.

Чунин дод посух, ки аз рости
Наёяд ба дод[1] андарун кости.

Ҳама дод гуфтиву бедод нест,
Зи доми ту ҷони ман озод нест.

Ҳаме рехт аз дидагон оби зард,
Ҳаме[2] аз ҷаҳонофарин ёд кард.

Бисечиду андар иморӣ нишаст,
Пушаймониву дард будаш[3] ба даст.

515 Чу омад сӯи тахтгоҳи баланд,
Дилаш з-он чунон кор монда нажанд.

Чиҳил рӯз дар назди[4] яздон ба пой —
Бипаймуд хоку бипардохт ҷой.

Зи шарм аз дари кох берун нарафт.
Ҳаме пӯст гуфтӣ бар ӯ бар бикафт.

Ҳаме рехт бо лоба аз дида хун,
Ҳаме хост омурзиш аз раҳнамун.

Зи шарми далерон маниш кард паст,
Хирому дари бор додан бубаст.

520 Пушаймон шуду дард бугзиду ранҷ,
Ниҳода бубахшид бисьёр ганҷ.

Ҳаме рух бимолид бар тирахок,
Ниёишкунон пеши[5] яздони пок.

---

[1] Л — Наёбад ба кор. [2] ЛМ — Басе. [3] Л — мондаш. [4] Л — пеши. [5] И — назди.

Чу бугзашт як чанд гирьён чунин,
Бубахшуд бар вай ҷаҳонофарин.

Пароканда омад зи ҳар сӯ сипоҳ,
Ба наздики даргоҳи Ковусшоҳ.

Барафрӯхт з-омурзиши додгар,
Бидонист, к-аз ранҷҳо ёфт бар.

525 Нишаст аз бари тахти зар бо кулоҳ,
Яке ганҷ букшод дар бар[1] сипоҳ.

Яке кори нав сохт андар ҷаҳон,
Ки тобанда шуд бар кеҳону меҳон.

Ҷаҳон гуфтӣ аз дод дебо шудаст,
Шаҳаншоҳ бар гоҳ зебо шудаст.

Зи ҳар кишваре номвар меҳтаре,
Ки бар сар ниҳодӣ баланд афсаре,

Ба даргоҳи Ковусшоҳ омаданд,
Ва-з он саркашидан ба роҳ омаданд.

530 Замона чунон шуд, ки буд аз нахуст,
Ба меҳру*[1] вафо тоҷи хусрав бишуст.

Ҳама меҳтарон кеҳтари ӯ шуданд,
Парастандаву чокари ӯ шуданд.

Нишаст аз бари тахти гавҳарнигор,
Або тоҷу бо гурзаи говсор.[2]

Дар ин достон гуфтам он кам шунуд,
Чунин ёд ҳаргиз касеро набуд.[3]

---

[1] Л — пеши.

[2] ТПЗ — Ба коми дили хеш бардошт гом,
Шуда шоддил, ёфта кому ном.

[3] Л — Кунун разми Рустам бибояд суруд; И — Чунин разм ҳаргиз касеро набуд.

*[1] М — оби.

Чунин буд оини шоҳи ҷаҳон,
Чунин буд Рустам сари[1] паҳлавон.

535 Кучо подшо додгар буду бас,
Ниёзаш набудӣ ба фарьёдрас.

Ҳама дод карду ҳама дод дид,
Азеро ки гетӣ ҳама бод дид.[2]

ДОСТОНИ ҶАНГИ ҲАФТ ГУРДОН

Чу бо марг кӯшиш надорад-т суд,
Кунун расми[3] Рустам бибояд шунуд.

Чӣ гуфт он сароянда марди далер,
Ки ногаҳ баровехт бо наррашер,

Ки гар номи мардӣ бичӯӣ ҳаме,
Ба хун[4] теғи ҳиндӣ бишӯӣ ҳаме,

540 Зи бадҳо набояд-т парҳез кард,
Чу пеш оядат рӯзгори набард.

Замона чу ояд*[1] ба тангӣ фароз,
Ҳамоно нагардад ба парҳез боз.

Чу ҳамраҳ кунӣ маргро[5] бо хирад,
Далерат зи ҷанговарон нашмарад.

---

[1] Л — Ки Рустам бувад бар хама.

[2] ТПЗ — Ҳама коми худ баргирифт аз ҷаҳон,
Або номдорону фаррух меҳон.
Ҳама базму майдон будӣ кори ӯй,
Чу Тусу чу Рустам будӣ ёри ӯй.
Фаридунманиш буду Ҷамшедҷоҳ.
Набинад чу ӯ подшо тоҷу гоҳ,
Гар акнун будӣ, бандагиро камар
Бубастӣ бари Шоҳмаҳмуд бар.

[3] И — разм. [4] Л — рухи. [5] Л — ҷангро.

*[1] М — омад.

Хирадрову динро раҳе дигар аст,
Суханҳои некӯ ба банд-андар аст.[1]

Кунун аз раҳи Рустами ҷангҷӯй
Яке достон аст бо рангу бӯй.

545 Шунидам, ки рӯзе гави пилтан,
Яке сур кард аз дари анҷуман.

Ба ҷое кучо номи ӯ буд Наванд,
Бад-ӯ андарун кохҳои баланд.

Кучо озари бурзи[2] Барзин, кунун
Бад-он ҷо фурӯзад ҳаме раҳнамун.

Бузургони Эрон бад-он базмгоҳ —
Шаванд анҷуман номвар як сипоҳ.

Чу Тусу чу Гударзи Кашводагон,
Чу Баҳрому чун Геви озодагон.

550 Чу Гургину чун Зангаи Шоварон,
Чу Густаҳму Харроди ҷанговарон.

Чу Барзини гарданкаши теғзан,
Гуроза, ки буд афсари анҷуман.

Або ҳар як аз меҳтарон мард ҷанд,
Яке лашкари номдор арҷманд.[3]

Наёсуд лашкар замоне зи кор,
Зи чавгону тиру набиду шикор.

---

[1] ТПЗ — Маро умр бар шаст шуд солиён,
Ба ранҷу ба сахтӣ бубастам миён.
Гаҳи рафтан омад ба дигар сарой.
Магар назди яздон беҳ ояд-м ҷой.
Чунонам, ки гӯй надида ҷаҳон,
Ҳама кардаҳои гузашта ниҳон.
Чу мебутзарад рӯзгори беҳӣ,
Ҳамон беҳ, ки ранҷе ба худ барниҳӣ.

[2] Л — тези.

[3] ТПЗ — Бароpост Рустам яке ҷашнгоҳ,
Ки базм орзу кард хуршеду моҳ.

Чу чанде бад-ин сон гузар кард рӯз,
Ба шодиву ромиш ҳама дилфурӯз.[1]

555 Ба мастӣ чунин гуфт як рӯз Гев,
Ба Рустам, ки «Эй номбардори Нев,

Гар эдун, ки рои шикор оядат,
Чу юзи даванда ба кор оядат,

Ба нахчиргоҳи рад Афросиёб
Бипӯшем тобон рухи офтоб.

Зи гарди саворону аз юзу боз,
Фарозидани найзаҳои дароз,

Ба гӯри таковар саманд[2] афканем,
Ба шамшер бар шер банд афканем.[3]

Ба жӯпин гурозу тазарвон ба боз
Бигирем як сар ба рӯзи дароз.

Бар он дашти Турон шикоре кунем,
Ки андар ҷаҳон ёдгоре кунем».[4]

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки «Бо[5] коми ту
Ҷаҳон боду некӣ саранҷоми ту.

Саҳаргаҳ бад-он дашти Турон шавем,
Зи нахчиру аз тохтан нагнавем».[6]

---

[1] ИЛ — б. 554 нест. [2] ИЛ — каманд.

[3] ТПЗ — Ба нахчир кардан ба дашти Дагӯй,
Або бозу юзон ба нахчирчӯй.

[4] ТПЗ — Чунин рой бинам мани паҳлавон,
Агар дарпазирӣ ба равшанравон,
Ки аз хусравон ҳар ки ин бингарад,
Бад-ин коми мо офарин густурад.

[5] ИЛ — бар.

[6] ТПЗ — Ҳамин аст рой, эй гави номдор,
Ҷаҳонро бимонем як ёдгор.
Чу фардо шавад чоки рӯз ошкор.
Сазад гар бад-он чой чӯй шикор.
Маю чому нахчир барҳам занем,
Дамодам набиди дамодам занем.

Бибуданд яксар бар ин яксухун,
Қасе рои дигар наяфканд бун.[1]

565 Саҳаргаҳ чу аз хоб бархостанд,
Бар он орзу рафтан оростанд.

Бирафтанд бо юзу бозону маҳд,
Гурозону тозон сӯи[2] руди Шаҳд.

Ба нахчиргоҳи рад Афросиёб,
Зи як даст кӯҳу дигар руди об.

Дигар сӯ Сарахсу биёбон ба пеш,
Гала гашта бар дашт оҳуву меш.

Ҳама дашт пурхиргаҳу хайма гашт,
Аз анбӯҳ оҳу саросема гашт.[3]

570 Зи дарранда шерон замин шуд тиҳӣ,
Ба парранда мурғон расид огаҳӣ.

Тале ҳар сӯе мурғу нахчир буд,
Агар кушта, гар хастаи тир буд.[4]

---

[1] ТПЗ — Фурӯд омаданд аз лаби рудвор,
Чунон сархуш аз бодаи хушгувор.

[2] Л — то.

[3] ТПЗ — Бирафтанд аз он пас ба нахчиргох,
Ҳама базмчӯю ҳама размхоҳ.
Кӯҳу дашт нахчир бардоштанд,
Зи гардун ҳаме наъра бугзоштанд.

[4] ТПЗ — Зи шоҳи гавазнон рама дар рама,
Замин бешае гашт оҷин ҳама.
Зи бозон ҳаво ҳамчу абри баҳор.
Зи хуни тазарвон замин лолазор.
Дамон бозу юзон бар оҳубара,
Қамин сохта бар кӯҳу бар дара.
Ба новард ҳар ҷой харгӯшу саг,
Сутурон ба хай ғарқ монда зи таг.
Гирифта сӯи кабк шоҳин шитоб.
Зи хун карда чангол ақикин укоб,
Фитода ғави табли туғрал ба абр,
Гурезон зи гарди саворон ҳизабр.
Зи кӯҳ дидбон наъра бардошта,
Қаминоварон гӯш бифрошта.

Бибуданд равшандилу шодмон,
Зи ханда наёсуд лаб як замон.[1]

Чу як ҳафта з-ин гуна бо май ба даст
Бибуданд шодондилу майпараст,

Ба ҳаштӯм Таҳамтан биёмад пагоҳ,
Яке рои шоиста зад бо сипоҳ.

575 Чунин гуфт бо номвар меҳтарон,
Бузургону гарданкашону сарон,[2]

Ки «Аз мо ба Афросиёб ин замон,
Ҳамоно шуда[3] огаҳӣ бегумон.

Набояд, ки он римани баднишон
Занад рой бо номвар саркашон.[4]

Ниҳода ба оҳу сияҳгӯш чашм,
Ҷаҳон чун дурахш, аз камингаҳ ба хашм.
Ба ҳар сӯ яке номдор аз сарон,
Фигандӣ зи гӯру зи оҳу сарон.
Сипаҳдор бо ҳамла бо шеру карг,
Зи пайкон ҳаме рехт алмоси марг.
Гаҳ афканд нахчир бар дашту роғ,
Гаҳе зад бо новак абар меғ моғ.
Сари гӯр буд аз камандаш ба дом,
Дили шер шамшери ӯро ниём.
Бияфканд бас гӯри ҷангӣ зи тир,
Дили ташнахомун зи хун карда сер.
Пур аз хуррамӣ буд равони мехон,
Аз овози мурғу таки охувон.

[1] Л — Набуданд эшон ҳазин як замон.
Бар он дашт равшан дилу шодмон.
И — Бибуданд он сон ҷаҳон як замон,
Бар он дашт равшандилу шодмон;
ТПЗ — Сӯи базмгаҳ боз рафтанд шод,
Зи базму зи нахчир доданд дод.
Нишастанду ромиш бароростанд,
Зи дилҳо ғаму ранҷ даркостанд,
Ба каф ҷому бар гӯш бонги рубоб.
Бар оташ суруни ҳавазнон кабоб.

[2] ИЛ — гарданкашу сарварон. [3] Л — расид. [4] ИЛ — б. 577 нест.

Яке чора созад биёяд ба ҷанг,
Кунад дашти нахчир бар юз танг.

Бибояд талоя ба раҳ бар яке,
Ки чун огаҳӣ ёбад ӯ андаке,

580 Биёяд, диҳад огаҳӣ аз сипоҳ,
Набояд, ки гирад[1] бадандеш роҳ.

Гуроза сари тухмаи гевгон,
Биёмад бад-он кор баста миён.[2]

Сипаҳро ки чун ӯ нигаҳдор буд,
Ҳама чораи душманон хор буд.

Ба нахчир кардан ниҳоданд рӯй,
Накарданд кас ёди пархошҷӯй.

Пас огоҳӣ омад ба Афросиёб,
Аз эшон шаби тира ҳангоми хоб.

585 Зи лашкар ҷаҳондидагонро бихонд,
Зи Рустам басе достонҳо биронд.

В-аз он ҳафт гурди савори далер,
Ки буданд ҳар як ба кирдори шер.[3]

Чунин гуфт бо номдорони ҷанг,
Ки «Моро кунун нест ҷои диранг.

---

[1] Л — орад.

[2] Л — Гуроза ба зеҳ барниҳода камон,
Биёмад бар ин кор баста миён.

ТПЗ — Чунин гуфт бо номвар паҳлавон,
Ки ман рафт хоҳам ба равшан равон.
Бад-ӯ гуфт Рустам, ки эй номдор,
Бирав тозиён то лаби рудвор.
Ба пос андар он роҳ бедор бош,
Сипаҳро ҳаме худ нигаҳдор бош!
Гуроза шуд он номбардор шер,
Або чанд номӣ савори далер.

[3] ТПЗ — В-аз он пас ба лашкар саросар бигуфт,
Ки моро фитодаст коре шигуфт.

Бибояд кунун чорае сохтан,
Ба ногоҳ бурдан яке тохтан.

Гар ин[1] ҳафт ялро[2] ба чанг оварем,
Ҷаҳон пеши Ковус танг оварем.

590 Ба кирдори нахчир бояд шудан,
Сипаҳро ба ногаҳ бар эшон задан».[3]

Гузин кард шамшерзан сӣ ҳазор,
Ҳама номдор аз дари корзор.

Чунин гуфт, к-«Аз роҳ як сӯ шавед,
Шабу рӯз аз тохтан нагнавед!»

Ба роҳи биёбон бурун тохтанд,
Ҳама чангро гардан афрохтанд.

Ба ҳар сӯ фиристод бе мар сипоҳ,
Бар он саркашон то бигиранд роҳ.

595 Чу наздики нахчиргоҳ омаданд,
Шитобон ҳама кинахоҳ[4] омаданд.[5]

Нигаҳ кард яксар бидид он сипоҳ,
Сипоҳе, ки буд ҳамчу абри сиёҳ.

Бидидаш, ки аз дашт бархост гард,
Дурафше падид омад аз лоҷвард.

Гуроза чу боди дамон бозгашт,
Або наъраву бонгу овоз гашт.

Чу омад ба наздики нахчиргоҳ,
Таҳамтан ҳаме хӯрд май бо сипоҳ.

---

[1] И — ки он. [2] Л — ҳафтро як.

[3] ТПЗ — Радону саворони туронсипоҳ,
Бад-он раъй гаштанд ҳамрои шоҳ.

[4] И — Пур аз кин дилу додхоҳ.

[5] ТПЗИЛ — Гуроза чу гарди сипахро бидид,
Биёмад сипаҳро ҳама бингарид.

600 Чунин гуфт, к-«Эй Рустами шермард,
Аз эдар бад-ин хуррамӣ боз гард.

Ки чандон сипоҳ аст, к-андоза нест,
Зи лашкар баландиву ҳомун якест.

Дурафши ҷафопеша Афросиёб
Ҳаме тобад аз гард чун офтоб».

Чу бишнид Рустам бихандид сахт,
Бад-ӯ гуфт: «Бо мост пирӯз бахт.

Ту аз шоҳи туркон чӣ тарсӣ чунин,
Зи гарди саворони туронзамин?

605 Сипоҳаш фузун нест аз сад ҳазор,
Инонпечу баргустувонвар савор.

Бад-ин дашт агар вижа танҳо манам,
Ки бо гурзу бо Рахшу бо ҷавшанам,

Набошад пас андеша з-Афросиёб,
В-аз он лашкари гашну чандон шитоб.[1]

Бад-ин дашти кина гар аз мо якест,
Ҳама хели Турон ба ҷанг андакест.

Чунин кинагоҳе бибояд маро,
Аз Эрон сипоҳе набояд маро.

610 Шуда ҳафт гурди савор анҷуман,
Чунин номдорони шамшерзан.

Яке мард бо понсаду ду ҳазор,
Саворони аспафкану найзадор.[2]

---

[1] ИЛ — б. 607 нест.

[2] Л — Яке понсаду ду зи мо бо ҳазор,
Саворони гарданкаши номдор;

ТПЗ — Агар номвар сарвар Афросиёб,
Ҳаме рой ҷӯяд бад-ин рӯи об,
Ҳамоно, ки баргашт аз ӯ рӯзгор,
Гар ояд ба эдар мар он номдор.

Ту, эй майгусор, аз маи зобулӣ,
Бипаймой то сар яке булбулӣ».

Бипаймуд соқӣ маю дод зуд,
Таҳамтан шуд аз доданаш шод зуд.

Ба каф барниҳод он дурахшанда ҷом,
Нахустин зи Ковуси кай бурд ном.

615 Ки шоҳи замона маро ёд бод!
Ҳамеша тану ҷонаш обод бод![*1]

Дигар бора бистуд, замин дод бӯс,
Чунин гуфт, к-ин бода бар рӯи Тус.[1]

Сарони ҷаҳондор бархостанд,
Абар[2] паҳлавон хоҳиш оростанд,

Ки моро бад-ин ҷоми май ҷой нест,
Ба май бо ту иблисро пой нест.

Маю гурзи якзахму майдони ҷанг,
Наёмад ҷуз аз ту касеро ба ҷанг.

620 Маи зобулӣ сурх дар ҷоми зард
Таҳамтан ба рӯи Завора бих(в)ард.

Завора чу соғар ба каф барниҳод,
Ҳамон аз шаҳи номвар кард ёд.

Бихӯрду бибӯсид рӯи замин,
Таҳамтан бар ӯ баргирифт офарин.

Ки ҷоми бародар бародар хӯрад,
Ҳизабр он ки ӯ[3] ҷоми май бишкарад.[4]

РАЗМИ РУСТАМ БО ТУРОНИЁН

Чунин гуфт пас Гев бо паҳлавон,
Ки, «Эй нозиши шаҳриёру гавон,

[1] ИЛ — б. 616 нест. [2] И — Бари. [3] Л — ин.

[4] ТП — Зи багмозу ромиш накард эч кам,
Ба шодӣ бияфзуду коҳид ғам.

[*1] М — Бигуфту бихӯрду замин бӯса дод.

625 Шавам, раҳ бигирам бар Афросиёб,
Намонам, ки ояд бад-он рӯи об.

Сари пул бигирам бад-он бадгумон,
Бидорам-ш аз он рӯи[1] пул як замон.

Бад-он то бипӯшанд гурдон силеҳ,[2]
Ки бар мо сар омад нишоту мазеҳ».[3]

Бишуд тозиён то сари пул дамон,
Ба зеҳ барниҳода ду зоғи ҷамон.

Чунин то ба наздикии пул расид,
Чу омад дурафши ҷафопеша дид,

630 Ки бигзашта будаш бар ин рӯи об,
Ба пеши сипоҳ-андар[4] Афросиёб.[5]

Таҳамтан бипӯшид бабри баён,
Нишаст аз бари жандапили[6] жиён.

Бишуд пеши туронсипаҳ ӯ ба ҷанг,
Биғуррид ҳамчун даманда наҳанг.

Чу дар ҷавшан*[1] Афросиёбаш бидид,
Ту гуфтӣ, ки ҳуш аз тани ӯ рамид.[7]

Зи чангу бару бозуву ёли ӯй,
Ба гардан бароварда[8] кӯполи ӯй.

635 Чу Тусу чу Гударзи найзагузор,
Чу Гургину чун Геви гурди савор.

Чу Баҳрому чун Зангаи Шоварон,
Чу Барзину Фарҳоди ҷанговарон.[9]

---

[1] ИЛ — сӯи. [2] —силоҳ. [3] И — мазоҳ. [4] Л — омад.
[5] ТПЗ — Фиристодае кард геви сутург,
Ба огоҳии паҳлавони бузург.
[6] И — Рахши шери. [7] Л — танаш барпарид; И — парид. [8] ИЛ — бар он ҳавли. [9] Л — б. 636 нест.
*[1] М — бар Рахш.

Чунон лашкари сарфарозон ба ҷанг,
Ҳама найзаву теғи ҳиндӣ ба чанг.

Ҳама яксар аз ҷой бархостанд,
Ба сони палангон бароростанд.[1]

Бад-он гуна шуд Гев дар корзор,
Чу шере, ки гум карда бошад шикор.[2]

640 Пасу пеш ҳар сӯ ҳаме кӯфт гурз,
Дуто кард бисьёр болову бурз.

Зи Турон фаровон сарон кушта шуд,
Зи номоварон бахт баргашта шуд.

Рамиданд аз ӯ размсозони Чин,
Шуда хира солори туронзамин.[3]

---

[1] ТПЗ — Бифармуд то буку кӯси набард
Заданду ба разм-андарун ҳамла кард.
Кашиданд шамшеру жӯпину гурз,
Диловар саворони бо фарру бурз.
Далерони Эрон ба кӯшиш дарун
Бару ёлу бора ҳама ғарқи хун.

[2] Л — Зи Рустам натарсид Афросиёб
Накард ҳеҷ бар ҷанг ҷустан шитоб.

[3] И — турконзамин;
ТПЗ — Бад-он сӯ, ки Гургини Милод буд,
Ки бо гурзу бо теғи фӯлод буд.
Яке паҳлавон буд номаш Гуразм,
Зи туронсипаҳ пешаш омад ба разм.
Биғуррид Гургин чу ӯро бидид,
Ҳамон гаҳ, ки кирбон камон баркашид
Бар он паҳлавон тирборон гирифт,
Ҳаворо чу абри баҳорон гирифт.
Гуразми диловар чу з-он гуна дид,
Сипар бар сар оварду пешаш давид,
Яке найза зад бар сари аспи ӯй,
Бияфтод Гургини парҳошҷӯй.
Ҳамон гоҳ Геви диловар расид,
Нигаҳ карду ӯро пиёда бидид.
Барошуфт бар сони ғурранда шер
Яке бонг зад бар Гуразми далер.
Камарбанди ӯро гирифту зи ҷой
Биканд он ҳунарманди фарҳундарой.

Сабук рон ба ҷанг андарун тез кард,
Барошуфгу оҳанги овез кард.[1]

Чу Рустам чунон дид, гурзи гарон
Ба гардан бароварду бифшурд рон.

645 Ба пеши сипоҳ андаромад далер,
Биғуррид бар сони ғурранда шер.

Паси пушти ӯ пури Кашвод буд,
Ки бо ҷавшану гурзи пӯлод буд.

Миёнаш ба ханҷар ба ду ним кард,
Дили сарфарозон пур аз бим кард.
Ҳам эдун сипаҳбад шаҳи Нӯзарон,
Ҳамекӯфтӣ сар ба гурзи гарон.
Гуроза ба сони гурози дижам,
Ҳаме ҳамла овард бо тездам.
Ҳаме разм аз он гуна Гударз кард
Ки аз ҷони туркон баровард гард.
Завора биёмад ба кирдори шер,
Ба бозу камон, аждаҳое ба зер.
Ҳаме тохт чун бод Гургини гав,
Або номдорону гурдони нав.
Чу Фарҳоду Барзини номоварон,
Кашиданд шамшеру гурзи гарон.
Яке наъра зад Гев дар корзор,
Ба Афросиёб он шаҳи номдор.
Ки, эй турки бадбахти гумбуда ном.
Чаро ранҷа гаштӣ бад-ин кори хом?
Фаромӯш кардӣ ту разми сарон?
Ки боз омадӣ бо сипоҳи гарон?
Магар огаҳ аз паҳлавонон наӣ,
Аз ин номдорони Эрон наӣ?

[1] Дар З б. 643 пас аз б. 654 омадааст, ки ба мазмун бештар мувофиқат дорад:

ТПЗ — Сипаҳдор чун Рустаму Туси шер,
Чу Гударзу Гургин савори далер.
Ба ҳам барзананд ин сипоҳи туро.
Ба хок андарорандгоҳи туро.
В-аз он сӯ Таҳамтан чу шери жиён,
Биғурриду гуфт, эй бади баднишон,
Чаро тозиён пеши ман тохтӣ?
Чунин разм бо анҷуман сохтӣ?
Ба ҷое, ки Рустам бувад кинаҳоҳ.
На лашкар бимонад, на тахту на шоҳ.

Саворону гурдони Эрон дамон,
Ба чанг андарун гурзу тиру камон.[1]

Чу шуд тиратар[2] чашми туронсипоҳ,
Ба гардун барафрохт Рустам кулоҳ.[3]

Ба Пирони Виса[4] чунин гуфт шоҳ,
Ки, эй пурхирад меҳтари некхоҳ.

650 Зи шерони Турон ханида туй.
Ҷаҳонҷӯю ҳам размдида туй.

Маро худ набояд бад-ин ҷанг кас,
Ману Геву турониён ҷумла бас.
Зи Турон нахонем як тан ба мард,
Ки яксар занонанд андар набард.
Бигуфт ину бифрохт бурранда теғ,
Биғуррид бар сони ғурранда меғ.
Аз он пас дигарбора овоз дод,
Ки, эй турки шӯридаи баднажод,
Ту дар ҷанги мардон писанда най,
Ки пажмурдаи, ҳеҷ зинда наи?
Бирав чун занон памбаву дук гир!
Паси парда бо духтарон суг гир!
Ки кори ту акнун ба ҷое расид,
Ки аз ҷанг чангат бибояд кашид.
Бубинӣ кунун теғи мардони мард.
К-аз ин пас ба ёдат наёяд набард.
Бад-ин теғи ҳиндӣ бибуррам сарат,
Бигирьяд ба ту ҷавшану миғфарат.
Чу Афросиёб ин суханҳо шунид.
Дилаш гашт пурдарду дам даркашид.
Зи Рустам битарсид Афросиёб,
Накард эҷ бар ҷангҷустан шитоб.
Паси лашкар андар ҳаме ронд нарм
Меҳонро зи ҳар сӯ ҳаме хонд гарм.

[1] Л — б. б. 647 ин б. омада:

Зи Турон фаровон сарон кушта шуд,
Сари бахти гарданкашон гашта шуд.

ГПЗ — Баромад дурахшидани теғи тез,
Замин аз ниҳеб омад андар гурез.

[2] Л — бар.

[3] Дар Л. ба ҷои б. 649 ин б. омада:

Зи Пирон бипурсид Афросиёб,
Ки ин ҷои разм аст, не ҷои хоб,
Ки дар размҷустан далерон будем,
Сиголиш гирифтему шерон будем.

[4] ИЛ — В-аз он пас ба Пирон.

Инонро ба тундӣ яке баргирой,
Бирав тез аз эшон бипардоз ҷой.

Чу пирӯзгар бошӣ, Эрон турост,
Тани пилу чанголи шерон турост.

Чу Пирон зи Афросиёб ин шунид,
Чу боди дамон аз миён бардамид.

Бисечид бо номвар даҳ ҳазор,
Зи туркон далерони ханҷаргузор.

655 Чу оташ биёмад[1] бари пилтан,
К-аз ӯ буд нерӯи ҷангу шикан.

Таҳамтан ба лабҳо баровард каф,
Ту гуфтӣ, ки бистуд зи хуршед таф.

Барангехт аспу баромад хурӯш,
Бар он сон, ки дарьё дарояд[2] ба ҷӯш.

Сипар бар сару теғи ҳиндӣ ба мушт,
Аз он номдорон ду баҳра бикушт.

Нигаҳ кард Афросиёб аз карон,
Чунин гуфт бо номвар меҳтарон,

660 Ки гар то шаб ин ҷанг ҳам[3] з-ин нишон,
Миёни далерону гарданкашон

Бимонад, намонад саворе ба ҷой,
Набоист кардан бад-ин разм рой.

Ба разми далерони Эрон шудем,
Сиголиш гирифтему шерон шудем.

Кунун дашт рӯбоҳ бинам ҳаме,
Сар аз разм[4] кӯтоҳ бинам ҳаме.

---

[1] ИМ — баромад. [2] Л — бароя́д. [3] ИЛ — ҷангро. [4] Л — Зи разм аз.

РАЗМИ ПИЛСАМ БО ЭРОНИЁН

Далере, ки буд Пилсам номи ӯй,
Гави кайнажоде яли номчӯй.

665 Ки Виса будаш номи фаррухпадар,
Бародар-ш Пирони пирӯзгар.

Дар Эрону Турон ҳамоварди ӯй
Набудӣ ба ҷуз Рустами ҷангҷӯй.

Чу бишнид ял Пилсам инчунин,
Бар абрӯ баровард аз хашм[1] чин.

Бишуд тез[2] наздики Афросиёб,
Сараш пур зи ҷангу дилаш пуршитоб.

Чунин гуфт бо шоҳи Турон, ки «Ман —
Далеру ҷавонам аз ин анҷуман.

670 Чӣ хок аст пешам, чӣ Туси далер,
Чӣ Геви ял — он номбардори шер.

Чӣ Баҳрому чӣ Зангаи Шоварон,
Гуроза, ки ҳаст ӯ зи ҷанговарон.[3]

Агар шоҳ фармон диҳад, ҳамчу шер
Миёни ялон андароям далер,

Ҳама сарворонро сар аз тан ба теғ
Бибуррам, кунам моҳашон зери меғ.

Кунам*[1] афсари номдорон ба гард,
Сароншон бибуррам ба теғи набард».

675 Бад-ӯ гуфт шоҳ: «Эй яли номдор,
Ту пирӯз бодӣ дар ин рӯзгор![4]

---

[1] ИЛ — Даровард дар абрӯвон тоби. [2] ИЛ — Биёмад ба.

[3] ТПЗ — Ҳамон сагзии бадраги тирачон,
Ки шоҳаш ситояд ҳаме ҳар замон.

[4] ИЛ — 3. б. б. 675 ин б. омада:

Бад-ӯ гуфт шоҳ, эй далери ҷавон,
Сари номдорону пушти гавон
Ту пирӯз бодӣ бар ин корзор!
Ҳама душманони туро кор зор!

*[1] М — кашам.

Бад-ин разм фархунда бояд шудан,
Ба пирӯзиву ном боз омадан».[1]

Чу бишнид гуфтори шаҳ Пилсам,
Биғуррид монанди рӯина хам.[2]

Сӯи қалби эронсипаҳ шуд чу гард,
Чапу рост зад теғу гурзи набард.

Чу бод андаромад, ба Гургин расид,
Хурӯше чу шери жиён баркашид.

680 Яке теғ зад бар сари аспи ӯй,
Таковар зи дард андаромад ба рӯй.

Чу он дид Густаҳми размозмой,
Ба кирдори оташ баромад зи ҷой,

Чу шери жиён шуд бари Пилсам,
Баровехт бо*[1] оташи тездам.

Яке найза зад бар камарбанди ӯй,
Газанде наёмад ба пайванди ӯй.

Ба даст андараш чӯби найза шикаст,
Бияндохташ чӯби найза зи даст.[3]

685 Чу он дид, пас Пилсам теғи тез —
Қашиду даромад дили пурситез.

Яке теғ зад бар сари тарки ӯй,
Рабуд аз сараш тарк бар сони[4] гӯй.

---

[1] ТПЗ — Ки яздони некидиҳат ёр бод!
Сари бадгумони ту бар дор бод!
Чу пӯи сӯи Рустами номвар,
Абар кини ӯ баст хоҳӣ камар,
Нигаҳ кун, ки дар кор риман бувад,
Бадандешу хунрезу пурфан бувад.
Магар даст ёбӣ бад-он нобакор,
Қ-аз ӯяст ин печиши корзор.

[2] ТПЗ — Нишаст аз бари ашқаре ҳамчу бод,
Ту гуфтӣ зи размаш набуд бим ёд.

[3] Л — б. 684 нест. [4] ИЛ — монанди.

*[1] М — чун.

Бараҳна сару найза афканда хор,
Фурӯ монд бечора дар корзор.

Чу аз маймана Зангаи Шоварон
Бидид он дилу рӯзи[1] кундоварон,

Ба ёрӣ биёмад бари Густаҳам,
Варо дид аз он ґуна гашта дижам.[2]

690 Пазируфт ҳамла диловар наҳанг,
Даромад яке теґи ҳиндӣ ба чанг.

Бизад теґу баргустувон кард чок,
Сари борагӣ андаромад ба хок.

Диловар бияфтоду доманзирех —
Бароварду зад бар камаргаҳ гирех[3]

Пиёда баровехт бо номдор,
Ба гирд-андараш ҳамчу шери шикор.[4]

Яке гарди тира барангехтанд,
Бад-он гаҳ, ки бо ҳам даровехтанд.

695 Зи ҷалби сипаҳ Гев чун бингарид,
Ҷаҳон пеши чашми ялон тира дид.

Биґуррид чун раъд дар кӯҳсор,
Ва ё шери ҷангӣ гаҳи корзор.

Ба ёрӣ биёмад бари ҳар се ёр,
Баровехт бо Пилсам ҳар чаҳор.

Диловар нашуд ҳеҷ гуна зи ранг,
Миёни далерон даромад ба ҷанг.

Гаҳе теґ зад, гоҳ гурзи гарон,
Чунин то фурӯ монд дасти сарон.

---

[1] Л — зӯри.

[2] ТПЗИЛ — Яке ҳамла овард бар Пилсам,
Чу пили сарафрозу шери дижам.

[3] Л — Ҷамар бар. [4] ИЛ — б. 693 нест.

700 Чу Пирон зи қалби сипаҳ бингарид,
Бародар бад-он ҷой бечора дид,

Ба ёрӣ биёмад бараш тозиён,
Хурӯшону ҷӯшону наъразанон.

Чунин гуфт бо Гев, к-«Эй номдор,
Шуморо ҳунар нест дар корзор.

Ки бо номдоре ба кирдори шер,
Шуда ҷангчӯ чор гурди далер».[1]

Бигуфт ину бар саркашон ҳамла кард,
Баромад аз он размгаҳ тира гард,

705 В-аз он рӯй Рустам ба кирдори шер,
Миёни сипоҳ андаромад далер.

Ба теғу ба кӯполу гурзи гарон,
Бияфканд туронсипаҳро сарон.[2]

Гурезанда шуд Пилсам з-аждаҳо,
Ки донист, к-аз вай наёбад раҳо.

Далерони Эрон саросар сарон,
Ба даст андарун гурзҳои гарон,

Бикуштанд чандон зи туронсипоҳ,
Ки аз кушта шуд пушта то чарху моҳ.

710 Нигаҳ кард Афросиёб он бидид,
Яке боди сард аз ҷигар баркашид.

Бипурсид к-Алкӯси ҷангӣ кучост,
Ки чандин ҳаме размӣ[3] шерон бихост?

---

[1] ТПЗ — Ба наздики мардон гаҳи гиру дор,
Яке бо яке хуб дар корзор.

[2] ТПЗ — Чу дид он чунон Пилсам ҷангчӯй,
Бизад Рахшу омад ба наздики ӯй.
Баровехт бо Пилсам номдор,
Натобид бо ӯ диловар савор.

[3] И — Кӣ чанде ҳаме ҷанги.

Ба мастӣ ҳаме Гевро хостӣ,
Ҳама разм[1] бо Рустам оростӣ.

Ҳамеша аз Эрон будӣ ёди ӯй,
Қучо шуд кунун оташу боди ӯй.

Ба Алкӯс шуд огаҳӣ з-ин сухун,
Қи солори туркон чӣ афканд бун.

715 Барангехт Алкӯс шабрангро,
Ба хун шуста буд бегумон чангро.

Биёмад дамон то ба қалби сипоҳ,
Бари шоҳи Турон бипаймуд роҳ.

Ба овоз гуфто, ки «Чангӣ манам,
Ҳамон наррашери дирангӣ манам.

Чу фармон диҳад мар маро шаҳриёр,
Ба танҳо равам ман бад-ин корзор».

Чу бишнид аз ӯ шоҳи туронзамин,*[1]
Бигуфташ зи лашкар сарон баргузин.[2]

720 Бурун рафт бо ӯ зи лашкар савор
Зи мардони чангӣ фузун аз ҳазор.

Ҳама бо синони сарафшон[3] шуданд,*[2]
Чу ноҳиду ҳурмуз дурахшон[4] шуданд.*[3]

Чу омад ба наздики эронсипоҳ,
Бипӯшид аз гард хуршеду моҳ.[5]

Завора падидор буд чангчӯй,
Бад-ӯ тез Алкӯс бинҳод рӯй.

Гумоне чунон бурд, к-ӯ Рустам аст,
Бидонист к-аз тухмаи Найрам аст.

---

[1] ИЛ — чанг. [2] Л — б. 716—719 нест. [3] Л — дурафшон. [4] Л — Або чавшану гурзу хафтон. [5] Л — б. 722 нест.

*[1] М — солори тӯронзамин.
*[2] М — буданд.
*[3] М — буданд.

725 Завора баровехт бо ӯ ба ҳам
Ба найза ба кирдори шери[1] дижам.

Синондор найза ба ду ним гашт,[2]
Завора зи Алкӯс пурбим гашт.

Бизад дасту он[3] теғи буррон кашид,
Зи гарди саворон ҷаҳон попадид.

Ба кин-андарун[4] теғ бар ҳам шикаст,
Сӯи гурз бурданд чун бод[5] даст.

Бияндохт Алкӯс гурзе чу кӯҳ,
Ки аз захми[6] ӯ шуд Завора сутӯҳ.

730 Ба зин андар аз захм беҳуш гашт,
Ба хок андар афтоду хомӯш гашт.

Фурӯд омад Алкӯс тез[7] аз бараш,
Ҳаме хост аз тан буридан сараш.

Чу Рустам бародар бад-он гуна ёфт,
Ба кирдори оташ сӯи ӯ шитофт.

Ба Алкӯс барзад яке бонг тунд,
Куҷо даст шуд сусту шамшер кунд.

Чу Алкӯс овози Рустам шунид,
Дилаш гуфтӣ аз пӯст омад падид.[8]

735 Ба зин андаромад ба кирдори бод,
Зи мардӣ ба дил дарнаёмад-ш ёд.[9]

Бад-ӯ гуфт Рустам: «Ту чанголи шер
Напаймудаӣ, з-он шудастӣ далер».

---

[1] ИЛ — Чу пиле сарафрозу шере.

[2] И — Синонро зи найза ба ду ним кард,
Дили шери чангӣ пур аз бим кард.

[3] И — даст бар. [4] Л — Зи теғоварон. [5] И — ночор. [6] Л — бими. [7] — танг. [8] Л — Дилаш гуфтӣ аз тан ба берун парид.

[9] ТПЗ — Биёмад бад-ӯ гуфт: «Рустам туӣ,
Гумонам бад-ӯ рафт, аз ӯ кам туӣ».

Завора ба дард аз бари[1] зин нишаст,
Пур аз хун дил озурда аз гурз паст.[2]

Баровехт Алкӯс бо пилтан,
Бипӯшид бар зини тӯзӣ[3] кафан.

Яке найза зад бар камарбанди ӯй,
Зи ҷавшан наёмад ба пайванди ӯй.

740 Таҳамтан яке найза зад бар сараш,
Ба хуни ҷигар ғарқа шуд миғфараш.

Ба найза ҳам эдун зи зин баргирифт,
Ду лашкар бад-ӯ монда андар шигифт.

Задаш бар замин ҳамчу як лахт кӯҳ,
Пур аз бим шуд ҷони туронгурӯҳ.

Бад-ин ҳамнишон ҳафт гурди далер —
Кашиданд*[1] шамшер бар сони шер.

Паси пушти эшон диловар сарон,
Ниҳоданд бар китф гурзи гарон.

745 Чу Афросиёб он шигифтӣ бидид,
Ба сӯи далерон яке бингарид.

Чунин гуфт Афросиёб он замон,
Ки «Бар ҷангатон чира шуд бадгумон.

Бикӯшеду рои паланг оваред,
Яко-як бад-ин кин диранг оваред»!

Чу лашкар шуниданд овози ӯй,
Ба Рустам ниҳоданд якбора рӯй.

Чу он дид Рустам, або ҳафт гурд,
Ба тундӣ ба эшон[4] яке ҳамла бурд.

---

[1] Л — аз ин гуна бар. [2] Л — Пур аз хун тану теғ монда ба паст. [3] Л — Бипӯшид бар тан либоси. [4] ИЛ — тундиву тези.
*[1] М — Гирифтанд.

750 Чунон баргирифтанд лашкар зи ҷой,
Ки пайдо наёмад ҳаме сар зи пой.

Бикуштанд чандон зи кундоварон,[1]
Ки шуд лаъл хок аз карон то карон.

Фиканданд чандон ба ҳар ҷой бар,
Чӣ бо сар, чӣ аз тан ҷудо карда сар.

Ба овардгаҳ ҷои гаштан намонд,[2]
Сипахро раҳи баргузаштан намонд.[3]

ГУРЕХТАНИ АФРОСИЁБ АЗ РАЗМГОҲ

Сипаҳдори Турон чу з-он гуна дид,
Сабук сар аз он ҷанг берун кашид.

755 Инонро бупечиду бигрифт роҳ,
Ҳаме шуд ба тезӣ чу абри сиёҳ.[4]

Таҳамтан барангехт Рахш аз шитоб,
Паси пушти ҷанговар[5] Афросиёб.

Чунин гуфт бо Рахш, к-эй ҳушьёр,[6]
Макун сустӣ андар гаҳи корзор.

Ки ман шоҳро бар ту бечон кунам,
Зи хун дастро ҳамчу*[1] марҷон кунам.

Чунон гарм шуд Рахши оташгуҳар,
Ки[7] гуфтӣ баромад зи паҳлӯш пар.[8]

760 Зи фитрок букшод Рустам каманд,
Ҳаме хост, к-орад миёнаш ба банд.

---

[1] ИЛ — ҷанговарон. [2] Л — набуд. [3] Л — набуд. [4] ИЛ — б. 754, 755 нест. [5] ЛМ — Ҳаме шуд паси пушти. [6] ИЛМ — нек ёр. [7] ИЛ — Ту.

[8] ТПЗ — Чу наздикии шоҳи Турон расид,
Ба дил гуфт, к-омад замонаш падид.

*[1] М — Дару дашт бар сони

Ба тарк андар афтод хамми дувол,
Сипаҳдори туркон бидуздид ёл.

Дигар он ки зер андараш бодпой
Ба кирдори оташ баромад зи ҷой.

Бичаст аз каманди гави пилтан,
Пур аз об рух, хушк монда даҳан.

Яко-як саворон пас андар дамон,
Шикаста силоҳу гусиста равон.

765 Ҳаме тохт чун бод Афросиёб,
Шитобанда бугзашт аз рӯи об.[1]

Дилаш хаставу кушта лашкар ду баҳр,
Ҳаме нӯш[2] ҷуст аз ҷаҳон, ёфт заҳр.

Зи лашкар ҳар он кас, ки буд ҷангсоз,
Ду баҳра наёмад ба хиргоҳ боз.

Ҳама кушта буданд ё[3] хаста тан,
Гирифтор дар дасти он анчуман.

Зи ганҷу зи тахту кулоҳу камар,
Зи теғу зи хафтону хӯду гуҳар,[4]

770 Зи пурмоя аспони зарринситом,
Зи тарку зи шамшери зарринниём.

Ҷуз ин ҳар чи пурмоятар буд низ,
Ба эрониён монд бисьёр чиз.

Ҳама гирд карданд эронсипоҳ,
Ба дил шодмон гашта з-он размгоҳ.[5]

Миён боз накшод кас куштаро,
На ҷустанд[6] мардони баргаштаро.

---

[1] ИЛ — б. 764, 765 нест. [2] И — шахд. [3] ИЛ — агар. [4] ИЛ — б. 769 нест. [5] ИЛ — б. 772 нест. [6] Л — Накуштанд.

Бад-он дашти нахчир боз омаданд,
Зи ҳар гуна бо аспу соз[1] омаданд.

775 Набиштанд нома ба Ковусшоҳ,
Зи пайкору аз дашти нахчиргоҳ.

В-аз он, к-аз далерон нашуд кушта кас,
Завора зи асп андарафтоду бас.[2]

Бад-он дашти фархунда бар паҳлавон
Ду ҳафта ҳаме буд равшанравон.

Саввӯм ҳафта наздики[3] шоҳ омаданд,
Ба дидори фаррухкулоҳ омаданд.

Чунин аст расми сарои сипанҷ,
Яке з-ӯ таносону дигар ба ранҷ.[4]

780 Бар ину бар он рӯз ҳам бугзарад,
Хирадманд мардум чаро ғам х(в)арад?!

Суханҳо бад-ин достон шуд ба бун,[5]
Чунон чун даромад[6] зи боло сухун.

СӮҲРОБ
ОҒОЗИ ДОСТОНИ СӮҲРОБ

Кунун размӣ Сӯҳробу Рустам шунав,
Дигарҳо шунидастӣ, ин ҳам шунав.

---

[1] Л — Зи ҳар некӯй бо ниёз.

[2] ТПЗ — Ба Гургин чунин гуфт пас паҳлавон,
К-аз эдар бирав шоду равшанравон.
Бибар нома наздики Ковуси кай,
Бигӯ он чи даврон бияфканд пай.
Ҳама ҳадьяҳоро фиристод низ,
Ба гурдони гарданкашон дод чиз.

[3] И — Саворон ба даргоҳи.

[4] ТПЗ — Ҷаҳонро чунин дастёзӣ басест,
Зи ҳар ранг найрангсозӣ басест.
На з-ӯ шояд эмин шудан рӯзи ноз,
На навмед гаштан ба рӯзи ниёз.

[5] Л — куҳун. [6] Л — к-андаромад.

Яке достон аст пуроби чашм,
Дили нозук аз Рустам ояд ба хашм.

Агар тундбоде барояд зи кунҷ,
Ба хок афканад норасида турунҷ.

Ситамкора хонам-ш, ар додгар,
Ҳунарманд гӯям-ш, ар беҳунар?

5 Агар марг дод аст, бедод чист?
Зи дод ин ҳама бонгу[1] фарьёд чист?

Аз ин роз ҷони ту огоҳ нест,
Бад-ин парда-андар[2] туро роҳ нест.

Ҳама то дари оз рафта фароз,
Ба кас во нашуд ин дари оз боз.

Ба рафтан магар бехтар ояд-т ҷой,
Чу*[1] ором гирӣ ба дигар сарой.

Агар марг касро наявборадӣ,
Зи пиру ҷавон хок биспорадӣ.

10 Агар оташе гоҳи афрӯхтан —
Бисӯзад, аҷаб нест, з-ӯ сӯхтан.[3]

Бисӯзад чу дар сӯзиш ояд дуруст,
Чу шохи нав аз бехи кӯҳна бируст.

Дами марг чун оташи ҳавлнок,
Надорад зи барнову фартут бок.

Ҷавонро чӣ бояд ба гетӣ тараб,
Ки не маргро ҳаст пирӣ сабаб.

Дар ин ҷои рафтан на ҷои диранг,
Бар аспи ҚАЗО гар кашад[4] марг танг,

[1] Л — чангу. [2] Л — эдар. [3] И — б. 7—10 нест. [4] ИЛ — кунад.
*[1] М — Гар.

15 Чунон дон, ки дод аст, бедод нест,
Чу дод омадат, бонгу фарьёд чист?!

Ҷавониву пирӣ ба назди аҷал
Яке дон чу дар дин нахоҳӣ халал.

Дил аз нури имон гар огандай,
Туро хомӯшӣ беҳ, ки ту бандай.

Парастиш ҳамон пеша кун ё ниёз,
Ҳаме кори рӯзи пасинро бисоз.[1]

Бар ин кори яздон туро роз нест,
Агар дев бо ҷонат анбоз нест.

20 Ба гетӣ дар он кӯш, чун бугзарӣ,
Саранҷом*[1] ислом бо худ барӣ.

Кунун размӣ Сӯҳроб гӯям дуруст,
Аз он кин, ки ӯ бо падар чун бичуст.

ОМАДАНИ РУСТАМ БА НАХЧИРГОҲ

Зи гуфтори деҳқон яке достон
Бипайвандам аз гуфтаи бостон.

Зи мӯбад бар он гуна бардошт ёд,
Ки Рустам баророст аз бомдод.

Ғамӣ буд дилаш, созӣ нахчир кард,
Камар басту таркаш пур аз тир кард.

25 Бирафту ба Рахш андаровард пой,
Барангехт он пилпайкар зи ҷой.[2]

Сӯи марзи Турон-ш бинҳод рӯй,
Чу шери дижогоҳи нахчирчӯй.

Чу наздикии марзи Турон расид,
Биёбон саросар пур аз гӯр дид.

---

[1] И — б. 16—18 нест. [2] ИЛ — б. 25 нест.
*[1] М — Ки анчом.

Барафрӯхт чун гул рухи тоҷбахш,
Бихандиду аз ҷой баркард Рахш.

Ба тиру камону ба гурзу каманд,
Бияфканд бар дашт нахчир чанд.

30 Зи хору зи хошоку шохи дарахт,
Яке оташе барфурӯзид сахт.

Чу оташ пароканда шуд, пилтан
Дарахте биҷуст аз дари бобзан.

Яке наррагӯре бизад бар дарахт,
Ки дар ҷанги ӯ парри мурғе насахт.

Чу бирьён шуд аз ҳам биканду бих(в)ард,
Зи мағз устухонаш баровард гард.[1]

Бихуфту баросуд аз рӯзгор,
Чамону чарон Рахш дар марғзор.

35 Саворони туркон тане ҳафт-ҳашт,
Бад-он дашти нахчиргаҳ баргузашт.[2]

Паи Рахш диданд дар марғзор,
Бигаштанд*[1] гирди лаби ҷӯйбор.

Чу дар дашт мар Рахшро[3] ёфтанд,
Сӯи бандкардан-ш биштофтанд.

Саворон зи ҳар сӯ ба ӯ тохтанд,
Каманди каёнӣ дарандохтанд.

Чу Рахш он каманди саворон бидид,
Чу шери жиён он гаҳе*[2] бардамид.

---

[1] ТПЗИ — Пас он гаҳ хиромон бишуд назди об,
Чу сероб шуд, кард оҳанги хоб.

[2] И — б. б. 35 ин б. омада:

Ки то охуеро ба чанг оваранд,
Баранду буранду пазанду хӯранд.

[3] Л — аспро.

*[1] М — Ки мегашт.

*[2] М — Ба кирдори шери жиён.

40 Ду касро ба захми лагад кард паст,
Якеро сар аз тан ба дандон гусаст.[1]

Се тан кушта шуд-зон саворони чанд,[2]
Наёмад сари Рахши ҷангӣ ба банд.

Пас он гаҳ фиканданд ҳар сӯ каманд,
Ки то гардани Рахш карданд банд.[3]

Гирифтанду бурданд пӯён ба шаҳр,
Ҳаме ҳар кас аз Рахш чустанд[4] баҳр.

Чу бедор шуд Рустам аз хоби х(в)аш,
Ба кор омадаш бораи дасткаш.

45 Бад-он марғзор-андарун бингарид,
Зи ҳар сӯ ҳаме борагиро надид.

Ғамӣ гашт чун борагиро наёфт,
Саросема сӯи Самангон шитофт.

Ҳаме гуфт, к-акнун пиёда давон —
Кучо пӯям, аз нанг тира равон,

Або таркашу гурз баста миён,
Чунин тарку шамшеру бабри баён?

Биёбон чӣ гуна гузора кунам,
Або ҷангҷӯён чӣ чора кунам?

50 Чӣ гӯянд туркон, ки Рахшаш[5] кӣ бурд,
Таҳамтан бад-ин сон бихуфту бимурд?

Кунун рафт бояд ба бечорагӣ,
Ба ғам дил ниҳодан ба якборагӣ.

---

[1] Л — бихаст. [2] Л — меҳтару арҷманд. [3] И — б. 38 — 42 нес
[4] Л — бурданд. [5] И — гурдон, ки аспаш.

Ҳаме[1] баст бояд силеҳу камар,
Ба ҷое нишонаш биёбам магар.

Бирафт инчунин дил пур аз дарду ранҷ,
Тан андар балову дил андар шиканҷ.[2]

ОМАДАНИ РУСТАМ БА ШАҲРИ САМАНГОН

Чу наздики шаҳри Самангон расид,
Хабар з-ӯ ба шоҳу бузургон расид,

55 Ки омад пиёда гави тоҷбахш,
Ба нахчиргаҳ з-ӯ рамидаст Рахш.

Пазира шудандаш бузургони шоҳ,
Касе к-ӯ ба сар барниҳодӣ кулоҳ.

Ҳаме гуфт ҳар кас ки ин Рустам аст,
Ва ё офтоби сапедадам аст.

Пиёда бишуд пеши ӯ зуд шоҳ,
Бар ӯ анҷуман шуд фаровон сипоҳ.

Бад-ӯ гуфт шоҳи Самангон: «Чӣ буд?
Кӣ ёраст бо ту набард озмуд?

60 Дар ин шаҳр мо некхоҳи туем,
Ситода ба фармону роҳи туем.

Тану хоста зери фармони туст,
Сари арҷмандону ҷон они туст».

Чу Рустам ба гуфтори ӯ бингарид,
Зи дил бадгумониш[3] кӯтоҳ дид.

---

[1] ЛМ — Кунун. [2] ИЛ — б. 53 нест.
ТПЗ — Ба пушт андаровард зину лачом,
Ҳаме гуфт бо худ яли некном.
Чунин аст расми сарои дурушт,
Гаҳе пушти зину гаҳе зин ба пушт.
Паи Рахш бардошт раҳ баргирифт.
Бас андешаҳо дар дил-андар гирифт.

[3] ИЛ — бадҳо гумониш.

Бад-ӯ гуфт: «Рахшам бад-ин марғзор —
Зи ман дур шуд бе лагому фисор.

Қупун то Самангон нишони пай аст,
Аз он сӯ кучо чӯйбору най аст.

65 Туро бошад ар боз чӯи сипос,
Биёбӣ ту подоши[1] некишинос.

В-ар эдун, ки Рахшам наёяд падид,
Саронро басе сар бихоҳам бурид».[2]

Бад-ӯ гуфт шоҳ: «Эй сарафроз мард,
Наёрад касе бо ту ин коркард.

Ту меҳмони man бошу тундӣ макун,
Ба коми ту гардад саросар сухун.

Як имшаб ба май шод дорем дил,
В-аз андеша озод дорем дил.

70 Ки тундиву тезӣ наёяд ба кор,
Ба нармӣ барояд зи сӯрох мор.[3]

Ҳаме[4] Рахши Рустам намонад[5] ниҳон,
Чунон бораи номвар дар ҷаҳон.[6]

Бичӯему Рахшат биёрем зуд,
Аё пурҳунар марди корозмуд».[7]

Таҳамтан зи гуфтори ӯ шод шуд,
Равонаш зи андеша озод шуд.

Сазо дид рафтан сӯи хони ӯй,
Шуд аз мужда дилшод[8] меҳмони ӯй.[9]

---

[1] Л — Биёрад ба подош. [2] И — б. 63—66 нест. [3] И — б. 70 нест. [4] ИЛМ — Пан. [5] Л — нагардад. [6] Л — паҳлавон. [7] ИЛ — б. 72 нест. [8] Л — он муждаро шод; И — Бад-он мужда шуд шод.

[9] ТПЗИ — Магар боз ёбад аз ӯ Рахши хеш,
Саодат барад баҳра з-ӯ* бахши хеш.

* И — бувад баҳра з-он.

75 Сипаҳбад варо дод дар[1*1] кох ҷой,,
Ҳаме буд дар пеши ӯ-бар[2] ба пой.

Зи шаҳру зи лашкар саронро бихонд,
Сазовор бо ӯ ба ромиш[3] нишонд.

Бифармуд холигаронро, ки хон[4]—
Биёранду бинҳанд пеши гавон.[5]

Нишастанд бо рудсозон ба ҳам,
Бад-он то Таҳамтан набошад дижам.

Гусорандаи бодаву руду соз.
Сияҳчашми[6] гулрух бутони Тироз.

80 Чу шуд маст, ҳангоми хоб омадаш,
Ҳаме аз нишастан шитоб омадаш.

Сазовори ӯ ҷои орому хоб
Биёрост, бинҳод мушку гулоб.[7]

ОМАДАНИ ТАҲМИНА—ДУХТАРИ ШОҲИ САМАНГОН БА НАЗДИ РУСТАМ

Чу як баҳра з-он тирашаб даргузашт,
Шабоҳанг бар чархи гардон бигашт.

Сухан гуфта омад нухуфта ба роз,
Дари хобгаҳ нарм карданд боз.

Яке банда шамъи муанбар ба даст,
Хиромон биёмад ба болини маст.

---

[1] ИЛ — бад-ӯ дод бар. [2] Л — чун банда пешаш; И — Ситода ҳамебуд пешаш. [3] Л — шодӣ. [4] Л — хуньёгаронро бихонд. [5] Л — Ҳама бадсиголон зи пешаш биронд.

ТПЗ — Яке базми хуррам биёростанд,
Зи туркони чинӣ қадаҳ хостанд.

[6] Л — Сияҳчашму.

[7] ТПЗ — Баросуд Рустам бари хобгоҳ,
Ғунуда шуд аз бодаву ранҷи роҳ.

*1 М — тахт.

85 Паси банда-андар[1] яке[2] моҳрӯй,
Чу хуршеди тобон пур аз рангу бӯй.

Ду абрӯ камону ду гесӯ каманд,
Ба боло ба кирдори сарви баланд.

Ду рух чун ақиқи ямонӣ ба ранг,
Даҳон чун дили ошиқон гашта танг.[3]

Равонаш хирад буду тан ҷони пок,
Ту гуфтӣ, ки баҳра надорад зи хок.

Аз ӯ Рустами шердил хира монд,
Бар ӯ-бар ҷаҳонофаринро[4] бихонд.

90 Бипурсид аз ӯ гуфт: «Номи ту чист?
Чӣ ҷӯй шаби тира,[5] коми ту чист»?

Чунин дод посух, ки «Таҳминаам,
Ту гӯй, ки аз ғам ба ду нимаам.

Яке духти шоҳи Самангон манам,
Зи пушти ҳизабру палангон манам.

Ба гетӣ зи шоҳон[6] маро ҷуфт нест,
Чу ман зери чархи барин[7] андакест.

Зи парда бурун кас надида маро,
На ҳаргиз кас ово шунида маро.

---

[1] Л — парда-андар. [2] И — буд духтаре. [3] ИЛ — б. 87 нест;
ТПЗ — Ду барги гулаш савсани майсиришт,
Ду шамшоди анбарфурӯш аз биҳишт.
Баногӯш тобанда хуршедвор.
Фурӯҳишт з-ӯ ҳалқаи гӯшвор.
Лабон аз табарзад забон аз шакар.
Даҳонаш мукаллал ба дурру гуҳар.
Ситора нихон карда зери ақиқ
Ту гуфтӣ варо зӯҳра омад рафиқ.*
[4] ИЛ — Бар ӯ офаринхо яздон. [5] Л — тору. [6] Л — хубон. [7] И — кабуд.
* Ил — танҳо ду байти охир мавҷуд аст

95 Ба кирдори[1] афсона аз ҳар касе
Шунидам ҳаме[2] достонат басе.

Ки аз деву шеру палангу наҳанг,
Натарсиву ҳастӣ чунин тезчанг.[3]

Шаби тира танҳо ба Турон шавӣ,
Бигардӣ дар он марзу ҳам наґнавӣ.

Ба танҳо яке гӯр бирьён кунӣ,
Ҳаворо ба шамшер гирьён кунӣ.

Бидаррад дили шеру чарми паланг,
Ҳар он гаҳ, ки гурзи ту бинад ба ҷанг.

100 Бараҳна чу теґи ту бинад уқоб,
Наёрад ба нахчир кардан[4] шитоб.

Нишони каманди ту дорад ҳизабр,
Зи бими синони ту хун борад абр.

Чунин достонҳо шунидам зи ту,
Басе лаб ба дандон газидам зи ту.

Биҷустам ҳаме китфу ёлу барат,
Бад-ин шаҳр кард эзад обиҳх (в) арат.

Туроам, кунун гар бихоҳӣ маро,
Набинад ҳаме мурґу моҳӣ маро.

105 Яке он ки бар ту чунин гаштаам,
Хирадро зи баҳри ҳаво куштаам.

Ва дигар, ки аз ту магар[5] кирдигор —
Нишонад яке кӯдакам дар[6] канор.

Магар чун ту бошад ба мардиву зӯр
Сипеҳраш диҳад баҳра кайвону ҳур.

---

[1] ИЛ — гуфтору. [2] Л — Шунидастаам. [3] И — б. 96 нест. [4] Л — Ба нахчир кардан насозад. [5] ИЛ — Маро. [6] ИЛ — пурам андар.

Се дигар, ки Рахшат[1] ба ҷой оварам,
Самангон ҳама зери пой оварам».

Суханҳои он моҳ омад ба бун,
Таҳамтан саросар шунид он сухун.

110 Чу Рустам бад-он сон паричеҳра дид,
Зи ҳар донише назди ӯ баҳра дид.

Дигар он ки аз Рахш дод огаҳӣ,
Надид эч фарҷом ҷуз фарраҳӣ.[2]

Бифармуд то мӯбади пурҳунар,
Биёяд, бихоҳад варо аз падар.

Чу бишнид шоҳ ин сухан, шод шуд,
Ба сони яке сарви озод шуд.[3]

Бад-он паҳлавон дод он духти хеш,
Бар он сон, ки будаст оину кеш.

115 Ба хушнудиву рою фармони ӯй,
Ба хубӣ биёрост паймони ӯй.

Чу биспурд духтар бад-он паҳлавон,
Ҳама шод гаштанд пиру ҷавон.

Ба шодӣ ҳама ҷон барафшонданд,
Бар он паҳлавон офарин хонданд,

Ки ин моҳи нав бар ту фархунда бод,
Сари бадсиголони ту канда бод![4]

---

[1] ИЛ — аспат.

[2] ТПЗ — Бари хеш хондаш, чу сарви равон
Хиромон биёмад бари паҳлавон.

[3] ТПЗ — Бишуд донишуманд наздики шоҳ,
Сухан гуфт аз паҳлавони сипоҳ*.
Хабар чун ба шоҳи Самангон расид,
Аз ин шодмонӣ дилаш бардамид.
Зи пайванди Рустам дилаш шод гашт,
Ба сони яке сарви озод гашт.

[4] ИЛ — б. 116—118 нест.

* З — б. якум нест

Чу анбози ӯ гашт бо ӯ ба роз,
Бибуд он шаби тира то дер боз.[1]

120 Чу хуршеди равшан[2] зи чархи баланд,
Ҳаме хост афканд мушкин[3] каманд.

Ба бозуи Рустам яке мӯҳра буд,
Ки он мӯҳра андар ҷаҳон шӯҳра буд.

Бад-ӯ доду гуфташ, ки «Инро бидор,
Гарат духтаре ояд аз рӯзгор,

Бигиру ба гесӯи ӯ-бар бидӯз,
Ба некахтару фоли гетифурӯз.

В-ар эдун, ки ояд зи ахтар писар,
Бубандаш ба бозу нишони[4] падар.

125 Ба болои Соми Наремон бувад,
Ба мардиву хӯи[5] каримон бувад.

Фуруд орад аз абр парронукоб,
Натобад ба тундӣ бар ӯ офтоб».[6]

Ҳаме буд он шаб бари мохрӯй,
Ҳаме гуфт аз ҳар сухан пеши ӯй.

Чу рахшанда хуршед шуд бар сипеҳр,
Бнёрост рӯи заминро ба меҳр,

Ба падруд кардан гирифташ ба бар,
Басе бӯса додаш ба чашму ба сар.

---

[1] ТПЗ — Зи шабнам шуд он ғунчаи тоза пур,
Ва ё хуккаи лаъл шуд пур зи дур.
Ба коми садаф қатра андар чакид,
Мнёнаш яке гавхар омад падид.
Бидонист Рустам, ки ӯ баргирифт.
Таҳамтан ба дил мехраш андар гирифт.

[2] ИЛ — тобон. [3] ИЛ — рахшон. [4] ИЛ — ба сони. [5] Л — хубй.

[6] ТПЗ — Ба бозй шуморад хаме размн шер,
Напечад сар аз размн пили далер.

130 Паричеҳра гирьён аз ӯ боз гашт.
Або андӯҳу дард анбоз гашт.

Бари Рустам омад гаронмоя шоҳ,
Бипурсидаш аз хобу оромгоҳ.

Чу ин гуфта шуд, мужда додаш ба[1] Рахш
Аз ӯ шодмон шуд дили тоҷбахш.

Биёмад бимолиду зин барниҳод,
Шуд аз Рахш рахшону аз шоҳ шод.[2]

В-аз он ҷо сӯи Систон шуд чу бод,
В-аз ин достон кард бисьёр ёд.

135 В-аз он ҷо сӯи Зобулистон кашид,
Касеро нагуфт он чи диду шунид.[3]

ЗОДАНИ СӮҲРОБ АЗ МОДАРАШ ТАҲМИНА

Чу нӯҳ моҳ бугзашт бар духти шоҳ,
Яке кӯдак омад чу тобанда моҳ.

Ту гуфтӣ гави пилтан Рустам аст,
Ва ё[4] Соми шер аст, ё[5] Найрам аст.

Чу хандон шуду чеҳра шодоб кард,
Варо ном Таҳмина Сӯҳроб кард.

Чу якмоҳ[6] шуд ҳамчу яксол буд,
Бараш чун бари Рустами Зол буд.

140 Чу сесола шуд созе майдон гирифт,
Ба панҷӯм дили шермардон[7] гирифт.

---

[1] Л — зи. [2] ИЛ — Зи яздони некидиҳиш кард ёд. [3] ИЛ — б. 135 нест. [4] ИЛ — Ва гар. [5] ИЛ — ва гар. [6] Л — моҳа. [7] ИЛ — шеру чавгон.

Чу даҳсола шуд з-он замин кас набуд
Ки ёраст бо ӯ набард озмуд.[1]

Бари модар омад бипурсид аз ӯй,
Бад-ӯ гуфт густох:—«Бо ман бигӯй,

Ки ман чун зи ҳамширагон[2] бартарам?
Ҳаме б-осмон андарояд сарам.

Зи тухми киам в-аз кадомин гуҳар?
Чӣ гӯям чу пурсад касе аз падар?

145 Гар ин пурсиш аз ман бимонад[3] ниҳон,
Намонам туро зинда андар ҷаҳон[4]».

Бад-ӯ гуфт модар, ки: «Бишнав сухун,
Бад-ин шодмон бошу тундӣ макун.

Ту пури гави пилтан — Рустамӣ,
Зи Дастони Сомиву аз Найрамӣ.

Азеро сарат з-осмон бартар аст,
Ки тухми ту з-он номвар гавҳар аст.

Ҷаҳонофарин то ҷаҳон офарид,
Саворе чу Рустам наёмад падид.[5]

150 Чу Соми Наремон ба гетӣ набуд,
Сарашро наёраст гардун бисуд».

---

[1] ТПЗ — Ба тан ҳамчу пилу ба чеҳра чу хун,
Ситабраш ду бозу ба сони сутун.
Ба нахчири шерон бурун тохтӣ,
Ба бозӣ ҳама размашон сохтӣ
Ба так дар давидӣ пан бодпой
Гирифтӣ думи асп, мондӣ ба ҷой.

[2] Л — ҳамзодагон. [3] ИЛ — ту дорӣ.

[4] ТПЗ — Чу бишнид Таҳмина гуфти ҷавон,
Битарсид аз он номвар паҳлавон.

[5] ТПЗ — Дили шер дорад, ба тан жандапил,
Наҳангон барорад зи дарьёи Нил.

Яке нома аз Рустами чангчӯй
Биёварду бинмуд пинҳон бад-ӯй.

Се ёкути рахшону се бадра[1] зар,
К-аз Эрон[2] фиристода будаш падар.

Бад-он гоҳ, к-ӯ зода будаш зи мом,
Фиристода будаш падар бо паём.[3]

Нигаҳ кун ту онро, ба хубӣ нигар,
Ки бобат фиристода, эй пурҳунар.[4]

155 Дигар гуфт, к-Афросиёб ин сухун
Набояд, ки донад зи сар то ба бун,

Ки ӯ душмани номвар Рустам аст,
Ба туронзамин з-ӯ ҳама мотам аст.

Мабодо, ки гардад ба ту кинахоҳ,
Зи хашми падар пур созад табоҳ.[5]

Падар гар бидонад, ки ту з-ин нишон
Шудастӣ[6] сарафрози гарданкашон,

Ҳамон гаҳ[7] бихонад туро назди хеш,
Дили модарат гардад аз дард реш.

160 Чунин гуфт Сӯхроб, к-«Андар чаҳон
Надорад касе ин суханро ниҳон.

Бузургони чанговар аз бостон,
Зи Рустам зананд ин замон достон.[8]

Набарда нажоде ки чунин бувад,
Ниҳон кардан аз ман чӣ оин бувад?

---

[1] ИЛ — мӯҳра. [2] И — Бад-он гах. [3] Л — б. 153 нест.

[4] ТПЗ — Сазад гар бидорӣ кунун ёдгор
Ҳамоно, ки бошад туро ин ба кор.

[5] ИЛ — б. 156, 157 нест. [6] И — Кӣ ҳастӣ. [7] ИЛМ — Чу донад. [8] П — б. 161 нест;

ТПЗИ — Нихонӣ чаро доштӣ аз ман ин,
Нажоде ба оину бо офарин.

Кунун ман зи туркони[1] ҷанговарон —
Фароз оварам лашкари бекарон.[2]

Барангезам аз гоҳ*[1] Ковусро,
Аз Эрон бибуррам паи Тусро.

165 На Гургин бимонам, на Гударзу Гев,
На густаҳми Нӯзар, на Баҳроми нев.[3]

Ба Рустам диҳам ганҷу[4] тахту кулоҳ,
Нишонам-ш бар гоҳи*[2] Ковусшоҳ.

Аз Эрон ба Турон шавам ҷангҷӯй,
Або шоҳ рӯй андарорам ба рӯй.

Бигирам сари тахти Афросиёб,
Сари найза бугзорам аз офтоб.

Туро бонуи шаҳри Эрон кунам,
Ба ҷанг-андарун кори шерон кунам.[5]

170 Чу Рустам падар бошаду ман писар,
Ба гетӣ намонад яке[6] тоҷвар.

Чу равшан бувад рӯи хуршеду моҳ,
Ситора чаро барфарозад кулоҳ?

ГӮЗИДАНИ СӮҲРОБ АСПРО

Ба модар чунин гуфт Сӯҳроби гурд,[7]
Ки «Акнун бубинӣ зи ман дастбурд.[8]

Яке асп бояд маро гомзан,
Суми ӯ зи пӯлоди хорошикан.

---

[1] ИЛ — туркону.

[2] ТПЗ — Биронам ба эронзамин кинаҳоҳ,
Ҳама гарди кина барорам ба моҳ.

[3] И — б. 165 нест;
ТПЗ — На Гударз монам, на некӯсаропӣ,
На гурдони ҷангиву номоварон.

[4] Л — кӯсу; И — гурзу. [5] И — б. 169 нест. [6] Л — Чӣ бояд ба гетӣ касе; И — Набояд ба гетӣ яке. [7] Л — гав. [8] Л — Ки, эй модар, аз ман чунине шунав.

*[1] М — кох.

*[2] М — кохи.

Чу пилон ба зӯру чу мурғон ба пар,
Чу моҳӣ ба дарьё[1] чу оҳу ба бар.

175 Ки баргирад ин гурзу кӯполи ман,
Ҳамин паҳлавонӣ бару ёли ман.

Пиёда нашояд шудан ҷангҷӯй,
Чу бо хасм рӯ андарорам ба рӯй».

Чу бишнид модар чунин аз писар,
Ба хуршеди тобон баровард сар.

Ба чӯпон бифармуд то ҳар чи буд,
Фасила биёрад ба кирдори дуд.

Ки Сӯҳроб аспе ба чанг оварад,
Ки бар вай нишинад чу ҷанг оварад.

180 Ҳама ҳар чи буданд аспон гала,
Ки будӣ ба кӯҳу ба саҳро яла,

Ба шаҳр овариданд, Сӯҳроби шер —
Каманде гирифту биёмад далер.

Ҳар аспе, ки дидӣ ба нерӯю[2] ёл,
Фикандӣ ба гардан-ш хамми дувол,

Ниҳодӣ бар ӯ дастро озмун,
Шикам бар замин барниҳодӣ ҳаён,

Ба зӯраш басе аспи зебо шикаст,
Наёмад-ш шоиста аспе ба даст.

185 Набуд ҳеҷ аспе сазовори ӯй,
Бибуд тангдил он гави номҷӯй.

Саранҷом гурде аз он анҷуман,
Биёмад ба наздики он пилтан.

---

[1] Л — баҳру. [2] Л — ҷавӣ зӯру.

Ки дорам яке курра[1] Рахшаш нажод,
Ба нерӯ чу шеру ба рафтан[2] чу бод.

Яке курра чун кӯҳи водисипар,
Ба саҳро бипӯяд чу мурғе ба пар.

Ба зӯру ба рафтан ба кирдори ҳур,
Надидаст кас ҳамчунон тез бур.

190 Зи захми сумаш говмоҳӣ сутӯҳ,
Ба ҷастан чу барқу ба ҳайкал чу кӯҳ,

Ба кӯҳ-бар даванда ба сони калоғ,
Ба дарьё ба кирдори моҳиву моғ.

Ба саҳро равад[3] ҳамчу тир аз камон,
Расад чун шавад аз паи[4] бадгумон.

Бишуд[5] шод Сӯҳроб аз гуфти мард,
Бихандиду рухсора шодоб кард.

Бибурданд он чармаи хубранг,
Ба наздики Сӯҳроби ял бедиранг.

195 Бикардаш ба нерӯи худ озмун,
Қавӣ буду шоиста омад ҳаён.

Навозиду молиду зин барниҳод,
Бар ӯ барнишаст он яли невзод.

Даромад ба зин чун кӯҳи Бесутун,
Гирифташ яке найзаи чун*[1] сутун.

Чунин гуфт Сӯҳроб бо офарин,
Ки «Чун аспам омад ба даст инчунин,

Ман акнун бубояд[6] саворӣ кунам,
Ба Ковус-бар рӯз торӣ кунам».

---

[1] Л — ҷарма. [2] Л — Ба рафтан чу тиру ба ҷастан. [3] Л — дарун. [4] Л — бирони асп. [5] Л — Бибуд. [6] Л — чу бояд.

*[1] М — найза ҳамчун.

200 Бигуфт ину омад сӯи хона боз,
Ҳаме ҷанги эрониён кард соз.[1]

Зи ҳар сӯ сипаҳ шуд бар ӯ анҷуман,
Ки ҳам богуҳар буду ҳам теғзан.

Ба пеши ниё шуд ба хоҳишгарӣ,
В-аз ӯ хост дастуриву ёварӣ.

Ки хоҳам шудан сӯи эронзамин,
Ки бинам мар он боби боофарин[2].

Чу шоҳи Самангон чунин дид боз,
Бубахшид ӯро[3] зи ҳар гуна соз.

205 Зи тоҷу зи тахту кулоҳу камар,
Зи аспу зи астар, зи зарру гуҳар,

Зи хафтони румиву сози набард,
Шигифтид аз он кӯдаки ширх(ва)рд.

Ба доду деҳиш дастро баркушод,
Ҳама созу оини шоҳон ниҳод.

ФИРИСТОДАНИ АФРОСИЁБ БОРМОН ВА ҲУММОНРО БА НАЗДИКИ СӮҲРОБ

Хабар шуд ба наздики Афросиёб,
Ки афканд сӯҳроб кишти бар об.[4]

Яке лашкаре шуд бар ӯ анҷуман,
Ҳаме сар фарозад чу сарви чаман.

210 Ҳанӯз[5] аз даҳан бӯи шир оядаш,
Ҳаме рои шамшеру тир оядаш.

---

[1] И — б. 172–200 нест. [2] ИЛ — б. 203 нест. [3] ИЛМ — вайро.
[4] ИЛ — б. 208 нест. [5] Л — Ҳаме.

Заминро ба ханҷар бишӯяд ҳаме,
Кунун размӣ Ковус чӯяд ҳаме.

Сипоҳ анҷуман шуд бар ӯ бар басе,
Наёяд ҳаме ёдаш аз ҳар касе.

Сухан з-ин дарозӣ чӣ бояд кашид?
Ҳунар бартар аз гавҳар омад падид.[1]

Чу Афросиёб ин суханҳо шунуд,
Хуш омад-шу хандиду шодӣ намуд.

215 Зи лашкар гузид аз[2] диловарсарон,
Касе к-ӯ гирояд ба гурзи гарон.

Сипаҳбад чу Ҳуммону чун Бормон,
Ки дар ҷанги шерон начустӣ замон.

Даху ду ҳазор аз далерони гурд,
Гузидаш зи лашкар бад-эшон супурд.[3]

Чунин гуфт, ки-н чора андар ҷаҳон[4]
Бисозеду доред андар ниҳон.[5]

Писарро набояд, ки донад падар,
Зи пайванди ҷону зи меҳру гуҳар.[6]

220 Чу рӯй андарорад ҳарду ба рӯй,
Таҳамтан бувад бегумон чорачӯй.[7]

---

[1] **ТПЗ** — Касе к-аз нажоди Таҳамтан бувад,
Набошад гумон, к-ӯ фурӯтан бувад.
Сипаҳдор бишнида буд ин хабар,
Зи Таҳминаву Рустами Золи зар.*

[2] **Л** — гузида.

[3] **ТПЗИЛ** — Ба гурдони лашкар сипаҳдор гуфт:
Ки ин роз бояд, ки монад нуҳуфт.

[4] **Л** — ниҳон. [5] И — б. 218 нест; Л — Бидореду созед кори меҳон.

[6] **Л** — Ки бандад ба дил меҳри ҷони писар;
ТПЗ — Фиристам гарон лашкаре назди ӯй,
Ба Эрон шавад дарзамон ҷангчӯй.

[7] **ИЛ** — ҷангчӯй.

* **ИЛ** — танҳо ду байти охир мавҷуд аст.

Магар, к-он диловар гави солх(в)ард,
Шавад кушта бар дасти ин шермард.

Чу бе Рустам Эрон ба чанг оварем,
Ҷаҳон пеши Ковус танг оварем.

В-аз он пас бисозем[1*1] Сӯҳробро,
Бубандем як шаб бад[2]-ӯ хобро.

В-агар кушта гардад ба дасти падар,
Аз он пас, бисӯзад дили номвар.[3]

225 Бирафтанд бедор ду пахлавон,
Ба наздики Сӯҳроби равшанравон.

Ба пеш-андарун ҳадьяи шаҳриёр,
Даҳ аспу даҳ астар ба зину ба бор.

Зи пирӯза тахту зи беҷода тоҷ,
Сари тоҷ дур,[4] пояи тахт оҷ.

Яке нома бо лобаву дилписанд,
Набишта ба наздики он арҷманд,[5]

Ки гар тахти Эрон ба даст[6] оварӣ,
Замона баросояд аз доварӣ.

230 Аз ин марз то он басе роҳ нест,
Самангону Турону Эрон якест.

Фиристам-т чандон, ки бояд сипоҳ,
Ту бар тахт биншину барнеҳ кулоҳ.

---

[1] Л — бибандем. [2] Л — Бигирем як шаб бар. [3] ИЛ — б. 224 нест. [4] ИЛ — зар. [5] И — б. б. 228 ин б. омада:

Чу нома бибурданд он бихрадон,
Бидоданд пайғоми шоҳи радон.

[6] ИЛ — чанг.

*1 М — бигирем

Ба Турон чу Ҳуммону чун Бормон
Далеру сипаҳбад набуд бегумон.[1]

Фиристодам инак[2] ба фармони ту,
Ки бошанд якчанд меҳмони ту.

Агар ҷанг ҷӯй ту, ҷанг оваранд,
Ҷаҳон бар бадандеш танг оваранд».

235 Чунин номаву[3] хилъати шаҳриёр
Бибурданд бо аспу астар ба бор.[4]

Чу[5] омад ба Сӯҳроб аз эшон хабар,
Пазира шуданро бубасташ камар.

Бишуд бо ниё пеши[6] Ҳуммон чу бод,
Сипаҳ дид чандон[7] дилаш гашт шод.

Чу Ҳуммон варо дид бо ёлу кифт,
Фурӯ монд як бор[8] аз ӯ дар[9] шигифт.

Бад-ӯ дод пас номаи шаҳриёр,
Або ҳадьяву аспу астар ба бор.[10]

240 Ҳамон низ бедор ду паҳлавон,
Бигуфтанд пайғоми шоҳи ҷаҳон.[11]

---

[1] ТПЗЛ — Чу Тархони чиниву сесад ҳазор
Гузида ялон аз дари корзор.*

[2] И — инро. [3] Л — Чу он нома бо. [4] Л — аспону чанде савор. [5] ЛМ — Пас. [6] Л — Биёмад дамон назди. [7] И — Лабаш гашт хандон. [8] Л — Ҳуммон. [9] И — якбора андар. [10] Л — олати корзор. [11] И — б. 240 нест; Л — радон;

ТПЗ — Сипаҳдор Ҳуммон савори далер,
Ба Сӯҳроб гуфт: «Эй яли наррашер,
Бихон номаи шоҳи туронзамин,
Бубин то чӣ фармон диҳӣ андар ин».
Зи Чин он замон назди Афросиёб
Ба хидмат расида ба ҳангоми хоб.
Бигуфто бар он сон гирояд радон,
Саросар бишӯянд бо Бормон.
Дигар номдорон, ки аз Чин буданд,
Саросар камар бастаи кин буданд.

* Л — б. ин б. се б. дигар омада:

Ҷаҳонҷӯй чун номаи ӯ бихонд,
Аз он ҷойгаҳ тез лашкар биронд.[1]

Бизад кӯсу сӯи раҳ овард рӯй,
Ҷаҳон шуд пур аз лашкару ҳою ҳӯй.[2]

Касеро набуд тоб бо ӯ ба ҷанг,
Агар шер пеш оядаш ё[3] наҳанг.

Сӯи марзи Эрон сипаҳро биронд,
Ҳаме сӯхт, з-обод[4] чизе намонд.

РАСИДАНИ СУҲРОБ БА ДИЖИ САПЕД

245 Диже буд, к-аш хондандӣ Сапед,
Бад-он диж буд эрониёнро умед.

Нигаҳбони диж размдида Ҳаҷир,
Ки бо зӯру дил буду бо гурзу тир.

Ҳанӯз он замон Гаждаҳам хурд буд,
Ба хурдӣ гирояндаву[5] гурд буд.

Яке духтараш[6] буд гурду савор,
Бадандешу гарданкашу[7] номдор.[8]

Чу Сӯҳроб наздики он диж расид.
Ҳаҷири диловар мар ӯро бидид.

250 Нишаст аз бари бодпое чу гард,
Зи диж рафт пӯён ба дашти набард.[9]

---

[1] ТПЗ — Ҷаҳондида гурдони кишваркушой,
Нишастанд бар ҷармаи бодпой.

[2] ИЛ — б. 242 нест. [3] ИЛ — омадаш, гар. [4] ИЛ — ободу. [5] ИЛ — хунаргустару. [6] ИЛ — хоҳараш. [7] ИЛ — мардафкану.

[8] ТПЗ — Чу огаҳ шуд аз кори лашкар Ҳаҷир,
Бипӯшид ҷавшан ба кирдори шер.

[9] И — б. 249, 250 нест;

ТПЗ — Бад-он лашкари турк овоз дод,
Чунин гуфт он гурди паҳлавнажод,
Ки гурдон кадоманду ҷанговарон,
Далерони корозмуда сарон?

Чу Сӯхроби ҷанговар ӯро бидид.
Барошуфту шамшери кин баркашид.

Зи лашкар бурун тохт бар сони бод,[1]
Чунин гуфт, к-«Эй дода ҷонат ба бод,[2]

Ту танҳо ба ҷанг омадӣ хира-хир,
Қунун пой дору инон сахт гир.[3]

Чӣ мардиву ному нажоди ту чист,[4]
Ки зояндаро бар ту бояд гирист?»

255 Ҳаҷираш чунин дод посух, ки «Бас
Ба ҷангат набояд[5] маро ёр кас.

Ҳаҷири далери сипаҳбад манам,
Ҳам акнун саратро зи тан барканам.

Фиристам ба наздики шоҳи ҷаҳон,
Танатро канад каргас андар ниҳон».[6]

Бихандид Сӯҳроб, к-ин[7] гуфтугӯй —
Ба гӯш омадаш, тез бинҳод рӯй.

Сабук найза бар найза андохтанд,
Ки аз якдигар боз нашнохтанд.

260 Чу оташ биёмад гави пилзӯр,
Чу кӯҳе равон кард аз ҷо сутур.

Ки бо ман бигардад дар ин кинагоҳ,
Зи чандин диловар сарони сипоҳ.
Пазира наёмад кас ӯро ба ҷанг,
Ки буд бурзболову бо зӯру ҳанг.

[1] Л — шер. [2] И — б. 252 нест; Л — бо размдида Ҳаҷир.

[3] ТПЗ — Чунин гуфт бо размдида Ҳаҷир,
Ки танҳо ба ҷанг омадӣ хира-хир.
Чаро хира танҳо ба ҷанг омадӣ,
Хиромон ба ҷанги наҳанг омадӣ?*

[4] Л — Чӣ номию асли нажоди ту кист? [5] Л — наёяд. [6] ИЛ — кунам зери гил дар ниҳон. [7] ИЛ — аз ин.

* З — ин ду б. ба ҷои б. 253 омада.

Яке найза зад бар миёнаш Ҳаҷир,
Наёмад синон андар ӯ ҷойгир.

Синон боз пас кард Сӯҳроби шер,
Буни найза зад бар миёнаш далер.

Зи зин баргирифташ ба кирдори бод,
Наёмад ҳаме з-ӯ ба дил дар-ш ёд.

Бизад бар заминаш чу як лахти кӯҳ,
Ба ҷону дилаш андаромад сутӯҳ.[1]

265 Зи асп андаромад нишаст аз бараш,
Ҳаме хост аз тан буридан сараш.

Бипечиду баргашт бар дасти рост,
Ғамӣ шуд зи Сӯҳробу зинҳор хост.

Раҳо кард з-ӯ ҷангу зинҳор дод,[2]
Чу хушнуд шуд, панди бисьёр дод.

Бубасташ ба банд он гаҳе ҷангҷӯй,
Ба наздики Ҳуммон фиристод ӯй.[3]

Ба диж-дар чу огаҳ шуданд аз Ҳаҷир,
Ки ӯро гирифтанду бурданд асир,

270 Хурӯш омаду нолаи марду зан,
Ки гум шуд Ҳаҷир андар он анҷуман.

РАЗМИ СӮҲРОБ БО ГУРДОФАРИД

Чу огоҳ шуд духтари Гаждаҳам,
Ки солори он анҷуман гашт кам,

Ғамин гашту барзад хурӯше ба дард,
Баровард аз дил яке боди сард.[4]

---

[1] ИЛ — б. 264 нест. [2] И — аз ӯ ҷанг Сӯҳроби род.

[3] ТПЗ — Зи кораш фурӯ монд Ҳуммон шигифт,
Ки з-он сон далере ба осон гирифт.

[4] ИЛ — б. 272 нест.

Зане буд бар сони*[1] гурде савор,
Ҳамеша ба ҷанг-андарун номдор.

Куҷо номи ӯ буд Гурдофарид,
Ки чун ӯ ба ҷанг-андарун кас надид.

275 Чунон нангаш омад зи кори Ҳачир.
Ки шуд лолабаргаш ба кирдори хир.[1]

Бипӯшид диръи саворон ба ҷанг,
Набуд андар он кор ҷои диранг.

Ниҳон кард гесӯ ба зери зирех,
Бизад бар сари тарки румӣ гирех.

Фуруд омад аз диж ба кирдори шер,
Ҳамар бар миён бодпое ба зер.

Ба пеши сипоҳ андар омад чу гард,
Чу раъди хурӯшон яке вайла кард,

280 Ки гурдон кадоманду солор кист?[2]
Зи размоварон ҷангро ёр кист?[3]

Ки бар ман яке озмунро ба ҷанг,
Бигардад ба сони диловар наҳанг?

Зи ҷанговарон лашкари сарфароз,
Мар ӯро наёмад касе пеш боз.[4]

Чу Сӯҳроби шеравжан ӯро бидид,
Бихандиду лабро ба дандон газид.

Чунин гуфт, к-омад дигарбора гӯр
Ба доми худованди шамшеру зӯр.

285 Бипӯшид хафтону бар сар ниҳод
Яке тарки чинӣ[5] ба кирдори бод.[6]

---

[1] ЛМ — ҳир; И — шир. [2] ИЛ — кундоварон. [3] ИЛМ — Далерону корозмуда сарон. [4] ИЛ — б. 281—282 нест. [5] Л — руми. [6] И — б. 285 нест.

*[1] М — ба кирдори.

Биёмад дамон пеши Гурдофарид,
Чу духти[1] камандафкан ӯро бидид,

Камонро ба зеҳ карду бикшод бар,
Набуд мурғро пеши тираш гузар,

Ба Сӯҳроб бар[2] тирборон гирифт,
Чапу рост ҷанги саворон гирифт.[3]

Нигаҳ кард Сӯҳробу омад-ш нанг,
Барошуфту тез андаромад ба ҷанг.

290 Сипар бар сар оварду бинҳод рӯй,
Ба наздики он духтари ҷангҷӯй.

Ҳамовардро дид Гурдофарид,
Ки бар сони оташ ҳаме бардамид.

Камонро ба зеҳ-бар ба бозу фиканд,
Самандаш баромад бар абри баланд.

Сари найзаро сӯи Сӯхроб кард,
Инону синонро[4] пур аз тоб кард.

Барошуфт Сӯҳробу шуд чун[5] паланг,
Чу бадхоҳи ӯ чорачӯ шуд ба ҷанг.[6]

295 Инон баргироиду бардошт асп,
Биёмад ба кирдори озаргушасп.[7]

Ба даст-андарун найзаи ҷонситон,
Паси пушти худ кардаш он гаҳ синон.

---

[1] И — гурди. [2] Л — Чу Сӯхробро. [3] ИЛ — Ба гирдаш-дарун низ чавлон гирифт. [4] ИЛ — синонаш. [5] Л — Сӯхроб ҳамчун. [6] Л — Чу бадхохро дид ӯ бо диранг.

[7] ТПЗЛ — Чу ошуфта* шуд шер тундӣ намуд,
Сари** найзаро сӯи ӯ кард зуд.

* Л — барошуфта; ** Л — буни.

Бизад бар камарбанди Гурдофарид,
Зирех бар танаш як ба як бардарид.

Зи зин баргирифташ ба кирдори гӯй,
Ки[1] чавгон зи бод андарояд бар ӯй.

Чу бар зин[2] бипечид Гурдофарид,
Яке теғи тез аз миён баркашид,

300 Бизад, найзаи ӯ[3] ба ду ним кард,
Нишаст аз бари зину[4] бархост гард.

Ба овард бо ӯ писанда[5] набуд,
Битобид аз ӯ рӯю баргошт[6] зуд.

Сипаҳбад инон аждаҳоро супурд,
Ба хашм аз ҷаҳон[7] равшаной бибурд.

Чу омад хурӯшон ба танг-андараш,
Бичунбиду бардошт хӯд аз сараш,[8]

Раҳо шуд зи банди зирех мӯи ӯй,
Дурафшон чу хуршед шуд рӯи ӯй.

305 Бидонист[9] Сӯхроб, к-ӯ духтар аст,
Сари мӯи ӯ аз дури афсар аст.[10]

Шигифт омадаш, гуфт аз эронсипоҳ
Чунин духтар ояд ба овардгоҳ.

Саворони ҷанги ба рӯзи набард
Ҳамоно ба абр андароранд[11] гард.[12*1]

---

[1] Л — Чу. [2] ИЛ — худ. [3] ЛМ — теғу найза. [4] ИЛ — аспу. [5] ИЛ — басанда. [6] ИЛ — баргашт. [7] ИЛ — ҷанг аз ҳаво. [8] Л — Бихандиду бардошт худ аз бараш: [9] И — Барошуфт. [10] ИЛ — Сару мӯи ӯ аз дуру афсар аст. [11] И — бароранд аз шер.

[12] ТПЗЛ — Заноншон чунинанд, з-эронӣён,
Чӣ гӯянд гурдони ҷанговарон?!

*[1] М — Бароранд бар чархи гарданда гард.

Зи фитрок букшод печон каманд,
Бияндохту омад миёнаш ба банд.

Бад-ӯ гуфт, к-«Аз ман раҳой[1] мачӯй,
Чаро чангчӯй[2] ту, эй мохрӯй?

310 Наёмад*[1] ба домам ба сони ту гӯр,
Зи чангам раҳой наёбӣ, машӯр!»[3]

Кушодаш рух он гоҳ Гурдофарид,
Мар онро чуз ин ҳеч чора надид.

Бад-ӯ рӯй бинмуду гуфт,—«Эй далер,
Миёни далерон ба кирдори шер,

Ду лашкар назора бар ин чанги мо,
Бад-ин гурзу шамшеру оҳанги мо.

Кунун ман кушода чунин рӯю мӯй,
Сипоҳ аз ту гардад пур аз гуфтугӯй,

315 Ки бо духтаре ӯ ба дашти набард,
Бад-инсон ба абр андаровард гард.

Набояд ки чандин диранг оварад,[4]
К-аз ин разм бар хеш нанг оварад.[5]

Ниҳонӣ[6] бисозем беҳтар бувад,
Хирад доштан кори меҳтар бувад.

Зи баҳри ман оху зи ҳар сӯ махоҳ,
Миёни ду саф баркашида сипоҳ!

Кунун лашкару диж ба фармони туст,
Набояд бад-ин оштӣ чанг чуст.

320 Дижу ганчу дижбон саросар турост,
Чу ой чунон, к-ат муроду ҳавост».

---

[1] Л — бахона. [2] Л — чанг чустӣ. [3] И — ба зӯр. [4] Л — оварӣ. [5] И — б. 316 нест; Л — Хама номи моро ба нанг оварӣ. [6] Л — Ҳамоно.

*[1] М — Биёмад.

Чу рухсор бинмуд Сӯхробро,
Зи хушшоб бикшуд уннобро.

Яке бӯстон буд андар бихишт,
Ба болои ӯ сарв деҳкон накишт.

Ду чашмаш гавазну ду абру камон,
Ту гуфтӣ ҳаме бишкуфад ҳар замон.[1]

Бад-ӯ гуфт, «З-ин гуфта акнун магард,
Ки дидӣ маро рӯзгори набард.

325 Бад-он бораи диж дил-андар мабанд,
Ки он нест бартар зи чархи баланд.

Ба пой оварад захми кӯполи ман,
Наронад касе найза бар ёли ман».

Инонро бупечид Гурдофарид,
Саманди сарафроз бар диж кашид.

Ҳаме рафт Сӯхроб[2] бо ӯ ба ҳам,
Биёмад ба даргоҳи диж[3] Гаждаҳам.

Дари диж кушоданду[4] Гурдофарид —
Тани хаставу баста[5] дар диж кашид.

330 Дари диж бубастанду ғамгин шуданд,
Пур аз ғам дилу дида хунин шуданд,

Аз озори Гурдофариду[6] Ҳачир —
Пур аз дард буданд барнову пир.

---

[1] Л — Ба ораз чу дебои мансуч (?) буд,
Ба зулфайнҳо банди Ҳорут (?) буд.
Ба боло ба кирдори сарви баланд,
Лабонаш чу писта, дахонаш чу канд.

ТПЗИЛ — Зи дидори ӯ мубтало шуд дилаш
Ту гуфтӣ, ки дурчи бало шуд дилаш.

[2] ИЛ — диждор. [3] И — даргох-бар. [4] ИЛ — бора бикшод. [5] Л — Саманди сарафроз. [6] ИЛ — озору кирдори кори.

Бари духтар омад ҳаме Гаждаҳам
Або номдорону гурдон ба ҳам.[1]

Бигуфташ ки:-«Эй[2] некдил, шерзан,[3]
Пур аз ғам буд аз ту дили анчуман.

Ки ҳам разм чустӣ, ҳам афсуну ранг
Наёмад зи кори ту бар дуда нанг.

335 Сипос аз худованди чархи баланд,
Ки н-омад ба чонат зи душман газанд».[4]

Бихандид бисьёр Гурдофарид,
Ба бора баромад сипаҳ бингарид.

Чу Сӯҳробро дид бар пушти зин,
Чунин гуфт, к:-«Эй гурди туронзамин,[5]

Чаро ранча гаштӣ чунин, боз гард,
Ҳам аз омадан ҳам зи дашти набард».

Бад-ӯ гуфт Сӯҳроб, к: «Эй хубчеҳр,
Ба точу ба тахту ба моҳу ба меҳр,

340 Ки ин бора бо хок паст оварам.
Туро, эй ситамгар, ба даст оварам.

Чу бечора гардиву печон шавӣ,
Зи гуфтори ҳарза пушаймон шавӣ.

Пушаймонӣ он гаҳ надорад-т суд,
Чу гардуни гардон кулоҳат рабуд.

Кучо рафт паймон, ки кардӣ падид?»
Чу бишнид гуфтор Гурдофарид,[6]

Бихандиду он гаҳ[7] ба афсун гуфт,
Ки «Туркон зи Эрон наёбанд чуфт.

[1] ИЛ — б. 332 нест. [2] ЛМ — Бад-ӯ гуфт: «Эй». [3] И — Бад-ӯ гуфт Гаждахм, ки: «Эй покзан». [4] ИЛ — б. 335 нест. [5] Л — шохи Тӯрону Чин; И — шохи туронзамин. [6] ИЛ — б. 342, 343 нест. [7] ЛМ — бо ӯ; И — бихандид аз он пас.

345 Чунин рафт, рӯзӣ набудат зи ман,
Бад-ин дард гамгин макун хештан.

Ҳамоно, ки ту худ зи туркон наӣ,
Ки чуз б-офарини бузургон наӣ.

Бад-ин зӯру ин бозуву китфу ёл
Надорӣ[1] кас аз паҳлавонон ҳамол.

Валекин чу огоҳӣ ояд ба шох,
Ки овард гурде[2] зи туронсипоҳ,

Шаҳаншоҳу Рустам бичунбад зи ҷой,
Шумо бо Таҳамтан надоред пой.

350 Намонад яке зинда аз лашкарат,
Надонам чӣ ояд зи бад бар сарат.

Дареғ оядам, к-ин чунин ёлу суфт,
Ҳаме аз палангон бибояд нуҳуфт.

Набошӣ бас[3] эмин ба бозӯи хеш,
Хӯрад гови нодон зи паҳлӯи хеш.

Туро беҳтар ояд, ки фармон кунӣ,
Рухи номвар сӯи Турон кунӣ».

Чу бишнид Сӯҳроб нанг омадаш,
Ки осон ҳаме диж ба чанг омадаш.

355 Ба зери диж андар яке ҷой буд,
Кучо диж, бад-он ҷой барпой буд.[4]

Ба тороҷ дод он ҳама буму руст,
Ба якборагӣ дасти бадро бишуст.

Чунин гуфт, к-«Имрӯз бегоҳ гашт,
Зи пайкори мо даст кӯтоҳ гашт.

[1] ИЛ — Наёбӣ. [2] ИЛ — омад гурӯхе. [3] И — пас. [4] Л — б. 355 нест.

Барорем шабгир аз ин бора гард,
Ниҳем андар ин ҷой шӯри набард».

Чу гуфт ин, инонро битобиду рафт,
Сӯи ҷои худ роҳро баргирафт.

НОМАИ ГАЖДАҲАМ БА НАЗДИКИ ҚОВУС

360 Чу баргашт Сӯҳроб,[1] Гаждаҳми пир —
Биёварду биншонд марди дабир.

Яке нома бинвишт наздики шоҳ,
Барафканд пӯянда марде ба роҳ.[2]

Нахуст офарин кард бар шаҳриёр,
Намуд он гаҳе гардиши рӯзгор,

Ки омад бари мо сипоҳи гарон,
Ҳама размҷӯёну кундоварон.

Яке паҳлавоне ба пеш-андарун,
Ки солаш зи ду ҳафт[3] н-омад фузун.

Ба боло зи сарви саҳӣ бартар аст,
Чу[4] хуршеди тобон бад-ӯ пайкар аст.

Бараш чун бари шеру болош бурз,
Ба Эрон[5] надидам чунин дасту гурз.

Чу шамшери ҳиндӣ ба чанг оядаш,
Зи дарьёву аз кӯҳ нанг оядаш.

Чу овози ӯ раъди ғурранда нест,
Чу бозӯи ӯ теғи бурранда нест.

Ба Эрону Турон чун ӯ мард нест,
Зи гурдон кас ӯро ҳамовард нест.

370 Ба ном аст Сӯҳроб гурди далер,
На аз дев печад, на аз пилу шер.

[1] ЛМ — Чу ӯ боз гардид. [2] И — б. 361 нест. [3] Л — даху ду. [4] Л — Зи. [5] ИЛ — Зи туркон.

Ту гӯй магар бегумон Рустам аст,
Ва ё гурде аз тухмаи Найрам аст[1]

Ҳаҷири диловар миёнро бубаст,
Яке бораи тезтак барнишаст.

Бишуд пеши Сӯҳроб размозмой,
Бар аспаш надидам фузун з-он ба пой,

Ки барҳам занад мижаро ҷангҷӯй,
Гирояд зи бинӣ сӯи мағз бӯй,

375 Ки Сӯҳробаш аз пушти зин баргирифт,
Бараш монда з-он бозӯ андар шигифт.

Дуруст асту акнун ба зинҳори ӯст,
Пурозор ҷону пур аз дард пӯст.

Саворони туркон[2] басе дидаам,
Инонпеч аз ин гуна нашнидаам.[3]

Мабодо, ки ӯ дар миёни ду саф,
Яке марди ҷанговар орад ба каф.

Нахоҳам, ки бо ӯ ба саҳро бувад,
Ҳамовард агар кӯҳи хоро бувад.[4]

380 Бар он кӯҳ[5] бахшоиш орад замин,
Куҷо[6] асп ронад бар ӯ рӯзи[7] кин.

Агар дам занад шаҳриёр андар ин,
Наронад[8] сипоҳу насозад камин,

---

[1] И — б. 369—371 нест; Л — б. 370—371 нест;
ТПЗ — Чу эдар расид инчунин подшох,
Або лашкари номвар кинахох.

[2] Л — Зи Турону Эрон.

[3] ТПЗ — Набошад ба гетӣ чу ӯ размсоз,
Магар пилтан гурди гарданфароз.
Ҳамоварди ӯ дар ҷаҳон сар ба сар
Набошад ба ҷуз Рустами Золи Зар.

[4] ИЛ — б. 379 нест. [5] ИЛ — гуна. [6] ИЛМ — Ки ӯ. [7] ИЛ — пур зи.
[8] ЛМ — Наёрад.

Аз Эрон ҳама фарраҳӣ рафта гир,
Ҷаҳон аз сари теғаш ошуфта гир.[1]

Зи мо моя гирад, ки худ зӯр ҳаст,
Нагирад касе дасти ӯро ба даст.

Инондор чун ӯ надидаст кас,
Ту гӯй, ки Соми савор асту бас.

385 Надорем мо тоби ин ҷангҷӯй[2]
Бад-ин гурзу чанголу оҳанги ӯй.

Сари бахти гурдон фурӯ хуфта гир,
Бузургиш бар осмон рафта гир.[3]

Буна инак имшаб ҳама барниҳем,
Ҳама рӯйро сӯи кишвар[4] ниҳем.

Агар худ шикебем якчанд низ,
Накӯшему дигар нагӯем чиз.

Ки ин бораро нест поёби ӯй,
Дирангӣ шавад шер зиштоби ӯй.

390 Чу нома ба мӯҳр андар омад ба шаб,
Фиристода барҷасту букшод лаб.

Бигуфташ чунон рав, ки фардо пагоҳ
Набинад туро ҳеҷ кас з-он сипоҳ.[5]

Фиристод нома сӯи роҳ рост,
Паси нома он гоҳ бар пой хост.[6]

---

[1] И — б. 382 нест. [2] Л — Надорем токат дар ин ҷанги ӯй. [3] И — б. 385, 386 нест. [4] ИЛ — лашкар. [5] И — б. 391 нест; Л — б. 391 ин б. омада.

Гусӣ кард нома ҳам андар замон
Ба наздики Ковус шоҳи ҷаҳон.

[6] ТПЗЛ — Ба зери диж андар яке роҳ буд,
Куҷо Гаждаҳам з-он раҳ огоҳ буд.
Буна барниҳоду сар андар кашид,
Бад-он роҳи бероҳ шуд нопадид.
Ҳамон шаб аз он роҳи диж Гаждаҳам,
Бурун шуд ҳама дуда бо ӯ ба ҳам.

ГИРИФТАНИ СӮҲРОБ ДИЖИ САПЕДРО

Чу хуршед барзад сар аз бурзи кӯҳ,
Миёнҳо бубастанд туронгурӯҳ.

Сипаҳдор Сӯхроб найза ба даст
Яке бораи тезтак барнишаст.

395 Бад-он буд, ки гурдони дижро ҳама
Бигирад, бубандад ба сони рама.

Чу оҳанги диж кард касро надид,
Хурӯше чу шери жиён баркашид.

Биёмад, дари диж кушоданд боз,
Надиданд дар диж касе*[1] сарфароз.[1]

Ба шаб рафта буданд бо Гаждаҳам,
Саворони диждору гурдон ба ҳам,

Ки зери диж андар яке роҳ буд,
Ки душман аз он раҳ на огоҳ буд.

400 Чу Сӯхробу лашкар бари диж расид,
Ба бора дарун Гаждаҳамро надид.

Ҳар он кас, ки буд андар он ҷойгоҳ,
Гунаҳгор буданд агар бегуноҳ,[2]

Ба фармон ҳама пеши ӯй омаданд,
Ба ҷон ҳар касе чорачӯй омаданд.

Ҳаме чуст Гурдофариду надид,
Дилаш меҳру пайванди ӯ баргузид.

Ба дил гуфт аз ин пас: «Дареғо, дареғ!
Ки шуд моҳи тобанда дар зери меғ».[3]

---

[1] ИЛ — Надиданд бар диж касе размсоз. [2] ИЛ — б. 401 нест.
[3] И — б. 404 нест;

ТПЗ — *Маро чашмзахме ачаб рӯ намуд,*
Ки даҳр ончунон сайде аз ман рабуд.
Ғариб охуе омадам дар каманд,
Ки аз банд часту маро кард банд.

*[1] М — Яке.

405 Чу нома ба наздики Хусрав расид.
Ғамӣ шуд дилаш, к-он суханҳо шунид.

Гаронмоягонро зи лашкар бихонд,
В-аз ин достон чанд ғуна биронд.

Парипайкаре ногаҳон рӯ намуд,
Диламро рабуду ғамамро фузуд.
Ба ногох пинҳон шуд он дилрабо,
Шудам ман ба доги ғамаш мубтало.
Зиҳӣ чашмбандӣ, ки он пурфусун
Ба теғам нахасту маро рехт хун.
Маро талх шуд зиндагӣ бе рухаш,
Танам шуд асири шакарпосухаш.
Надонам чи кард он фусунгар ба ман,
Ки ногаҳ маро баст роҳи сухан.
Ба он разму он рӯю он гуфтугӯй
Набинам дигар дилбаре ҳамчу ӯй.
Аз он гуфтанаш ҳар гаҳ орам ба ёд,
Зи доғаш шавад сӯзу дардам зиёд,
Маро меҳнате бекарон рӯ намуд,
Ки аз ёр дурӣ ба ман гашт суд.
Ба зорӣ маро худ бибояд гирист,
Ки дилдори худро надонам, ки кист?
Ҳаме гуфту месӯхт аз ғам басе
Намехост розаш бидонад касе.
Вале ишқ пинҳон намонад, ки роз
Ба мардум намояд ҳаме ашк боз.
Ғами чон барорад хурӯш аз дарун,
Агар чанд ошиқ бувад зуфунун.
Зи бас меҳри он духти бофарру ҳанг,
Намонд эч бар рӯи Сӯхроб ранг
Аз он кор Хуммон набудаш хабар,
Ки Сӯхробро хаст хун дар чигар,
Вале аз фаросат ба дил нақш баст,
Ки ӯро парешоние дод даст.
Ба доми касе пойбанд омадаст,
Зи зулфи буте дар каманд омадаст
Нихон мекунад дарду хуниндил аст,
Ҳавас меравад роҳу по дар гил аст.
Яке фурсате чусту ғуфташ ба роз,
Ки, эй шердил, гурди гарданфароз,
Бузургони пешин ба оину кеш,
Гиромӣ надиданд касро чу хеш.
Надоданд беҳуда дилро зи даст,
Нагаштанд аз бодаи меҳр маст.
Сад оҳуи мушкин ба хамми каманд
Гирифтанду дилро накарданд банд.
Фиреби парипайкарони чавон
Нахоҳад касе, к-ӯ бувад паҳлавон.

Нишастанд бо шоҳи Эрон ба ҳам,
Бузургони лашкар ҳама бешу кам.
Чу Тусу чу Гударзи Кашводу Гев,
Чу Гургину Баҳрому Фарҳоди нев.

Касеро расад гурдиву сарварӣ,
Ки меҳри фалакро кунад муштарӣ.
Ту, эй шердил, меҳтари девбанд,
Зи меҳри кӣ гаштӣ чунин мустаманд?
На расми ҷаҳонгириву сварарист,
Ки аз меҳри моҳе бибояд гирист.
Туро хонд фарзанд Афросиёб,
Туй сарвар имрӯз бар хушку об.
Зи Турон ба коре бурун омадем,
Шиновар ба дарьёи хун омадем.
Сари марзи Эрон гирифтем танг,
Чунин диж ба осонӣ омад ба ҷанг.
Агар чанд ин кор бошад ба ком,
Вале ҳаст дар пеш ранҷе тамом.
Биёмад шаҳаншоҳ Ковусу Тус,
Чу Рустам, ки бо шер созад фусӯс.
Сипаҳдор Гударзу Геви далер,
Фаромарзу Баҳрому Руҳҳоми шер.
Чу Гургини Мелоду Фарҳоди род,
Гуроза, ки аз пил бошад зиёд.
Чунин наррашерони пӯлодчанг,
Камарбастаи кин паи ному нанг.
Биёянд яксар ба пайкори мо,
Кӣ донад, ки худ чун шавад кори мо.
Туй марди майдони ин сарварон,
Чӣ корат ба ишки парипайкарон?
Ба дил сард кун меҳри шӯхони шанг.
Ки фардо намонӣ зи мардони ҷанг.
Ту, эй навҷавон, аз далерии хеш,
Гирифтӣ яке кори душвор пеш.
Агар якдилӣ, ком ҳосил кунӣ
В-агар на, сар андар сари дил кунӣ.
Якин дон, ки коре, ки дорад давом,
Баландӣ пазирад аз он кор ном.
Ту коре, ки дорӣ набурдӣ ба сар,
Чаро даст ёзӣ ба кори дигар?
Ба нерӯю мардӣ ҷаҳонро бигир,
Зи шоҳон ба даст ор тоҷу сарир.
Чу кишвар ба дасти ту ояд фароз,
Ба ҳар ҷой хубон барандат намоз.
Касе хастаи меҳри дилбар бувад,
Ки ӯ аз зару зӯр лоғар бувад.
Ҳар он кас, ки шуд комрон дар ҷаҳон,
Парастиш кунандаш кеҳону меҳон.

Сипаҳдор нома бар эшон бихонд,
Қаму беши он паҳлавонро биронд.[1]

410 Чунин гуфт бо паҳлавонон ба роз,
Ки ин кор гардад ба мо бар дароз.[2]

Бад-ин сон, ки Гаждаҳм гӯяд ҳаме,
Аз андеша дилро бишӯяд ҳаме.

Чӣ созему дармони ин дард[3] чист?
Ба[4] Эрон ҳамоварди ин мард кист?

Бар он барниҳоданд яксар, ки Гев
Ба Зобул шавад назди[5] солори нев.

Ба Рустам расонад аз ин огаҳӣ,
Ки бо бим шуд тахти шоҳаншаҳӣ.[6]

415 Мар ӯро бихонад[7] бад-ин размгоҳ,
Ки ӯяст эрониёнро панаҳ.[8]

Нишаст он гаҳе ройзан бо дабир,
Ки кори газоянда буд ногузир.

Чу Ҳуммон бад-ин сон сухан беш бурд,
Саросар ба Сӯҳроби ял баршумурд.
Аз он гуфта Сӯҳроб бедор шуд,
Дилаш бастаи банди пайкор шуд.
Бигуфт, эй сари номдорони Чин,
Ба гуфтори хубат ҳазор офарин,
Шуд ин гуфти ту доруи ҷони ман.
Кунун бо ту нав гашт паймони ман.
Ҷаҳонро саросар чӣ хушку чӣ об.
Дарорам ба фармони Афросиёб.
Бигуфт ину дилро зи дилбар биканд,
Баромад бар афрози тахти баланд.
Зи фатҳи ҳисору дирангу шитоб,
Фиристод нома ба Афросиёб.
Аз он шод шуд шоҳи туронзамин,
Ҳаме кард Сӯҳробро офарин.

[1] И — б. 409 нест; Л — Бипурсид бисьёру хира бимонд. [2] И — Ки, эй номдорони гарданфароз. [3] ИЛ — кор. [4] ИЛМ — Аз. [5] ИЛ — беши. [6] И — б. 414 нест. [7] Л — Гави пилтанро. [8] Л — Бихонад, ки ӯяст пушти сипоҳ.

НОМАИ ҚОВУС БА РУСТАМ ВА ХОНДАНИ Ӯ АЗ ЗОБУЛИСТОН

Яке нома фармуд пас шаҳриёр,
Набиштан бари Рустами номдор.

Нахуст офарин кард бар паҳлавон,
Ки бедордил бошу[1] равшанравон.

Бидон, к-аз раҳи турк зӣ мо саре[2]
Яке тохтан кард бо лашкаре.

420 Ба диж дар нишастаст худ бо сипоҳ,
Бар он мардуми диж гирифтаст роҳ.

Яке паҳлавон аст гурду далер,
Ба тан жандапилу ба дил наррашер.

Аз Эрон надорад касе тоби ӯй,
Магар ту, ки тира кунӣ оби ӯй.[3]

Чунин дон,[4] ки андар ҷаҳон ҷуз ту кас
Набошад ба ҳар кор фарьёдрас.

Дилу пушти гурдони Эрон туӣ,
Ба чанголу неруи шерон туӣ.

425 Ситонандаи шаҳри Мозандарон,
Кушояндаи банди Ҳомоварон.[5]

Зи гурзи ту хуршед гирьён шавад,
Зи теғи ту Баҳром бирьён шавад.

Чу гарди паи Рахши ту Нил нест,
Ҳамоварди ту дар ҷаҳон пил нест.

---

[1] ИЛ — Ки бедор бодиву. [2] Л — номоваре.

[3] ТПЗ — Туӣ паҳлавонзодаи шердил
Зи душман рабуда ба шамшер дил.
Сарафрозу гарданкашу номвар,
Зи гурдони гетӣ бароварда сар.
Сипаҳдори номӣ, гави пилтан,
Сутуни ялон, нозиши анҷуман.

[4] ИЛ — Чунон бод. [5] Л — б. 425 нест.

Каманди ту бар шер банд афганад,
Синони ту бар кӯҳ газанд афканад,

Туӣ дар ҳама бад ба Эрон панох,
Зи ту барфарозанд гурдон кулоҳ.[2]

430 Газоянда коре нав омад ба пеш,
К-аз андешаи он дилам гашт реш.

Нишастанд гурдон саросар ба ҳам,
Бихонданд он номаи Гаждаҳам.

Бад-он гуна диданд гурдони нев,
Ки назди ту ояд гаронмоя Гев.[3]

Ба назди ту орад мар ин номаро,
Бидонӣ баду неки ин хомаро.

Чу нома бихонӣ ба рӯзу ба шаб,
Макун достонро кушода ду лаб.

435 Агар даста дорӣ ба дастат, мабӯй,
Яке тез кун мағзу бинмой рӯй.[4]

Магар бо саворони бисьёрҳуш
Зи Зобул бирони барорӣ хурӯш.

Бар он сон, ки Гаждаҳм аз ӯ ёд кард,
Чуз аз ту набошад варо ҳамнабард.[5]

---

[1] И — б. 428 нест.

[2] ТПЗ — Дуруд аз худованди рӯзи шумор,
Ба Гаршоспу Найрам ба Соми савор.
К-аз ин гуна доранд тухму нажод,
Ҷаҳонгиру шеравжани покзод.
Маро бахт равшан ба дидори туст,
Бувӣ хурраму ҷовидон тандуруст!

[3] И — б. 432 нест. [4] И — б. 435 нест;
ТПЗ — В-агар хуфтаӣ, зуд барчаҳ ба пой!
В-агар худ бапой, замоне мапой!

[5] ТПЗ — Чу бархонӣ ин номаро бедиранг
Бароро баркаш сипаҳ сӯи ҷанг.
Ниҳод аз бари нома мӯхре чу кир,
Зи анбар баромехта в-аз абир.

Чу нома ба мӯҳр омад, андар бидод
Ба Геви диловар[1] ба кирдори бод.[2]

Ба Гев он гаҳе гуфт биштоб зуд,
Инони таковар бибояд бисуд.

440 Набояд, ки чун назди Рустам шавӣ,
Ба Зобул бимониву гар биғнавӣ.

Агар шаб расӣ, рӯзро боз гард,
Бигӯяш, ки танг андаромад набард.

В-агар на фароз аст ин марди гурд,
Бадандешро хор натвон шумурд.[3]

Аз ӯ нома бистуд ҳам андар[4] шитоб,
Бирафту начуст эч орому хоб.

Шабу рӯз тозон чу боди дамон,
На парвои обу на андӯҳи нон.[5]

445 Чу наздикии Зобулистон расид,
Хурӯши талоя ба Дастон расид,[6]

Ки омад саворе зи Эрон чу гард,
Ба зер андараш бораи раҳнавард.

Таҳамтан пазира шудаш бо сипоҳ,
Ниҳоданд бар сар бузургон кулоҳ.

Пиёда шудаш Геву гурдон ба ҳам,
Ҳар он кас, ки бар зин буд аз бешу кам.

Аз асп андаромад гави номдор,
Аз Эрон бипурсиду аз шаҳриёр.

---

[1] Л — Савора бирафт ӯ. [2] И — б. 438 нест. [3] ИЛ — б. 442 нест. [4] Л — бурун шуд чу. [5] ИЛ — б. 444 нест. [6] Л — б. б. 445 ва И — б. б. 446 ин б. омада:

Чу аз дидгаҳ дидбон бингарид,
Сӯи Зобулистон инон баркашид.

450 Зи раҳ сӯи айвони Рустам шуданд,
Замоне бибуданду дам бар заданд.

Бигуфт он чи бишнид, нома бидод,
Зи Сӯҳроб чанде сухан кард ёд.

Зи неку зи бад огаҳӣ дод низ,
Ҳамон ҳадьяҳоро бад-ӯ доду чиз.[1]

Таҳамтан чу бишниду нома бихонд,
Бихандиду з-он кор хира бимонд.

Ки монандаи Соми гурд аз меҳон
Саворе падид омад андар ҷаҳон,

455 Аз озодагон ин набошад шигифт,
Зи туркон чунин[2] ёд натвон гирифт.

Нагӯяд кас ин номдор аз кучост,
Надонам кунун к-ин савор аз кучост?[3]

Ман аз духти шоҳи Самангон яке
Писар дораму ҳаст ӯ кӯдаке.

Ҳанӯз он гиромӣ надонад, ки ҷанг
Тавон кард гоҳе шитобу[4] диранг.

Фиристодамаш зарру гавҳар басе,
Бари модари ӯ ба дасти касе.

460 Чунин посух овард, к-он арҷманд
Басе бар наояд, ки гардад баланд.

Ҳаме май хӯрад бо лаби ширбӯй,
Шавад бегумон зуд пархошчӯй.

Чу ояд-ш ҳангом, тозад чу шер,
Басе сарваронро сар орад ба зер.

---

[1] И — б. 452 нест. [2] Л — турк ин сухан; И — турк инчунин.
[3] ТПЗ — Надонам дар ин раъйи яздон ба чист?
Чунин паҳлавон турки фархунда кист?
[4] ИЛ — вақти набарду.

Аз ин сон, ки гӯй ту, эй паҳлавон,
Ки омад сӯи разми эрониён,

Зи бора Ҳаҷири диловар фиканд,
Бубасташ саросар ба хамми каманд.

465 Набошад чунин кори он баччашер
В-агар чанд гаштаст гурду далер[1].

Биё, то кунун сӯи айвон шавем,
Ба шодӣ сӯи кохи Дастон шавем,

Бубинем то рои ин кор чист?
Ҳамин паҳлавон турки фархунда кист?

Биёмад сӯи кохи Дастон фароз,
Яли паҳлавон Рустами сарфароз.

Худу Гев дар кохи Найрам[2] шуданд,
Замоне бибуданду[3] беғам шуданд.[4]

470 Дувумбораашш офарин кард Гев,
Ки, «Эй паҳлавони ҷаҳон, гурди нев!

---

[1] ТПЗИ — Гар ӯяст, аз ӯ нест он тарсу бок,
Ки яздон зи душман барорад ҳалоқ.
Ба Гев он гахе гуфт пас пилтан,
Ки: «Эй гурди солори лашкаршикан!

[2] Л — хуррам. [3] Л — нишастанду.

[4] ТПЗИ — Нагӯяд кас ин номдор аз кучост?
Надонам кунун, к-ин савор аз кучост?
Фириста чунин посух овард боз,
Ки дере набошад аз он сарфароз.
Ба боло шавад ҳамчу сарви баланд,
Ба даст-андарун гурзу бар зин каманд.
Ба бозу ҷавию ба тан зӯрманд,
Ситора барорад зи чархи баланд.
Ҳамоно ки солаш набошад ду ҳафт,
Ба мардӣ бари чархи гарданда рафт.
Валекин ханӯзаш гаҳи разм нест,
Ҳамон дархӯри сур, дар базм нест.

* Такрори б. — 546 в аст; ин б. дар «з» пас аз иловаи б. 465 омадааст, ки ба мақсад бештар мувофиқ менамояд

Ба ту бод афрӯхта тоҷу тахт,
Ки зебандаи тоҷӣ, эй некбахт!

Маро шоҳ Ковус фармуду гуфт,
Ки дар Зобулистон набояд-т хуфт.

Агар шаб расӣ, рӯзро боз гард,
Мабодо, ки танг андарояд набард.

Кунун, эй сарафрози бо обу рӯй,
Ба Эрон бибояд шудан пӯй-пӯй».[1]

475 Чунин гуфт Рустам, к-«Аз ин бок нест,
Ки охир саранҷом ҷуз хок нест.

Ҳам эдар нишинем имрӯз шод,
Зи Ковусу гурдон нагирем ёд.

Бибошем як рӯзу дам барзанем,
Яке бар лаби хушк нам барзанем.

В-аз он пас битозем наздики шоҳ,
Ба гурдони Эрон намоем роҳ.

Магар бахти рахшанда бедор нест,
В-агар на чунин кор душвор нест.

480 Чу дарьё ба мавҷ андарояд зи ҷой,
Надорад дами оташи тез пой.

Дурафши маро чун бубинад зи дур,
Дилаш мотам орад ба ҳангоми сур.

Чу монад ҳаме Рустами Золро,
Худованди шамшеру кӯполро,

Ҳамон низ чун Соми ҷангӣ бувад,
Далеру ҳушивору сангӣ бувад.

Бад-ин тезӣ андар[2] наёяд ба ҷанг,
Набояд гирифтан чунин кор танг»

[1] ИЛ — б. 770—774 нест. [2] ИМ — зудӣ эдар.

485 Ба май даст бурданду мастон шуданд,
Зи ёди сипаҳбад оа Дастон шуданд.

Дигар рӯз шабгир ҳам пурхумор.
Биёмад Таҳамтан биёрост кор.

Зи масти ҳамон рӯз боз ӣстод,
Дуввӯм рӯз[1] рафтан наёмад-ш ёд.

Бифармуд Рустам ба холигарон,
Ки андар замон оварданд хон.

Чу хон хӯрда шуд, маҷлис оростанд,
Маю руду ромишгарон хостанд.

490 Чу он рӯз бигзашт, рӯзи дигар
Баророст маҷлис чу рухсори х[в]ар.

Се дигар саҳаргаҳ биёвард май,
Наёмад варо ёди Ковуси кай.

Ба рӯзи чаҳорӯм баророст Гев,
Чунин гуфт бо гурди солори нев,

Ки Ковус тунд асту ҳушьёр нест,
Ҳамин достон бар дилаш хор нест.

Ғамин*[1] буд аз ин кору дил пуршитоб,
Шуда дур аз ӯ хӯрду орому хоб.

495 Ба Зобулситон гар диранг оварем,
Замин пеши Ковус танг оварем.

Шавад шоҳи Эрон ба мо хашмгин,
Зи нопокрӣ дарояд ба кин.[2]

Бад-ӯ гуфт Рустам: «Маяндеш аз ин
Ки бо мо нашӯрад кас андар замин».[3]

---

[1] Сеюм рӯз.

[2] ТПЗИЛ — Маро чанд гуфтаст* Ковусшоҳ,
Ки танг андаромад ба Эрон сипаҳ.

[3] ТПЗИЛ — Сабӯҳӣ аз он рӯз бархостанд,
Аз андешаҳо дил бипардохтанд.

*[1] М — Ғамӣ.

* Л — кард андар

Бифармуд то Рахшро зин кунанд,
Дам андар дами нои рӯин кунанд.[1]

Саворони Зобул шуниданд ной,
Бирафтанд бо таргу ҷавшан зи ҷой.

500 Боророст Рустам сипоҳе гарон,
Завора шудаш бар сипаҳ паҳлавон.

ХАШМ ГИРИФТАНИ КОВУС БАР РУСТАМ

Чу Рустам биёмад ба наздики шоҳ,
Пазира шудандаш ба якрӯза роҳ,

Чу Тусу чу Гударзи Қашводагон,
Пиёда шуда пеши аспаш давон.

Пиёда шуд аз асп Рустам ҳамон,
Гирифтанд пурсиш ба дил дар[2] меҳон.

Гурозон[3] ба даргоҳи шоҳ омаданд,
Кушода дилу некхоҳ[4] омаданд.

505 Чу рафтанду бурданд пешаш намоз,
Барошуфту посух надод эч боз.

Шуда тунд Ковус чин дар ҷабин,
Шуда рост монанди шери арин.[5].

Яке бонг барзад ба Гев аз нахуст,
Пас он гоҳ шарм аз ду дида бишуст,

Ки «Рустам, кӣ бошад, ки фармони ман —
Кунад пасту печад зи паймони ман?

---

[1] Л — Чу оростанд асни Рустам тамом,
Ба заррин инону рикебу ситом.
И — Чу оростанд Рахши Рустам тамом,
Ба заррин рикобу ба симинситом.

[2] ЛМ — бар у бар. [3] Л — Аз он ҷо. [4] Л — Або шодмонӣ ба роҳ.
[5] И — б. 505, 506 нест.

Агар теғ будӣ кунун пеши ман,
Сараш кандаме чун турунҷе зи тан.

510 Бигираш, бубар зинда бар дор кун,
В-аз у низ макшой бо ман сухун.

Зи гуфтори ӯ Гевро дил бихаст,
Ки бурдӣ ба Рустам бад-ин гуна даст.

Барошуфт бо Геву бо пилтан,
Бад-ӯ хира монда ҳама анҷуман.

Бифармуд пас Тусро шаҳриёр,
Ки рав ҳар дуро зинда баркун ба дор.

Худ аз ҷой бархост Ковуси кай,
Барафрӯхт бар сони оташ зи най.

515 Бишуд Тусу дасти Таҳамтан гирифт,
Бад-ӯ монда пархошҷӯён шигифт,

Ки аз пеши Ковус берун барад,
Магар андар он тезӣ афсун барад.[1]

Таҳамтан барошуфт бо шаҳриёр,
Ки чандин мадор оташ андар канор.

Ҳама корат аз якдигар бадтар аст,
Туро шаҳриёрӣ на андарх [в] ар аст.[2]

Ту он туркро[3] зинда бар дор кун,
Барошӯбу бадхоҳро хор кун.

---

[1] Л — б. б. 516 ин б. омада:
Гирифта ҳаме Тус дасташ ба даст,
Шуда Рустам аз хашми Ковус маст.

[2] ТПЗ — Чунин тоҷ бар тораки бебаҳо
Басе беҳтар андар дами аждаҳо.
Ман он Рустами Золи номоварам,
Ки аз чун ту шаҳ ҳам нагирад сарам.

[3] ИЛ — Сӯхробро.

520 Ҳама Руму Саксору Мозандарон
Чу Мисру чу Чину чу Ҳомоварон,

Ҳама банда дар пеши Рахши мананд,
Ҷигархастаи теғу тахши мананд.

Ту андар ҷаҳон худ зи ман зиндай,
Ба кина чаро дил парокандай?[1]

Бизад тунд як даст бар дасти Тус,
Ту гуфтӣ зи пили жиён ёфт кӯс.

Зи боло нагун омад андар ба сар,
Бар ӯ кард Рустам ба тундӣ гузар.

525 Бурун шуд ба хашм андаромад ба Рахш,
Манам гуфт шеравжани тоҷбахш.

Чу хашм оварам, Шоҳковус кист?
Чаро даст ёзад ба ман? — Тус кист?

Маро зӯру фирӯзӣ аз довар аст,
На аз подшоҳу на аз лашкар аст.[2]

Замин бандаву Рахш гоҳи ман аст,
Нигин гурзу*[1] миғфар кулоҳи ман аст.

Сари найзаву гурз ёри мананд,
Ду бозуву дил шаҳриёри мананд.

530 Шаби тира аз теғ рахшон кунам,
Бар овардгаҳ-бар сар афшон кунам.

Чӣ озорадам, ӯ*[2] на ман бандаам,
Яке бандаи офаринандаам.

Ҷалерон ба шоҳӣ маро хостанд,
Ҳамон гоҳу афсар биёростанд.

Сӯи тахти шоҳӣ накардам нигоҳ,
Нигаҳ доштам расму оину роҳ.

---

[1] Л — биёгандай; И — б. 520—522 нест. [2] ИЛ — б. 527 нест.
*[1] М — теғу.
*[2] М — Ки озодзодам.

Агар ман пазируфтаме точу тахт,
Набудӣ туро ин бузургиву бахт.

535 Ҳама ҳар чи гуфтӣ сазои ман аст,
Зи ту некуиҳо ба ҷои ман аст.

Нишондам бад-ин тахт ман Кайқубод,
Чӣ Ковус донам, чӣ хашмаш, чӣ бод?[1]

В-агар Кайқубодам зи Албурзкӯҳ
Ба зорӣ фитода миёни*[1] гурӯҳ,

Наёвардаме ман ба эронзамин,
Набастӣ камарбанду шамшери кин,[2]

Туро ин бузургӣ набудиву ком,
Ки гӯй[3] суханҳо ба Дастони Сом.[4]

540 Ба эрониён гуфт: Сӯҳроби*[2] гурд
Биёяд, намонад[5] бузургу на хурд.

Шумо ҳар яке[6] чораи ҷон кунед,
Хирадро бад-ин кор дармон[7] кунед.

Ба Эрон набинед з-ин пас маро,
Шуморо замин, парри каргас маро.

Бизад аспу аз пеши эшон бирафт,
Ҳаме пӯст бар тан-ш гуфтӣ бикафт.[8]

Ғамин[9] шуд дили номдорон*[3] ҳама,
Ки Рустам шубон буду эшон-рама.

---

[1] ИЛ — б. 536 нест. [2] ИЛ — б. 539 нест. [3] Л — гуфтӣ.

[4] ТПЗ — Агар ман нарафтӣ* ба Мозандарон,
Ба гардан бароварда гурзи гарон,
Ки кандӣ дилу маҳзи Деви Сапед,
Киро буд бар бозуи худ умед?
Чу баргуфт з-ин гуна гуфтор чанд
Ба гурдон дари панд, бикшуд банд!

[5] Л — Биёям, намонам. [6] ИЛ — касе. [7] ИЛ — бар ин кор печон.
[8] Л — б. 543 нест. [9] ИЛ — Ғамӣ.

* З — нарафтам.
*[1] М — ба дур аз.
*[2] М — он турки.
*[3] М — Ғамӣ шуд дил эрониёнро.

545 Ба Гударз гуфтанд, к-ин кори туст,
Шикаста ба дасти ту гардад дуруст.

Сипаҳбад чу аз ту сухан бишнавад,
Ба гуфтори ту бегумон бигравад.

Ба наздики он[1] шоҳи девона шав,[2]
Ва-з ин дар сухан ёд кун нав ба нав

Суханҳои чарбу[3] дароз оварӣ,
Магар бахти гумбуда боз оварӣ.

Ҳамон гаҳ нишастанд бо якдигар.
Саросар бузургони пархошхар.

550 Чу Геву чу Гударзу Баҳроми шер,
Чу Руҳҳому Гургин савори далер.

Ҳаме он бад-ин, ин бад-он гуфт, шоҳ—
Надорад дили номдорон*[1] нигоҳ.

Чу Рустам, ки ҳаст ӯ ҷаҳонпаҳлавон,
Бубахшид Ковуси кайро равон.

Ба ранҷу ба сахтиш фарьёдрас
Набудаст ҳаргиз ҷуз ӯ ҳеҷ кас.

Чу бастанд девони Мозандарон,
Ҳам он шоҳу ҳам мо ба*[2] банди гарон,

555 Зи баҳраш чӣ ранҷу чӣ сахтӣ кашид,
Ҷигаргоҳи деви дижам бардарид.

Ба шодиш бар тахти шоҳӣ нишонд,
Бар ӯ офарини бузургон бихонд.

Дигар раҳ чу ӯро ба Ҳомоварон
Бубастанд пояш ба банди гарон,[4]

---

[1] ИЛ — ин. [2] ИЛ — рав. [3] Л — хубу. [4] Л — б.. 555—557 нест. И — б. 555, 556 нест.
*[1] М — ба расму ба оин.
*[2] М — Ин шоҳу гурдон.

Зи баҳраш чунон шаҳриёрон бикушт,
Ба Ҳомоварон ҳеҷ нанмуд пушт,

Биёвард ӯро сӯи тахт боз,
Ба шоҳӣ ҳаме бурд пешаш[1] намоз.

560 Чу подоши ӯ бошад овехтан,
Набинем чуз рӯи бигрехтан.

Валекин кунун аст ҳангоми кор,
Ки танг андар омад чунин рӯзгор.[2]

Сипаҳдор Гударзи Кашвод рафт,
Ба наздики хусрав хиромид тафт.

Ба Ковуси кай гуфт: «Рустам чӣ кард,
К-аз Эрон баровардӣ имрӯз гард?

Фаромӯш кардӣ зи Ҳомоварон,
Ва-з он кори девони Мозандарон?

565 Ки гӯй варо зинда бар дор кун,
Зи шоҳон набояд газофа сухун.[3]

Чу ӯ рафту омад сипоҳи бузург,
Або[4] паҳлавоне ба кирдори гург,[5]

---

[1] И — вайро.

[2] ТПЗИЛ — *Набояд, ки оянд эдар ба танг,*
Чу эдар набинанд моро ба чанг.*
Чӣ созем акнун, ки Рустам бирафт,
Сӯи Зобулистон хиромид тафт.
Абе ӯ набошем дар разм шод,
Ҳама разми мо гашт акнун чу бод,
Касе бояд акнун ба рафтан дамон,
Магар бозгардонад он паҳлавон.

[3] ТПЗИЛ — Мукофоти Рустам намудӣ дуруст,
Зи шоҳон кас ин рой ҳаргиз начуст;

И — б. боло ин б. омада:
Бад-он сон ки Гаждаҳм чӯяд ҳаме,
Зи андеша дилро бишӯяд ҳаме.

[4] Л — Яке. [5] И — б. 566 нест.

* Л — танҳо ин як б. мавчуд аст

Кӣ дорӣ, ки бо ӯ ба дашти набард
Шавад, барфишонад бар ӯ тирагард?

Ялони туро сар ба сар Гаждаҳам —
Шунидасту дидаст аз бешу кам.

Ҳаме гӯяд он рӯз ҳаргиз мабод,
Ки бо ӯ саворе кунад разм ёд!

570 Қасеро, ки ҷангӣ[1] чу Рустам бувад,
Биёзорад ӯро, хирад[2] кам бувад».

Чу бишнид гуфтори Гударз шоҳ,
Бидонист к-ӯ дорад оину роҳ.

Пушаймон шуд аз ҳар чи он[3] гуфта буд,
Ба беҳудагӣ мағзаш ошуфта буд.

Ба Гударз гуфт:—«Ин сухан дархвар аст,
Лаби пир бо панд некӯтар аст.[4]

Хирад бояд андар сари шаҳриёр,[5]
Ки тезиву тундӣ наёяд ба кор.

575 Шуморо бибояд бари ӯ шудан,
Ба хубӣ басе достонҳо задан.

Сараш кардан аз тезии ман тиҳӣ,
Намудан бар ӯ рӯзгори беҳӣ.

Биёвар ту ӯро ба наздики ман,
Ки равшан шавад ҷони торики ман».[6]

Чу Гударз бархост аз пеши ӯй
Паси паҳлавон тез бинҳод рӯй.

Бирафтанд бо ӯ сарони сипоҳ,
Паси[7] Рустам андар гирифтанд роҳ.

[1] Л — мардӣ. [2] Л — Биронад, хирад дар сараш. [3] Л — аз он шуд, кучо. [4] И — б. 571—573 нест. [5] Л — Хирадманд бояд дили шаҳриёр. [6] ИЛ — б. 577 нест. [7] Л — Паи.

580 Чу диданд бар раҳ гави пилтан,
Ҳама номдорон шуданд анҷуман.

Ситоиш гирифтанд бар пахлавон,
Ки ҷовид бошиву равшанравон!

Ҷаҳон сар ба сар зери пои ту бод!
Ҳамеша сари тахт ҷои ту бод!

Ту донӣ, ки Ковусро мағз нест,
Ба тезӣ[1] сухан гуфтанаш нағз нест.

Бигӯяд,[2] ҳамон гаҳ пушаймон шавад,
Ба хубӣ зи сар боз паймон шавад.

585 Таҳамтан гар озурда гардад зи шоҳ,
Мар[3] эрониёнро набошад гуноҳ,

Ки бугзорад[4] ин шаҳри Эрон ҳаме,
Кунад[5] рӯи фархунда пинҳон ҳаме.

Ҳам ӯ з-ин[6] суханҳо пушаймон шудаст,
Зи тундӣ бихояд ҳаме[7] пушти даст.

Таҳамтан чунин посух овард боз,
Ки «Ҳастам зи Ковуси кай бениёз.

Маро тахт зин бошаду тоҷ тарг,
Ҷабо ҷавшану дил[8] ниҳода ба марг.

590 Чӣ Ковус пешам, чӣ як мушти хок,
Чаро дорам аз хашми ӯ тарсу[9] бок?

Сазоям бад-ин гуфтани носазо,
Ки гӯяд ба тундӣ маро подшо.

Ки ӯро зи банд оваридам бурун,
Сӯи тоҷу тахташ будам раҳнамун.

[1] Л — тундӣ. [2] Л — Бичӯшад. [3] ИЛ — Ҳам. [4] Л — бигзорӣ. [5] Л — Кунӣ. [6] ИЛМ — Кунун з-он. [7] Л — ҳаме хояд ӯ. [8] Л — тан. [9] ИЛ — Ковус.

Гаҳи размми девони Мозандарон,
Гаҳи ҷанг бо шоҳи Ҳомоварон,

Зи банду зи сахтӣ раҳонидамаш,
Чу дар дасти душман чунон дидамаш.[1]

595 Сарам гашт серу дилам кард бас,
Ҷуз аз пок яздон натарсам зи кас».

Зи гуфтор чун сер шуд Таҳматан,[2]
Чунин гуфт Гударз бо пилтан,

Ки шоҳу далерони гарданкашон,[3]
Ба дигар суханҳо барандӣ гумон.[4]

Ҷ-аз ин турк тарсанда шуд сарфароз,[5]
Ҳаме гӯяд ин гуна ҳар кас ба роз.[6]

Ҷ-аз он сон, ки Гаждаҳм дод[7] огаҳӣ,
Ҳама буму бар гардад аз мо[8] тиҳӣ.

600 Ки чун Рустам аз вай[9] битарсад ба ҷанг,
Марову туро нест ҷои диранг.

Зи ошуфтани шоҳу пайкори ӯй,
Бидидам ба даргоҳ-бар гуфтугӯй.

Зи Сӯҳроби ял рафт[10] яксар сухун,
Чунин пушт бар шоҳи Эрон макун!

Чунин бар шуда номат андар ҷаҳон,
Бад-ин бозгаштан магардон ниҳон.

Ва дигар ки танг андаромад сипоҳ,
Макун тира бар хира ин точу гоҳ.

---

[1] ИЛ — б. 591 нест;
ТПЗ — Зи дониш надорад сараш огаҳӣ,
Магар тезиву тундиву аблаҳӣ.

[2] Л — ӯ хира шуд анчуман. [3] Л — лашкар гумон. [4] Л — баранд ин замон. [5] И — тарсиду баргашт боз. [6] И — Ҳамегуфт аз ин гуна чанде ба роз. [7] ИЛМ — Ки чун Гаждахам додамон. [8] Л — Чӣ буму чӣ бар кард бояд; И — Ҳама буму бар кард бояд. [9] Л — Чу Рустам ҳаме з-ӯ. [10] Л — турк аст; И — пур гашт.

605 Қи нанг аст бар мо зи туронзамин,
Писанда набошад бари покдин.[1]

Ба Рустам бар ин достонҳо бихонд,
Таҳамтан чу бишнид, хира бимонд.[2]

Бад-ӯ гуфт агар бим дорад дилам,
Нахоҳам ба тан ҷон аз ӯ бугсилам,[3]

Ту донӣ, ки нагрезам аз корзор,
Валекин сабук дорадам шаҳриёр.[4]

Чунин дид Рустам аз он[5] кори ӯй,
Қи баргардад ояд ба дарбори[6] ӯй.[7]

610 Аз он нанг баргашту омад ба роҳ,
Хиромон бишуд пеши Ковусшоҳ.

Чу аз дур шаҳ[8] дид, бар пой хост,
Басе пӯзиш андар гузашта бихост.[9]

---

[1] Л — б. 605 нест.

[2] ТПЗЛ — Ба посух чунин гуфт Гударзро,
Қи бисьёр паймудам ин марзро.

[3] Л — Зи пархошгар бим дорад дилам,
Бихоҳам, ки сарро зи тан бугсилам.

[4] И — б. 603—608 нест; Л — б. б. 608 ин б. омада:
Нагӯяд бад-ӯ гуфт, халқ ин сухан,
Ҷуз аз ту худ, эй пиргурги кӯҳан.

[5] И — гуфт бо Рустам аз. [6] И — аз ҷангу пайкори; Л — наздики.

[7] И — б. б. 609 ин б. омада:
Дигаргуна шуд рои пайкорҷӯй,
Қи баргардад эдар ба наздики ӯй,
Ба Гударз гуфт он гаҳе пилтан,
— Қи, эй паҳлавон, меҳтари анҷуман.

[8] Л — шаҳ мардро.

[9] ТПЗ — В-агар на маро пушти лашкар тӯй,
Дар ин тахти шоҳим афсар тӯй.
Ба ёди ту нӯшам ҳама рӯз ҷом,
Ба меҳри ту кӯшам ҳама субҳу шом.
Маро шоҳӣ аз фарру авранги туст,
Зи Ҷамшед бошем ҳар ду дуруст
Туро хоҳам андар ҷаҳон ёру бас,
Қи бошӣ ба ҳар кор фарьёдрас.

Ки тундӣ маро гавҳар асту сиришт,
Чунон руст бояд, ки яздон бикишт.

В-аз ин носиголида бадхоҳи нав,
Дилам гашт борик чун моҳи нав.

Бад-ин чора чустан туро хостам,
Чу дер омадӣ, тундӣ оростам.

615 Чу озурда гаштӣ ту эй пилтан,
Пушаймон шудам, хокам андар даҳан.[1]

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки кайҳон турост,
Ҳама кеҳтаронему фармон турост.

Ҳамон бар дари ту яке кеҳтарам,
В-агар кеҳтариро худ андар х[в]арам.[2]

Кунун омадам то чӣ фармон диҳӣ,
Ту шоҳи ҷаҳондориву ман раҳӣ.

Чунин гуфт Ковус, к:-«Эй паҳлавон,
Туро бод пайваста равшан равон!

620 Чунин беҳтар ояд, ки[3] имрӯз[4] базм —
Бисозему фардо гузинем разм».

Биёрост ромишгаҳи шоҳвор,
Шуд айвон ба кирдори боғи баҳор.

Гаронмоягонро ҳаме хонданд,
Бад-он хуррамӣ гавҳар афшонданд.

Аз овози абрешиму бонги ной,
Суманчеҳрагон пеши хусрав ба пой.

Ҳаме бода хӯрданд то ними шаб,
Ба ёди бузургон кушода ду лаб.[5]

---

[1] Л — б. 615 нест. [2] Л — б. 617 нест. [3] Л — Биё то ба шодӣ як. [4] И — Бад-ӯ гуфт Ковус к-имрӯз. [5] ИЛ — Кушоданд ромишгарон ҳарду лаб.

625 Бихӯрданд май, то ҷаҳон тира гашт,
Дили номдорон зи май хира гашт.

Ҳама маст буданду гаштанд боз,
Бипаймуда гурдон шаби дерьёз.

ЛАШКАР КАШИДАНИ КОВУС БО РУСТАМ

Чу хуршед он чодари қиргун
Бидарриду аз парда омад бурун,

Бифармуд Ковус то Геву Тус —
Бибастанд бар кӯҳаи пил кӯс.

Дари ганҷ букшоду рӯзӣ бидод,
Сипаҳ барнишонду буна барниҳод.

630 Сипаҳдору ҷавшанварон сад ҳазор
Шумурда, ба лашкаргаҳ омад савор.

Яке лашкар омад зи паҳлӯ ба дашт,
Қи аз гарди аспон[1] ҳаво тира гашт.

Саропардаву хайма зад бар ду мил,
Бипӯшид гетӣ ба наълу ба пил.[2]

Ҳаво нилгун шуд, замин обнӯс,
Бичунбид ҳомун зи овои кӯс.

Ҳаме рафт манзил ба манзил сипоҳ,[3]
Шуда рӯи хуршеди тобон сиёҳ.[4*1]

635 Дурафшидани хишту жӯпин зи гард,
Чу оташ паси пардаи лоҷвард.

Зи бас гуна-гуна синону дурафш,
Сипарҳои заррину заррина кафш.

---

[1] Л — эшон. [2] И — б. 632 нест. [3] Л — ҷахон. [4] Л — Ҷаҳон шаб шуда, рӯз гашта ниҳон.
[*1] М — Ҷаҳон чу шабу рӯз гашта.

Ту гуфтӣ, ки абре ба ранг обнӯс
Биёмад,[1] биборид аз ӯ сандарӯс.

Ҷаҳонро шаб аз рӯз пайдо набуд,
Ту гуфтӣ сипеҳру сурайё набуд.

Аз ин сон бишуд, то дари диж расид,
Шуда хоку санг аз ҷаҳон нопадид.

640 Хурӯше баланд омад аз дидгоҳ,
Ба Сӯҳроб бинмуд, к-омад сипоҳ.

Чу Сӯҳроб аз он гуна ово шунид,
Ба бора баромад, сипаҳ бингарид.

Ба ангушт лашкар ба Ҳумон намуд,
Сипоҳе, ки онро карона набуд.

Чу Ҳуммон зи дур он сипаҳро бидид,
Дилаш гашт пурбиму дам даркашид.[2]

Ба Ҳуммон чунин гуфт Сӯҳроби гурд,
Ки андеша аз дил бибояд сутурд.

645 Набинӣ ту з-ин лашкари бекарон
Яке марди ҷангиву гурзи гарон,[3]

Ки пеши ман ояд ба овардгоҳ,
Гар эдун, ки ёрӣ диҳад ҳуру моҳ.

Силеҳ аст бисьёру мардум басе,
Сарафроз номӣ надонам касе.

Кунун ман ба бахти шаҳ Афросиёб,
Кунам даштро ҳамчу дарьёи об.

---

[1] ЛМ — Баромад. [2] ИЛ — б. б. 643 ин б. омада:
Бад-ӯ гуфт Сӯҳроби ҷангозмой,
— Ки дил дор бар ҷою рух ҳам ба ҷой.
[3] ИЛ — б. 645 нест.

Ба тангӣ[1] надод эч Сӯҳроб дил,
Фурӯд омад аз бора шодоб дил.

650 Яке ҷоми май хост аз майгусор,
Накард эч ранҷа дил аз корзор.[2]

В-аз он сӯ саропардаи шаҳриёр
Кашиданд бар дашт пеши ҳисор.

Зи бас хаймаву марду пардасарой
Намонд эч бар дашту бар кӯҳ ҷой.

КУШТАНИ РУСТАМ ЖАНДАРАЗМРО

Чу хуршед гашт аз ҷаҳон нопадид,
Шаби тира бар рӯз доман кашид,

Таҳамтан биёмад ба наздики шоҳ,
Миён бастаи разму[3] дил кинахоҳ.

655 Ки дастур бошад маро тоҷвар,
К-аз эдар шавам бекулоҳу камар.

Бубинам, ки ин навҷаҳондор кист?
Бузургон кадоманду солор кист?

Бад-ӯ гуфт Ковус, к-«Ин кори туст,
Ки равшанравон бодиву[4] тандуруст,

Ҳамеша нигаҳдор яздон-т бод,
Ба коми дилу рою паймон-т бод![5]»

Таҳамтан яке ҷомаи турквор
Бипӯшиду омад ниҳон то ҳисор.

---

[1] Л — тундӣ.

[2] ТПЗ — Биёрост базму ба хӯрдан нишаст,
Ба гирдаш далерони хусравпараст.

[3] Л — ҷангу; И — баста бар ҷангу. [4] ЛМ — Ки бедордил бошиву.

[5] Л — б. 658 нест.

660 Биёмад чу наздикии диж расид,
Хурӯшидану бонги[1] туркон шунид.

Бад-он диж дарун[2] рафт марди далер,
Чунон чун сӯи[3] оҳувон наррашер.

Якояк саронро нигаҳ карду дид,
Зи шодӣ рухонаш чу гул бишкуфид.

Бад-он гаҳ, ки Сӯҳроб оҳанги ҷанг
Намуду гаҳи рафтан омад-ш танг.

Ҳаме хонд пас модараш Жандаразм,
Ки ӯ дида буд паҳлавон гоҳи базм.

665 Буд ӯ пури шоҳи самангонзамин,
Ҳамон холи Сӯҳроби боофарин,

Бад-ӯ гуфт, к-«Эй гурди равшанравон,
Фиристам-т ҳамроҳи ин навҷавон,

Ки чун номвар сӯи Эрон расад,
Ба наздики шоҳи далерон расад.

Чу танг андарояд сипаҳ рӯзи кин,
Падарро намой ба пури гузин».[4]

Чу Сӯҳробро дид бар тахти базм,
Нишаста ба як дасти ӯ Жандаразм.

670 Ба дигар чу Ҳуммон савори далер,
Дигар Бормон номбардори шер.

Ту гуфтӣ ҳама тахт Сӯҳроб буд,
Ба сони яке сарви шодоб буд.

Ду бозӯ ба кирдори рони ҳаюн,
Бараш чун бари шеру чеҳра чу хун[5]

[1] И — Хурӯшидани кӯси; Л — Хӯрӯшидани нӯши. [2] ИЛ — фурӯ. [3] И — бари. [4] Л — б. 662—668 нест; И — б. 663—668 нест. [5] Л — б. б.

Ба тан пилвору ба боло баланд,
Ба беша-дар аз бим шераш ба банд.

Зи гурдон[1] ба гирд-андараш сад далер,
Ҷавону[2] сарафроз чун наррашер.

Парастор панҷоҳ бо дастбанд,
Ба пеши дилафрӯз тахти баланд.

675 Ҳама як ба як хонданд*[1] офарин
Бад-он бурзу болову теғу нигин.

Ҳаме буд Рустам бад-он ҷо зи дур,
Нишаста нигаҳ кард мардони Тур.

Ба шоиста коре бурун рафт Жанд,
Гаве дид бар сони сарви баланд.

Бад-он лашкар андар чун ӯ кас набуд,
Бисудаш ба тундиву пурсид[3] зуд.

«Чӣ мардӣ?—Бад-ӯ гуфт,—бо ман бигӯй,
Сӯи равшанӣ ою бинмой рӯй».

680 Таҳамтан яке мушт бар гарданаш—
Бизад тезу[4] баршуд[5] равон аз танаш.

Бад-он ҷойгаҳ хушк шуд Жандаразм,
Сар омад бар ӯ рӯзи пайкору базм.[6]

Замоне ҳаме буд Сӯҳроб дер,
Наёмад ба наздики ӯ Жандашер.

Нигаҳ кард Сӯҳроб то Жандаразм
Кучо шуд, ки ҷояш тиҳӣ шуд зи базм.[7]

---

[1] ИЛМ — туркон. [2] ИЛ — Ялони. [3] ИЛМ — Бари Рустам омад бипурсид. [4] И — сахт. [5] Л — Бизад то бурун шуд. [6] Л — Саромадш базму сар омад-ш разм.

[7] ТПЗИЛ — Биёмад яке* дид ӯро нагун.
Фитода** шуда, ҷонаш аз тан бурун
Зи кораш бигуфтанд Сӯхробро.
Ба худ талх кардаш хӯру хобро.

*[1] М — Ҳаме хонд ҳар кас бар ӯ.

* Л — касу; ** Л — табоҳу

Бирафтанду диданд-ш афканда хор,
Баросуда аз базму аз корзор.*[1]

685 Хурӯшон пур аз дард боз омаданд,
Зи дардаш дил андар гудоз омаданд.

Ба Сӯҳроб гуфтанд шуд Жандаразм,
Сар омад бар ӯ кори пайкору базм.

Чу бишнид Сӯҳроб барчаст зуд,
Биёмад бари Жанда бар сони дуд.

Або чокару шамъу хуньёгарон
Биёмад, варо дид мурда чунон.

Шигифт омадаш сахту хира бимонд,
Далерону кундоронро[1] бихонд.

690 Бад-эшон чунин гуфт Сӯхроби шер,
Ки, «Эй бихрадони радони[2] далер.

Як имшаб шуморо[3] набояд ғунуд,
Ҳама шаб сари[4] найза бояд бисуд.

Ки гург андаромад миёни рама,
Сагу мардро дид дар дамдама.[5]

Рабуд аз далерон яке гӯсфанд,
Ба зориву хориш чунин фиканд.[6]

Агар ёр бошад чаҳонофарин,
Чу наъли самандам бисояд замин,

695 Зи фитроки зин баркушоям каманд,
Бихоҳам зи эрониён кини Жанд».

Биёмад, нишаст аз бари гоҳи хеш,
Гаронмояғонро ҳама хонд пеш.

---

[1] ИЛ — гарданкашонро. [2] Л — бихрадону ялони. [3] И — Чунин гуфт, к-имшаб. [4] И — ҳаме. [5] И — озмудаш ҳама; Л — озмуд ӯ ҳама. [6] ИЛ — б. 693 нест.

*[1] М — Бирафтанду диданд ӯро нагун
Табоху шуда чонаш аз тан бурун.

Ки гар[1] гум шуд аз тахти[2] ман Жандаразм,
Наёяд ҳаме сер ҷонам зи базм.[3]

Чу баргашт Рустам бари шаҳриёр,
Аз эронсипаҳ Гев буд посдор.

Ба раҳ-бар гави пилтанро бидид,
Бизад дасту теғ аз миён баркашид.

700 Яке бархурӯшид чун пили маст,
Сипар бар сар оварду бинмуд[4] даст.

Бидонист Рустам, к-аз эронсипоҳ
Ба шаб Гев бошад талоя ба роҳ.

Бихандиду з-он пас фиғон баркашид,
Талоя чу овози Рустам шунид,

Пиёда биёмад ба наздики ӯй,
Чунин гуфт, к-эй меҳтари кинаҷӯй.[5]

Пиёда кучо будаӣ тирашаб?
Таҳамтан ба гуфтор букшод лаб.

705 Бигуфташ ба Гев он кучо карда[6] буд,
Чунон шермарде, ки озурда[7] буд.

Бар ӯ офарин кард Геви гузин,
Ки бе ту мабод аспу кӯполу зин!

В-аз он ҷойгаҳ рафт наздики шоҳ,
Зи туркон сухан гуфту аз рамзгоҳ.[8]

Зи Сӯҳробу аз бурзу болои ӯй,
Зи бозӯву китфу бару пои ӯй.

---

[1] И — Агар. [2] И — бахти. [3] И — б. б. 697 ин б. омада:
Ба Ҳуммон бифармуд то май хӯрем,
Ҳама лашкари ғам ба май бишкарем.
[4] ИЛ — бикшод. [5] ЛМ — некҷӯй; И — б. 703 нест. [6] И — рафта.
[7] И — ӯ кӯфта. [8] Л — базмгоҳ; И — в-аз базму гоҳ.

Ки ҳаргиз зи туркон чунин кас нахост,
Ба кирдори сарвест болош рост.

710 Аз Эрону Турон намонад ба кас,
Ту гӯй, ки Соми савор асту бас.

В-аз он мушт бар гардани Жандаразм,
К-аз он пас наёмад ба разму ба базм

Бигуфтанду пас руду май хостанд,
Ҳама шаб ҳаме лашкар оростанд.

ПУРСИДАНИ СУҲРОБ НОМИ САРДОРОНИ ЭРОН АЗ ҲАҶИР

Чу хуршед бардошт[1] зарринсипар,
Замона баровард аз чарх сар.

Бипӯшид Сӯҳроб хафтони ҷанг,
Нишаст аз бари ҷармаи нилранг.[2]

715 Яке теғи ҳиндӣ буд андар бараш.*[1]
Яке миғфари хусравӣ бар сараш.

Каманде ба фитрок бар шаст хам,
Хам андар хаму рӯй карда дижам.

Биёмад яке тунд боло гузид,
Ба ҷое, ки эронсипаҳро бидид.

Бифармуд то рафт пеши[3] Ҳаҷир,
Бад-ӯ гуфт:— «Кажжӣ наёяд зи тир.[4]

---

[1] И — Бифканд. [2] Л — хубранг; ИЛ — б. б. 714 ин б. омада:
Чу афканд хур сӯи гардун* каманд
Замона баромад ба чархи баланд.
[3] Л — пешаш; И — то пеш омад. [4] Л — акнун ту пандам пазир;
ТПЗИ — Нишона наёбад, ки хам оварад,
Сарафшон шавад захм кам оварад.
*[1] М — Паранде барафканд андар бараш.
* И — сар сӯи боло

Ба ҳар кор-дар пеша кун ростӣ,
Чу хоҳӣ, ки нагзоядат костӣ.

720 Сухан ҳар чи пурсам ҳама, рост гӯй,
Ба кажжӣ макун рою чора мачӯй.[1]

Чу хоҳӣ, ки ёбӣ раҳоӣ зи ман,
Сарафроз бошӣ ба ҳар анчуман,

Аз Эрон ҳар он ч-ат бипурсам, бигӯй,
Матоб аз раҳи ростӣ ҳеч рӯй.[2]

Супорам ба ту ганчи ороста,
Биёбӣ басе[3] хилъату хоста.

В-ар эдун, ки кажжӣ бувад рои ту,
Ҳамон банду зиндон бувад чои ту».

725 Чунин дод посух Ҳачираш, ки:—«Шоҳ—
Зи ман[4] ҳар чи пурсад зи эронсипоҳ,

Бигӯям ҳама ҳар чи донам бад-ӯй,
Ба кажжӣ чаро боядам гуфтугӯй.

Набинӣ чуз аз ростӣ пешаам,
Ба кажжӣ наёяд[5] худ андешаам.

Ба гетӣ беҳ аз ростӣ пеша нест,
Зи кажжӣ батар ҳеч андеша нест.»[6]

Бад-ӯ гуфт: к-аз ту бипурсам ҳама,
Зи гарданкашону зи шоҳу рама.

730 Хама номдорони он марзро,
Чу Геву чу Тусу чу[7] Гударзро.

---

[1] И — б. 719, 720 нест.

[2] ТПЗ — Агар рост гуфтӣ саросар сухан,
Ба подош некӣ биёбӣ зи ман.

[3] Л — зи ман. [4] Л — Сухан. [5] И — чӣ бояд. [6] И — б. 728 нест. [7] Л — Чу Тусу чу Ковусу;

ТПЗ — Далерону гурдони эронзамин,
Чу Густаҳму чун Геви боофарин.

Зи Баҳрому аз Рустами номдор,
Зи ҳар ч-ат бипурсам ба ман баршумор[1]

Саропардаи дебаи[2] ранг-ранг,
Бад-ӯ андарун хаймаҳои паланг.

Ба пеш-андарун баста сад жандапил,
Яке тахти[3] пирӯза бар сони Нил,

Яке зард[4] хуршедпайкар дурафш,
Сараш моҳи заррин, ғилофаш бунафш,

735 Ба қалби сипоҳ-андарун ҷой кист?
Зи гурдони Эрон варо ном чист?»

Бад-ӯ гуфт, к-«Он шоҳи Эрон бувад,
Ки бар даргаҳаш пилу шерон бувад».

В-аз он пас бад-ӯ гуфт, к-«Аз маймана
Саворони[5] бисьёру пилу буна,

Саропардае баркашида сиёҳ,
Рада гирдаш-андар ситода сипоҳ,

Ба гирд андараш хайма з-андоза беш,
Паси пушт пилону шерон ба[6] беш,

740 Зада беши ӯ[7] пилпайкар дурафш,
Ба наздаш[8] саворони зарринакафш».[9]

Чунин гуфт, к-«Он Туси Нӯзар бувад,
Дурафшаш кучо пилпайкар бувад».[10]

---

[1] ТПЗ — Якояк нишоне ба ман бар намо,
Агар сар ба тан хоҳиву чон ба ҷо.

[2] — деба аз. [3] Л — маҳди. [4] ИЛ — бурз. [5] Л — Савораст. [6] Л — мардон-ш. [7] Л — Яке аждаҳо. [8] И — даргаҳ.

[9] ТПЗ — Чӣ бошад зи эрониён номи ӯй,
Бигӯ то кучо бошад ороми ӯй.

[10] ТПЗ — Сипаҳдору аз тухмаи подшоҳ
Сарафрозу лашкаркашу кинахоҳ.
Надорад або захми ӯ шер тов,
Бузургон зи бимаш пазиранд сов.*

* И — танҳо б. дуюм ҳаст

Бипурсид, к-«Он сурх пардасарой,
Саворон басе гирдаш-андар ба пой,

Яке шерпайкар дурафши бунафш,[1]
Дурафшон гуҳар дар миёни дурафш,[2]

Паси пушташ-андар сипоҳи гарон,
Ҳама найзадорону ҷавшанварон.

745 Кӣ бошад? Ба ман номи ӯ боз гӯй,
Зи кажжӣ маёвар табоҳӣ ба рӯй».[3]

Чунин гуфт к-«Он фарри озодагон
Сипаҳдор Гударзи Кашводагон.

Сипаҳкаш бувад, гоҳи кина далер,
Ду чил пур дорад чу пилу чу шер.[4]

Кучо пил бо ӯ накӯшад ба ҷанг*[1]
На аз дашт бабру на аз кӯҳ паланг».[5]

Дигар гуфт,[6] к-«Он сабз пардасарой,
Яке лашкари гашн пешаш ба пой,

Яке тахти пурмоя андар миён,
Зада пеши ӯ ахтари коваён,

Бар ӯ барнишаста яке паҳлавон,
Або фарру бо сифту ёли гавон,[7]

Аз он кас, ки бар пой пешаш бар аст,
Нишаста ба як сар аз ӯ бартар аст,

Яке бора пешаш ба болон уй,
Каманде фурӯ ҳишта то пои[8] уй,

Ба худ[9] ҳар замон бархурӯшад ҳаме,
Ту гӯй,[10] ки дарьё бичӯшад ҳаме.

---

[1] ИЛ — Дурафше ба зар. [2] Л — Дурафшону андар миёнаш гуҳар; И — Дурафшон шуд андар миёнаш гуҳар. [3] ИЛ — б. 745 нест. [4] И — б. 746 нест. [5] Л — 746, 747 нест. [6] ИЛ — Бипурсид. [7] И — б. 751 нест. [8] И — Набинам ҳаме асп ҳамтои. [9] ИЛ — Бад-ӯ. [10] И — гуфтӣ.

*[1] М — Ки бо ӯ накӯшад диловар наҳанг.

755 Басе пили баргустувондор пеш,
Ҳаме чӯшад он мард бар ҷои хеш.

Ба Эрон на марде ба болои ӯй,[1]
Набинам ҳаме асп ҳамтои ӯй,

Дурафшаш бубин[2] аждаҳопайкар аст,
Бар он найза — бар шери заррин сар аст».[3]

Ҳачир он гаҳе гуфт бо хештан,
Ки гар ман нишони гави пилтан —

Бигӯям бад-ин некдил шермард,
Зи Рустам барорад ба ногоҳ гард.

760 Аз он беҳ набошад, ки пинҳон кунам,
Зи гарданкашон номи ӯ бифканам.

Бад-ӯ[4] гуфт, к-«Аз Чин яке некхоҳ,
Ба наввӣ биёмад ба наздики шоҳ».

Бипурсид номаш зи фаррух Ҳачир,
Бигуфто, ки:*[1] «Номаш надонам ба вир.[5]

Бад-ин диж будам ман бад-он рӯзгор,
Кучо ӯ биёмад бари шаҳриёр».[6]

Ғамин[7] гашт Сӯҳробро дил бад-он,
Ки ҷое наёмад зи Рустам нишон.

---

[1] И — Ба Эрон на сарве ба болои ӯ,
Каманде фурӯ ҳишта то пои ӯ.

[2] Л — ба дил.

[3] ТПЗ — Кӣ бошад ба ном он савори далер.
Ки ҳар дам ҳаме бархӯрӯшад чу шер?

[4] И — Чунин.

[5] ТПИ — Дигар боз пурсид Сӯҳроб аз ӯй,
Ки боре маро номи чинӣ бигӯй.
Ба посух чунин гуфт бо ӯ* Ҳачир,
Ки «Эй пурҳунар меҳтари шергир».

[6] ТПЗ — Гумонам, ки он чинӣ ин паҳлав аст,
Ки ҳар гуна созу силоҳаш нав аст:

[7] ИМ — Ғамӣ.

*[1] М — Бад-ӯ гуфт.

* И — ӯро.

765 Нишон дода буд аз падар модараш,
Ҳаме диду дида набуд бовараш.

Ҳаме ном чуст аз даҳони Ҳачир,
Магар, к-он суханҳо шавад дилпазир.

Набишта ба сар-бар дигар ґуна буд,
Зи фармон накоҳад, на ҳаргиз фузуд.[1]

В-аз он пас бипурсид, к-«Аз меҳтарон —
Қашида саропардае бар карон,[2]

Саворони бисьёру пилон ба пой,
Барояд ҳаме нолаи каррной,

770 Яке гургпайкар дурафш аз бараш;
Ба абр андароварда заррин сараш,

Миёни саропарда тахте зада,
Ситода ґуломон ба пешаш рада»?[3]

Чуин гуфт, к-«Он пури Гударз-Гев,
Ки хонанд гурдон варо Геви нев.

Зи Гударзиён меҳтару беҳтар аст,
Ба эронсипаҳ бар ду баҳра сар аст.

Сарафроз домоди Рустам бувад,
Ба эронзамин ҳамчу ӯ кам бувад».[4]

775 Бад-ӯ гуфт: «Аз он су, ки тобанда шед —
Барояд, яке парда бинам сапед.

---

[1] ТПЗ — Қазо чун зи гардун фурӯҳишт пар,
Ҳама зиракон кӯр гарданду кар.

[2] И — Саропардае аз карон то карон; И — б. б. 768 ин б. омада:
Ки лаълу бунафшаст пардасарой,
Зи сахмаш ҳаме барфурӯзад зи чой.

[3] Л — б. 771 нест;
ТПЗ — Зи Эрон бигӯ номи он мард чист?
Кучо чой дорад, нажодаш зи кист?

[4] ИЛ — б. 774 нест;

Зи дебои румӣ, ба пешаш савор,
Рада баркашида фузун аз ҳазор.

Пиёда сипардору жӯпинварон,[1]
Шуда анҷуман лашкари бекарон,

Нишаста сипаҳдор бар тахти оҷ,
Ниҳода бар он оҷ курсии соҷ.[2]

Зи парда фурӯ ҳишта дебо ҷалил,
Ғулом ӣстода рада хел-хел».[3]

780 Бад-ӯ[4] гуфт, к-«Ӯро Фаребурз хон,
Ки фарзанди шоҳ асту тоҷи гавон».

Бад-ӯ гуфт Сӯхроб, к-«Ин дарх(в)ар аст,
Ки фарзанди шоҳ асту бо афсар аст».

Бипурсид аз он зард[5] пардасарой,
Дурафши дурахшон ба пешаш*[1] ба пой[6]

Ба гирд-андараш зарду сурху бунафш,
Зи ҳар гунае баркашида дурафш.

Дурафше паси пушт пайкаргуроз,
Сараш моҳи симину боло дароз».[7]

785 Чунин гуфт, к-«Ӯро Гуроз аст ном,
Ки дар чанги шерон надорад*[2] лагом.[8]

---

[1] ИЛ — найзаварон. [2] Л — курсии оҷ.

[3] ТПЗ — Чӣ ном аст ӯро зи номоварон,
Сипаҳбад нажод аст ё сарвар он?

Л — б. б. 779 ин б. омада:
Бари хайма дар пеши пардасарой
Яке моҳпайкар дурафше ба пой.

[4] И — Чунин. [5] Л — сурх. [6] ИЛ — Ба даҳлез чанде ситода ба пой.

[7] ТПЗ — Чӣ хонанд ӯро зи гарданкашон,
Бигӯ то чӣ дорӣ аз ӯ ҳам нишон.

[8] ИЛ — зимом.

*[1] М — Яке моҳпайкар дурафше.

*[2] М — натобад.

Ҳушивору аз тухмаи Гевгон,
Ки бар дарду сахтӣ набошад жакон.

Нишони падар чусту бо ӯ нагуфт,
Ҳаме дошт он ростӣ дар нуҳуфт.

Ҷаҳонро чӣ созӣ, ки худ сохтаст,
Ҷаҳондор аз ин кор пардохтаст.

Замона набишта дигаргуна дошт,
Чунон, к-ӯ гузорад, бибояд гузошт.

790 Чу дил барниҳӣ дар[1] сарои сипанҷ,
Ҳама заҳр з-ӯ биниву[2] дарду ранҷ.

Дигар бора пурсид аз ӯ сарфароз,
Аз он к-аш ба дидори ӯ буд ниёз.

Аз он пардаи сабзу аспи баланд,
В-аз он марду он тобдода каманд.

В-аз он пас Ҳаҷири сипаҳбад-ш гуфт,
Ки «Аз ту суханро набояд[3] нӯҳуфт.

Гар аз номи чинӣ бимонам ҳаме,
Аз он аст, к-ӯро надонам ҳаме».

795 Бад-ӯ гуфт Сӯҳроб, к-«Ин нест дод,
Зи Рустам накардӣ сухан ҳеҷ ёд,

Ҷасе к-ӯ бувад паҳлавони ҷаҳон,[4]
Миёни сипаҳ-дар намонад ниҳон.

Ту гуфтӣ, ки дар лашкар ӯ меҳтар аст,
Нигаҳбони ҳар марзу ҳар кишвар аст.

Ба разме, ки Ковус лашкар кашад,
Ба пили дамон тахту афсар кашад,

[1] ИЛ — бар. [2] ИЛ — пеш ораду. [3] ИЛ — чӣ бояд. [4] И — меҳон.

Ҷаҳонпаҳлавон боядаш пешрав,
Чу бархезад аз дашт овои ғав.[1]

800 Чунин дод посух мар ӯро Ҳаҷир,
Ки «Шояд будан, к-он гави шергир,

Кунун рафта бошад ба Зобулситон,
Ки ҳангоми базм аст дар[2] гулситон.

Бад-ӯ гуфт Сӯҳроб, к-«Ин худ бигӯй,
Ки дорад сипаҳбад сӯи ҷанг рӯй?

Зи ҳар сӯ зи баҳри ҷаҳондор шоҳ
Биёянд наздаш меҳон бо кулоҳ.[3]

Ба ромиш нишинад ҷаҳонпаҳлавон,
Бар ин*[1] бар бихананд пиру ҷавон.

805 Маро бо ту имрӯз паймон якест,
Бигӯям, ки гуфтори ман андакест.

Агар паҳлавонро намой ба ман,
Сарафроз бошӣ ба ҳар анҷуман.

Туро бениёзӣ диҳам дар ҷаҳон,
Кушода кунам ганҷҳои ниҳон.

В-ар эдун, ки ин роз дорӣ зи ман,
Кушода ба ман-бар бипӯшӣ сухан,

Саратро нахоҳад[4] ҳаме тан ба ҷой,
Миёнҷӣ кун акнун ба ин ҳарду рой.

810 Набинӣ, ки мӯбад ба хусрав чӣ гуфт,
Бад-он гаҳ, ки букшод роз аз нуҳуфт?

Сухан,— гуфт,— ногуфта[5] чун гавҳар аст,
Кучо нобисуда ба банд[6] андар аст.

---

[1] ИЛ — б. 798, 799 нест. [2] И — бишкуфаву. [3] И — б. 803 нест.
[4] Л — Сарат менахоҳад. [5] Л — носуфта. [6] Л — санг.
*[1] М — Бар ӯ.

Чу аз банду пайванд ёбад раҳо,
Дурахшанда[1] меҳре бувад бебаҳо».

Чунин дод посух Ҳаҷираш, ки «Шоҳ
Чу сер ояд аз меҳру аз тоҷу гоҳ,

Набарди касе чӯяд андар ҷаҳон,
Ки ӯ жандапил андарорад зи ҷон.[2]

815 Зи[3] захми сари гурзи сандоншикан
Барорад димор аз дусад анҷуман.

Касеро, ки Рустам бувад ҳамнабард,
Сараш з-осмон андарорад ба гард.

Ҳамоварди ӯ бар замин пил нест,
Чу гарди паи аспи[4] ӯ Нил нест.

Танаш зӯр дорад ба сад зӯрманд,
Сараш з-осмон андарорад ба гард.

Чу ӯ хашм гирад ба рӯзи набард,
Ба чангаш чӣ шеру чӣ пилу чӣ мард».[5]

---

[1] Л — Ки рахшанда; И — Чу рахшанда. [2] Л — Ки аз абру пил андарорад замон.

ТПЗ — Агар худ бубинӣ ту чанголи ӯй,
Чунон ҳайбату пайкару ёли ӯй.
Бидонӣ, ки аз вай наёбад раҳо,
На деву на шеру на нараждаҳо.

[3] ИЛ — Ба. [4] ИЛ — Рахши.

[5] ТПЗ — Нахоҳам, ки бо ӯ ба саҳро бувад,
Ҳамовард агар кӯҳи хоро бувад.*
Ҳунарҳои Рустам ба гирди ҷаҳон
Ҳама ошкор аст пеши меҳон.
Ту бо ӯ басанда набошӣ ба ҷанг,
Чу ӯ теғи ҳиндӣ бигирад ба ҷанг.
Ба гетӣ надидӣ ту ҷанговарон,
Ки буданд бо гурзҳои гарон?
Чу Афросиёб он сипаҳдори Чин
Або номдорони туронзамин.
Ба шамшери кин Рустами пилтан,
Буборид оташ бар он анҷуман.

* ИЛ — *танҳо ҳамин як байти аввал мавҷуд аст.*

820 Бад-ӯ гуфт Сӯҳроби озодагон,
Сияҳбахт Гударзи Қажводагон,

Ки хамчун туе[1] хонд бояд писар,
Бад-ин зӯру ин донишу ин ҳунар.

Ту мардони ҷангӣ кучо дидай,
Ки бонги паи асп нашнидай.

Ки чандин зи Рустам сухан бар забон
Бирони, ситой варо ҳар замон.[2]

Аз оташ туро бим чандон бувад,
Ки дарьё ба ором ҷунбон бувад.

825 Чу дарьёи сабз андарояд зи ҷой,
Надорад дами оташи тез пой.[3]

Сари тирагӣ андарояд ба хоб,
Чу теғи табиш баркашад офтоб.

Ба дил гуфт нокордида Ҳаҷир,
Ки гар ман нишони гави шергир —

Бигӯям бад-ин турки бо зӯри даст,
Чунин ёлу ин хусравонӣ нашаст,

Зи лашкар кунад ҷангҷӯ анҷуман,
Барангезад он бораи пилтан.

830 Бад-ин зӯру ин китфу ин ёли ӯй,
Шавад кушта Рустам ба чанголи ӯй.

Зи гурдон наояд касе[5] ҷангҷӯй,
Ки бо ӯ ба рӯй андарорад[6] ба рӯй.

---

[1] Л — Кучо чун туро.
[2] ТПЗ — Гараш бинам он гоҳ ояд-т ёд,
Ки дарьёи ҷӯшон биларзад зи бод.
[3] ИЛ — б. 825 нест.
[4] ТПЗ — Чу баргуфт аз ин гуна Сӯҳроби гурд,
Ҳамин гашта ҳазмон ҳаме баршумурд.
[5] ИЛМ — Аз Эрон наёяд яке. [6] Л — Ки рӯй андарорад або ӯ.

Зи Эрон набошад касе[1] кинахоҳ,
Бигирад сари тахти Ковусшоҳ.

Чунин гуфт мӯбад, ки мурдан ба ном—
Беҳ аз зинда душман бар ӯ шодком.

Агар ман шавам кушта бар дасти ӯй,
Нагардад сияҳ рӯзу хун оби чӯй.

835 Чу ман ҳаст Гударзро солхвард,
Дигар пур ҳафтоду шаш шермард.

Чу Геви ҷаҳонгири лашкаршикан,
Ки бошад ба ҳар ҷо сари анҷуман.

Чу Баҳрому Руҳҳоми гарданфароз,
Чу Шедӯши шеравжани размсоз.

Пас аз марги ман меҳрбонӣ кунанд,
Зи душман ба кин ҷонситонӣ кунанд.[2]

Чу Гударзу ҳафтод пури гузин,
Ҳама номдорони боофарин —

840 Набошад ба Эрон, тани ман мабод,
Чунин дорам аз мӯбади пок ёд.

Чу тан сар кашад аз замин*[1] бехи сарв,
Сазад гар гиёро набӯяд тазарв.

Ба Сӯҳроб гуфт: — «Ин чӣ ошуфтан аст?
Ҳама бо ман аз Рустамат гуфтан аст?

Чаро бояд ин кина оростан,
Ба беҳуда чизе зи ман хостан?

Ки огоҳии он набошад барам,
Бад-ин кина хоҳӣ буридан сарам.

[1] ЛМ — Чу з-Эрон. [2] ИЛ — 836—838 нест.
*[1] М — Ки гар бошад андар чаман.

845 Баҳона набояд ба хунрехтан,
Чӣ бояд кунун рангат омехтан?[1]

Ҳаме пилтанро нахоҳӣ шикаст,[2]
Ҳамоно, к-ат осон наёяд ба даст.

Набояд туро чуст бо ӯ набард,
Барорад ба овардгаҳ аз ту гард».[3]

ТОХТАНИ СӮҲРОБ БАР ЛАШҚАРИ ҚОВУС

Чу бишнид гуфторҳои дурушт,
Сари пурдилон зуд*[1] бинмуд пушт.

Ниҳон кард аз ӯ рӯю чизе нагуфт,
Ачаб монд аз он гуфтаҳои нуҳуфт.

850 Зи боло задаш тунд як пушти даст,
Бияфкандаш омад ба ҷои нишаст.

Басе кард андешаҳои дароз,
Зи ҳар гунае кард пайкор соз.

Бубаст аз паи кина он гаҳ камар,
Ниҳод аз сари сарварӣ тоҷи зар.

Зиреҳрову хафтон бипӯшид шод,
Яке тарки румӣ ба сар барниҳод.

Гирифташ синону камону каманд
Гарон гурзро паҳлави девбанд.

855 Зи тундӣ ба чӯш омадаш хуну раг,
Нишаст аз бари бораи тезтаг.

Хурӯшиду бигрифт найза ба даст,
Ба овардгаҳ рафт чун пили маст.

---

[1] Л — б. 843—845 нест. [2] Л — бихоҳӣ шикаст? [3] Л — б. 847 нест.
*[1] М — Аз ӯ рӯй баргошт.

Бурун омаду рои новард кард,
Баровард бар чеҳраи моҳ гард.[1]

В-аз он пас дамон шуд ба пардасарой,
Ба найза баровард боло зи ҷой.

Ба кирдори гӯрон зи чанголи шер
Рамиданд аз вай сарони далер.

860 Қас аз номдорони эронсипоҳ
Наёраст кардан бад-ӯ-дар нигоҳ.

Зи пову рикебу зи дасту инон,
Зи бозӯю он обдода синон.

В-аз он пас*[1] далерон шуданд анҷуман,
Бигуфтанд, к-инат гави пилтан!

Нашояд нигаҳ кардан осон бад-ӯй,
Кӣ ёрад шудан пеши ӯ ҷангҷӯй?

В-аз он пас хурӯшид Сӯҳроби гурд,
Ҳаме Шоҳковусро баршумурд.[2]

865 Чунин гуфт, к-«Эй шоҳи озодмард!
Чигунаст корат ба дашти набард?

Чаро кардай ном Ковуси кай,
Ки дар ҷанги шерон надорӣ ту пай?

Гар ин найза дар мушт печон кунам,
Сипоҳи туро ҷумла бечон кунам.

Яке сахт савганд хӯрдам ба базм,
Бад-он шаб, кучо кушта шуд Жандаразм,

К-аз Эрон намонам яке найзадор,
Кунам зинда Ковуси кайро ба дор.

---

[1] ТПЗ — Биёмад дамон то ба қалби сипоҳ,
Расид ӯ ба наздики Ковусшоҳ.

[2] И — б. 864 нест.
*[1] М — Сарону.

870 Қӣ дорӣ аз эрониён тезчанг,
Қӣ пеши ман ояд бад-ин дашти ҷанг?»[1]

Бигуфту ҳаме буд хомӯш бас,[2]
Аз Эрон надод эҷ посух-ш кас.[3]

Хам овард пушту синони ситех
Бизад тунду барканд ҳафтод мех.

Саропарда як баҳра омад зи пой,[4]
Зи ҳар сӯ баромад дами каррной.

Ғамин[5] гашт Ковусу овоз дод,
Қӣ, эй номдорони фаррухнажод,

875 Якє назди Рустам баред огаҳӣ,
К-аз ин турк шуд маҳзи гурдон тиҳӣ.

Надорам саворе варо ҳамнабард,
Аз Эрон наёрад кас ин коркард.

Бишуд Тусу пайғоми Ковус бурд,
Шунида сухан пеши ӯ баршумурд.

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки-«Ҳар шаҳриёр,
Ки кардӣ маро ногаҳон хосттор,

Гаҳе ҷанг будӣ, гаҳе созу базм,
Надидам зи Ковус ҷуз ранҷи разм».

880 Бифармуд то Рахшро зин кунанд,
Саворон буруҳо пур аз чин кунанд».

---

[1] ТПЗ — Кучо Геву Гударзу Туси далер,
Фарибурзу Ковусу Густаҳми шер?
Савори ҷаҳон Рустами номвар,
Дигар Зангаи гурди пархошхвар.
Дароянду мардӣ намоянд ҳин,
Дар ин размгоҳ аз паи хашму кин.

[2] Л — басе. [3] Л — Зи Эрон надоданд посух касе;
ТПЗ — Аз он пас бичунбид аз ҷои хеш,
Ба наздики пардасаро рафт пеш.

[4] Л — кандаш зи ҷой; И — ҷой. [5] ИЛ — ғамӣ.

Зи хайма нигаҳ кард Рустам ба дашт,
Зи раҳ Гевро дид, к-андар гузашт.

Ниҳод аз бари Рахш рахшанда зин,
Ҳаме гуфт Гургин, ки биштоб ҳин.

Ҳаме баст бо гурз Руҳҳом танг,
Ба баргустувон барзада Тус чанг.

Ҳаме он бад-ин ин бад-он гуфт зуд,
Таҳамтан чун аз парда[1] ово шунуд.

885 Ба дил гуфт ин размӣ оҳарман аст,
На ин растахез як паи як тан аст.

Бизад дасту пӯшид бабри баён,
Бубаст он каёнӣ камар бар миён.

Нишаст аз бари Рахшу паймуд[2] роҳ,
Завора нигаҳбони гоҳу сипоҳ.

Бад-ӯ гуфт:-«Аз эдар марав пештар,
Ба ман дор гӯш аз ялон бештар».

Дурафшаш бибурданд бо ӯ ба ҳам,
Ҳаме рафт парҳошҷӯю дижам.

890 Чу Сӯҳробро диду он ёлу шох,
Бараш чун бари Сомӣ ҷангӣ фарох,

Бад-ӯ гуфт: «Аз эдар ба як сӯ шавем,
Бар овардгаҳ-бар бе оҳу шавем».[3]

Бимолид Сӯҳроб кафро ба каф,
Ба овардгаҳ рафт аз пеши саф.[4]

---

[1] Л — хайма. [2] ИЛ — бигрифт.

[3] ТПЗ — Бичунбид Сӯҳроби парҳошхвар
Зи гуфти гави пилтан номвар.

[4] Л — б. б. 892 ин б. омада:
Бад-ӯ гуфт Сӯҳроб, к-андар гузашт,
Зи ман ҷангу пайкор сӯи ту гашт.

Бигуфт ӯ ба Рустам:-«Бирав, то равем
Ба як ҷой, ҳарду ду марди гавем.

Аз Эрону Турон нахоҳем кас,[1]
Чу ман бошаму ту ба овард бас.

895 Ба овардгаҳ мар туро ҷой нест,
Туро худ ба як мушти ман пой нест.

Ба боло баландиву бо китфу ёл,*[1]
Ситам ёфт бо ин зи[2] бисьёр сол».

Нигаҳ кард Рустам бад-он сарфароз,
Бад-он сифту чангу ракиби[3] дароз.

Бад-ӯ гуфт нарм,-«Эй ҷавонмарди нарм,[4]
Замин хушку сарду ҳаво нарму гарм.[5]

Ба пирӣ басе дидам овардгоҳ,
Басе бар замин паст кардам сипоҳ.

900 Табаҳ шуд басе дев бар дасти ман,
Надидам бад он сӯ,[6*2] ки будам шикан,

Нигаҳ кун маро, то бубинӣ ба ҷанг,
Агар зинда монӣ, натарс аз наҳанг.

Маро дида дар ҷанг дарьёву кӯҳ,
Ки бо номдорони туронгурӯҳ.

Чӣ кардам — ситора гувои ман аст,
Ба мардӣ ҷаҳон зери пои ман аст.[7]

Ҳаме раҳмат орад ба ту бар дилам,
Нахоҳам, ки ҷонат зи тан бугсилам.

---

[1] ИЛ — Зи Эрон нахоҳӣ ҳаме ёр кас. [2] Л — солат зи. [3] Л — Бад-он ёлу чангу рикоби. [4] Л — ҷавонмарди гарм. [5] Л — Замин сарду хушку ҳаво гарму нарм. [6] Л — ба сӯе.

[7] ТПЗ — Касоне, ки диданд разми маро,
Шумурданд гӯй, ки базми маро.

*[1] М — ёлат.
*[2] М — Нагаштам ба сӯе.

905 Намонӣ ба туркон бад-ин ёлу суфт,
Ба Эрон надонам туро низ чуфт».[1]

Чу омад зи Рустам чунин гуфтугӯй,
Бичунбид Сӯхробро дил бад-ӯй.

Бад-ӯ гуфт к-«Аз ту бипурсам сухун,
Ҳама ростӣ бояд афканд бун.

Яко-як нажодат маро ёд дор,
Зи гуфтори хубат маро шод дор.[2]

Ман эдун гумонам, ки ту Рустамӣ,
Ки аз тухмаи номвар Найрамӣ».

910 Чунин дод посух, ки-«Рустам наям,
Ҳам аз тухмаи Соми Найрам наям.

Ки ӯ паҳлавон асту ман кеҳтарам,
На бо тахту гоҳам, на бо афсарам».[3]

Зи умед Сӯҳроб шуд ноумед,
Бад-ӯ тира шуд рӯи рӯзи сафед.

РАЗМИ РУСТАМ БО СӮҲРОБ

Ба овардгаҳ рафту найза гирифт,
Ҳаме монда аз гуфти модар шигифт.

Яке танг майдон фурӯ сохтанд,
Ба кӯтоҳнайза ҳаме бохтанд.[4]

915 Намонд эч бар[5] найза банду синон,
Ба чап боз бурданд[6] ҳарду инон.

Ба шамшери ҳиндӣ баровехтанд,
Ҳаме з-оҳан оташ фурӯ рехтанд.

[1] Л — б. 904, 905 нест. [2] ИЛ — б. 908 нест. [3] И — гоху на бо ахтарам. [4] ЛМ — тохтанд. [5] Л — бо. [6] И — доданд.

Ба захм-андарун теғ шуд рез-рез,
Чӣ захме, ки пайдо кунад растахез.

Гирифтанд аз он пас амуди гарон,
Ҳаме кӯфтанд он бар ин ин бар он.[1]

Зи нерӯ амуд андаромад ба хам,
Чамон[2] бодпоёну гурдон дижам.

920 Зи аспон фурӯ рехт баргустувон,
Зирех пора шуд бар миёни гавон.

Фурӯ монд аспу диловар зи кор,
Якеро набуд дасту бозӯш ёр.

Тан аз хай пуробу даҳон пур зи[3] хок,
Забон гашта аз ташнагӣ чок-чок.

Як аз дигар истод он гоҳ дур,
Пур аз дард бобу пур аз ранҷ пур.

Ҷаҳоно, шигифтӣ зи[4] кирдори туст,
Шикаста ҳам аз ту, ҳам аз ту дуруст.

925 Аз ин ду якеро начунбид меҳр,
Хирад дур буд, меҳр нанмуд чеҳр.

Ҳаме баччаро боздонад сутур,
Чӣ моҳӣ ба дарьё, чӣ дар дашт гур,

Надонад ҳаме мардум аз ранҷу[5] оз,
Яке душманеро зи фарзанд боз.

Ба дил[6] гуфт Рустам, ки ҳаргиз наҳанг —
Надидам, ки ояд бад-ин сон ба ҷанг.

Маро хор шуд ҷанги[7] Деви Сапед,
Зи мардӣ шуд имрӯз дил ноумед.

---

[1] ИЛ — Ғамӣ гашт бозӯи кундоварон. [2] Л — Давон. [3] Л — ҳама ком. [4] Л — шигифто, ки. [5] ИЛ — ранчи. [6] ИЛ — Ҳаме. [7] Л — разми,

930 Зи дасти яке носипардачаҳон,
На гурде, на номоваре аз меҳон,

Ба серӣ расонидам аз рӯзгор,
Ду лашкар назора бад-ин корзор.

Чу осуда шуд бораи ҳарду мард,
Зи озори ҷангу зи нангу набард,

Ба зеҳ барниҳоданд ҳарду камон,
Ҷавона ҳамон, солхӯрда ҳамон.

Зирех буду хафтону бабри баён,
Зи килку зи пайкон наёмад зиён.[1]

935 Ғамин[2] шуд дили ҳарду аз якдигар,
Гирифтанд ҳарду дуволи камар.

Таҳамтан агар даст бурдӣ ба санг
Бикандӣ сияҳсангро рӯзи ҷанг.[3]

Камарбанди Сӯхробро чора кард,
Ки аз зин бичунбонад андар набард,

Миёни ҷавонро набуд огаҳӣ,
Бимонд аз ҳунар дасти Рустам тиҳӣ.

Фурӯ дошт даст аз камарбанди ӯй,
Шигифтӣ фурӯ монд аз банди ӯй.[4*1]

940 Ду шеравжан аз ҷанг сер омаданд,
Табаҳ гаштаву хаста,[5] дер омаданд.

Дигар бора Сӯхроб гурзи гарон,
Зи зин баркашиду бияфшурд рон.

---

[1] ТПЗ — Ба ҳам тирборон намуданд сахт,
Ту гӯй фурӯ рехт барги дарахт.

[2] ЛМ — Ғамӣ.

[3] ТПЗ — Ба зӯр аз замин кӯх бардоштӣ,
Гаронсангро мум пиндоштӣ.

[4] ИЛ — б. 939 нест. [5] Л — Ҳаме хаставу гашта.

*[1] М — Таҳамтан чунон хира монда бад-ӯй.

Бизад гурзу овард китфаш ба дард,
Бипечиду дард аз далерӣ бихвард.

Бихандид Сӯҳробу гуфт:-«Эй савор,
Ба захми далерон наӣ пойдор!

Ба зер андарат[1] Рахш гӯй хар аст,
Ду дасти савор аз ҳама бадтар аст».[2]

945 Агар чи гаве сарвболо бувад,
Ҷавонӣ кунад, пир коно бувад.[3]

Ба пастӣ расид ин аз он, он аз ин,
Чунон танг шуд бар далерон замин,

Ки аз якдигар рӯй баргоштанд,
Дилу ҷон ба андеша бугзоштанд.[4]

Таҳамтан ба туронсипаҳ шуд ба ҷанг.
Бад-он сон, ки нахчир гирад паланг.

Ба эронсипаҳ рафт Сӯҳроби гурд,
Инон бораи тезтагро супурд.

950 Бизад хештанро ба эронсипоҳ,
Ба дасташ басе номвар шуд табоҳ,[5]

Миёни сипоҳ андаромад чу гург,
Пароканда гаштанд хурду бузург.

Дили Рустам андешае кард бад,
Ки Ковусро бегумон бад расад.

Аз ин пурҳунар турки навхоста,
Ба хафтон бару бозу ороста.

---

[1] Л — Ба разм-андарун; И — Ба зин андарун.

[2] ТПЗИ — Маро раҳмат ояд ба ту-бар зи дил,
Ки аз хунат оғушта гаштаст гил.

[3] ТПЗ — Таҳамтан надод эч ӯро ҷавоб,
Шигифтӣ фурӯ монд дар печу тоб.

[4] И — б. 947 нест. [5] И — б. 950 нест.

Ба лашкаргаҳи хеш тозид зуд,
Ки андешаи дил бад-он гуна буд.

955 Миёни сипаҳ дид Сӯҳробро,
Замин лаъл карда ба хун обро.

Сари найза пурхуну хафтону даст,
Чу шере, ки гирад зи нахчири[1] маст.

Дижам[2] гашт Рустам чу ӯро бидид,
Хурӯше чу шери жиён баркашид.

Бад-ӯ гуфт-«К-эй турки хунхорамард,
Зи эронсипаҳ ҷанг бо ту кӣ кард?

Чаро даст бо ман насудӣ[3] ҳама,
Чу гург омадӣ дар[4] миёни рама?»

960 Бад-ӯ гуфт Сӯҳроб:-«Туронсипоҳ —
Аз ин разм дуранду ҳам бегуноҳ.

Ту оҳанг кардӣ бад-эшон нахуст,
Касе бо ту пайкору кина начуст».

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки:-«Шуд тира рӯз,
Чу пайдо кунад теғ гетифурӯз,[5]

Бад-ин дашт ҳам дору ҳам минбар аст,
Ки равшанҷаҳон зери теғ-андар аст.

Гар эдун, ки боз ӯ ба шамшеру тир,
Чунин ошно шуд, ту ҳаргиз мамир.

965 Бигардем шабгир бо теғи кин,
Ту рав,[6] то чи хоҳад ҷаҳонофарин.

---

[1] ИЛМ — Ту гуфтӣ зи нахчир гаштааст. [2] ИЛМ — Ғамӣ. [3] И — бисудӣ. [4] И — омадастӣ.

[5] ТПЗ — Ба гӯштӣ бигардем харду пагох,
Бубинем, то бар кӣ гирьяд сипоҳ.

[6] И — Ба мо.

БОЗГАШТАНИ РУСТАМ ВА СӮҲРОБ БА ЛАШҚАРГОҲ

Бирафтанду рӯи ҳаво тира гашт,
Зи Сӯҳроб гардун ҳаме хира гашт.

Ту гуфтӣ зи ҷангаш сиришт осмон,
Наёсояд аз тохтан як замон.

Дигар, бора зер-андараш оҳан аст,
Шигифтӣ равон асту рӯинтан аст.

Шаби тира омад сӯи лашкараш,
Миён суда аз ҷангу оҳан бараш.[1]

970 Ба Ҳуммон чунин гуфт, к-«Имрӯз хур
Баромад, ҷаҳон кард*[1] пур ҷангу[2] шур.

Шуморо ба сар з-он*[2] савори далер,
Ки ёли ялон дошт чанголи шер,

Чӣ омад? шуморо чӣ гуфту чӣ кард?
Ки ӯ буд ҳамзӯри ман дар набард.

Чӣ кард ӯ або лашкарам сар ба сар,
Ки чун ӯ надонам ба гетӣ[3] дигар?

Яке пирмард аст бар сони шер,
Нагардад зи ҷангу зи пайкор сер.[4]

975 Надонам ба гирди ҷаҳон сар ба сар,
Ки бандад гаҳи кина чун ӯ камар».

Бад-ӯ гуфт Ҳуммон, ки фармони шоҳ
Чунин буд, к-аз эдар наҷунбад сипоҳ.

---

[1] Л — сараш. [2] Л — гашт пуршару. [3] И — саворе надидам.
[4] ТПЗ — Агар гуям аз кори он номдор,
На чандон бувад к-ояд андар шумор.
Ду бозӯш монандаи рони пил,
Биҷӯшад зи овози ӯ рӯди Нил.

*[1] М — гашт.
*[2] М — чи гуфт он.

Ҳама кори мо сахт бо соз[1] буд,
Ба овардгаҳ гаштан оғоз буд.

Биёмад яке марди пархошҷӯй,
Бад-ин лашкари гашн бинҳод рӯй.

Ту гуфтӣ, зи мастӣ кунун хостаст,
Ки ин ҷангро як тан оростаст.[2]

980 Зи ҳар сӯ пароканд гарди набард,
Зи лашкаргаҳи мо басе кушт мард.

В-аз он пас бад-он лашкари хеш рӯй
Ниҳоду ҳаме рафт дар пӯя-пӯй![3]

Чунин гуфт Сӯҳроб, к-«Ӯ з-ин сипоҳ
Накард аз далерон касеро табоҳ.

Аз эрониён ман басе куштаам,
Заминро ба хун чун гил[4] оғиштаам.

В-аз ин бар шумо ҷуз назора набуд,
Валекин наёмад касе худ чӣ суд!

985 Агар шер пеш омадӣ, бегумон,
Нарастӣ чунин дон зи гурзи гарон.

Ба пешам чи бабру[5] палангу ҳизабр,
Ба пайкон фурӯ борам оташ зи абр .[6]

Чу гурдон*[1] маро рӯй бинанд тез,
Зиреҳ бар таноншон[7] шавад реза-рез.

Чу фардо ба пеш аст[8]*[2] рӯзи бузург,
Падид ояд он кас, ки[9] бошад сутург.*[3]

---

[1] ИЛ — носоз.

[2] ТПЗ — Инон боз печиду бардошт роҳ,
Ба эронсипаҳ рафт аз ин ҷойгоҳ.

[3] ИЛ — б. 980, 981 нест. [4] Л — хуну гил; И — хуни дил. [5] Л — шеру; И — гургу. [6] Л — фуруд орам оҳу зи бар. [7] Л — Аз андӯхашон тан. [8] Л — Кунун ҷанг фардову. [9] Л — гаҳ, кӣ.

*[1] М — эшон.

*[2] М — Кунун рӯзи фардост.

*[3] М — Падид ояд аз меш якбора гург.

Ба номи ҷаҳонофарин як худой,
Яке душманеро намонам ба ҷой.[1]

990 Кунун хони май бояд оростан,
Бибояд ба май[2] ғам зи дил костан».

В-аз он рӯй Рустам сипаҳро бидид,
Сухан ронд бо Ґев, гуфту шунид;

Ки имрӯз Сӯҳроби ҷангозмой,
Чигуна ба ҷанг андаровард пой.

Чунин гуфт бо Рустами гурд Гев,
К-аз ин гуна ҳаргиз надидем нев.

Биёмад дамон то миёни сипоҳ,
Зи лашкар бари Тус шуд кинахоҳ.

995 Ки ӯ буд бар зину найза ба даст,
Чу гург ин фуруд омаду[3] барнишаст.

Биёмад чу бо найза ӯро бидид,
Ба кирдори шери жиён бардамид.

Хамида амуде бизад бар бараш,
Зи нерӯ бияфтод тарг[4] аз сараш.

Натобид бо ӯ битобид рӯй,
Шуданд аз далерон басе ҷангҷӯй.

Зи гурдон касе мояи ӯ надошт,
Ба ҷуз пилтан пояи ӯ надошт.

1000 Ҳам оини пешин нигаҳ доштам,[5]
Сипаҳро бар ӯ ҳеҷ нагзоштам.[6]

---

[1] И — Ба номи худованди ҷонофарин,
Намонам зи гурдон яке бар замин.

[2] ИЛ — ҳаме. [3] ИЛ — Гургин фуруд омад, ӯ. [4] Л — худ. [5] ИЛ — доштем. [6] ИЛ — Сипоҳе бар ӯ соя бигмоштем.

Ба танҳо нашуд-бар[1] бараш ҷангҷӯй,
Супурдем майдони кина бад-ӯй.

Саворе нашуд пеши ӯ як тана,
Ҳаме тохт аз калб то маймана.

Зи ҳар сӯ ҳаме шуд дамону данон,
Ба зер-андарун буд аспаш чамон.[2]

Ғамин гашт Рустам зи гуфтори ӯй,
Бари Шоҳковус бинҳод рӯй.

1005 Чу Ковуси кай*[1] паҳлавонро бидид,
Бари хеш наздик ҷояш гузид.

Зи Сӯҳроб Рустам забон баркушод,
Зи болову бурзаш[3] ҳаме кард ёд.

Ки «Кас дар ҷаҳон кӯдаки норасид
Бад-ин шермардиву гурдӣ надид.

Ба боло ситора бисояд ҳаме,
Танашро замин барнатобад[4] ҳаме.

Ду бозуву ронаш чу рони ҳаюн,
Ҳамоно, ки дорад ситабрӣ фузун.

1010 Ба теғу ба тиру ба гурзу каманд,
Зи ҳар гунае озмудем чанд.

Саранҷом гуфтам, ки ман пеш аз ин
Басе гурдро баргирифтам зи зин.[5]

Гирифтам дуволи камарбанди ӯй,
Бияфшордам сахт пайванди ӯй.

Ҳаме хостам, к-аш зи зин барканам,
Чу дигар касонаш ба хок афканам.

---

[1] Л — кас. [2] И — б. 1003 нест. [3] ИЛ — зӯраш. [4] ИЛ — баргирояд. [5] И — б. 1011 нест.
*[1] М — Ковус мар.

Гар аз бод чунбон шавад кӯҳсор,
Начунбад абар[1] зин мар он номдор.

1015 Аз ӯ боз гаштам, ки бегоҳ буд,
Ки шаб сахт торику бемоҳ буд.[2]

Бад-он то бигардем фардо яке,
Ба гӯштӣ гироем мо андаке.[3]

Бикӯшам, надонам, ки пирӯз кист?
Бубинем[4*1] то рои яздон ба чист?[5]

К-аз ӯяст пирӯзиву дастгоҳ,
Ҳам ӯ офаринандаи ҳуру моҳ».

Бад-ӯ гуфт Ковус:-Яздони пок,
Тани бадсиголон[6] кунад чок-чок.[7]

1020 Ман имшаб ба пеши чаҳонофарин
Бимонам фаровон сар андар замин.[8]

Бад-он то туро бардиҳад дастгоҳ,
Бар ин турки бадхоҳи гумкарда роҳ.[9]

Кунад тоза пажмурда[10] коми туро,
Барорад ба хуршед номи туро».

---

[1] Л — бари.
[2] ТПЗИЛ — Чу фардо биёяд ба дашти набард,
Ба гӯштӣ ҳаме боядам чора кард.
[3] И — б. 1016 нест. [4] Л — Надонам, ки.
[5] ТПЗ — Бигуфт ину бархост пас пилтан,
Дижам гашта ӯ пеши он анчуман
Ҳамон гаҳ бад-ӯ ҳоли Сӯхроби гурд
Саросар ҳама ҳар чӣ буд баршумурд.
Сипаҳро дуфарсанг буд дар миён,
Кушодан наёраст як тан миён.*
[6] И — бадсиголат. [7] Л — бадсиголаш кунад чой хок. [8] Л — Бимолам фаровон ду рух бар. [9] ИЛ — б. 1021 нест. [10] ИЛ — ин бор.
*1 М — Бидонем.
* Дар «з» б. якум баъд аз б. 1023 дуб. дигар пас аз б. 102 6 омадааст, ки тартиб ба мақсад наздиктар менамояд

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки-«Бо фарри шоҳ,
Барояд ҳама комаи некхоҳ».

Ба лашкаргаҳи хеш бинҳод рӯй,
Пурандеша ҷону сараш кинаҷӯй.[1]

1025 Завора биёмад халида равон,
Ки имрӯз чун гашт бар паҳлавон.

Аз ӯ хӯрданӣ хост Рустам нахуст,
Пас он гаҳ зи андеша дилро бишуст.

Чунин ронд пеши бародар сухун,
Ки «Бедордил бошу тундӣ макун.

Ба шабгир, чун ман ба овардгоҳ —
Равам пеши он турки н-овардхоҳ,

Биёвар сипоху дурафши маро,
Ҳамон тахту заррина[2] кафши маро.

1030 Ҳаме бош дар пеши пардасарой,
Чу хуршеди тобон барояд зи ҷой.

Гар эдун, ки пирӯз бошам ба ҷанг,
Ба овардгаҳ бар наёрам[3] диранг.

В-агар худ дигаргуна гардад сухун,
Ту зорӣ масозу нажандӣ макун.

Маёед як тан ба овардгоҳ,
Масозед ҷустан сӯи разм роҳ.

Яко-як сӯи Зобулистон шавед,
Аз эдар ба наздики Дастон шавед.[4]

---

[1] Л — дилаш ҷангҷӯй; И — В-аз андеша чону сараш чорачӯй. [2] И — тахти заррину. [3] ИЛ — бар насозам.

[4] ТПЗ — Аз ӯ баркушой яко-як сухун,
Ки рӯзи Таҳамтан даромад ба бун.
Чунин буд фармони яздони пок,
Ки гардад ба дасти ҷавоне халок.

1035 Ту хурсанд гардон дили модарам,
Чунин ронд эзад қазо бар сарам.

Бигӯяш, ки ту дил ба ман дар мабанд,
Машав ҷовидон баҳри ҷонам нажанд.

Қас андар ҷаҳон ҷовидона намонд,
Зи гардун[1] маро худ[2] баҳона намонд.

Басе деву шеру палангу наҳанг
Табаҳ шуд зи чангам ба ҳангоми ҷанг.

Басе бораву диж, ки кардем паст,
Наёвард кас дасти ман зери даст.

1040 Дари маргро он бикӯбад, ки пой
Ба асп андарорад, барояд*[1] зи ҷой.

Агар сол гардад фузун аз ҳазор,
Ҳамин аст[3] роҳу ҳамин аст[4] кор.

Нигаҳ кун ба Ҷамшед шоҳи баланд,
Ҳамон низ Таҳмураси Девбанд,

Ба гетӣ чу эшон набуд шаҳриёр
Саранҷом рафтанд зӣ кирдигор.[5]

Чу гетӣ бар эшон намонду бигашт
Маро низ бар раҳ бибояд гузашт.[6]

1045 Чу хурсанд гардад ба Дастон бигӯй,
Ки аз шоҳи гетӣ мабартоб[7] рӯй.

Агар ҷанг созад, ту сустӣ макун,
Чунон рав, ки ӯ ронд[8] аз бун сухун.

---

[1] И — гетӣ. [2] Л — гетӣ маро ҷуз. [3] ИЛ — буд. [4] ИЛ — буд.

[5] ТПЗ — Ба мардӣ зи Гаршосп бартар набуд,
Сипеҳри барин гирдгоҳаш бисуд.
Наремону Сом он ду гарданфароз,
Зи мурдан ба гетӣ набудшон ҷавоз.

[6] *ИЛ — б. 1042—1044* нест. [7] Л — магардон ту. [8] Л — Чунон дон, ки ӯ хоҳад.

*[1] М — бичунбад.

Ҳама маргроем пиру ҷавон
Ба гетӣ намонад касе ҷовидон».

Зи шаб нимае гуфти Сӯҳроб буд,
Дигар нима оромишу[1] хоб буд.

АФҚАНДАНИ СӮҲРОБ РУСТАМРО

Чу хуршеди рахшон бигустурд пар,[2]
Сияҳзоғи паррон фурӯ бурд сар,[3]

1050 Таҳамтан бипӯшид бабри баён,
Нишаст аз бари аждаҳои дамон.

Сипаҳро ду фарсанг буд дар миён,
Кушодан наёраст як тан миён.[4]

Биёмад бад-он дашти овардгоҳ,
Ниҳода зи оҳан ба сар-бар кулоҳ.

Ҳама талхӣ аз баҳри бешӣ бувад,
Мабодо, ки бо оз хешӣ бувад.

В-аз он рӯй Сӯҳроб бо анҷуман
Ҳаме май гусорид бо рудзан.

1055 Ба Ҳуммон чунин гуфт, к-«Он шермард,
Ки бо ман ҳаме гардад андар набард,

Зи болои ман нест болош кам,
Ба разм-андарун дил надорад дижам.

Бару китфу ёлаш ба монанди ман,
Ту гӯй, ки донанда барзад расан.

Зи пову рикебаш*[1] ҳаме меҳри ман
Бичунбад, ба шарм оварад чеҳри ман.

---

[1] *ИЛ — осоиш.* [2] *Л — баровард сар.* [3] *Л* — пар. [4] *ИЛ* — б. 1051 нест.

*[1] М — рикоб.

Нишонҳои модар биёбам ҳаме,
Ба дил низ лахте битобам ҳаме.

1060 Гумоне барам ман, ки ӯ Рустам аст,
Ки чун ӯ набарда ба гетӣ кам аст.

Набояд, ки ман бо падар ҷангҷӯй[1]
Шавам хира, рӯ андарорам бар ӯй».

Бад-ӯ гуфт Ҳуммон, ки-«Дар корзор
Расидаст Рустам ба ман чанд бор.

Шунидӣ[2], ки дар ҷанги Мозандарон
Чӣ кард он сипаҳбад ба гурзи гарон?

Бад-ин рахш монад ҳаме Рахши ӯй,
Валекин надорад паю пахши ӯй».[3]

1065 Ба шабгир чун бардамид офтоб,
Сари ҷангҷӯён баромад зи хоб.[4]

Бипӯшид Сӯҳроб хафтони разм,
Сараш пур зи разму дилаш пур зи базм.

Биёмад хурӯшон бад-он дашти ҷанг,
Ба ҷанг-андарун гурзаи говранг.

---

[1] ТПЗ — Зи додор гардам басе шармнок,
Сияҳрӯ равам аз сари тирахок.
Набошад умеди сарои дигар,
Набояд, ки разм оварам бо падар.
Ба шоҳони гетӣ шавам рӯсиёҳ.
Ки бар марзи Эрону туронсипох,
Нагӯяд касе чуз ба бад номи ман,
Набошад ба ҳарду саро коми ман.
Саросема гардам аз овехтан.
Ба чуз бад набошад зи хуҳ рехтан.

[2] ИЛ — Шунидам.

[3] ТПЗИ — Чу як баҳра аз тирашаб даргузашт,
Хурӯши талоя баромад зи дашт.
Ҷаҳонҷӯй Сӯҳроб дил пур зи разм,
Ба оромгаҳ рафт аз тахти базм.

ИЛ — б. 1065 нест.

Зи Рустам бипурсид хандон ду лаб,
Ту гуфтӣ, ки бо ӯ ба ҳам буд шаб,

Ки шаб чун будӣ, рӯз чун хостӣ?
Зи пайкор дил бар чӣ оростӣ?

1070 Зи каф бифкан ин тиру шамшери кин,
Бизан чанги бедодро[1] бар замин.

Нишинем ҳар ду пиёда ба ҳам,
Ба май тоза дорем рӯи дижам.

Ба пеши ҷаҳондор паймон кунем,
Дил аз ҷангҷустан пушаймон кунем.

Ҳамон[2] то каси дигар ояд ба разм,
Ту бо ман бисозу биёрой базм.

Дили ман ҳаме бар ту меҳр оварад,
Ҳаме оби шармам ба чеҳр оварад.

1075 Ҳамоно, кӣ дорӣ зи гурдон нажод,
Кунӣ пеши ман гавҳари хеш ёд.[3]

Зи ман ном пинҳон набояд-т кард,
Чу гаштӣ ту бо ман кунун ҳамнабард.

Магар пури Дастони Соми ялӣ,
Гузин номвар Рустами зобулӣ?»

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки-«Эй номҷӯй,
Накардем ҳаргиз чунин гуфтугӯй.

Зи гӯштигирифтан сухан буд дӯш,
Нагирам фиреби ту з-ин дар макӯш.[4]

1080 На ман кӯдакам гар ту ҳастӣ ҷавон,
Ба гӯштӣ камар баста дорам[5] миён.

---

[1] Л — ҷангу пайкорро. [2] Л — Бимон.

[3] ТПЗИ — Зи номи ту кардам басе ҷусту ҷӯй,
Нагуфтанд номат, ту бо ман бигӯй.

[4] И — б. 1078, 1079 нест. [5] И — бастаам бар.

Бикӯшем фарҷоми кор он бувад,
Ки фармону рои ҷаҳонбон бувад[1]

Басе гаштаам дар фарозу нишеб,[2]
Наям марди гуфтори зарку фиреб».[3]

Бад-ӯ гуфт Сӯҳроб, к-«Эй марди пир,
Агар нест панди манат ҷойгир,

Маро орзу буд, ки бар бистарат
Барояд ба ҳангом ҳуш аз барат.

1085 Ҷасе к-аз ту монад сутудон кунад,
Бипаррад равон, тан ба зиндон кунад.

Агар ҳуши ту зери дасти ман аст,
Ба фармони яздон барорам[4] зи даст».

Зи аспони ҷангӣ фуруд омаданд,
Ҳушивор бо кабру хӯд омаданд.

Бубастанд бар санг аспи набард,
Бирафтанд ҳарду равон пур зи дард.

Чу шерон ба гӯштӣ баровехтанд,[5]
Зи танҳо хаю хун ҳаме рехтанд.

1090 Зи шабгир то соягустард ҳур,
Ҳаме ин бар он, он бар ин кард зӯр.

Бизад даст[6] Сӯҳроб чун пили маст,
Чу шери даманда зи ҷо-дар биҷаст.

Ҷамарбанди Рустам гирифту кашид,
Зи бас зӯр гуфтӣ замин бардарид.

Яке наъра барзад пур аз хашму кин,
Бизад Рустами шерро бар замин.[7]

---

[1] ТПЗ — Ва дигар, ки дар ҷои нангу набард,
Пижӯҳиш наҷӯянд мардони мард.

[2] И — нишебу фароз. [3] И — маҷоз. [4] Л — барояд. [5] Л — даровехтанд. [6] Л — Биғуррид. [7] ИЛ — б. 1093 нест.

Ба Рустам даровехт чун пили маст,
Баровардаш аз ҷою бинҳод паст.

1095 Нишаст аз бари синаи пилтан,
Пур аз хок чанголу рӯю даҳан.

Ба кирдори шере, ки бар гӯри нар —
Занад дасту гӯр андарояд ба сар.

Яке ханҷари обгун баркашид,
Ҳаме хост аз тан сарашро бурид.

Нигаҳ кард Рустам ба овоз гуфт,
Ки ин роз бояд кушод аз нуҳуфт.

Ба Сӯҳроб гуфт-«Эй яли шергир,
Камандафкану гурзу шамшергир.[1]

1100 Дигаргуна ин[2] бошад оини мо,
Ҷуз ин бошад ороиши дини мо.

Касе, к-ӯ ба гӯштӣ набард оварад,
Сари меҳтаре зери гард оварад,

Нахустин, ки пушташ ниҳад бар замин,
Набуррад сараш гар чи бошад ба кин.

Агар бори дигар-ш зер оварад,
Ба афканданаш номи шер оварад,

Раво бошад ар сар кунад з-ӯ ҷудо,
Бад-ин гуна-бар бошад оини мо».

1105 Бад-ин чора аз чанги нараждаҳо
Ҳаме хост ёбад зи куштан раҳо.

Далери ҷавон сар ба гуфтори пир —
Бидоду набуд он сухан ҷойгир.

Яке аз далерӣ, дуввӯм аз замон,
Саввӯм аз ҷавонмардияш бегумон.[3]

[1] И — б. 1099 нест. [2] ИЛМ — Дигаргунатар. [3] И — б. 1107 нест.

Раҳо кардаш аз дасту омад ба дашт,
Ба даште, ки бар пешаш оҳу гузашт.

Ҳаме кард нахчир, ёдаш набуд,
Аз он кас, ки бо ӯ набард озмуд.

1110 Ҳаме дер шуд боз Ҳуммон чу гард
Биёмад бипурсид аз ӯ аз набард.

Ба Ҳуммон бигуфт он кучо рафта буд,
Сухан ҳар чи*[1] Рустам бад-ӯ гуфта буд.

Бад-ӯ гуфт Ҳуммон-«Дареғ, эй чавон,
Ба серӣ расидӣ ҳамоно зи чон.

Дареғ ин бару бурзу болои ту,
Рикеби дарозу ялӣ пои ту.

Ҳизабре, ки оварда будӣ ба дом,
Раҳо кардӣ аз дасту шуд кор хом.

1115 Нигаҳ кун, ки з-ин беҳуда коркард,
Чӣ орад ба пешат ба рӯзи набард.

Яке достон зад бад-ин шаҳриёр,
Ки душман мадор ар чи хурд аст, хор!».

Бигуфту дил аз чони ӯ баргирифт,
Пурандӯҳ ҳаме монд андар[2] шигифт.

Ба Ҳуммон чунин гуфт Сӯҳроби гурд,
Ки-«Андеша аз дил бибояд сутурд.

Ки фардо биёяд бари ман ба чанг,
Бубинӣ ба гардан-ш-бар полҳанг».[3]

1120 Ба лашкаргаҳи хеш бинҳод рӯй,
Ба хашму пур аз ғам дил аз кори ӯй.

Чу Рустам зи чанги вай озод гашт.
Ба сони яке кӯҳи[4] пӯлод *[2] гашт.

---

[1] И — б. 1116 нест. [2] Л — монда дилаш дар. [3] ИЛ — б. 1118, 1119 нест. [4] Л — теғи.

*[1] М — Суханҳо, ки.

*[2] М — сарви озод.

Хиромон бишуд сӯи оби равон,
Чу ҷонрафта гӯё биёбад равон.

Бихӯрд обу рӯю сару тан бишуст,
Ба пеши ҷаҳонофарин шуд нахуст.[1]

Ҳаме хост пирӯзиву дастгоҳ,
Набуд огаҳ аз бахши хуршеду моҳ,

1125 Ки чун рафт хоҳад сипеҳр аз бараш,
Бихоҳад рабудан кулоҳ аз сараш.

Шунидам, ки Рустам зи оғози кор,
Чунин ёфт нерӯ зи парвардигор,

Ки гар сангро ӯ ба сар бар шудӣ,
Ҳаме ҳарду пояш бад-ӯ дар шудӣ.

Аз он рӯз пайваста ранҷур буд,
Дили ӯ аз он орзу дур буд.

Бинолид бар[2] кирдигори ҷаҳон,
Ба зорӣ ҳаме орзу кард он,

1130 Ки лахте зи зӯраш ситонад ҳаме,
Ки[3] рафтан ба раҳ-бар тавонад ҳаме.

Бад-он сон, ки аз покяздон бихост,
Зи нерӯй он кӯҳпайкар бикост.

Чу боз он чунон кор пеш омадаш,
Дил аз бими Сӯҳроб реш омадаш,

Ба яздон бинолид, к-эй кирдигор,
Бад-ин кор ин бандаро пос дор.

Ҳамон рӯз[4] хоҳам, к-аз оғози кор.
Маро додӣ, эй покпарвардигор.

---

[1] ТПЗ — Ба замзам бинолид бар бениёз,
Ниёиш хамекард бар чорасоз.

Л — в-аз. [3] Л — Ба. [4] ЛМ — зӯр

1135 Бад-ӯ боз дод он чунон, к-аш бихост,
Бияфзуд бар тан ҳар он ч-аш бикост.[1]

В-аз он обхӯр шуд ба ҷои набард,
Пурандеша будаш дилу рӯй зард.

Ҳаме тохт Сӯҳроб чун пили маст,
Каманде ба бозу камоне ба даст.

Гурозону чун шер[2] наъразанон,
Самандаш ҷаҳону ҷаҳонро канон.

Бар он гуна Рустам чу ӯро бидид,
Аҷаб монд дар вай, ҳаме бингарид.[3]

1140 Ғамин гашту з-ӯ монд[4] андар шигифт,
Зи пайкораш андозҳо баргирифт.

Чу Сӯҳроб боз омад ӯро бидид,
Зи боди[5] ҷавонӣ дилаш бардамид.

Чу наздиктар шуд бад-ӯ бингарид,
Мар ӯро бад-он фарру он зӯр дид.[6]

Чунин гуфт, к-эй раста аз чанги шер,*[1]
Чаро омадӣ боз наздам[7]*[2] далер?

Чаро омадӣ боз пешам? — Бигӯй!
Сӯи ростӣ худ надорӣ ту рӯй.[8]

---

[1] И — б. 1126—1135 нест. [2] Л — тозону. [3] И — б. 1139 нест. [4] ЛМ — Ғамӣ гашт аз ӯ монд; И — Таҳамтан аз ӯ монда. [5] Л — тобӣ. [6] И — б. 1041, 1042 нест. [7] Л — пеши шери. [8] И — б. 1144 нест:

ТПЗ — Ҳамоно, ки аз ҷон ту сер омадӣ,
Ки дар ҷанги шерон далер омадӣ.
Ду борат амон додам аз корзор,
Ба пирит бахшидам, эй номдор.
Чунин дод посух бад-ӯ пилтан,
Ки, эй номвар гурди лашкаршикан,
Нагӯянд з-ин гуна мардони мард,
Ҳамоно ҷавонӣ туро ғарра кард:
Бубинӣ, к-аз ин пирамарди далер.
Чӣ ояд ба рӯи ту, эй наррашер.

*[1] М — растаи ҷанги ман.
*[2] М — Дар чанги ман.

КУШТА ШУДАНИ СУҲРОБ АЗ РУСТАМ

1145 Дигарбора аспон бубастанд сахт,
Ба сар-бар ҳаме гашт бадхоҳ бахт.

Ҳар он гаҳ, ки хашм оварад бахти шум,
Шавад санги хоро ба кирдори мум.

Ба гӯштигирифтан ниҳоданд сар,
Гирифтанд ҳар ду дуволи камар.

Сипаҳдор*[1] Сӯҳроб он зӯрдаст
Ту гуфтӣ, ки чархи баландаш бубаст,

Ғамин[1] гашт, Рустам биёзид чанг,
Гирифт он сару ёли ҷангӣ паланг.[2]

1150 Хам овард пушти диловар[3] ҷавон,
Замона сар омад набудаш тавон.

Задаш бар замин-бар ба кирдори шер,
Бидонист, к-ӯ ҳам намонад ба зер,

Сабук теғи тез аз миён баркашид,
Бари пури[4] бедордил бардарид.

Ҳар он гаҳ ки ту ташна гаштӣ ба хун,
Биёлудӣ ин ханҷари обгун,

Замона ба хуни ту ташна шавад,
Бар[5] андоми ту мӯй дашна шавад.

1155 Бупечид аз он пас яке оҳ кард,
Зи неку бад андеша[6] кӯтоҳ кард.

Бад-ӯ[7] гуфт, к-«Ин бар ман аз ман расид,
Замона ба дасти ту додам калид.

---

[1] ИЛ — Ғамӣ. [2] Л — Гирифташ бару ёл ҷангӣ наханг. [3] ИЛ — далерӣ. [4] ИЛМ — шерн. [5] Л — Зи. [6] Л — Зи нангаш хамон нола. [7] Л — Чунин.

*[1] М — Сарафроз.

Ту з-ин бегуноҳӣ, ки ин кӯжпушт
Маро баркашиду ба зудӣ бикушт.

Ба бозӣ бигӯянд ҳамсоли ман,
Ба хок андаромад чунин ёли ман.

Нишон дод модар маро аз падар,
Зи меҳр андаромад равонам ба сар.

1160 Ҳаме чустамаш то бубинам-ш рӯй,
Чунин чон бидодам бад-ин орзӯй.

Дареғо, ки ранҷам наёмад ба сар,
Надидам, дар ин ҳеҷ рӯи падар.[1]

Қунун гар ту дар об моҳӣ шавӣ,
Ва ё чун шаб андар сиёҳӣ шавӣ,

Ва ё чун ситора шавӣ бар сипеҳр,,
Бибуррӣ зи рӯи замин пок меҳр,

Бихоҳад ҳам аз ту падар кини ман,
Чу бинад, ки хишт аст[2] болини ман.

1165 Аз он номдорони гарданкашон,
Қасе ҳам барад назди Рустам нишон,

Қи Сӯҳроб кушташту афканда хор,[3]
Ҳаме хост кардан туро хостор».

Чу бишнид Рустам сараш хира гашт,
Ҷаҳон пеши чашм-андараш[4] тира гашт.

Ҳаме бетану тобу бетӯш гашт,
Бияфтод аз пою беҳуш гашт.

---

[1] ИЛ — б. 1161 нест. [2] Л — хок аст.

[3] Л — Қи Сӯҳробат афкандаву гашта хор,
Туро хост кардан ҳаме хостор.

Л — чашмаш ҳаме.

Бипурсид аз он пас, ки омад ба ҳуш,
Бад-ӯ гуфт бо нолаву бо хурӯш:

1170 «Бигӯ, то чӣ дорӣ зи Рустам нишон,
Ки гум бод номаш зи гарданкашон.

Ки Рустам манам, к-ам мамонод ном,
Нишинод бар мотамам пури Сом».

Бизад наъраву хунаш[1] омад ба ҷӯш,
Ҳаме канд мӯю ҳаме зад хурӯш.

Чу Сӯҳроб Рустам бад-он сон бидид,
Бияфтоду[2] ҳуш аз сараш барпарид.[3]

Бад-ӯ гуфт: «Гар з-он ки Рустам туӣ,
Бикуштӣ маро хира бар[4] бадхӯй.

1175 Зи ҳар гуна будам туро раҳнамой,
На ҷунбид як зарра меҳрат зи ҷой.

Кунун банд букшой аз ҷавшанам,
Бараҳна бубин ин тани равшанам.[5]

Чу бархост овози[6] кӯс аз дарам,
Биёмад пур аз хун ду рух модарам.

Ҳаме ҷонаш аз рафтани ман бихаст,
Яке мӯҳра бар бозӯи ман бубаст.

Маро гуфт, к-ин аз падар ёдгор,
Бидору бубин то кай ояд ба кор.

1180 Кунун коргар шуд, ки бекор гашт,
Писар пеши чашми падар хор гашт».

---

[1] ИЛ — ҷонаш. [2] Л — Ки афтоду. [3] Л — бардамид. [4] **Л — аз.**
[5] ТПЗ — Ба бозум бар мӯҳраи худ нигар,
Бубин, то чӣ дид ин писар аз падар.
И — овои; И — Кунун кор баргашту бекор.

Чу букшод хафтону он мӯҳра дид,
Ҳама ҷома бар хештан бардарид.[1]

Ҳаме гуфт, к-«Эй кушта бар дасти ман,
Далеру сутуда ба*[1] ҳар анҷуман».

Ҳаме рехт хуну ҳаме канд мӯй,
Сараш[2] пур зи хоку пур аз об рӯй.

Бад-ӯ гуфт Сӯҳроб к-«Ин бадтарист,
Ба оби ду дида набояд гирист.

1185 Аз ин хештан куштан акнун чӣ суд,
Чунин рафту ин буданӣ кор буд».

Чу хуршеди тобон зи гунбад бигашт,
Таҳамтан наёмад ба лашкар зи дашт.

Зи лашкар биёмад хушивор бист,
Ки то андар овардгаҳ кор чист?

Ду асп андар он дашт бар пой буд,
Пур аз гарду Рустам дигар ҷой буд.

Гави пилтанро чу бар пушти зин
Надиданд гурдон бар он дашти кин,

1190 Чунон буд гумоншон[3], ки ӯ кушта шуд,
Сари номдорон ҳама гашта шуд.

Ба Ковуси кай тохтанд огаҳӣ,
Ки тахти меҳӣ шуд зи Рустам тиҳӣ.

Зи лашкар баромад саросар хурӯш,
Баромад замона яко-як ба чӯш.

---

[1] И — б. 1181 нест; Л — б. б. 1181 ин б. омада:
Бинолид гирьён бипурсид аз ӯй,
Ки, эй шердил, пури хуршедрӯй.
Аз ин пас дилам шодмона мабод,
Ба гетӣ маро худ замона мабод!

[2] ИЛ — Саре. [3] ИЛ — гумоне.
*[1] М — Ситуда ба ҳар ҷою.

Бифармуд Ковус то бӯку кӯс
Дамиданду омад сипаҳдор Тус.

В-аз он пас ба лашкар чунин гуфт шоҳ,
Қ-аз эдар ҳаюне сӯи размгоҳ —

1195 Битозед, то кори Сӯҳроб чист?
Ки бар шаҳри Эрон бибояд гирист.

Агар кушта шуд Рустами ҷангҷӯй,
Аз Эрон, кӣ ёрад шудан пеши ӯй,[1]

Ба анбӯҳ захме бибояд задан,
Бад-ин размгаҳ барнашояд[2] будан.

Чу ошӯб бархост аз анҷуман,
Чунин гуфт Сӯҳроб бо пилтан,

Ки «Акнун чу рӯзи ман андар гузашт,
Ҳама кори туркон дигаргуна гашт,

1200 Ҳама меҳрбонӣ бад-он кун, ки шоҳ
Сӯи ҷанги Турон наронад сипоҳ.

Ки эшон ба пуштии[3] ман[4] ҷангҷӯй —
Сӯи марзи Эрон ниҳоданд рӯй.

Басе рӯзро[5] дода будам навид,
Басе карда будам зи ҳар дар умед.[6]

Чӣ донистам, эй паҳлави номвар,
Ки бошад равонам ба дасти падар.[7]

Набояд, ки бинанд ранҷе ба роҳ,
Макун ҷуз ба некӣ дар эшон нигоҳ.

---

[1] ТПЗ — Бубояд чу Ҷамшед овора гашт,
Ки бинҳем сар чумла дар кӯҳу дашт.

[2] ИЛ — барнабояд. [3] И — ҳам аз баҳри. [4] Л — зи баҳри маро. [5] И — рӯзашон.

[6] ТПЗ — Бигуфтам агар зинда бинам падар,
Ба гетӣ намонам яке тоҷвар.

[7] ИЛ — б. 1203 нест.

1205 Дар[1] ин диж далере ба банди ман аст,
Гирифтори хамми каманди ман аст.

Басе з-ӯ нишони ту пурсидаам,
Ҳама буд хаёли ту дар дидаам.

Ҷуз он буд яксар суханҳои ӯй,
Аз ӯ боз монад тихӣ ҷои ӯй!

Чу гаштам зи гуфтори ӯ ноумед
Шудам, лоҷарам, тира рӯзи сапед.

Бубин то кадомаст аз эрониён
Набояд, ки ояд ба ҷонаш зиён.

1210 Нишоне, ки буд дода модар маро
Бидидам, набуд дида бовар маро.

Чунинам навишта буд ахтар ба сар,
Ки ман кушта гардам ба дасти падар.

Чу барқ омадам, рафтам акнун чу бод,
Ба мину магар бинамат боз шод».

Зи сахтӣ ба Рустам фурӯ баст дам,
Пур оташ дилу дидагон пур зи нам.

Нишаст аз бари Рахш Рустам чу гард,
Пур аз хун дилу лаб пур аз боди сард.

1215 Биёмад ба пеши сипаҳ бо хурӯш,
Дил аз кардаи хеш пурдарду[2] ҷӯш.

Чу диданд эрониён рӯи ӯй,
Ҳама барниҳоданд бар хок рӯй.

Ситоиш гирифтанд бар кирдигор,
Ки ӯ зинда боз омад аз корзор.

Чу з он гуна диданд бар хок сар,
Дарида ҳама ҷомаву хаста бар,[3]

[1] ИЛ — Аз. [2] Л — бо дарду. [3] Л — Дарида ҳама ҷайбу хаста ҷигар.

Ба пурсиш гирифтанд[1], к-ин кор чист?
Туро дил бад-ин гуна аз баҳри кист?

1220 Бигуфт он шигифтӣ, ки худ карда буд,
Гиромӣ писарро, ки озурда буд.[2]

Ҳама баргирифтанд бо ӯ хурӯш,
Намонд он замон бо сипаҳдор ҳуш.

Чунин гуфт бо сарфарозон, ки: «Ман
На дил дорам имрӯз гӯй, на тан.[3]

Шумо ҷанги Турон маҷӯед кас,
Ки ин бад, ки ман кардам имрӯз бас».

Завора биёмад бари пилтан,
Дарида бару ҷомаву хаста тан.

1225 Чу Рустам бародар бар он гуна дид,
Бигуфт он чи аз пури кушта шунид.

Пушаймон шудам ман зи кирдори хеш,
Ситонам мукофот з-андоза[4] беш.

«Писарро бикуштам ба пиронасар,
Бурида*[1] паю бехи он номвар.

Дарида[5] ҷигаргоҳи пури ҷавон,
Бигирьяд бар ӯ чарх то ҷовидон».

Фиристод наздики Ҳуммон паём,
Ки шамшери кин монд андар ниём.

1230 Нигаҳдори он лашкар акнун туӣ,
Нигаҳ кун бад-эшон магар[6] наҳнавӣ.

---

[1] ИЛ — бигуфтанд. [2] Л — Гиромӣ тани худ биёзурда буд.
[3] Л — б. б. 1222 ин б. омада:
Фурӯ мондам аз кор, эй анҷуман,
Ҳаме бугсилам ҷони ширин зи тан.
[4] ИЛМ — Биёбам мукофот аз андоза. [5] ЛМ — Даридам. [6] Л — агар; И — дигар.
*[1] М — Буридам.

Ки бо ту маро рӯзи пайкор нест,
Ҳамон беш аз ин ҷои гуфтор нест.[1]

Ту аз зиштхӯй нагуфтӣ варо,
Бар оташ задӣ ҷону дида маро.[2]

Бародар-шро гуфт пас паҳлавон,
Ки баргард, эй гурди равшанравон,

Ту бо ӯ бирав то лаби руди об,
Макун бар касе хеҷ гуна шитоб.

1235 Завора биёмад ҳам андар замон,
Ба Ҳуммон сухан гуфт аз паҳлавон.

Ба посух чунин гуфт Ҳуммони гурд,
Ки «Бинмуд Сӯхробро дастбурд,

Ҳаҷири ситезандаи бадгумон,
Ки медошт рози сипаҳбад ниҳон.

Нишони падар ҷуст бо ӯ нагуфт,
Равонаш ба бедоништ буд ҷуфт.

Ба мо ин бад аз шумии ӯ расид.
Бубояд мар ӯро сар аз тан бурид».

1240 Завора биёмад бари пилтан,
Зи Ҳуммон сухан ронду аз анҷуман.

Зи кори Ҳаҷири бади бадгумон,
Ки Сӯхробро з-ӯ сар омад замон.

Таҳамтан зи гуфтори ӯ хира гашт,
Ҷаҳон пеши чашм-андараш[4] тира гашт.

---

[1] Л — б. б. 1231 ин б. омада:
Бикуштан ба бедоништ пури хвад,
Аз ин гар ба ман бар бад ояд, сазад.
И — б. 1231, 1232 нест. [3] ЛМ — Кӣ, эй номвар. [4] Л — чашмаш хаме.

Ба назди Ҳаҷир омад аз дашти кин,
Гиребон-ш бигрифту зад бар замин.

Яке ханҷари обгун баркашид,
Сарашро ҳаме хост аз тан бурид.

1245 Бузургон ба пӯзиш фароз омаданд,
Ҳаҷир аз дами марг боз истуданд.

Чу баргашт аз он ҷойгаҳ паҳлавон,
Биёмад бари хаста пури ҷавон.

Бузургон бирафтанд бо ӯ ба ҳам,
Чу Тусу чу Гударзу чун Густаҳам.

Ҳама лашкар аз баҳри он арҷманд,
Забон баркушоданд яксар зи банд.

Ки дармони ин кор яздон кунад,
Магар к-ин ғамон бар ту осон кунад.

1250 Яке дашна бигрифт Рустам ба даст,
Ки аз тан бибуррад сари хеш паст.

Бузургон бад-ӯ андаровехтанд,
Зи мижгон ҳаме хуни дил[1] рехтанд.

Бад-ӯ гуфт Гударз к-«Акнун чӣ суд,
Гар аз рӯи гетӣ барорӣ ту дуд?

Ту бар хештан гар кунӣ сад газанд,
Чӣ осонӣ ояд бад-он арҷманд?

Агар монда бошад мар ӯро[2*1] замон,
Бимонад ба гетӣ, ту бо ӯ бимон.

1255 В-агар з-ин ҷаҳон он ҷавон рафтанист,
Ба гетӣ нигаҳ кун, ки ҷовид кист?

[1] ИЛ — хун фурӯ. [2] Л — монад ӯро ба гетӣ.
*[1] М — Ҳеҷ мондаш ба гетӣ.

Шикорем яксар ҳама пеши марг,
Сари[1] зери тоҷу сари[2] зери тарг.

Чу ояд-ш ҳангом берун кунанд,
В-аз он пас надонем то чун кунанд.

Зи марг, эй сипаҳбад, беандӯҳ кист?
Ҳаме хештанро бибояд гирист.

Дароз аст роҳаш в-агар кӯтаҳ аст
Парокандагонем, агар ҳамраҳ аст».

НӮШДОРУ ХОСТАНИ РУСТАМ АЗ ҚОВУС

1260 Ба Гударз гуфт он замон паҳлавон,
Ки, «Эй гурди бо номи[3] равшанравон,

Паёме зи ман сӯи Ҳовус бар,
Бигӯяш, ки моро чӣ омад ба сар.

Ба дашна чигаргоҳи пури далер
Даридам, ки Рустам мамонод дер!

Гарат ҳеч ёд аст кирдори ман,
Яке ранҷа кун дил ба тимори ман.

Аз он нӯшдору ки дар ганҷи туст,
Куҷо хастагонро кунад тандуруст,

1265 Ба наздики ман бо яке ҷоми май
Сазад гар фиристӣ ҳам акнун зи пай.

Магар, к-ӯ ба бахти ту беҳтар шавад,
Чу ман пеши тахти ту кеҳтар шавад».

Биёмад сипаҳбад ба кирдори бод,
Ба Ҳовус як сар паёмаш бидод.

---

[1] Л — Саре. [2] ИЛ — саре. [3] ИЛ — К-аз эдар бирав зуд.

Бад-ӯ гуфт Ковус к-«Аз пилтан,
Киро бештар об наздики ман,*[1]

Нахоҳам, ки ӯро бад ояд ба рӯй,
Ки ҳасташ басе назди ман обрӯй.

1270 Валекин агар дорӯи нӯш ман
Диҳам, зинда монад яли пилтан.

Кунад паст Рустам ба неру туро,
Ҳалок оварад бегумон мар маро.

Агар як замон з-ӯ ба ман бад расад,
Насозем подоши ӯ[1] ҷуз ба бад.[2]

Шунидӣ, ки ӯ гуфт Ковус кист?
Гар ӯ шаҳриёр аст, пас Тус кист?[3]

Кучо гунчад андар ҷаҳони фарох,
Бад-он фарру бурзу бад-он ёлу шоҳ?[4]

1275 Кучо бошад ӯ пеши тахтам ба пой,
Кучо ронад ӯ зери фарри ҳумой?

Ба дашном чанде маро баршумурд,
Ба пеши сипаҳ обрӯям бибурд.

Чу фарзанди ӯ зинда монад, маро
Яке[5] хок бошад ба даст андаро.

Суханҳои Сӯҳроб нашнидаӣ?
На марди бузурги ҷаҳондидаӣ?

---

[1] Л — подошро.

[2] ТПЗ — Ҳамон низ Сӯҳроби баргашта бахт,
Ки савганд хӯрдӣ ба тоҷу ба тахт,
Ба-ин найзаат гуфт бечон кунам,
Сарат бар сари дор печон кунам.

[3] Л — чист.

[4] ТПЗ — Нахоҳам ба некӣ сӯи ӯ нигох,
Агар тоҷбахшасту гар размхох.

[5] Л — Кунун.

*[1] М — киро об бешаст аз анчуман.

К-«Аз эрониён сар бибуррам ҳазор.
Кунам зинда Ковуси кайро ба дор».

1280 Агар монад ӯ зинда андар ҷаҳон,
Бупечанд аз ӯ ҳам меҳону кеҳон.

Касе душмани хештан парварад,
Ба гетӣ-дарун номи бад густурад».[1]

Чу бишнид Гударз баргашт зуд,
Бари Рустам омад ба кирдори дуд.

Бад-ӯ гуфт:-«Хӯи бади шаҳриёр
Дарахтест ҳанзал ҳамеша ба бор.

Ба тундӣ ба гетӣ варо ёр нест,
Ҳамон ранҷи касро харидор нест».[2]

1285 Туро рафт бояд ба наздики ӯй,
Ки равшан кунӣ ҷони торики ӯй.

ЗОРӢ, КАРДАНИ РУСТАМ БАР СӮҲРОБ

Бифармуд Рустам, ки то пешкор
Яке ҷома орад бараш пурнигор.[3]

Ҷавонро бар он ҷомаи[4] зарнигор,
Бихобонду омад бари шаҳриёр.

Гави пилтан сар сӯи роҳ кард,
Кас омад паяш[5] зуду огоҳ кард.

Ки Сӯҳроб шуд з-ин ҷаҳони фарох,
Ҳаме аз ту тобут хоҳад, на кох.[6]

---

[1] И — б. 1276—1281 нест. [2] И — б. 1284 нест. [3] Л — Яке хона созад, бар он ҷӯйбор; И — Яке дахма созад, бар он ҷӯйбор. [4] Л — хонаи; И — дахмаи. [5] Л — бараш; И — пасаш.

[6] ТПЗ — Чу бишнид Рустам харошид рӯ,
Ҳаме зад ба сина, ҳаме канд мӯ.

1290 Падар чусту барзад яке сардбод,[1]
Бинолиду мижгон ба ҳам барниҳод.[2]

Пиёда шуд аз аспу Рустам чу бод,
Ба ҷои кулаҳ хок бар сар ниҳод.

Бузургони лашкар ҳама ҳамчунон
Ғиревону гирьёну зорикунон.[3]

Ҳаме гуфт зор:-«Эй набарди[4] ҷавон,
Сарафрозу аз тухмаи паҳлавон.[5]

Набинад чу ту низ хуршеду моҳ,
На ҷавшан на хӯду на тахту кулоҳ.[6]

1295 Киро омад ин пеш, к-омад маро,
Ки фарзанд куштам ба пнронсаро?

Набери[7] ҷаҳондор Соми савор,
Сӯи модар аз тухмаи номдор.

Чу ман нест дар гирди кайҳон яке,
Ба мардӣ будам пеши ӯ кӯдаке.[8]

Буридан ду дастам сазовор ҳаст,
Ҷуз аз хокн тира мабодам нишаст.[9]

Чӣ гӯям чу огаҳ шавад модараш?
Чӣ гуна фиристам касеро бараш?

---

[1] Л — Дилаш хасту барзад яке боди сард. [2] Л — пур аз об кард. [3] И — б. 1292 нест. [4] ИЛ — набарда. [5] Л — б. б. 1294 ин б. омада:

Чунин паст шуд зуд болои ту,
Ҳаме бугзарад аз фалак рои ту.
Напарвард гетӣ чу ту як далер,
Лабат ношуда буд аз шир сер.

[6] ИЛ—тахту на точу на гоҳ. [7] Л — Набера. [8] ИЛ — б. 1297 нест.

[9] ТПЗ — Ки фарзанд-Сӯҳроб додам ба бод,
Ки чун ӯ гави номдоре назод.
Зи Соми Наремону Гаршоспи гев,
Ба мардӣ фузун буду гурдони нев.

1300 Чӣ гӯям, чаро куштамаш бегунох,
Чаро рӯз кардам бар ӯ-бар сиёх?

Қадомин падар ҳаргиз ин[1] кор кард?
Сазоворам акнун ба гуфтори сард.

Ба гетӣ кӣ куштаст фарзандро,
Далеру ҷавону хирадмандро?!

Падар-ш он гаронмоятар[2] паҳлавон,
Чӣ гӯяд бад-он духти поки ҷавон?

Бар ин[3] тухмаи Сом нафрин кунанд,
Маро ном бе меҳру[4] бедин кунанд.

1305 Кӣ донист, к-ин кӯдаки арҷманд,
Бад-ин сол гардад чу сарви баланд?!

Ба ҷанг оядаш рою созад сипох,
Ба ман-бар кунад рӯзи равшан сиёх?»

Бифармуд то дебаи хусравон
Кашиданд бар рӯи пури ҷавон.

Ҳаме орзу гоху шаҳр омадаш,
Яке танг тобут баҳр омадаш.

Аз он дашт бурданд тобути ӯй,
Сӯи хаймаи хеш бинҳод рӯй.

1310 Ба пардасарой оташ андар заданд,
Ҳама лашкараш хок бар сар заданд.

Ҳамон хаймаву дебаи ранг, ранг
Ҳама*[1] тахти пурмоя заррин паланг,[5]

Бар оташ ниҳоданд, бархост ғав,
Ҳаме кард зорӣ ҷаҳондори гав.

---

[1] Л — буд, к-ин; И — буд он бад, ки ин. [2] ИЛ — гаронмояи. [3] Л — На бар. [4] ЛМ — Ҳаме номи ман низ. [5] Л — ҳамон тахту пурмоя зини паланг. И — Ҳамон тахти пурмоя зини паланг.

*[1] М — ҳамон.

Ҷаҳон чун ту дигар набинад савор
Ба мардиву гурдӣ гаҳи корзор.[1]

Дареғ, он ҳама мардиву рои ту,
Дареғ, он руху бурзу болои ту.[2]

1315 Дареғ, ин ғаму ҳасрати ҷонгусил,
Зи модар чудо в-аз падар доғдил!

Ҳаме рехт хуну ҳаме канд хок,
Ба тан ҷомаи хусравӣ карда чок.

Бигуфто накӯҳиш[3] кунад Золи Зар,
Ҳамон низ Рӯдобаи пурҳунар.

Ки Рустам ба кина*[1] бар ӯ даст ёфт.
Ба дашна ҷигаргоҳи ӯ баршикофт.

Бад-ин кор пӯзиш чӣ пеш оварам?
Ки дилшон ба гуфтори хеш оварам?

1320 Чӣ гӯянд гурдону гарданкашон,
Чу з-ин сон шавад назди эшон нишон?

Аз ин чун бад-эшон расад огаҳӣ,
Ки баркандам аз боғ сарви саҳӣ,

Ҳама паҳлавонони Ковусшоҳ
Нишастанд, бар хок бо ӯ ба роҳ.

Забони бузургон пур аз панд буд,
Таҳамтан ба дард аз ҷигарбанд буд.

Чунин аст кирдори чархи баланд,
Ба дасте кулоҳу ба дигар каманд.[4]

1325 Чу шодон нишинад касе бо кулоҳ,
Ба хамми камандаш рабояд зи гоҳ.

---

[1] Л — б. 1313 нест. [2] И — б. 1313, 1314 нест. [3] Л — Накӯҳиш фаровон. [4] И — Ки гаҳ шодмон дораду гаҳ нажанд.
*[1] М — гуштин.

Чаро меҳр бояд ҳаме бар ҷаҳон,
Чу бояд хиромид бо ҳамраҳон.[1]

Чу андешае буд[2] гардад дароз,
Ҳаме гашт бояд сӯи хок боз.

Агар чарҳро ҳаст аз ин огаҳӣ,
Ҳамоно, ки гаштаст маҳзаш тиҳӣ.

Чунон дон, к-аз ин гардиш огоҳ нест,
Ба чунун чаро сӯи ӯ роҳ нест.

1330 Бад-ин рафтан акнун набояд гирист,
Надонем фарҷоми ин кор чист?

Зи Сӯхроб чун шуд хабар назди шоҳ,
Биёмад ба наздики ӯ бо сипоҳ.[3]

Ба Рустам чунин гуфт Ковуси кай,
Ки: «Аз кӯҳи Албурз то барги[4] най

Ҳаме бурд хоҳад ба гардиш сипеҳр,[5]
Набояд фикандан бад-ин хок меҳр.

Яке зуд созад, яке дертар,
Саранҷом бар марг бошад гузар.

1335 Дилу ҷон бад-ин рафта хурсанд кун,
Ҳама гӯш сӯи хирадманд кун.

Агар осмон бар замин барзанӣ,
В-агар оташ андар ҷаҳон дарзанӣ,

Наёбӣ[6] ҳамон рафтаро боз ҷой,
Равонаш куҳан дон[7] ба дигар сарой.

---

[1] И — б. 1326 нест;
ТПЗ — Яке доира омада чанбарӣ,
Фаровон дар ин доира доварӣ.
На ҳар подшоху на ҳар бандаро
Шиносад, на доно, на донандаро.
Ҷаҳон саргузашт аст аз ҳар касе,
Чунин гунагун бозӣ орад басе.

[2] Л — рӯз. [3] ИЛ — б. 1331 нест. [4] Л — обу. [5] Л — Ҳаме марг ёбад зи гардонсипеҳр. [6] ИЛ — наёрӣ. [7] И — шуд.

Ман аз дур дидам бару ёли ӯй,
Чунон бурзу болову кӯполи ӯй.[1]

Замона барангехташ бо сипоҳ,
Ки эдар ба дасти ту гардад табоҳ.

1340 Чӣ созиву дармони ин кор чист?
Бар ин рафта то чанд хоҳӣ гирист?»

Бад-ӯ гуфт Рустам, ки ӯ худ гузашт,
Нишастаст Ҳуммон дар ин паҳн дашт.

Зи Турон саронанду чанде зи Чин,
Аз эшон ба дил-дар мадор эч кин.

Завора сипаҳро гузорад ба роҳ,
Ба нерӯи яздону фармони шоҳ.

Бад-ӯ гуфт шоҳ, эй гави номҷӯй,
Аз ин разм андӯҳат ояд[2] ба рӯй.

1345 Гар эшон ба ман чанд бад кардаанд,
Ва гар дуд аз Эрон баровардаанд,[3]

Дили ман зи дарди ту шуд пур зи дард,
Нахоҳам аз эшон ба кин[4] ёд кард.[5]

БОЗГАШТАНИ РУСТАМ БА ЗОБУЛИСТОН

В-аз он ҷойгаҳ шоҳ лашкар биронд,
Ба Эрон хиромид,[6] Рустам бимонд.

---

[1] ТПЗ — Бигуфтам ба туркон намонад хаме,
Зи тухми бузургон бимонад хаме.

[2] Л — Туро з-ин нишон андӯҳ омад.

[3] ТПЗ — Валекин чу рои ту бо ҷанг нест,
Маро низ бо ҷанг оҳанг нест.

[4] Л — ҳаме.

[5] ТПЗИЛ — Ҳаҷири диловар биёмад* зи роҳ
Чунин гуфт, к-аз пеш рафт он сипоҳ.

[6] Л — хиромиду.

* Ил — чу омад

Бад-он то Завора биёяд зи рох,
Бар ӯ огаҳӣ оварад з-он сипоҳ.

Завора биёмад сапеда дамон,
Сипаҳ ронд Рустам ҳам андар замон.[1]

1350 Пас он гаҳ сӯи Зобулистон кашид,
Чу огоҳӣ аз вай ба Дастон расид.

Ҳама Систон пеш боз омаданд,
Ба ранҷу ба дарду гудоз омаданд.

Сипаҳ пеши тобут меронданд,
Бузургон ба сар хок бифшонданд.

Бурида саманди сарафроз дум,
Дарида ҳама кӯси рӯина хум.[2]

Чу тобутро дид Дастони Сом,
Фуруд омад аз аспи заррин-лагом.

1355 Таҳамтан пиёда ҳаме рафт пеш,
Дарида ҳама ҷома, дил карда реш.

Кушоданд гурдон саросар камар,
Ҳама пеши тобут бар хок сар,[3]

Гирифтанд тобути ӯ[4] сар ба зер
Дареғ ончунон номдори далер.[5]

Таҳамтан ба зорӣ ба пеши падар
Зи тобути зардӯз баркард сар.

---

[1] Л — Завора биёмад ҳам андар замон.
Сӯи ӯ шитобид Рустам дамон;
ТПЗЛ — Бурида думи бодпоён ҳазор,
Пур аз хок сар меҳтарон номдор.*

[2] И — б. 1353 нест.

[3] ТПЗИ — Ҳама рух кабуду ҳама ҷома чок,
Ба сар барфишонда бар ин сӯг хок.

[4] ИЛ — тобутро. [5] ИЛ — Дарего, чун ӯ номдоре далер; И — Дарего чунон номдори далер.

* Л — савор

Бад-ӯ гуфт бингар, ки Соми савор
Бад-ин[1] танг тобут хуфтаст зор.[2]

1360 Биборид Дастон зи ду дида хун,
Бинолид бо довари раҳнамун.

Таҳамтан ҳаме гуфт, к:-«Эй номдор,
Ту рафтиву ман мондаам хору зор».[3]

Ҳаме гуфт Зол ин-т кори шигифт,
Ки Сӯҳроб гурзи гарон баргирифт.

Нишонӣ шуд андар миёни меҳон,
Назояд чун ӯ модар андар чаҳон.

Ҳаме гуфту мижгон пур аз об кард,
Забон пур зи гуфтори Сӯҳроб кард.

1365 Чу омад Таҳамтан ба айвони хеш,
Хурӯшиду тобут бинҳод пеш.

Чу Рӯдоба тобути Сӯҳроб дид,
Зи[4] чашмаш равон ҷӯи[5] хуноб дид.[6]

Ҳаме гуфт зор, эй гави сарфароз,
Замоне зи сандӯқ сар барфароз.

Ба зорӣ ҳаме мӯя оғоз кард,
Ҳаме баркашид аз ҷигар боди сард.

Ки, эй паҳлавонзодаи баччашер,
Назояд чу ту зӯрманди далер.[7]

---

[1] ЛМ — Дар ин. [2] Л — хор. [3] ИЛ — б. б. 1361 ин б. омада:
Пас аз марги ту хок болин кунам,
Ҳаме тарсам ар дахма заррин кунам.

[4] М — ду. [5] Л — чу борони.

[6] ТПЗИЛ — Бад-он танг тобут хуфта ҷавон,
Ба зорӣ бигуфт, эй шаҳи пахлавон.*

[7] ИЛ — б. 1368, 1369 нест.

* Ил — чароғи гавон.

1370 Ба модар нагӯй ҳаме рози хеш,
Ки ҳангоми шодӣ чӣ омад-т пеш?[1]

Ба рӯзи ҷавонӣ ба зиндон шудӣ,
Бар ин хонаи мустамандон шудӣ.

Нагӯй, чӣ омад-т пеш аз падар,
Чаро бардаридат бад-ин сон ҷигар?

Фиғонаш зи айвон ба кайвон расид,
Ҳаме зор бигрист ҳар к-он шунид.

Ба парда дарун рафт бо сӯгу дард,
Дилаш пур зи дарду рухаш пур зи гард.[2]

1375 Чу Рустам чунон дид, бигрист зор,
Биборид аз дида хун бар канор.

Ту гуфтӣ магар растахез омадаст,[3]
Ки дилро зи шодӣ гурез омадаст.[4]

Дигар бора тобути Сӯҳроби шер
Биёвард, пеши меҳони дӣлер.

Аз он тахта[5*1] барканду букшод сар,
Кафан з-ӯ ҷудо кард пеши падар.

Танашро бад-он номдорон намуд,
Ту гуфтӣ, ки аз чарх бархост дуд.

1380 Ҳар он кас, ки буданд пиру ҷавон,
Зану мард гашта ҳама бетавон.[6*2]

Ҳама рух кабуду ҳама ҷома чок,
Ҳама дил пур аз дарду сар пур зи хок.[7]

Ҳама кох тобут буд сар ба сар,
Ғунуда ба сандӯқ — дар шери нар.

---

[1] ИЛ — омад ба пеш. [2] ИЛ — ду рухсора зард. [3] ИЛ — омадаш. [4] ИЛ — омадаш. [5] ИЛ — ӯ мех. [6] Л — гаштанд яксар навон; И — Бар ин мурда гаштанд яксар навон. [7] Л — Ба сар барфиҷонда бар ин сӯг хок.

*1 М — мех.

*2 М — гаштанд яксар навон.

Ту гуфтӣ, ки Сом аст бо ёлу суфт,
Ғамин[1] шуд зи ҷанг, андаромад бихуфт.[2]

Бипӯшид бозаш[3] ба дебои зард,
Сари тангтобутро сахт кард.

1385 Ҳаме гуфт агар дахма заррин кунам,
Зи мушки сияҳ гардаш огин кунам.

Чу ман рафта бошам, намонад ба ҷой,
В-агар на маро худ ҷуз ин нест рой.[4]

Яке дахма кардаш чу сумми сутур,
Ҷаҳоне зи зорӣ ҳаме гашт кӯр.

Тарошид тобуташ аз уди хом,
Бар ӯ барзада банди заррин ситом.[5]

Ба гетӣ ҳама бар[6] шуд ин достон,
Ки чун кушт фарзандро паҳлавон.

1390 Ҷаҳон сар ба сар пур зи тимор гашт,
Ҳар он кас, ки бишнид ғамхор гашт.

Ба Рустам бар ин рӯз чанде гузашт,
Ба гирди дилаш шодмонӣ нагашт.

Ба охир шикебой овард пеш,
Ки ҷуз он намедид ханҷори хеш.

Ҷаҳонро басе ҳаст з-ин сон ба ёд,
Басе доғ бар ҷони ҳар кас ниҳод.

---

[1] ИЛ — Ғамӣ.

[2] ТПЗИ — Чу диданд он мардумон рӯи ӯй,
Бикарданд ҳар кас басе ҳою ҳӯй.

[3] Л — рӯяш.

[4] ТПЗ — Чӣ созам ман акнун сазовори ӯй.
Ки монад аз ӯ дар ҷаҳон рангу бӯй?

[5] ИЛ — лагом. [6] З — пур.

Киро дар ҷаҳон ҳаст ҳушу хирад,
Кучо ӯ фиреби замона хӯрад.

1395 Чу эрониён з-ин хабар ёфтанд,
Бар он оташи ғам ҳаме тофтанд.

В-аз он рӯй Ҳуммон ба Турон расид,
Бигуфт ӯ ба Афросиёб он чи дид.

Аз ӯ монда буд шоҳи Турон шигифт,
В-аз он кор андоза андар[1] гирифт.

ОГОҲӢ ЁФТАНИ МОДАР АЗ КУШТА ШУДАНИ СӮҲРОБ

Ғирев омад аз шаҳри туронзамин,
Ки Сӯҳроб шуд кушта бар дашти кин.

Хабар з-ӯ ба шоҳи Самангон расид,
Ҳама ҷома бар хештан бардарид.[2]

1400 Ба модар хабар шуд, ки Сӯҳроби гурд
Ба теғи падар хаста гашту бимурд.[3]

Бизад чангу бидрид пероҳанаш,
Дурахшон шуд он лаъли зебо танаш.

Баровард бонгу ғиреву хурӯш,
Замон то замон з-ӯ ҳаме рафт[4] ҳуш.[5]

Мар он зулфи чун[6] тобдода каманд
Ба*[1] ангушт печиду[7] аз бун биканд.

---

[1] ИЛ — андозаҳо бас. [2] Л — б. б. 1399 ин б. омада:
Ҳамон модари ғурд—Сӯҳробро
Бидод, огаҳӣ з-он таку тобро.

[3] ТПЗ — Хурӯшиду ҷӯшиду ҷома дарид,
Ба зорӣ бар он кӯдакӣ норасид.

[4] Л — ӯ ҳамешуд зи. [5] И — б. б. 402 ин б. омада:
Фурӯ бурд нохун ду дида биканд,
Ба боло баромад бар оташ фиканд.

[6] И — Ду зулфайни он. [7] Л — Барошуфту печид в-аз.
*[1] М — Бар.

Равон гашта аз рӯи ӯ чӯи хун,[1]
Замон то замон андаромад нагун.

1405 Ҳама хоки тира[2] ба сар барфиканд,
Ба дандон зи бозӯи худ гӯшт канд.[3]

Ба сар барфиканд оташу барфурӯхт,
Ҳама мӯи мушкин бар оташ[4] бисӯхт,

Ҳаме гуфт, к:-«Эй ҷони модар кунун,
Кучоӣ сиришта ба хоку ба хун?[5]

Ду чашмам ба раҳ буд гуфтам магар
Зи Сӯҳробу Рустам биёбам*[1] хабар.

Гумонам чунин буд гуфтам кунун,
Бигаштӣ ба гирди ҷаҳон андарун.

1410 Падарро ҳаме ҷустиву ёфтӣ,
Кунун б-омадан тез биштофтӣ.

Чӣ донистам, эй пур, к-ояд хабар,
Ки Рустам ба ханҷар даридат ҷигар.

Дареғаш наёмад аз он рӯи ту,
Аз он бурзу болову бозуи ту.

Аз[6] он гирдгоҳаш наёмад дареғ,
Ки бибрид Рустам ба бурранда теғ[7].

Бипарварда будам танашро*[2] ба ноз,
Ба рахшандарӯзу[9] шабони дароз.

---

[1] ИЛМ — Зи рух мечакидаш фурӯд оби хун. [2] ИЛ — рахро. [3] ИЛ — Ба дандон ҳама* гӯшти бозӯ биканд. [4] ИЛ — ҷаъду мӯи сиёҳаш. [5] ИЛМ — Ба хок андарун;

ТПЗИЛ — Ғарибу асиру нажанду назор
Ба хок андарун он тани номдор.**

[6] Л — Бар. [7] Л — Ки бидрид Рустам мафочо ба теғ; И — б. 1413 нест. [8] ИЛ — танатро. [9] ИЛМ — Ба бар бар ба рӯзу.

*[1] М — Биёбам зи фарзанду Рустам.
*[2] М — танатро.
* И — ҳаме;
** И — шуд сари номдор.

1415 Кунун он ба хун андарун ғарқа гашт,
Кафан бар тани поки ӯ хирқа гашт.

Кунун ман киро гирам андар канор?
Кӣ хоҳад будан[1]*[1] мар маро ғамгусор?

Киро хонам акнун ба ҷои ту пеш?
Киро гӯям ин дарду тимори хеш?

Дареғо, тану ҷону чашму чароғ,
Ба хок андарун монда аз коху боғ!

Падар ҷустӣ, эй гурди*[2] лашкарпаноҳ,
Ба ҷои падар гӯрат омад ба роҳ.[2]

1420 Аз умед навмед гаштӣ ту зор,
Бихуфтӣ ба хок-андарун зору хор.

Аз он пеш, к-ӯ дашнаро баркашид,
Ҷигаргоҳи симини ту бардарид,

Чаро он нишоне, ки модар-т дод,
Надодӣ бар ӯ барнакардиш[3] ёд?

Нишон дода буд аз падар модарат,
Зи баҳри чӣ н-омад ҳаме[4] боварат?

Кунун модарат монд бе ту асир,
Пур аз ранҷу тимору дарду заҳир.

1425 Чаро н-омадам бо ту андар сафар,
Ки гаштӣ ба гурдони гетӣ самар?*[3]

Маро Рустам аз дур бишнохтӣ,
Туро бо ман, эй пур бинвохтӣ.

Бияндохтӣ теғ он сарфароз
Накардӣ ҷигаргоҳат, эй пур боз».

---

[1] ИЛ — Кӣ бошад кунун. [2] ИЛ — б. 1419 нест. [3] ИЛ — бад-ӯву накардиш. [4] И — туро.
*[1] М — бошад ҳаме.
*[2] М — шери.
*[3] М — коми диласт моху хвар.

Ҳаме гуфту мехасту меканд мӯй,
Ҳаме зад кафи даст бар хуб рӯй[1].

Зи бас, к-ӯ ҳаме шевану нола кард,
Ҳама халкро чашм пуржола кард.

1430 Бар ин гуна беҳуш бияфтод паст,
Ҳама халкро дил бар ӯ-бар бихаст.

Бияфтод бар хок, чун мурда гашт,
Ту гуфтӣ ҳаме хунаш афсурда гашт.

Ба ҳуш омаду боз нолиш гирифт,
Бар он пури кушта сиголиш гирифт.

Зи хуни ҷигар кард лаъл обро,
Биёвард он тоҷи[2] Сӯҳробро.

Ҳаме зор бигрист бар тоҷу тахт,
Ҳаме гуфт, эй хусравонӣ дарахт.

1435 Биёвард он ҷармаи бодпой,
Ки дар рӯзи равшан бад-ӯ буд рой[3].

Сари[4] аспи ӯро ба бар даргирифт,
Бимонда ҷаҳоне бад-ӯ даршигифт[5].

Гаҳе бӯса зад бар сараш, гаҳ ба рӯй
Зи хун зери суммаш ҳаме ронд ҷӯй.

Зи хуни мижа хокро кард лаъл,
Ҳаме рӯй молид бар сумму наъл.

Биёвард он ҷомаи шоҳвор,
Гирифташ чу фарзанд андар канор.

---

[1] ТПЗИЛ — Ҳаме гуфт модар-т бечора гашт,
Ба ханҷар ҷигаргоҳи ту пора гашт.
Зи ҳар сӯ бар ӯ анҷуман гашт халк,
К-аз он гирья дар хун ҳаме гашт ғарк*.

[2] И — Ба пеш оварид аспи. [3] И — б. 1434, 1435 нест. [4] И — Сумм
[5] И — Бад-ӯ монд наззора андар шигифт.
* Л — танҳо б. дуввум мавҷуд аст

1440 Биёвард хафтону диръу камон,
Ҳамон найзаву теғу гурзи гарон[1].

Биёвард зину лагому сипар,
Лагому сипарро ҳаме зад ба сар.

Қамандаш биёвард ҳаштод ёз,
Ба пеши худ андар фикандаш дароз.

Биёвард он ҷавшану хӯди ӯй,
Ҳаме гуфт, к-эй шери пархошҷӯй.

Ҳаме теғи Сӯҳробро баркашид,
Фашу думи аспаш зи нима бурид.

1445 Ба дарвеш дод ин ҳама хоста,
Зару симу аспони ороста.

Дари кох барбасту тахташ биканд,
Зи боло дароварду пасташ*[1] фиканд.

Дари хонаҳоро сияҳ кард пок,
Зи коху равоқаш баровард хок.

Фурӯ ҳишт ҷое, ки буд ҷои базм,
Аз он[2] базмгаҳ рафта будаш ба разм.

Бипӯшид пас ҷомаи нилгун,
Ҳамон нилгун ғарқ гашта ба хун.

1450 Ба рӯзу ба шаб мӯя карду гирист,
Пас аз марги Сӯҳроб соле бизист.

Саранҷом ҳам дар ғами ӯ бимурд,
Равонаш бишуд сӯи Сӯҳроби гурд[3].

Чунин гуфт Баҳроми некусухун,
Ки:-«Бо мурдагон ошной макун[4].

---

[1] ТПЗИ — Ба сар бар ҳаме зад гарон гурзро,
Ҳаме ёд кард он бару бурзро.
[2] И — К-аз ин. [3] Л — б. 1431—1451 нест. [4] И — б. 1452 нест.
*[1] М — хораш.

На эдар ҳаме монд хоҳӣ дароз,
Басечида бошу дирангӣ масоз.[1]

Ба ту дод як рӯз навбат падар,
Сазад гар туро навбат ояд ба сар.

1455 Чунин асту розаш наёмад падид,
Наёбӣ, ба хира чӣ, чӯи калид?

Дари бастаро кас надонад кушод,
Бад он*[1] ранҷ умри ту гардад ба бод.

Валекин, ки андар гузашт аз қазо,
Чунин буд қазо аз худованди мо.

Дил андар сарои сипанҷӣ мабанд,
Сипанҷӣ набошад басе судманд».

Аз ин достон рӯй бартофтам,
Ба кори Сиёвуш бипардохтам,[2]

1460 Яке достон аст пур оби чашм,
Дили нозук аз Рустам ояд ба хашм.

---

[1] ТПЗЛ — Чунин аст расми сарои кухун,
Сараш ҳеҷ пайдо набинӣ зи бун.**

[2] Л — б. 1457—1459 нест.

*[1] М — Дар ин.

** Л — сараш нест пайдову пояш зи бун.

ФЕҲРИСТИ ФУСУЛИ ҶИЛДИ ДУВВӮМ

Кайқубод. Подшохии ӯ сад сол буд 5
Ҷанги Рустам бо Афросиёб 8
Омадани Афросиёб наздики падари худ 14
Оштӣ хостани Пашанг аз Кайқубод 19
Омадани Кайқубод ба Истахри Порс 25
Кайковус. Подшохии ӯ саду панҷоҳ сол буд 28
Бар тахт нишастани Кайковус ва оҳанги Мозандарон кардан —
Панд додани Зол Ковусро 36
Рафтани Ковус ба Мозандарон 41
Ҳафт хони Рустам.
Хони аввал 54
Ҷанги Рахш бо шере . . . . . —
Хони дуввӯм 56
Ёфтани Рустам чашмаи об . . . . . —
Хони саввӯм 60
Ҷанги Рустам бо аждаҳо . . . . . —
Хони чаҳорӯм 64
Куштани Рустам зани ҷодуро . . . . . —
Хони панҷӯм 67
Гирифтор шудани Авлод ба дасти Рустам . . . . . —
Хони шашӯм 75
Ҷанги Рустам ва Аржангдев . . . . . —

Хони хафтум 79
Куштани Рустам Деви сапедро . . . . . —
Нома навиштани Ковус наздики шохи Мозандарон . . . 87
Омадани Рустам наздики шохи Мозандарон ба пайғамбарӣ . 93
Ҷанги Ковус бо шохи Мозандарон 100
Боз омадани Ковус ба эронзамин ва гусел кардан Рустамро ба Нимрӯз 113

Кори Кайковус ба шаҳри Барбаристон ва дигар достонҳо.

Разм кардани Рустам бо шохи Ҳомоварон 116
Ба занӣ хостани Ковус Сӯдоба — духтари шохи Ҳомоваронро 124
Гирифтани шохи Ҳомоварон Ковусро 128
Тохт кардани Афросиёб бар эронзамин 133
Паём фиристодани Рустам ба назди шохи Ҳомоварон . . 136
Разм кардани Рустам бо се шоҳ ва раҳо шудани Ковус аз банд 143
Пайғом фиристодани Ковус ба наздики кайсари Рум ва Афросиёб 148
Оростани Ковус ҷаҳонро 155
Гумроҳ кардани иблис Ковусро ва ба осмон рафтани Ковус . 157
Боз овардани Рустам Ковусро 161
Достони ҷанги хафт гурдон 165
Разми Рустам бо туроний 173
Разми Пилсам бо эроний 179
Гурехтани Афросиёб аз размгоҳ 186

Сӯҳроб.

Оғози достони Сӯҳроб 188
Омадани Рустам ба нахчиргоҳ 190
Омадани Рустам ба шаҳри Самангон 193
Омадани Таҳмина — духтари шохи Самангон ба назди Рустам 195
Зодани Сӯҳроб аз модараш Таҳмина 200
Гузидани Сӯҳроб аспро 203
Фирстодани Афросиёб Бормон ва Ҳуммонро ба назди Сӯҳроб 206
Расидани Сӯҳроб ба дижи Сапед 210
Разми Сӯҳроб бо Гурдофарид 212
Номаи Гаждаҳам ба наздики Ковус 220
Гирифтани Сӯҳроб дижи Сапедро 223

Номаи Ковус ба Рустам ва хондани ӯ аз Зобулистон . . . 227
Хашм гирифтани Ковус бар Рустам 234
Лашкар кашидани Ковус бо Рустам 245
Куштани Рустам Жандаразмро 247
Пурсидани Сӯҳроб номи сардорони Эрон аз Ҳачир . . . 252
Тохтани Сӯҳроб бар лашкари Ковус 264
Разми Рустам бо Сӯҳроб 269
Бозгаштани Рустам ва Сӯҳроб ба лашкаргоҳ 274
Афкандани Сӯҳроб Рустамро 281
Кушта шудани Сӯҳроб аз Рустам 289
Нӯшдору хостани Рустам аз Ковус 298
Зорӣ кардани Рустам бар Сӯҳроб 300
Бозгаштани Рустам ба Зобулистон 305
Огоҳӣ ёфтани модар аз кушта шудани Сӯҳроб 310

Абулкасым Фирдоуси

ШАХНАМЕ

Юбилейное издание в 9-ти томах

Том 2

(на таджикском языке)

Научная подготовка тома
К. Айнӣ, З. Ахроров.

Муҳаррирон *Ю. Аҳмадов, Р. Убайдуллоева*
Ороиши *И. Ғаниев*
Муҳаррири ороиш *С. Логинов*
Муҳаррири техникӣ *М. Саидова*
Мусаҳҳеҳон *И. Алиева* **ва** *Р. Рачабалиева*

БИ № 972

Ба матбаа 8.05.86 супурда шуд. Ба чопаш 15.05.87 имзо шуд. Формати 84×108 1/32. Коғази типографии № 1. Гарнитураи адабӣ. Чопи баръаста. Ҷузъи чопии шартӣ 16,8. Ҷузъи рангаи шартӣ 17,43. Ҷузъи нашриёвии ҳисобӣ 14 08. Адади нашр 12000. Супориши № 1538. Нархаш 1 с. 50 тин.

Душанбе, нашриёти «Адиб», кӯчаи Айнӣ, 126.

Матбааи № 1 Комитети Давлатии РСС Тоҷикистон оид ба корҳои нашриёт, полиграфия ва савдои китоб.

Душанбе, хиёбони Ленин, 37.